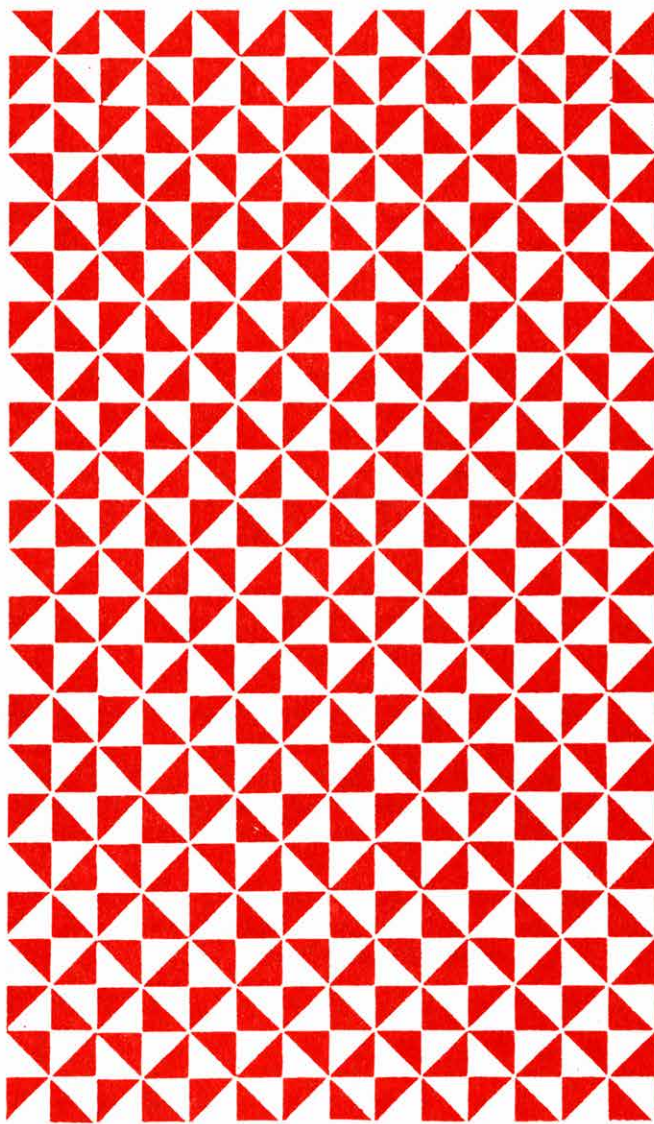

FIGYELO

KÖNYVTÁRI

ÚJ
FOLYAM

1992

1

A tartalomból:

- ▶ Külföldi magyar intézetek és könyvtáraik 2.
- ▶ Önálló vállalat lett a Könyvtárellátó
- ▶ Piaci körséta avagy a dokumentumbeszerzés nehézségei
- ▶ „A törzs és az ágak”. Ismeretszervezés és szintaxis. 1.

KÖNYVTÁROS KOLLÉGÁINK
FIGYELMÉBE AJÁNLJUK

MANC9

nevű könyvtártudományi
folyóiratcikk-adatbázisunkat

Üzemeltetéséhez szükséges egy min.
512 kbyte központi táru PC XT/AT
számítógép és a Micro-ISIS program
2.3-as változata

A kurrens anyag éves **előfizetési díja 4000.- Ft + ÁFA**. Az **aktualizálást** lemezen szállítjuk negyedévenként (az összeg tartalmazza a négy floppy árát). Ha még nem rendelkeznek adatbázisunk definícióival, az első negyedéves lemezen megküldjük Önöknek.

Lehetőség van az adatbázis **viSSzamenőleges** megrendelésére 1986-ig, negyedévenként 500.- Ft + ÁFA térítés ellenében (ehhez kérjük, küldjenek negyedévenként egy XT-kompatibilis "DD" jelű hajlékony lemezt).

Előfizetési szándékukat jelezzék számunkra, hogy átutalási számlát küldhessünk.

Továbbra is **vállaljuk**, hogy térítés ellenében a helyszínre utazó kollégánk üzembe helyezi a rendszert és megtanítja az adatbázis kezelését. Nyomtatott használati **útmutatót** és a kereséshez **tárgyszójegyzéket** biztosítunk.

Ha többet szeretne tudni az adatbázisról, lapozza fel a Könyvtári Figyelő 1988/5-6. számában korábbi hirdetésünket és az 1989/2. számban a részletes ismertetést, vagy érdeklődjön a 175-0686-os telefonon.

Várjuk megrendelésüket!

OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota "F" épület

Kérjük szerzőinket, hogy a szerkesztőség munkájának megkönnyítése érdekében az alábbi szempontok szerint megírt kéziratokat küldjenek hozzánk.

- ▶ Lapunk a könyvtár-és tájékoztatásügy elméleti és gyakorlati kérdéseivel, a külföld könyvtárügyével, szakmai kiadványok bemutatásával foglalkozó, érthetően fogalmazott kéziratokat fogad el közlésre.
- ▶ A kéziratot két példányban, kettes sortávolsággal, nagy A/4-es oldalra (28-30 sor/oldal, 58-60 leütés/sor), normálbetűs írógéppel írva kérjük. Mátrixnyomtatón megjelenített kéziratot csak akkor fogadunk el, ha kettes vagy annál nagyobb sortávolsággal készült és jól olvasható. Valamely ismert szövegszerkesztő formátumában készült floppyt is elfogadunk. A betűszók feloldását a legelső előfordulási helyen adják meg.
- ▶ Ábrákat, táblázatokat (illusztrációkat) csak korlátozottan tudunk közölni. Újrarajzolásukra nincs lehetőségünk, ezért csak jó minőségű, kontúros, fotózható ábrát tudunk elfogadni. Az ábrákat külön lapon két példányban kérjük leadni az alábbiak szerint: folyamatosan számozzák be arab számmal, adják meg az ábrafeliratot és az ábrák helyét jelölik be a kéziratban.
- ▶ A hivatkozásokat a cikk után Irodalom cím alatt sorolják fel. Könyvek esetében a szerző nevét, a mű címét, kiadását, a kiadás helyét, évét és a hivatkozott oldalszámot, folyóirat-cikkre történő hivatkozásnál a szerző nevét, a cikk címét, a folyóirat nevét, évfolyamát, évét, füzetszámát és az oldalszámot kérjük. A cikk szövegében ...hivatkozás¹... formában írják a hivatkozási sorszámot. Ha a szövegben nem hivatkoznak forrásokra, akkor az irodalomjegyzékben a szerzők betűrendjében közölik a felhasznált irodalmat.
- ▶ A Külföldi folyóirat-figyelő rovat referátumainál a szerző, idegen nyelvű cím stb. helyett elegendő a cikkmásolaton szereplő ötjegyű azonosító szám feltüntetése.
- ▶ A kéziratok maximális terjedelme tanulmányoknál 21-23 oldal, tömörítéseknél, beszámolóknál 8-10, könyvismertetésekénél 4-6 oldal, referátumoknál 1-1,5, maximum 2 oldal lehet.
- ▶ A tanulmányokhoz 10 mondatos tartalmi kivonatot is mellékeljenek az idegen nyelvű rezümék elkészítéséhez.
- ▶ A szerkesztőség jogában áll a kéziratok stiláris javítása, tartalmi változtatáshoz azonban a szerző hozzájárulása is szükséges. A cikk tartalmáért a szerző felelős.
- ▶ A szerző vállalja, hogy a korrektúrát postafordultával, kijavítva visszaküldi a szerkesztőségnek.
- ▶ A szerkesztőségbe érkezett kéziratok sorsáról a szerkesztőség rövid időn belül tájékoztatja a szerzőket. A kézirat végére írják oda munkahelyi címüket, lakáscímüket, telefonszámukat.
- ▶ A kéziratok közlése esetén a szerkesztőség egyszeri szerződést köt a szerzőkkel.

Lapunkat az alábbi referáló lapok dokumentálják:

Informationsdienst – Bibliothekswesen

Referativnyj Žurnal. Informatika

Informatics Abstracts

HLISA (Hungarian Library and Information Science Abstracts)

Index

LISA (Library and Information Science Abstracts)

Sciences de l'information documentation

Signalne informacije

Tartalom

Abstracts	6
Inhaltsangaben	8
Bereczky Lászlóné (1929-1992) FOGARASSY Miklós	13
Bereczky Éva tanítványa voltam HÖLGYESI Györgyi	15
Külföldi magyar intézetek és könyvtáraik 2.	
A Párizsi Magyar Intézet és Könyvtára STREHÓ Istvánné	17
A római Magyar Akadémia és Könyvtára HUSZÁGNÉ KELECSÉNYI Ágnes	20
A Prágai Magyar Intézet és Könyvtár GÁLOVA, Dana	22
A Moszkvai Magyar Kulturális, Tudományos és Információs Központ MÁRHOFFER Józsefné	26
A helsinki Magyar Kulturális és Tudományos Központ NYIRKOS István	27
Magyarsággyűjteményeink megőrzése MISKA János	30
Amiről érdemes beszélni. Önálló vállalat lett a Könyvtárellátó GYÓRI Erzsébet	33
Piaci körséta avagy a dokumentumbeszerzés alternatívái FAZOKAS Eszter - KAPOSVÁRINÉ DÁNYI Éva	36
A törzs és az ágak. 1. (Horváth Tibor kandidátusi értekezésének bemutatása) DARÁNYI Sándor	50
A tárgyi besorolási adatok egységesítése egy online cikk-katalógusban és a nyomtatott változatok tárgyszóindexeiben TAR Katalin - NOVÁK István	59
Elvi megfontolások közösségi házak létesítéséhez a kisvárosokban N. NAGY Katalin	66

A pedagógusok információs igényvizsgálata egy veszprémi szakközépiskolában KOLOZS Barnabásné	73
Még egyszer az Európai Közösség Kiadványairól PRÖHLE Éva	81

Kitekintés

„Mindent a könyvtárakért!” Szemle a könyvtárellátás külföldi gyakorlatáról KOVÁCS Katalin	83
A könyvtárak és az információ a tegnap, a ma és a holnap gazdaságában. Beszámoló az IFLA 55. általános konferenciájáról PAPPNÉ FARKAS Klára	91
A könyvtárak a tudásért. Beszámoló az IFLA 56. általános konferenciájáról PAPPNÉ FARKAS Klára	96
Poszterek alkalmazása az ALA éves vándorgyűlésein GYESZLY, Suzanne D. - BENEFIEL, Candace R.	99
A szerzői jog az elektronika korában. Szemle KOLTAY Tibor	105
A fejlődő országok nemzeti bibliográfiája: nélkülözhetetlen bibliográfiai segédeszköz vagy anakronizmus? MAHONEY, Maureen (Töm.: Fülöp Géza)	107

Könyvszemle

ROSTER adattár. Könyv- és lapkiadók, nyomdák, terjesztők (Összeáll. Nagy Klára) (Ism.: Lakatos András)	111
A szakirodalmi tájékoztatás kézikönyve Grundlagen der praktischen information und Dokumentation. Ein Handbuch der Einführung in die fachliche Informationsarbeit (Ism.: Koltay Tibor)	113
Japán adatbázisokban végzett online keresések gépi fordítása SIGURDSON, J. - GREATREX, R.: Machine translation of on-line searches in Japanese databases (Ism.: Koltay Tibor)	114
Térítési könyvtári és információs szolgáltatások NORTON, B.: Charging for library and information services (Ism.: Téglási Ágnes)	115
Két könyv a szakértő rendszerekről Expert system for referral (Vickery et al.) és ALBERICO, R. - MICCO, M.: Expert systems for reference and information retrieval. (Ism.: Koltay Tibor)	118

Az informális „kapuórtói” a tájékoztatási tanácsadóig.

Egy új szakmai szerep megjelenése

From informal gatekeeper to information counselor.

Emergence of a new professional role. (Comp. by Marta Dosa et al.)

(Ism.: Kovács Mária)

119

Külföldi folyóirat-figyelő

Könyvtár- és információtudomány	123
Könyvtár- és tájékoztatásügy	125
Könyvtárak és tájékoztatási intézmények	145
Munkafolyamatok és szolgáltatások	154
Tájékoztatási rendszerek	171
Vezetés, irányítás	175
Felhasználók és használat	181
Információelőállítás, -megjelenítés, -terjesztés	182
Könyvtárgépesítés, könyvtárápület	187
Kapcsolódó területek	190

A számot szerkesztette: Kovács Katalin
és Novák István

A szám szerzői, közreműködői: ÁGH András (Madarska Kulturni Stredisko, Praha), BENEFIEL, Candance R. (Texas A&M. University, Sterling C. Evans Library, Texas), BERKE Barnabásné (OSZK), BÍRÓ Júlia (MTA Könyvtár), DARÁNYI Sándor (ELTE, BTK Könyvtártudományi tanszék, Budapest), FAZOKAS Eszter (OSZK KMK), FOGARASSY Miklós (OSZK KMK), FUTALA Tibor (ny. könyvtárigazgató), FÜLÖP Géza (ny. mérnök, Marosvásárhely), GÁLOVA, Dana (Madarska Kulturni Stredisko, Praha), GYESZLY, Suzanne D. (Texas A&M. University, Sterling C. Evans Library, Texas), GYŐRI Erzsébet (OSZK KMK), HEGYKÖZI Ilona (OSZK KMK), HÖLGYESI Györgyi (OSZK KMK), HUSZÁGHNÉ KELECSÉNYI Ágnes (Accademia d'Ungheria, Roma) KAPOSVÁRINÉ DÁNYI Éva (OSZK KMK), KOLOZS Barnabásné (Táncsics Mihály Építőipari Szakközépiskola, Veszprém), KOLTAY Tibor (OIK), KOVÁCS Katalin (OSZK KMK), KOVÁCS Lászlóné (OSZK KMK), KOVÁCS Mária (ny. főkönyvtáros), KÜRTI Lászlóné (OSZK), LAKATOS András (OSZK KMK), MÁRHOFFER Józsefné (Magyar Kulturális, Tudományos és Információs Központ, Moszkva), MISKA János (Kanadai Szövetségi Földművelésügyi Minisztérium, Ottawa), NAGY Attila (OSZK KMK), N. NAGY Katalin (Móricz Zsigmond Városi Könyvtár, Mezőtúr), NOVÁK István (OSZK KMK), NYIRKOS István (Unkarin Kansantasavallan Suurlahetystön Kultuuri ja Tiedeskeskus, Helsinki), ORBÁN Éva (OSZK KMK), PAPPNÉ FARKAS Klára (OSZK KMK), PRÓHLE Éva (Országgyűlési Könyvtár), TAR Katalin (OSZK), TÉGLÁSI Ágnes (Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Könyvtártudományi tanszék, Szombathely) STREHÓ Istvánné (Institut Hongrois, Paris).

ABSTRACTS INHALTSANGABEN

Lászlóné Bereczky (1929-1992)
(Fogarassy Miklós),
Éva Bereczky was my teacher...
(Hölgyesi Györgyi)
(pp. 13-16)

Hungarian institutes abroad and their libraries 2.

In this last part of the series the activities of the following institutions are described: the *Hungarian Institute and Library, Paris* (STREHO Istvánné); the *Hungarian Academy and its Library, Rome* (HUSZÁGHNÉ KELECSÉNYI Ágnes); the *Hungarian Cultural Centre, Prague* (ÁGH András - GÁLOVÁ, Dana); the *Library of the Hungarian Cultural, Scientific and Information Centre, Moscow* (MÁRHOFFER Józsefné); the *Hungarian Cultural and Scientific Centre, Helsinki* (NYIRKOS István). (For part 1 see vol.1. /37./ 1991. no.4.) (pp. 17-29)

Preserving Hungarica collections. MISKA János

After identifying the types of materials on Hungarians living in Canada (printed works, archivalia and other data) the author describes the activities aimed at preserving them, adequately processing them by documentation and at making them retrievable. He suggests that Hungarian and Canadian researchers should establish a professional commission to coordinate and manage this work. He feels it necessary to set up a national archival database. (pp. 30-32)

It is worth speaking about. The Library Supply Agency has become an independent enterprise. GYÓRI Erzsébet

In December 1990 the Chamber of Libraries and Information Institutes set up a commission to analyse the situation of library supply in Hungary and to make recommendations on establishing an organization which would better serve the interests of libraries. The library supply in Hungary, which has been centralized since 1952, was reorganized several times, but the solution most favourable for libraries could not yet be found. In November 1991 a new, independent state enterprise separated out from TÉKA under the name Könyvtárellátó Vállalat (Library Supply Agency). Some of the problems waiting to be solved: the affairs of the real estate must be settled; part of the imports specialists joined the limited company organized from TÉKA's former staff; the bindery for libraries wound up some years ago is lacking etc. There is a need for a strong, well-operating organization, which will keep in mind the interests of libraries and the aspects of the market. The editors of the acquisition aid Új Könyvek (New Books) will try to provide information of full value for libraries from the manuscripts and imprimatur

copies, i.e. prior to publication. The same refers to the distribution of and information on records and cassettes published in Hungary. It would be useful if the Könyvtárellátó undertook the distribution of library software, widened the choice of furniture which is at present poor and expensive, updated the catalogue of library forms etc. Another aim is to turn the new enterprise into a share company, and to have it headed by a board of specialists in library and economic affairs. (pp. 33-35)

Market report, or alternative opportunities of acquisition.

FAZOKAS Eszter - KAPOSVÁRINÉ DÁNYI Éva

Now that the monopoly of former large enterprises has ceased in distributing imported and Hungarian books, and new solutions have not yet become clear, librarians have difficulties in getting information. The authors try to give an overview about potential sources of acquisitions. They made interviews with the representatives of 12 firms about present services. Among those interviewed were the old-established enterprises and their renewed successors, newly established importers, the representatives of large foreign firms in Hungary, and ventures engaged in distributing Hungarian books. It is characteristic of the market situation in Hungary that a number of changes have happened even during sending this manuscript to the printing office. The authors encourage acquisitions librarians to avail themselves of the opportunities which are advantageous for libraries. (pp. 36-49)

„The stem and the branches.” Knowledge organization and syntax. A review of Tibor Horváth's thesis for candidate's degree.

DARÁNYI Sándor

The reviewer explains the thesis citing the most significant chapters, thus making a wider circle of librarians (especially those in education) acquainted with this yet unpublished work. It is the essay's aim to prove that the index entry - besides providing criteria for subject access - is able, by the syntax, to synthesize indexing terms into a higher-level unit, which means at the same time a concise reproduction of the original publication's message. Prior to describing the importance of syntax, Horváth defines the main tasks of classification, the pyramid of knowledge serving the systematization of disciplines, the role of new structures (cybernetics, communication theory, semiotics) in modelling knowledge, the facet systems, and the role of quantation, of heuristic information and of classification without a precedent. (pp. 50-58)

Subject authority control in an online catalogue for periodical articles and in the sub-

ject indexes of the printed versions.

TAR Katalin - NOVÁK István

After a brief introduction to the basic problems of subject searching in online catalogues the authors present their solution to subject authority control in the Library Science Library's online catalogue MANCI. The authority control of terms is based on a machine-readable database created from the Library's printed thesaurus using the Micro-ISIS package, as well as a simple thesaurus software written in the ISIS-PASCAL language. Relying on the relations of the descriptors in the thesaurus database a reference-selecting program has also been written, by which the *see* and *see also* references are automatically selected from the thesaurus records and inserted into the subject index files, produced periodically from the MANCI database. (pp. 59-65)

Principled considerations for the establishment of community centres in small towns.

N. NAGY Katalin

According to political declarations in Hungary today, after the change-over to parliamentary democracy, the adult education based on quasi-cooperation of unequal partners, directed from above and from outside, is over. The legal regulations of culture, however, still include the priorities of the central state power. The essay seeks an answer to the question: what opportunities for thinking and what scope of action are open for the specialist in this transition period with uncertain consequences. The author is looking for the ordering principles in the operation of cultural institutions of self-governments (public libraries, houses of culture) which are actually "dying" between old and new ideals. She takes the view that the community centre relying on the theory of open education and organized around library activities is one of the institutions which can be for the local communities the scene and inductive force of real social action, corresponding to the needs of democracy. The professional level of the institution's work should be measured by the standard of service. (pp. 66-72)

The information needs of pedagogues in a vocational secondary school.

KOLOZS Barnabásné

The author made an interview by questionnaire among the pedagogues of a large vocational secondary school about their information needs. The findings indicate that pedagogues have the greatest need for information related to the subject they are teaching, and the second greatest need for pedagogical information. They satisfy their needs for special literature first of all in the school library, which is, however, able to meet just half of their demand. The pedagogues of today's Hungarian school system, which is coping with the troubles of transformation, would require a much higher-level literature supply than the school libraries most used by them can provide. (pp. 73-80)

About the publications of the European Communities again.

PRÓHLE Éva

The author is one of the heads of the Library of the Hungarian Parliament. In her view a statement of Sándor Szalay (Könyvtári Figyelő, vol.1. /37./ 1991. no.1. pp.38-44.) related to EC-publications was insulting for the Library of the Hungarian Parliament. Her remark can be summarized as follows: The Library of the Hungarian Parliament makes available and accessible all EC materials related to law and politics, but disregards the vast amount of ephemera. It would be necessary to convene a national meeting where those interested could decide to what extent they are able to deal with EC-publications. (pp. 81-82)

Abroad

„All for the libraries!” A review on library supply abroad.

KOVÁCS Katalin
(pp. 83-90)

Libraries and information in yesterday's, today's and tomorrow's economy. A report on the 55th IFLA General Conference in Paris.

PAPPNÉ FARKAS Klára
(pp. 91-95)

Libraries - information for knowledge. A report on the 56th IFLA General Conference in Stockholm.

PAPPNÉ FARKAS Klára
(pp. 96-98)

Poster preparation for ALA Annual Conference.

GYESZLY, Suzanne D. - BENEFIEL, Candace
(pp. 99-103)

Copyright in the electronic age. A review.

KOLTAY Tibor
(pp. 105-106)

The developing country national bibliography: essential bibliographic tool or anachronism?

MAHONEY, Maureen
(Summ.: Fülöp Géza) (pp. 107-109)

Book reviews

Roster directory. Publishers, printing houses, colporteurs.

Roster-adattár. Könyv- és lapkiadók, nyomdák, terjesztők.
(Rev.: Lakatos András) (pp. 111-112)

The handbook of information and documentation.

Grundlagen der praktischen Information und Dokumentation.
(Rev.: Koltay Tibor) (pp. 113)

Machine translation of on-line searches in Japanese databases.

SIGURDSON, J. - GREATREX, R.
(Rev.: Koltay Tibor) (pp. 114)

Charging for library and information services.

NORTON, B.
(Rev.: Téglási Ágnes) (pp. 115-117)

Two books on expert systems.

Expert system for referral (ed. Vickery, A. et al.) and ALBERICO, R. - MICCO, M.: Expert systems for reference and information retrieval.
(Rev.: Koltay Tibor) (pp. 118-119)

From foreign journals (Abstracts)

INHALTSANGABEN

Lászlóné Bereczky (1929-1992)

(Fogarassy Miklós),

Éva Bereczky war meine Lehrerin...

(Hölgyesi Györgyi)

(S. 13-16)

Ungarische Kulturinstitute im Ausland und ihre Bibliotheken 2.

In diesem letzten Teil der Reihe wird die Tätigkeit der folgenden Institutionen besprochen: *Ungarisches Institut und Bibliothek, Paris* (STREHO Istvánné); die *Ungarische Akademie und ihre Bibliothek, Rom* (HUSZÁGHNÉ KELECSÉNYI Ágnes); das *Ungarische Kulturzentrum, Prag* (ÁGH András - GÁLOVÁ, Dana); die *Bibliothek des Ungarischen Zentrums für Kultur, Wissenschaft und Information, Moskau* (MÁRHOFER Józsefné); das *Zentrum für Ungarische Kultur und Wis-*

Die Bewahrung der Hungarica-Sammlungen.

MISKA János

Nach der Bestimmung der Typen von Materialien zum Thema Ungarn in Kanada (gedruckte Werke, Archivmaterialien und andere Daten) beschreibt der Verfasser die Tätigkeiten, deren Anliegen ist es, diese zu bewahren, durch Dokumentation entsprechend zu bearbeiten, und sie suchbar zu machen. Er schlägt vor, dass eine Fachkommission zur Koordination und Leitung dieser Arbeit soll ins Leben gerufen werden. Er hält es für nötig, eine nationale Archivdatenbank aufzustellen. (S. 30-32)

Darüber lohnt es sich zu sprechen. Das Könyvtárellátó ist ein selbständiges Unternehmen geworden.

GYÓRI Erzsébet

Im Dezember 1990 hat die Kammer der Bibliotheken- und Informationseinrichtungen einen Ausschuss aufgestellt, um die Lage der Bibliotheksversorgung in Ungarn zu untersuchen, und für die Errichtung einer Organisation, die den Interessen von Bibliotheken besser dienen würde, Vorschläge zu machen. Die Bibliotheksversorgung in Ungarn, die seit 1952 zentralisiert geschieht, ist schon ein paarmal reorganisiert worden, aber die Lösung ist noch nicht gefunden worden, die für die Bibliotheken am vorteilhaftesten wäre. Im November 1991 ist ein neues, selbständiges, staatliches Unternehmen von TÉKA ausgeschieden, mit dem Namen Könyvtárellátó Vállalat (Unternehmen für Bibliotheksversorgung). Einige der Aufgaben, die zu lösen sind: die Immobilienprobleme müssen erledigt werden; ein Teil der guten Import-Spezialisten haben sich der GmbH angeschlossen, die von der bisherigen TÉKA-Gruppe organisiert worden ist; die Binderei für Bibliotheken, die vor einigen Jahren eingestellt worden ist, soll ersetzt werden usw. Es muss eine starke, wohlfunktionierende Organisation gegründet werden, die die Interessen von Bibliotheken und die Aspekte des Marktes berücksichtigt. Die Redakteure des Informationsdienstes über Neuerscheinungen Új Könyvek (Neue Bücher) werden versuchen, vollwertige Information für die Bibliotheken aufgrund Handschriften und Imprimatur-Kopien, d.h. vor der Erscheinung, anzubieten. Dasselbe gilt für den Vertrieb von und die Information über Schallplatten und Kassetten, die in Ungarn veröffentlicht werden. Ausserdem wäre es vernünftig, auch den Vertrieb von der Bibliothekssoftware zu übernehmen, den zur Zeit geringen und teuren Möbelangebot zu erweitern, den Katalog von Bibliotheksformularen zu erfrischen usw. Ein anderes Ziel ist es, das Unternehmen in eine Aktiengesellschaft umzusetzen, und einen Rat von Bibliotheks- und Wirtschaftsexperten an seiner Spitze zu haben. (S. 33-35)

Marktbericht, oder alternative Erwerbungs-möglichkeiten.

FAZOKAS Eszter - KAPOSVÁRINÉ DÁNYI Éva

Nachdem das Vertriebsmonopol von Import- und ungarischen Büchern eingestellt worden ist, und die neuen Lösungen noch nicht ganz klar geworden sind, ist es schwer für die Bibliothekare, sich zu informieren. Die Verfasser haben versucht, einen Überblick über die möglichen Erwerbungsquellen anzubieten. Sie haben Interviews mit den Vertretern von 12 Firmen über ihre gegenwärtige Dienstleistungen gemacht. Unter ihnen waren alte Unternehmen und ihre erneute Nachfolger, neulich gegründete Importeure, die Vertreter von grossen ausländischen Firmen in Ungarn, und Unternehmen, die ungarische Bücher vertreiben. Es ist charakteristisch für die Marktsituation in Ungarn, dass einige Veränderungen schon geschehen sind, während das Manuskript in die Druckerei gegeben wurde. Die Verfasser ermutigen die Bibliothekare, in der Erwerbung die für die Bibliotheken vorteilhaften Möglichkeiten zu gebrauchen. (S. 36-49)

„Der Stamm und die Zweige.“ Wissensorganisation und Syntaxis. Beitrag zur Kandidatendissertation von Tibor Horváth.

DARÁNYI Sándor

Der Beitrag bespricht die Dissertation die wichtigsten Abschnitte zitierend, damit ein breiteres Publikum von Bibliothekaren (besonders die in Ausbildung) dieses noch nicht veröffentlichte Werk kennenlernen kann. Es ist das Ziel dieses Beitrags, zu zeigen, dass der Registereintrag - ausser Kriterien für die sachliche Erschliessung zu geben - fähig ist, durch das Syntaxis Indexbegriffe in eine Einheit auf höherem Niveau zu synthetisieren, was zur gleichen Zeit eine gedrängte Reproduktion des Inhaltes der originalen Veröffentlichung bedeutet. Bevor Horváth die Wichtigkeit des Syntaxis beschreibt, bestimmt er die Hauptaufgaben der Klassifikation; die Pyramide des Wissens, die der Systematisierung der Wissensgebiete dient; die Rolle der neuen Strukturen (Kybernetik, Kommunikationstheorie, Semiotik) im Modellieren des Wissens; die Facetten-Systeme, und die der Quantelung, der heuristischen Information und der Klassifikation ohne Präzedens. (S. 50-58)

Sachliche Ansetzungskontrolle in einem Online-Katalog von Zeitschriftenartikeln und in den Sachregistern der gedruckten Versionen.

TAR Katalin - NOVÁK István

Nach einer kurzen Einführung in die Problematik von Sachrecherchen in Online-Katalogen beschreiben die Verfasser ihre Lösung im Online-Katalog der Fachbibliothek für Bibliothekswissenschaft, MANCI. Die Ansetzungskontrolle der Begriffe beruht auf dem Aufbau einer Datenbank des gedruckten Thesaurus der Bibliothek mit der Micro-ISIS Soft-

ware, und einer einfachen Thesaurus-Management-Software in der ISIS-PASCAL Sprache. Aufgrund der Relationen der Deskriptoren in der Thesaurus-Datenbank ist auch ein Programm für Verweisungen geschrieben worden, mit dem *siehe* und *siehe auch* Verweisungen automatisch aus den Thesaurus-Sätzen ausgewählt, und in die Sachregister, die periodisch zusammengestellt werden, eingeordnet werden können. (S. 59-65)

Prinzipielle Überlegungen zur Errichtung von Gemeinschaftshäusern in kleinen Städten.

N. NAGY Katalin

Laut politischer Deklarationen ist heute in Ungarn, nach dem Übergang zur parlamentarischen Demokratie die auf der quasi-Zusammenarbeit von nicht gleichberechtigten Partnern basierte, vom oben und aussen geleitete Volksbildung zu Ende. Die rechtlichen Vorschriften der Kultur bewahren aber noch immer die Prioritäten der zentralen Staatsmacht. Die Studie sucht die Antwort auf die Frage: welche Möglichkeiten des Denkens und was für Tätigkeitsfelder gibt es für den Spezialisten in dieser Übergangsphase von unsicherem Ausgang. Sie sucht die Ordnungsprinzipien in der Betätigung von Kulturinstitutionen der Selbstverwaltungen (öffentliche Bibliotheken, Kulturhäuser), die zwischen alten und neuen Idealen agonisieren. Nach der Meinung der Verfasserin ist das Gemeinschaftszentrum, das auf offener Bildung beruht, und um bibliothekarische Tätigkeiten organisiert wird, eine der Institutionen, die für die örtlichen Gemeinschaften die Szene und die Induktionskraft von richtigen gesellschaftlichen Tätigkeiten, den Bedürfnissen der Demokratie entsprechend sein können. Das berufliche Niveau der Arbeit der Institution soll nach dem der Dienstleistungen gemessen werden. (S. 66-72)

Bedarfsanalyse von Pedagogen in einer Veszprémer Berufsmittelschule.

KOLOZS Barnabásné

Die Autorin hat eine Fragebogenerhebung unter Lehrern in einer grossen Berufsmittelschule über ihre Informationsbedürfnisse durchgeführt. Die Ergebnisse haben gezeigt, dass die Lehrer den grössten Bedarf an Informationen zum Fach haben, das Sie lehren, und den zweitgrössten - an pädagogischer Information. Sie befriedigen Ihre Bedürfnisse vor allem in der Schulbibliothek, die aber nur die Hälfte ihres Bedarfs erfüllen kann. Die Lehrer würden im heutigen Schulsystem, das mit Sorgen des Umbruchs kämpft, eine Literaturversorgung vom höheren Niveau benötigen, als die, welche die Schulbibliotheken, die sie meist benutzen, jetzt anbieten können. (S. 73-80)

Noch einmal über die Veröffentlichungen der Europäischen Gemeinschaft.

PRÓHLE Éva

Die Verfasserin ist eine der Leiter der Parlamentsbibliothek. Ihrer Meinung nach ist eine Feststellung von Sándor Szalay (Könyvtári Figyelő, Jg.1. /37./ 1991. No.1. S.38-44.) für die Parlamentsbibliothek verletzend. Ihre Bemerkungen lassen sich wie folgt zusammenfassen: Die Parlamentsbibliothek macht alle EG-Veröffentlichungen zugänglich und suchbar, die sich auf Recht und Politik beziehen, aber berücksichtigt die grosse Menge von Ephemeriden nicht. Es wäre nötig, ein nationales Treffen zu organisieren, wo die Betroffenen darüber entscheiden könnten, inwieweit es für sie möglich ist, EG-Veröffentlichungen zu sammeln usw. (S. 81-82)

Ausblick

„Alles für die Bibliotheken!“ Rundschau zur Bibliotheksversorgung im Ausland.

KOVÁCS Katalin

(S. 83-90)

Bibliotheken und Information in der Wirtschaft von gestern, heute und morgen. Bericht über die 55. IFLA-Konferenz, Paris.

PAPPNÉ FARKAS Klára

(S. 91-95)

Bibliotheken - Information für Wissen. Bericht über die 56. IFLA-Konferenz, Stockholm.

PAPPNÉ FARKAS Klára

(S. 96-98)

Die Anwendung von Poster an den jährlichen ALA-Konferenzen.

GYESZLY, Suzanne D. - BENEFIEL, Candace

(S. 99-103)

Urheberrecht im elektronischen Alter. Rundschau.

KOLTAY Tibor

(S. 105-106)

Die Nationalbibliographie der Entwicklungsländer: ein unentbehrliches bibliographisches Hilfsmittel, oder Anachronismus?

MAHONEY, Maureen

The developing country national bibliography: essential bibliographic tool or anachronism?

(Zusammenf.: Fülöp Géza) (S. 107-109)

Book reviews

Roster-Adressbuch. Herausgeber, Druckereien, Vertreiber.

Roster-adattár. Könyv- és lapkiadók, nyomdák, terjesztők.
(Rez.: Lakatos András) (S. 111-112)

Grundlagen der praktischen Information und Dokumentation.

(Rez.: Koltay Tibor) (S. 113)

Computergestützte Übersetzung von Online-Recherchen in japanischen Datenbanken.

SIGURDSON, J. - GREATREX, R.
Machine translation of on-line searches in Japanese databases.

(Rez.: Koltay Tibor) (S. 114)

Vergeltliche Dienstleistungen von Bibliotheken und Informationszentren.

NORTON, B.

Charging for library and information services.

(Rez.: Téglási Ágnes) (S. 115-117)

Zwei Bücher über Expert-Systeme.

Expert system for referral (ed. Vickery, A. et al.) und ALBERICO, R. - MICCO, M.: Expert systems for reference and information retrieval.

(Rez.: Koltay Tibor) (S. 118-119)

Aus ausländischen Zeitschriften (Referate)

Szerkesztőségek, könyvkiadók, terjesztő vállalkozások figyelem!

Két kötetben megjelent a magyarországi könyvtárak címjegyzéke

A Könyvtári Címjegyzék

450 hazai könyvtár adatait tartalmazza.

A legfontosabb szakkönyvtárak, a felsőoktatási intézmények központi könyvtárai, a megyei, a városi, valamint a munkahelyi könyvtárak cím-, telefex-, telex-adatai tudhatók meg a kiadványból

A kötetek 150-150 forintért vásárolhatók meg

A Könyvtári Címjegyzéket – mint adatbázist – hajlékony mágneslemezen is terjesztjük.

Ára 2500 Ft + 25 százalék ÁFA.

Megrendelhető: OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ

Könyvtártudományi Szakkönyvtár

1827 Budapest

Telefonszám: 06 (1) 175-0686

Telefax: 175-1721

VTX szám: 920060018

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL NÉPSZÁMLÁLÁS TÁJÉKOZTATÓJA

- **1990. évi Népszámlálás. A belterületek és a külterületi lakotthelyek főbb adatai.**
A kötet a városok, községek, ezen belül bel- és a külterületi lakotthelyek neveit, állandó- és lakónépességének, valamint a lakásoknak a számát közli.
- **1990. évi Népszámlálás. Összefoglaló adatok.**
A kötetben a teljeskörű adatfelvétel országos adatai kerülnek közlésre összehasonlítási lehetőséget nyújtva a korábbi népszámlálások adataival.
- **1990. évi Népszámlálás. Budapest adatai.**
A kötetben Budapest egészére és kerületekre bontva található a lakosság kor, nem, iskolai végzettség, foglalkoztatás, lakás adatai.
- **1990. évi Népszámlálás. Megyei adatok (19 kötet)**
Minden megye önálló kötetben kerül feldolgozásra. Köteten belül megyeszékhely, városok, községek, lakott helyek részletezéssel található a szükséges adatok.
- **1990. évi Népszámlálás. Demográfiai adatok.**
A kötet pontos információkkal szolgál az ország népesedési helyzetéről. Tájékoztatót ad többek között a termékenység, az anyanyelv, a nemzetiség, a nyelvtudás főbb adatairól.
- **1990. évi Népszámlálás. Iskolai végzettségek adatai.**
A kötet a címben jelzett téma szemszögéből vizsgálja az egyén és a társadalom, az egyén és a gazdaság sokoldalú összefüggéseit.
- **1990. évi Népszámlálás. Termékenységi adatok.**
A kötetben közölt adatok bemutatják a nők szerepvállalását a népesség reprodukciójában a társadalmi-gazdasági hovatartozásuk függvényében.
- **1990. évi Népszámlálás. Vándorlási adatok.**
A kötet az országon belüli vándorlási folyamatot - kor, nem, családi állapot, foglalkozás, iskolai végzettség, lakás adatok stb. szerint - kíséri figyelemmel.
- **1990. évi Népszámlálás. Foglalkozási adatok.**
A kötet szöveges elemzése és adatsorai többféle bontásban és kombinációban- gazdasági aktivitás, aktív keresők összetétele, munkanélküliség - nyújtanak részletes tájékoztatást.
- **1990. évi Népszámlálás. Háztartás és család adatok I-II.**
A kötetek a hagyományos adatsorokon túl új adatkombinációkban mutatják be a lakosság gazdasági, illetve verségi kapcsolatban álló legkisebb egységeinek az alakulását és az életkörülményeiket befolyásoló tényezőket.
- **1990. évi Népszámlálás. Lakás-adatok.**
A kötet a magyarországi lakásállomány számát, összetételét és legfontosabb jellemzőit mutatja be, biztosítva a korábbi népszámlálások adataival való összevetést.
- **1990. évi Népszámlálás. Külterületi adatok.**
Az ország egyes megyéiben a lakosság jelentős része külterületeken, tanyákon él. Az itt élő népesség megoszlását, életkörülményeit dolgozza fel a kötet.
- **A Magyar Köztársaság Helynévkönyve. 1992.**
A kötet a közigazgatási területi egységek hivatalos megnevezését, területi beosztását, a KSH által kibocsátott - ötjegyű - településazonosító törzsszámát, területmagyságát, lakónépességének, lakóegységeinek számát, az 1990. január 1. óta bekövetkezett közigazgatási változásokat, valamint a körjegyzőségek felsorolását tartalmazza.

A felsorolt kötetek 1992-ben és 1993. I. negyedévben folyamatosan jelennek meg, várhatóan 400-800,- Ft közötti áron.

A kiadványok megrendelhetők: KSH Népszámlálás
1111 Budapest, Budafoki út 59.
Postacím: 1518 Bp. Pf. 163.
Telefax: 181-3740.
Telefon: 181-3745.

Bereczky Lászlóné (1929-1992)

Van olyan emberhalál, amely – túllendítve a szeretett személy elmúltán érzett megrendülé-sünkön – az emlékezés, elmélkedés súlyos ka-puit képes megnyitni. *Bereczky Lászlóné* idő előtti halála, a kelleténél gyorsabban kihuny-t életének lezárulása a korszak, a legutóbbi idő-k magyar könyvtárügyében egy nagy fejezet végé-t is jelképezi. Ennek lelkiületét, lendületét, morális ve-hemenciáját, alapelvekből nem engedő, a lehet-séges utakat bölcsen végigjárni próbáló „nagy nemzedék” tagjai közül talán ő az első, aki vég-leg eltávozott. Ez az inspiratív és – ha kellett – kítartó „avantgarde” szellemi hadállásokra beren-dezhető könyvtáros csapat valamikor az 1950-es évek elején kezdett szerveződni az Országos Széchényi Könyvtár Módszertani Osztályán, ama legendássá vált „Kabinetben”, hogy aztán 1959 után a Könyvtártudományi és Módszertani Köz-pontban teljesebben ki – megteremtve egy kor-szerű, mert kezdettől fogva ennek az intézményi eszmének a maximális képviselő, közművelődési könyvtári rendszer alapjait. Ez a méltán nagy ge-nerációnak mondható szellemi kollektíva, mely-nek tagjai közül többen eredeti élethivatásuk, szándékuk szerint nem is könyvtárosnak készül-tek, de azzá lévén a hivatás teljes vehemenciájá-val vállalták az ügyet, beteljesített valamit, aminek immár a túlpartján állunk. Bereczky Éva vonzó, ér-tékes emberalakja ebben a körben bontotta ki a maga szellemi formátumát. Mi, a hátramaradók, immár egészében állíthatjuk magunk elé az ő könyvtárosi életének, sorsának példáját.

Mindnyájan tudjuk: az értékek világa nem hívságos – a szolgáló-teremtő, a gondos ala-pokban beteljesített élethivatások többnyire a háttérbe húzódva serénykednek. Bereczky Lászlóné alkata, tehetsége is e kevésbé látványos munkafajták felé kormányozták. Három fő terüle-tet ölelt át az ő munkálkodása. A közművelődési könyvtárak nyilvántartó-feldolgozó munkájának elvi és gyakorlati módszereinek kidolgozója, fe-lelőse és gazdája volt sok-sok esztendőn át. Év-tizedeken át oktatta közben a könyvtárosokat a dokumentumleírás, a katalógusszerkesztés, a betűrendes és tárgyi feltárás tudnivalóira. Az álta-lános, nyilvános könyvtári rendszer megerősödé-se, hálózatainak kiépülése után a szakszerveze-ti/munkahelyi ellátás, majd idővel a hátrányos helyzetű olvasók számára nyitható ellátási for-mák, a betegek, idős emberek, fizikai sérülést szenvedők, börtönlakók könyvtárainak felelőse-ként tevékenykedett. Ezek közül az első két fel-

adatkör mindig is összetartozott benne: a könyvtárszervezések első, heroikus időszakában az instruktív, irányító, tanító szerep és a módszertani tanácsadás, útmutatás még szorosan össze is szövődött. Az ő meleg, emberközeli, kitűnő kapcsolatteremtő személyisége épp ezekben a hajdani munkaformákban, a „feldolgozó brigádok” tanfolyamain, egy-egy könyvtár, hálózat feldolgozó munkájának oktató indításán nagyszerűen teljesedhetett ki. Hogy aztán a szakma alapozó tan-könyveinek lapjain – előbb *Gerő Zsoltnéval*, majd *Katsányi Sándorral* írt kötetekben – írott formában, később pedig a középfokú szaktanfolyamokon és a SZOT Iskola főiskolai óráin már egy érett könyvtár-pedagógus oktató, nevelő munkájában érvényesülhessenek az ő erényei. Könyvtárosi életművét ugyan nem írásainak bibliográfiája, nem publikációs tevékenysége tükrözi igazán, az élő kommunikáció volt ugyanis az ő igazi közege, érdemes mégis megemlíteni néhány kiadványt, amely az ő gondos szerzői, szerkesztői munkája révén született és lett a könyvtárosok szinte mindennapos segédeszköze. A *Könyvtári raktározási táblázatok*, melyeket még az 1950-es években *Sallaiék* szerkesztettek meg először a közkönyvtárak állományainak egységes rendszerezése érdekében, idővel, az 1960-as évektől az ő gondozásában, szerkesztésében váltak közkeletű segédeszközökké. Miközben az ETO korszerűsítésének, s a változtatások katalógizáló szempontú nyomon követését segítő kiadványait szerkesztette és (*Surján Miklóssal*) az ún. „csoportképzéses szakkatalógus” szerkesztési útmutatóját készítette el, a 60-as években, elsőként ő jegyzi a tárgyszó rendszerű feltárás jegyzékének publikációját...

Száraznak is tetsző adatok ezek? Az adatok talán azok, a mögöttük rejtett – immár örökretitokként bezárult – emberséget, a tevékenység hívságoktól mentes erkölcsét e művek is dokumentálják. Ki lehet tapintani általuk is az egykori „műhely” szellemét. Hiszen – visszakanyarodva emlékezésünk kezdő eszméihez – a nagy csapat, a *Sallai István* körül szerveződött könyvtárosi műhely a Bereczky Éva-féle munkákkal (is) statuálta, hogy nem csupán egy szabadelvű, szellemű intézmény koncepcióiban jeleskedik, hanem képes ezeket a gyakorlat aprópénzére is váltani, megalkotva a munkanemek, -folyamatok szabályozott rendszerét. Mindazt kvalifikálva, ami a gyakorlatban a demokratikus intézményi-szolgáltatási elvekből következnek.

Mi, akik közvetlen kollégái, barátai voltunk, ismertük igazán hűségét az alapelvekhez, az ügy morális alapjaihoz. A könyvtár, mint intézmény – már-már a kanti „csillagos ég”-hez hasonlatos – rend-eszméjéhez végérvényesen elkötelezett ember aggodalmát, kritikáját és szorongó melankóliáját. Bár esze, szelleme éles, okos volt, ha szakmai ügyekről folyt a vita, az eszmecsere, ő az ironia kés-élet soha nem engedte közel a legfontosabb elvekhez. Védte, amit szívébe zárt, a szakmai értékek „tabernáculumát”, az ügyet, melyre törékeny, mulandó életét áldozta.

Amikor aztán a feldolgozó-katalogizáló munka szakmai irányítása helyett felelőssége idővel áttevődött a „speciális közművelődési könyvtári” szakágakra, ez a munkaerkölcsi-szakmai „csillagzat” ott is fényeskedett. Szakmai irányelveket, szervezeti, együttműködési dokumentumokat dolgozott ki a szakszervezeti, betegkönyvtári ellátás ügyeiben. Ugyanolyan „gazdája”, központi felelőse lett az ott dolgozók, az ott olvasók érdekeinek, mint korábban a feldolgozó munkát végző könyvtárosoknak. Ez volt életének utolsó két évtizedének szellemi, tevékenységi kerete. Beteljesíthette még ezen belül azt a munkát, amelynek során – európai mércével is mérhető színvonalon – a börtönkönyvtárakat országszerte megszervezték, gondosan kimunkált útmutatók szerinti, igényes könyvtári munkát indítva el a büntetésvégrehajtási intézmények szomorú – de életeket, olvasókat rejtő! – falai között. Utolsó publikációi, e folyóirat hasábjain a hátrányos helyzetű olvasók könyvtári ellátásának problémáiról szóltak, az igazságosság, a jogegyenlőség jegyében fogant szolgáltatásokról.

Alapuljon bár cédularendszerű vagy számítógépes katalógusra, a könyvtári rend és szolgáltatás kulcsszavai közé tartozik a „visszakereshetőség” fogalma. Személy és tárgy akkor kerülnek fedésbe, ha a kulcsfogalmak szubjektumot, objektumot egyaránt képesek átfogni. Bereczky Éva egész közszolgálati élete visszakereshető, mert azonos szakmai morálra építő, kiváló munkák sorából áll. Nagy korszak előtt hajtunk fejet tehát, amikor egy alkotó könyvtáros-generáció jeles, szerénységében erős, hűségében töretlen tagját búcsúztatjuk, Bereczky Lászlónét, az OSZK-KMK egyik alapító munkatársát. Áldaná bár meg a jósorsa a magyar könyvtár ügyét tettekben, életszenvedélyben hozzá hasonló módon lobogó szívekkel, szellemekkel!

Fogarassy Miklós

Bereczky Éva tanítványa voltam...

1992. január 11-én végleg eltávozott közülünk *Bereczky Éva*, a negyvenes-ötvenes években pályára indult könyvtáros nemzedék kiváló képviselője.

Tanárnak készült, de jósorsa 1949-ben a könyvtáros-pályára vetette, s ott meg is tartotta mindhalálgig, talán azért, mert tudta, a műveltség terjesztésében, a kultúra ápolásában, az új nemzedék nevelésében, a oktatásban és művelődésben hivatást teljesítők körében nem kis szerep hárul a könyvtárosokra, a szakszerűen és korszerűen kialakított és működtetett könyvtári intézményekre. Gazdag és eredményes könyvtárosi pályája az Országos Könyvtári Központban kezdődött, majd a központ megszűnése után az Országos Széchényi Könyvtárban folytatódtott, ennek keretében pedig az 1952-ben létrehozott módszertani osztályon, amely a Könyvtártudományi és Módszertani Központ jogelődje volt. A szakma „nagy öregjeitől” megtanulta a könyvtárosi munka minden csínját-bínját, különösen a gyakorlati munka megszervezése, könyvtártani, állományfeltárási és feldolgozási kérdések foglalkoztatták. A módszertani kabinetben, még inkább az 1959-ben megalakult KMK-ban, a hálózatfejlesztési osztály munkatársaként úttörő szerepet vállalt a „poraiból” éledező hazai könyvtárügy, különösen a közművelődési könyvtári hálózatok – a tanácsi és a szakszervezeti könyvtárak – szervezésében, szakmai segítségében. Aligha van olyan közművelődési könyvtár, amely valamilyen formában – leginkább katalógusai-ban – magán ne viselné Bereczky Éva „keze nyomát”. Az ország könyvtárait járva – falusiakat, városiakat és megyeieket egyaránt – tapasztalatok sokaságát gyűjtötte össze és adta át. Kiváltképp a feldolgozó munkában, a betűrendes és szakkatalógusok szerkesztésében nyújtott felbecsülhetetlen segítséget a pályakezdő könyvtárosoknak. Szívéügye volt a könyvtári állomány-

feltárási rendszerek pontossága és szakszerűsége, mert tudta, hogy ez a „könyvtár lelke”, egy-egy jól szerkesztett katalóguson – vagy annak hiányán – múlik az egyre gyarapodó könyvtári állományok kezelhetősége, használhatósága, a könyvtáros tájékoztató munkájának pontossága, eredményessége. Ezért is vett részt az új könyvtári „címléírási” szabványok megalkotásával, alkalmazásával kapcsolatos tárgyalásokon a hetvenes évek végén, nyolcvanas évek elején, mindvégig következetesen a gyakorlati használat szempontjait képviselve.

A sors kegyes volt hozzá, egyik „szerelméhez” sem kellett hűtlennek lennie: könyvtáros-tanárként szaktanfolyamokon, a KMK középfokú könyvtárosképző tanfolyamán, a SZOT-iskola (tanítóképző, majd tanárképző) népművelőkönyvtáros szakán adta tovább felbecsülhetetlen értékű tapasztalatait, a könyvtári feldolgozó munkáról szerzett tudását. Akik hallgatói voltak, aligha felejtik el kedves, karcsú alakját, derűs kedélyét, amint az órákon, vizsgákon az asztalok között járkálva belekukkant a feladatokba, dolgozatokba, ki hogyan boldogul a címléírással, szakozással – és egy-egy segítő szóval, megjegyzéssel továbblendíti a felnőtt „nebulók” próbálkozásait. Aligha felejtethetik gondosan előkészített, logikus felépítésű, a tudásanyagot jól rendszerező óráit, amelyeken mindig újabb és újabb példák segítségével tette világossá, mindenki számára érthetővé magyarázatait. És aki még abban a szerencsében részesült, hogy tanítványa és munkatársa is lehetett, azt sem felejtik el, hogyan elevenedett meg, frissült, villanyozódott fel – még akkor is, amikor már komoly bajok gyötörték – ha órára indult, tanítani készült. Könyvtárosok ezreit tanította szakmára, nevelte hivatásszeretetre, sohasem tévesztve szem elől, hogy a könyvtáros munkája, az olvasásra, könyvtárhasználatra nevelés mindenekelőtt szolgálat, szép hivatás. Azért is volt igényes tanítványai-val szemben, mert tudta, milyen nagy szükség lesz biztos szaktudásukra a könyvtárakban, hogy nemcsak anyagiakon, de a könyvtárban dolgozó munkatársak újszerűségén is múlik a könyvtárak „minősége”. Komolyan vette a könyvtári törvény betűit – tudniillik, hogy mindenkinek joga van az olvasásra és művelődésre –, akkor is, amikor az így vagy úgy, de hátrányos helyzetű olvasók könyvvel való ellátásán fáradozott. Az öregbetűs, illetve „hangos” könyvek kiadásának megszervezésével segítette a vakok és a csökkentlátók szá-

mára a szépirodalom klasszikusainak és modern értékeinek élvezetét. Sikeres lépéseket tett az ágyhoz kötöttek, az öregek, betegek, kórházi ápolásra szorulóknak könyvhöz juttatásáért, a szabadságvesztésüket, börtönbüntetésüket töltő elítéltek emberhez méltó körülményeinek, olvasási lehetőségeinek biztosításáért, azért, hogy a lélek-nemesítő irodalom – amelyben erősen hitt – minden rászoruló számára közvetíthesse üzenetét.

A kollégákra, akik ismerték őt, személyesen találkoztak vele, nagy hatást tett élénk temperamentuma, mindig a jó ügy érdekében vitázó szelleme, nyílt érdeklődése ügyes-bajos dolgaik iránt, és az a közvetlen, baráti hang, amellyel „első látásra” a könyvtárosok nagy családjához tartozónak tekintette beszélgetőpartnerét. Nemcsak az óráin, a könyvtárigazgatói értekezleteken, szakmai megbeszéléseken, kiszállások során el-

hangzott kitűnő, életteli előadásai, hozzászólásai teszik őt emlékezetessé, de szakmai írásainak, útmutatóinak, példatárainak és tankönyveinek sora örökíti meg nevét a könyvtártudományi szakirodalomban is.

Mind gyakoribbá váló testi panaszainak hallatán, fizikai romlásának szomorú állomásait látván szerettük volna hinni, hogy csupán átmeneti, múló rosszullétről, gyengeségről van szó, és a folyamat visszafordítható. Amikor 1984-ben hivatalosan nyugdíjba vonult, még sokáig bejárt és dolgozott: több évtizedes tapasztalatait osztotta meg ifjabb kollégáival, de egyre ritkuló jelenléte már arra figyelmeztette a környezetét, hogy nem így történik... Mi, akik a tanítványai, „lelki gyermekei” voltunk, hálával és szeretettel őrizzük meg emlékezetünkben.

Hölgyesi Györgyi

Hol lehet információhoz jutni a nagyobb nyugati alapítványokról?

Tekintettel az Amerikai Egyesült Államokban és a világ más részein is jelentős mértékben felszaporodott, ezerféle célú alapítványok áttekinthetlenségére, létrehozták az USA-ban az ún. *Alapítványi Központot* (The Foundation Center). A központ, melyet maguk az alapítványok hívtak életre, egyébként független, „nonprofit” szervezet, információkat ad a legkülönbözőbb ösztöndíjakra pályázó magánszemélyek és különféle – elsősorban szintén nonprofit – intézmények számára.

A Foundation Center az ösztöndíjakhoz való hozzáférés mellett információt nyújt a köz javát célzó szolgáltatásokon és egyéb más utakon alapítványt tenni, vagy alapítványokhoz anyagilag hozzájárulni szándékozó állampolgárok és cégek számára is. Könyvtári és számítógépes hálózata az Egyesült Államok minden államát érinti és átfogja, részlegei a legnagyobb városokban megtalálhatók, és magánszemélyek használatára is nyitva állnak munkaidőben. New Yorkban például a hírneves Ötödik sugárúton (The Foundation Center, 79 Fifth Avenue, New York, N.Y. 10003, tel.: 212-620-4230). A legszükségesebb ismereteket levélben is közlik az érdeklődővel, de mikrofilmes szolgálatuk és a témában felhalmozott legaktuálisabb könyvek százainak tanulmányozását, a helyben végzett kutatást levélbeli érdeklődéssel nem lehet megtakarítani.

Forrás: OTKA Hírlevél, 1991. ősz.

Külföldi magyar intézetek és könyvtáraik 2.

A Párizsi Magyar Intézet és Könyvtár

Strehó Istvánné

A következő oldalakon a párizsi, római, prágai, moszkvai és helsinki kulturális intézetek bemutatásával zárjuk le az előző számban kezdett sorozatot.

A Párizsi Magyar Intézet 1927-ben kezdte meg működését „*Bureau Franco-Hongrois de Renseignements Universitaires*” (Francia-Magyar Egyetemi Tájékoztató Iroda) néven. Rendeltesége a két kultúra közötti kapcsolat szolgálata, mely a mai napig meghatározó az intézet tevékenységének irányításában. Két kis helyiségből álló székhelyük jelentősége óriási volt a Magyarországról érkező tudósok és kutatók számára, azáltal, hogy lehetőséget nyújtott a kutatómunka sikeres elvégzéséhez és segítséget adott a francia értelmiséggel való kapcsolatteremtéshez.

1931-36-ig Párizs V. kerületébe költözött, ahol e rövid idő alatt háromszor változtatott irodát. E periódusban „*Centre d'Etudes Hongroises en France*” (Magyar Tanulmányok Franciaországi Központja) néven szerepelt. Jelentősége egyre nőtt a magyar és francia értelmiségi körökben. Nem szabad elfelejteni, hogy ebben az időszakban a magyar kulturális élet, az irodalom, a képzőművészet képviselőire igen nagy hatással volt a francia kultúra. Ugyanakkor a francia kulturális életben is egyre ismertebbé váltak a kor híres magyar írói és művészei.

Az intézmény 1941-ben kapta mai nevét, „*Institut Hongrois*” (Magyar Intézet). Az évek során a kulturális kapcsolatok otthonává és a magyar tanulmányok műhelyévé vált. A II. világháborút megelőző időben a magyar kultúra képviselőit mindenütt megtaláljuk a francia kulturális életben. Legnagyobb költőink közül pl. József Attila, Radnóti Miklós, Ady Endre, Illyés Gyula töltöttek hosszabb időt Párizsban, amelyről számos művük is tanúskodik. Kozma József zeneszerző, Trauner Alexandre díszlettervező, a két fotóművész Kertész és Brassai, a festők Vasarely és Schöffer is ebben a városban kezdték karrierjüket, mielőtt az egész világon ismertté váltak.

A második világháború alatt számos magyar művész lett tagja a francia ellenállási mozgalomnak. A „hidegháború” alatt az intézet tevékenysége nem szűnt meg, csak visszafogottabbá vált. Huszonöt évvel ezelőtt került sor a francia és magyar kormány közötti kulturális és műszaki tuda-

mányos együttműködési megállapodás aláírására. Ennek keretében egyre gyorsabban fejlődtek a két ország közötti kapcsolatok. Az első nagy lökést az intézet új épületének megnyitása jelentette 1986 decemberében. Az új, hatszintes épület a párizsi kulturális élet központjában található. Az intézet új otthona népesebb közönség számára is lehetővé tette a koncerteken, előadásokon, videóesteken, filmvetítéseken és kiállításokon való részvételt. Három éve magyar nyelvoktatás is folyik négy szinten.

A második nagy lökést a magyarországi változások kezdete jelentette, amikor a franciaországi nagy létszámú, hosszú idő óta elzárkózottan élő magyarság elkezdte látogatni és támogatni az intézetet. Azóta ez a kapcsolat egyre bővül, hozzájárulva ahhoz, hogy a Franciaországban élő, világhírű magyar művészek közül otthon is többet megismerhessenek, és, hogy a magyar kultúra a franciáknak bemutatkozhatson.

A Párizsi Magyar Intézet szerepének fontosságát végigkövetve, azt hihetnénk, hogy a könyvtár egyenes arányban fejlődött az intézettel. Erről írásos emlék nem tanúskodik, de az 1986-os átköltözési állapotot tekintve a könyvtár, sajnos, nem mindig az őt megillető helyet foglalta el a régebbi intézetek életében. Helyiség hiányában nem tudott igazi könyvtárként működni, az állománybővítés nem volt rendszeres, és a kölcsönzésnyilvántartás sem volt kidolgozva.

Az új épület földszintjén, egy nagyon hangulatosan berendezett, a célnak legmegfelelőbbben kialakított, világos helyiségben kapott helyet 1986-ban a Magyar Intézet könyvtára. Az Országos Széchényi Könyvtár munkatársai felügyelték az átköltözést, és segítettek az állományellenőrzésben és a selejtezésben. A könyvtári tevékenység beindítását az elejéről kellett kezdeni, azaz ki kellett dolgozni a kölcsönzési rendszert, és el kellett készíteni a könyvtár gyűjtőköri szabályzatát. Ez utóbbit csak akkor tudtuk véglegesíteni, amikor már világosan látszott az olvasók érdeklődése, valamint az intézet tevékenysége. E szerint – a könyvtár állományának figyelembevételével – a gyűjtőkörbe olyan, elsősorban társadalomtudományi dokumentumok tartoznak, melyek lehetővé teszik a Magyarország iránti érdeklődés kielégítését, valamint hungarológiai anyagok.

A könyvtár állománya közel 6000 db könyv. Szakkatalógus és betűrendes katalógus áll az olvasók rendelkezésére, valamint egy külön nyilvántartás a könyvtár francia nyelvű könyveiről. A

könyvtár szabadpolcos rendszerű, így a könyveket bárki leemelheti és helyben olvashatja. A kölcsönzés egy hónapos időtartamra lehetséges, beiratkozás és kaució letétele ellenében. Természetesen a szótárak, kézikönyvek és a nagy értékű kiadványok nem kölcsönözhetőek.

A könyvállomány fejlesztése 1987 elején igen nehézkesen indult, de az Országos Széchényi Könyvtár felügyelete alatt egyre gördülékenyebben és rendszeresebben folyik. A rendelés a rendszeresen érkező „Új könyvek” és a „Könyvilág” c. folyóiratok alapján történik, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium által biztosított beszerzési keret figyelembevételével. Emellett említést érdemelnek azok a könyvadományok, melyek gyakran olyan hiányokat pótolnak, amelyeket a kereskedelemről beszerezni már nem lehet. A francia nyelven megjelenő, magyar vonatkozású könyvek és cikkek figyelése és beszerzése is rendszeres. A könyvtár új beszerzéseit a kéthavonta megjelenő programfüzet ismerteti, és külön részletes tájékoztató készül róluk, mely a könyvtárban ki van függesztve.

Állandó problémát jelentett hogy a könyvtár, az állomány nagyságából adódóan, nem volt képes valamennyi kutató vagy tanulmányt készítő olvasó igényét kielégíteni. Ezen a helyzeten sokat segít az a hatékony, két éve tartó együttműködés, mely az OSZK tájékoztatási, valamint könyvtárközi kölcsönzési osztályával kialakult, és a mai napig is rendszeresen működik. Könyvtárközi kölcsönzési kapcsolat több francia egyetemi könyvtárral is kialakult és működik.

Könyvtárunk tevékenysége igen széles körű. A magyarul tanuló diákok számára nélkülözhetetlen, mivel biztosítja a nyelvgyakorláshoz és tanuláshoz, valamint az ország megismeréséhez szükséges anyagokat. A könyvtár tevékenysége mindig szorosan kapcsolódik az intézeti rendezvényekhez, felkészülve előre arra, hogy egyes irodalmi estek, kiállítások, filmek, koncertek előtt és után mi iránt fognak az olvasók érdeklődni. Bár a gyűjtőkörbe nem tartozik, de egy éve három polcon francia szerzők magyar nyelven kiadott művei is helyet kaptak, a Franciaországban tanuló ösztöndíjasok és fiatalok kérésére.

A könyvtárnak a kulturális, oktatási és tudományos szerepe mellett igen nagy jelentősége van a kapcsolattartásban is. Ez azért fontos, mert a Franciaországban élő magyar származású emberek, valamint az egyre nagyobb létszámú magyar ösztöndíjasok és itt dolgozó fiatalok részére

az intézet és a könyvtár az a hely, ahol találkozhatnak egymással, informálódhatnak a hazai hírekről, és – nem utolsó sorban – egy kicsit „otthon” érezhetik magukat.

A könyvtár gyűjteményébe tartozik még egy kb. 400 darabot kitevő lemezgyűjtemény, mely kölcsönözhető, de a helybenhallgatási lehetőség is biztosítva van. Az állomány gyarapítása az „Új hanglemezek” c. kiadvány alapján történik. Van még továbbá egy 200 darabos diatárunk, egy 100 darabos videotárunk, valamint egy kb. 600 darabból álló partitúratárunk is.

A Magyar Intézet dokumentációs anyagainak kezelése szintén a könyvtár feladata. Ezek az intézet tevékenységével, a Franciaországban zajló magyar vonatkozású eseményekkel kapcsolatos dokumentációt és a magyar gazdasági, politikai és kulturális élettel kapcsolatos cikkeket tartalmazzák, használatukat csak helyben engedélyezzük.

A könyvtár kölcsönzési és dokumentációs tevékenységén kívül az alábbi szolgáltatásokat nyújtja:

- információszolgáltatás: személyes, levélbeni vagy telefonos kérésre,
- tájékoztató és dokumentációs anyagok küldése iskoláknak, kutatóknak és más érdeklődőknek,
- fénymásolás,
- zenei anyagok lemezzel kazettára másolása,
- könyvkiállításokhoz anyagszolgáltatás.

A könyvtár kapcsolatban áll a vidéki lektorátusokon tanító magyar tanárokkal, és részt vesz az ottani könyvtárak bővítésében. Időközönként

dokumentációs anyagokat és könyveket küld állományuk bővítéséhez.

Néhány számadat a könyvtár életéből:

Könyvállomány: kb. 6000 db

Olvasók száma: 700 fő (beiratkozott olvasó)

Információszolgáltatás (levélben): kb. 250/300 alkalom/év

Videókölcsönzés: 80-100 db/év

Diakölcsönzés: 50-100 db/év

A könyvtár személyzete: 1 főállású könyvtáros.

Az olvasók és információkérők körébe francia és magyar diákok, egyetemi hallgatók, tanárok, kutatók, vállalkozók, művészek, Franciaországban élő magyar származású emberek tartoznak.

A könyvtár távlati tervei között szerepel a számítógépes nyilvántartás és online katalógus megvalósítása. Hasznos lenne az OSZK számítógépes rendszeréhez való csatlakozás, mely a jelenlegi információs munkát jelentősen meggyorsítaná és hatékonyabbá tenné.

A közeljövő terve a könyvtár hungarika állományának kiegészítése és folyamatos fejlesztése, valamint a hiányok pótlása. A könyvtári raktárhelyiség kialakítása is a közeli hónapok feladatai közé tartozik, mivel a könyvtár polcai hamarosan telítődnek.

A lehetőségek és a kapcsolatok bővülésével az intézet és a könyvtár tevékenysége is egyre szélesedik. Ez hozzájárul ahhoz, hogy az intézet és könyvtár munkáján keresztül a franciák megismerjék a magyar kultúrát, mely közvetve nagy szerepet játszhat a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok bővülésében is.

MAGYARORSZÁGON RENDEZI MEG 1992. ÉVI KONFERENCIÁJÁT a LIBER (Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche), az Európai Tudományos Könyvtárak Szövetsége. (A LIBER tevékenységének ismertetését lásd: Könyvtári Figyelő, 1990. 3-4.sz. 336-347.p.)

Az Országos Széchényi Könyvtárban, júl. 1-4-én sorra kerülő konferencia témája: *Alkalmazkodás a változásokhoz*. Ennek a jegyében foglalkoznak az egyes előadások az alábbi kérdésekkel: a gyűjteményszervezés; az európai adatbázis létrehozásának lehetőségei; a szolgáltatásközpontú könyvtár; a személyzet képzése és szervezeti felépítése; az anyagi alapok biztosítása; a jövő könyvtáráépülete. – Külön előadás mutatja be a magyar tudományos könyvtárakat, a könyvtárlátogatások is szerepelnek a programban.

A konferenciát megelőző két napon (jún. 29-30.) a kelet-európai könyvtárak új helyzetéről, problémáiról tartanak szemináriumot.

A Római Magyar Akadémia és könyvtára

Huszághné Kelecsényi Ágnes

A Római Magyar Akadémia (a továbbiakban: RMA) 1928 óta működik az Örök Város történelmi városközpontjában, a via Giulia 1. szám alatti Palazzo Falconieriben.

Fraknói Vilmos püspök, a neves történész, 1895-ben a Fabrizio Girolamo téren álló villájában hozta létre a Magyar Történelmi Intézetet, a néhány évvel korábban a kutatók számára megnyitott vatikáni archívumokban lévő magyar vonatkozású anyagok tanulmányozására. Ezzel párhuzamosan művészhatározat is alapított.

A magyar állam 1927-ben megvásárolta a Palazzo Falconierit akkori tulajdonosától, a Medici del Vascello családtól, 1928 nyarán a két intézmény a könyvtárral együtt átköltözött az új székhelyre és felvette a Római Magyar Akadémia nevet. Falai között kapott helyet a katolikus papi kollégium is, amely 1940-től Pápai Magyar Intézet néven működik. A Palazzo Falconieri, amely Róma egyik legszebb magánpalotája, a 16. században épült. A palota kibővítése és megszüpítése a kor egyik legnagyobb építőművésze, *Francesco Borromini* nevéhez fűződik. Az épület legszebb része a Tevere felé néző ún. Loggia degli Ulivi, amely a római barokk építészet talán egyik legkiemelkedőbb alkotása. A palota belső tereit az évszázadok folyamán – valószínűleg praktikus okok miatt – többször átépítették, legutóbb az 1970-es évek második felében.

Az RMA megalapítását követően a palota udvarán az ösztöndíjas művészek elhelyezésére *Havas Sándor* és *Faludi Jenő* tervei alapján – a környezethez illő stílusban – felépítették az ún. kis palotát, a Palazzinát. Ebben az épületben,

Gerevich Tibor irányítása alatt kezdtek el dolgozni azok a kiváló festő- és szobrászművészek, akiket ma a magyar művészettörténet az ún. „római iskola” képviselőiként tart nyilván, mint pl. *Abanovák Vilmos*, *Barcsay Jenő*, *Buday György*, *Molnár C. Pál*, *Szőnyi István*, *Pátzay Pál*, *Vilt Tibor*, stb.

A harmincas évektől 1948-ig terjedő időszakot az Akadémia fénykorának nevezhetjük. Ebben a periódusban a magyar szellemi élet olyan kiválóságai töltötték hosszabb időt az Akadémián, mint pl. *Kerényi Károly*, *Fülep Lajos*, *Lukács György*, itt alkottak jelentős íróink, költőink közül pl. *Déry Tibor*, *Nemes-Nagy Ágnes*, *Weöres Sándor*, *Karinthy Ferenc* stb.

Jelentős publikációs tevékenységet is folytatott az Akadémia. Rendszeresen jelentek meg az itt alkotó művészek kiállítási katalógusai: 1937-1942 között *Koltay-Kastner Jenő* és *Genthon István* igazgatósága alatt „Annuario. Studi e Documenti Italo-Ungheresi” címen évkönyv jelent meg. A Római Magyar Akadémia könyvtárának két sorozata is volt, 1937-1939 között, majd az új széria 1947-1948-ban, amelyben füzet formában láttak napvilágot magyar és olasz szerzők tudományos dolgozatai. Néhány név a szerzők közül: *Gáldi László*, *Trencsényi-Waldapfel József*, *Hánák Péter*, *Bánfi Florio*, Cs. *Szabó László*, *Kerényi Károly*, *Kardos Tibor*.

1948 után – nyilvánvaló okok miatt – szinte csak formálisan létezett az Akadémia. 1965-ben írták alá az új olasz-magyar kulturális egyezményt, amelynek eredményeként ismét folytathatta tevékenységét az Akadémia. Bekövetkezett egy funkcióváltás – a legfontosabb feladatá a magyar kultúra értékeinek külföldi bemutatása vált.

Mint kulturális intézmény jelenleg is igen előkelő helyen áll a római – hasonló tevékenységet folytató – külföldi intézetek között, a koncertek, filmvetítések, előadások magas színvonala közismert, látogatottsága nagy. Az RMA – megtartva kulturális tevékenységét - egyre inkább törekszik arra, hogy ismét a klasszikus értelemben vett akadémiaiként is működjék. Az elmúlt évben jelentősen megnövekedett a tudományos rendezvények száma, a konferenciákon elhangzott előadások az RMA újrainduló évkönyvében fognak megjelenni.

A könyvtár történetéről keveset tudunk. Az eredeti gyűjtemény, az ún. Fraknói könyvtár, egy magyar történelmi gyűjtemény volt. 1990-ben az

OSZK két munkatársa, *Fülep Katalin* és *Pavercsik Ilona*, római ösztöndíjas tanulmányútjuk alkalmával feldolgozták ennek a könyvtárnak a történetét.

Az alapgyűjteményből 1950-ben *Tolnai Gábor*, akkori római nagykövet, – valószínűleg állományvédelmi szempontoktól vezérelve – a legértékesebb részt, (kb. 600 kötetet, közöttük 1711 előtti magyar nyomtatványokat) hazaküldette. Ezek a könyvek aztán szétszóródva, nagykönyvtáraink állományába kerültek.

A könyvtár eredetileg az első emeleti reprezentatív termekben kapott helyet. 1974-1979 között az Akadémia épületét felújították, a könyvtár a földszintre került, a teljes anyag újbóli feldolgozását *Ferenczy Endréné* vezetésével *Makkay Jánosné*, *Pál Ágnes* és *Aczél Zsuzsa* végezték. Az újbóli megnyitásra 1980 októberében került sor.

A könyvtár szabadpolcos részlegében került elhelyezésre a magyar szépirodalom, válogatás az olasz szépirodalomból eredeti nyelven, illetve a világirodalom magyar fordításban. Szintén szabadpolcos elhelyezésben, a második olvasóteremben található a kézikönyvtári anyag, valamint a kurrens folyóiratok és napilapok. A szakirodalmi anyag zárt raktárban található

Az állományról betűrendes- és szakkatalógus is készült. Külön katalógus tárja fel a *Fraknói-gyűjteményt*, *Patthy Károly* irodalomtörténész könyvtárát, és *Gábor Dénes* könyvhagyatékát, amelyet halála után a család az RMA könyvtárának adományozott.

A folyóiratokról és évkönyvekről cím szerinti katalógus készült, címenként külön nyilvántartólapokkal. A hanglemeztár anyagáról betűrendes és szakkatalógus tájékoztat, a kották és videokazetták leltári naplóban vannak nyilvántartva.

Az állomány adatai:

Könyv:	21 ezer kötet
Folyóiratok és évkönyvek:	244
ebből kurrens:	37
Hanglemeztár:	736
Videótár:	64

A könyvtár elsősorban a magyar nemzeti tudományok, különös tekintettel a magyar irodalomtörténet és irodalomtudomány, a magyar történettudomány, magyar művészettörténet és az olasz-magyar kapcsolatok irodalmát gyűjti, kiegészítve a társadalomtudományok, közgazdaságtudomány irodalmával.

A könyvtár heti 5 alkalommal, összesen 13 órát tart nyitva. A könyveket, hanglemezeket, kottákat és videokazettákat kölcsönözzük is, 1 hónap időtartamra. Könyvtárunk munkájában kiemelkedő fontosságú a tájékoztatás. Egész ltáliából érkeznek a tájékoztatást kérő levelek és telefonok. Mi minden kérdésre igyekszünk választ adni, ha lehet saját forrásból, vagy megadva az otthoni könyvtárak és egyéb intézmények címét, ahova az adott problémával fordulni lehet. Az olasz kutatók szakirodalommal való ellátásához nagymértékben támaszkodunk az OSZK könyvtárközi kölcsönzési osztályára, amellyel az évek során jó együttműködést sikerült kialakítanunk.

A könyvtár forgalmán is érződik, hogy a politikai változások eredményeként mennyire megnövekedett a Magyarország iránti érdeklődés. Csak egy példát kiragadva: magyar témából eddig viszonylag kevés szakdolgozat készült. Leginkább a magyar tanszékek hallgatói és művészettörténészek keresték fel könyvtárunkat anyagot gyűjteni. Az idén rajtuk kívül az ország különböző részeiből érkeztek történész, közgazdász és joghallgatók szakdolgozatuk elkészítéséhez szakirodalmat olvasni.

Az RMA-n magyar nyelvoktatás nem folyik, s beindítását nem is tervezzük. Olaszországban jelenleg nyolc egyetemen működik magyar tanszék, az egyéb csoportos nyelvoktatást a különböző városokban működő olasz-magyar baráti társaságok szervezik.

A könyvtár állományának gyarapítása hosszú időn keresztül központilag történt az OSZK által összeállított anyaggal. 1987-től a külföldi magyar intézetek az *Új Könyvek* alapján maguk döntenek a beszerzendő művekről, megküldve rendeléseiket a KÖNYVÉRTÉKÁ-nak. Egyéb rendeléseinket a Művelődési és Közoktatási Minisztérium nemzetközi kapcsolatok főosztályának küldjük, a beszerzésről és kiküldésről az intézeti csoport gondoskodik.

A helyi beszerzés az Olaszországban megjelenő, gyűjtőkörünkbe tartozó hungarikák, illetve az antikvár piacról a hiányok pótlását jelenti. Sajnos az állományból évtizedek fontos könyvanyaga hiányzik, ugyanis nemcsak Magyarországról nem érkeztek meg azok a könyvek, amelyeknek feltétlenül helyük lenne egy színvonalas hungarológiai könyvtárban, hanem az itteni könyvbeszerzés is teljesen esetleges volt. A hiányok pótlása hosszadalmas és költséges feladat.

Az utóbbi években a gyarapodás 200 kötet körül mozgott évente, bár tavaly több mint 500 kötetrel gyarapodott az állomány. Szerencsére könyvtárunk hazai és olaszországi intézmények és magánszemélyek adományai által is növekszik.

Befejezésül néhány szó az előtünk álló feladatokról, terveinkről. Még az idén – az OSZK segítségével – elvégezzük az állomány selejtezését és revízióját. Mivel hamarosan férőhely gondjaink lesznek, ezért az Akadémia vezetése a további terjeszkedést egy szerkezeti változással kívánja összekötni. Terveink szerint az olvasótermet a kézikönyvtári anyaggal a Palota másik részében helyeznénk el, lehetőséget biztosítva ezzel arra, hogy az ösztöndíjasok ne csak a könyvtári nyitvatartás alatt, hanem igényeik szerint, bármikor használhassák az olvasót és nyugodtan dolgozhassanak.

Távlati terveink között szerepel a könyvtár gépesítése, s ha erre majd lehetőség lesz, első lépésben az Egyetemközi Hungarológiai Köz-

ponttal együttműködve kívánjuk feldolgozni az egyes tanszékeken található hungarológiai anyagot, létrehozva az Akadémián egy központi katalógust. Sajnos a címanyag begyűjtéséről addig szó sem lehet, amíg az egyes tanszéki könyvtárak anyagát nem dolgozzák fel, ami otthoni segítség nélkül nehezen elképzelhető.

Az Akadémia könyvtárának személyi ellátottsága sem kielégítő. Az újbóli megnyitást követően a könyvtárosi munkát mindig az Akadémia valamelyik főállású dolgozójának a felesége látta el, részmunkaidőben, szerződéses alkalmazásban. 1987-ig az egymást váltó könyvtárosoknak semmilyen szakirányú képzettsége nem volt. A könyvtár nagysága, az ellátandó sokoldalú feladatkör feltétlenül megkövetelné, hogy a jövőben, új státuszt létesítve, legalább egy főfoglalkozású szakembert nevezzenek ki könyvtárosnak.

Bízunk abban, hogy a kitűzött célok elérésével a Római Magyar Akadémia könyvtára az olaszországi hungarológiai kutatások fontos és méltó bázisa lesz.

A Prágai Magyar Kulturális Központ

Ágh András – Dana Gálová

Prágában 1950. márciusa óta folyik intézeti tevékenység, amikor is az IBUSZ képviselői között hivatalosan megnyílt a lehetőség kulturális rendezvények szervezésére. Később 1953-ban a „Kultúra” Vencel-téri boltjában önálló munkacsoport létesült filmbemutatók, koncertek és előadások szervezésére. Hosszú ideig ez volt a módszer és azt hiszem a Vencel-téri magyar bolt

sokak számára még ma is emlékezetes. A Kultúra Külkereskedelmi Vállalat azóta is kiterjedt kulturális tevékenységet folytat új helyiségeiben a Národní sugárúton. A Prágai Magyar Intézetet, vagy hivatalos nevén a Prágai Magyar Kulturális Központot 1978. október 11-én avatták fel hivatalos és ünnepélyes keretek között. A történelmi városrész gyönyörű környezetében a Vencel-tér és az Óváros közötti forgalmas útvonalon, a Rytířská utca 25-27-ben található, a „Két vörös oroszlánhoz” néven ismert szép műemlék kettős épületében az intézeti célokra átalakított székház. Ebben lehetővé vált a teljesebb értékű tevékenység, kialakult a megfelelő szervezet, bővültek a pénzügyi gazdálkodási feltételek, jelentősen megjavultak és jogilag is szabályozták az intézeti munka céljait, kereteit. Ennek értelmében politikai, gazdasági, kulturális, művészeti, oktatási, tudományos tevékenységet végez Csehszlovákia egész területén.

A tájékoztató tevékenység az intézet épületében és azon kívül más intézményekkel karöltve az ország különböző városaiban főként az alábbi formákban valósul meg:

- ▶ publikációk terjesztése és kiadása;
- ▶ előadások, irodalmi, színházi összeállítások, kiállítások, filmvetítések, hangversenyek, szakmai szemináriumok, szimpoziumok rendezése és szervezése;
- ▶ olvasóterem és könyvtár fenntartása, működtetése;
- ▶ könyvek, folyóiratok, filmek, videofelvételek és kiállítási anyagok kölcsönzése;
- ▶ magyar nyelvtanfolyamok szervezése;
- ▶ társadalmi rendezvények szervezése a prágai kulturális központokkal együttműködve;
- ▶ kulturális napok szervezése.

1988-ban az intézet a tízéves tapasztalat birtokában mennyiségileg és minőségileg egyaránt kibontakoztatta tevékenységét, növelte földrajzi hatáskörét, kapcsolatainak számát és a hazai élet legszélesebb területeiről nyújtott tájékoztatást az egyre fokozódó érdeklődést tanúsító csehszlovák közvélemény számára.

A reform útjára lépett Magyarország iránt megnövekedett az érdeklődés. A korábban is vonzó művészeti ágazatok mellett rendszeresen foglalkozni kellett a politikai, gazdasági, társadalmi életünk gyors változásainak bemutatásával és természetesen a tudományos felsőoktatási területek mellett a műszaki tudományos kapcsolatainkkal is. A nemzetközi kapcsolatokban és mindkét ország belpolitikájában is megmutatózó változások, átalakítások, reformok új módszereket, új formai megoldásokat követeltek az intézeti munkában és igazodni kellett a politikai aktualitáshoz, mely rugalmas megoldásokat és gyors alkalmazkodási készséget igényelt. Nem hanyagoltuk el a megszokott rendezvényi formákat, de nagyobb hangsúlyt helyeztünk a sajtóval és a tömegtájékoztató szervekkel való kapcsolatokra. Kerestük azon intézményekkel való együttműködésünk konkrét lehetőségeit, melyek a politikai, kulturális együttműködés mellett érdekeltek a gazdasági, kereskedelmi és műszaki-tudományos kapcsolatokban is.

Bővítettük személyes kapcsolataink körét elsősorban a prágai értelmiség között és sorra felvettük a kapcsolatot a vidéki kulturális centrumok kulturális, oktatási és tudományos intézményeivel is. Arra törekedtünk, hogy a kétoldalú intéz-

ményközi kapcsolatok ne csak bővüljenek, hanem tartalmasabbá is váljanak. Ezen a téren eredményeinket annak is köszönhetjük, hogy a cseh és szlovák intézményekben megvolt és megvan a viszonyosság igénye és szívesen vállalkoztak az együttműködésre. Rendezvényeink többségét valamelyik csehszlovák intézménnyel együttműködve valósítottuk meg Prágában és vidéken egyaránt.

Tevékenységünk hatóköre kiterjedt Szlovákia nagyvárosaiba és intézményeire is. 1988-ban azonban jelentős fordulat következett be: lehetőség nyílt az önálló pozsonyi intézeti tevékenység beindítására. Megállapodás jött létre az új magyar kulturális központ létesítésére és az új igazgató el is kezdte tevékenységét Pozsonyban. 1991. március 15-én a Pozsonyi Magyar Kulturális Központ ideiglenes épületében beindította a kulturális programok szervezését (ugyanakkor tovább folynak az újonnan építendő végleges székház felépítésének előkészületei). Ilyen módon megkezdődhetett a munka megosztása a prágai és a pozsonyi intézet között, és ezzel jobb feltételei vannak a kulturális együttműködésnek, illetve az intézeti tevékenységnek.

A Prágai Magyar Kulturális Központ könyvtára

A Prágai Magyar Kulturális Központ könyvtára tizenkét éve fejti ki tevékenységét a csehszlovák fővárosban. Ez idő alatt öt könyvtáros dolgozott az intézetben. A központban található intézet kedvező fekvésének köszönhetően a könyvtár a legjobb feltételekkel kezdhette meg munkáját: jól megközelíthető, s egyben vonzó helyre is került, ahová az érdeklődők nemcsak könnyen eltalálnak, de szívesen be is térnek. Ugyancsak helyzetéből adódó előnye az is, hogy gyakorlatilag a Csehszlovák Állami Könyvtár, a Fővárosi Könyvtár, valamint a Károly Egyetem Bölcsészettudományi Kara Magyar Szemináriumának (és várhatóan a jövőben a karon alakuló Hungarológiai Központnak is) tőszomszédságában található.

Maga a könyvtár területe nem nagy: aránylag kis raktára mellett, melynek guruló állványai maximum 8000 könyv tárolására alkalmasak, csupán egy helyiségből áll, amely kézikönyvtárként és olvasóteremként működik s egyúttal a könyvtáros munkahelye is.

Amint az a volt kollégák 1985 óta vezetett dokumentációjából kiderül, az intézet vezetése a kezdetektől fogva nagy hangsúlyt fektetett a könyvtár fejlesztésére. Az intézet tevékenységét irányító felelős magyar szervek hathatós támogatása – elsősorban a hungarológia területén – lehetővé tette, hogy a beszerezhető, különböző típusú hungarikák révén minél átfogóbb és színe- sebb képet alakíthassunk ki a magyar valóságról. Esetünkben ez az elképzelés alkalmasint némileg ellentétbe került azzal a sajátos helyzettel, hogy a városban, illetve az országban, a potenciális érdeklődők két széles táborára számíthatunk: egyrészt a cseh (illetve szlovák) közönség érdeklődésére, mellyel a kapcsolatok kialakítása a nyelvi akadályok függvénye, másrészt a viszonylag szép számban itt élő, itt tanuló vagy átmenetileg itt dolgozó magyar közönségre, melynek igényei természetesen egészen eltérőek. S ide kívánkozik az a tény is, hogy a már említett, s a legutóbbi időkig *Rákos Péter* által vezetett Magyar Szeminárium mintegy 10000 kötetes könyvtárával együtt komoly tekintélynek örvendett nemcsak csehszlovák szakmai körökben; Rákos professzor mellett hosszú évtizedekig olyan hungarológusok is tevékenykedtek Prágában, mint amilyen *Vladimír Skalicka*, *Ladislav Hradsky* vagy *Blaskovics József*, kiknek tevékenysége a szakma legfontosabb tényezője volt.

Könyvtárunk olvasóközönségének összetétele sokrétű. A fentebb vázolt tényezők sok esetben ösztönözték a könyvtárosi munkát, sok esetben viszont konfliktusforrást is jelenthettek abban az értelemben, amennyiben egyre határozottabb profil kialakítására kényszerítették könyvtárunkat. Amint az könyvtáros-elődeim feljegyzéseiből és jelentéseiből kiolvasható, a könyvtár arculatának kialakítása – s itt minden bizonnyal nemcsak a prágai, hanem a szomszédos országok könyvtárait is gondolhatunk – már huzamosabb ideje időszzerű és megoldatlan problémát jelent. Némi segítséget és útmutatást jelentett e téren az 1985-ben, majd az 1987 augusztusában az Országos Széchényi Könyvtár és a Művelődésügyi Minisztérium által megszervezett könyvtárosi szakmai továbbképzés, melyen a résztvevők nemcsak munkahelyeik küldetéséhez kaptak irányelveket, de – egykori kollégám esetében, s gondolom másokéban is – a könyvtári munka gyakorlatához (könyvek feldolgozása, a katalógusok szerkesztése stb.) is. Könyvtárunk valamennyi eddigi dolgozója ugyanis a cseh és ma-

gyar nyelvet egyaránt ismerő állampolgár volt, ami kétségtelen előnyt jelentett a feladatok ellátásában, és jóllehet humán műveltséggel rendelkeztek, de egyikük sem volt képzett könyvtáros.

Könyvtárunk az alapításkor 4000 könyvet kapott, ami azt jelentette, hogy az alapállomány adott volt és egyben meghatározta a könyvtár profiljának alakulását is. Kezdetekben a Művelődésügyi Minisztérium – feltehetően az Országos Széchényi Könyvtárral együttműködve – saját belátás szerint küldött könyveket intézetünknek. Munkánkban csupán 1987 után állt be kedvező változás, amióta az *Új Könyveket* rendszeresen kapjuk, s ezáltal lehetővé vált, hogy a könyvtáros saját belátása szerint rendelje meg a számunkra szükséges könyveket. A könyvtáros illy módon jó érzéssel nyugtázhatja, hogy „alkotója” könyvtárának.

Könyvtárunk jelenleg 7385 könyvvel rendelkezik, melyek mintegy 45%-a magyar szépirodalom, beleértve néhány magyar mű cseh vagy szlovák fordítását is. Amint már említettem, elég tetemesen nőtt kézikönyvtárunk – lexikonok, szótárak, bibliográfiák stb. – s e területet a jövőben is folyamatosan fejleszteni szeretnénk. Számos tudományág területéről – néprajz, művészettörténet, irodalomtudomány, filozófia, filmtudomány, színháztudomány stb. – értékes monográfiák vannak birtokunkban. A társadalmi változásoknak köszönhetően viszont számos területen – elsősorban a politikai és történelmi jellegű munkáknál – a közeljövőben jó néhány könyvet ki kell selejteznünk.

Ugyancsak a kezdetektől rendelkezik a könyvtár hanglemezekkel, kottákkal és diafilmekkel, melyek használata azonban mindmáig problematikus, ugyanis a használat feltételei hiányoznak (nincs például hely, ahol a lemezeket zavar-talanul hallgathatnák az érdeklődők). 1987-től intézetünket fokozatosan korszerűbb műszaki berendezésekkel látta el a minisztérium (videomagnó, számítógép, fénymásoló, telefax, kivetítő és egyebek). Ekkor lett a része a könyvtárnak a népszerűsítő anyagokat, zenei és játékfilmeket tartalmazó videotár is, amely atraktívabb kínálatot jelent. A széles körű kihasználás érdekében folyamatosak a videóbemutatók, pl. rendszeres videóvetítés havonta egyszer, valamint tematikus bemutatók a szakemberek számára stb.

Elmondható, hogy a könyvtárosok által kedvelt egyik kevésbé, az olvasók által viszont annál inkább kedvelt „árucikk” az ún. propaganda-

anyag, és a különféle szórólapok. A könyvtárosok inkább bizalmatlanok az ilyen, már a megjelenésük pillanatában elavultnak tekinthető anyagok iránt, viszont az információéhes cseh turista mindennemű színes, szórólapos tájékoztatásért rendkívül hálás, és még több hasonló jellegű szóróanyagot várna el tőlünk.

Hagyományos és elválaszthatatlan része könyvtárunknak a napilapok és folyóiratok kínálata, melyek iránt a laikusok és a szakemberek köréből is kitaró érdeklődés mutatkozik. Ezek jelentik az intézet dolgozóinak számára is időszerű információk forrását.

A Prágai Magyar Kulturális Központ könyvtárának fejlődésében három különböző korszakot lehet elkülöníteni:

a) az indulás korszakát, amikor a hazai háttér által biztosított alapokból kiindulva a könyvtár saját arculatát, profilját, munkamódszerét kereste, és kiépítette – az egész intézettel karöltve – az érdeklődők és használók szép számú táborát, azaz hírt adott prágai létéről;

b) Az ezt követő időszakot, amikor a politikai légkör, a gazdasági irányvonal és a kulturális élet a Csehszlovák Szocialista Köztársaságban és a Magyar Népköztársaságban szöges ellentétben állt egymással s a cseh közönség – a laikus és a szakmai egyaránt – kiérezte annak lehetőségét, hogy Magyarország – bármilyen komikusan hathat is ez ma – „ablak lehet Európára”. Ez az a korszak, amikor az olvasók *Konrád György* műveit keresték és részletes tájékoztatást kértek a magyar politikai és gazdasági reformokról. Ehhez hozzá kell tennem, hogy röviddel a csehszlovákiai változások előtt magyar részről is hajlandóság volt arra, hogy ne állítsanak akadályokat az ilyen irányú érdeklődés útjába.

c) az 1989 novemberét követő időszak, amikor a magyar valóság már nincs az érdeklődés homlokterében, s a mai magyar valóság már csupán az értelmiség egy részét és egyes szakembereket érdekli közelebről.

A laikus közönség nagy része az 1989-es változások, a Nyugat felé kitaró ablakok és ajtók következtében elfelejtkezett Magyarországról. Ezt jelzi többek között az intézet magyar nyelvtanfolyamai iránt csökkenő érdeklődés is. Ahhoz, hogy az érdeklődőket továbbra is megtarthassuk, illetve újakat szerezhessünk, mindenekelőtt szolgáltatásaink színvonalának minőségét kell fejlesztenünk. A kor alapkövetelménye a gyors és pontos tájékoztatás, amelyhez intézetünkben jelenleg nincsenek meg a kellő feltételek. Mindenekelőtt olyan számítógépes ellátásra van szükség, amely lehetővé tenné, hogy magyarországi adatbankokhoz kapcsolódhassunk. Ésszerű munkamegosztást kell továbbá találnunk a Hungarológiai Központtal (ezen folyamatosan munkálkodunk) és tisztázni kell a hazai háttér új struktúráját, hogy pontosan tudjuk, ki adhat az egyes felmerülő kérdésekre megfelelő választ.

Mindezek tudatában már az idén is elsősorban a kézikönyvek beszerzésére helyeztük a fő hangsúlyt. Szeretnénk bővíteni folyóirat- és napisajtó-kínálatunkat is, bár e téren komoly anyagi és egyéb akadályokba is ütköztünk.

Úgy tűnik hát, hogy véget ért a Jókai regények megrögzött olvasóinak kora és a gyors, konkrét és fontos információk időszaka köszöntött be. Ennek szellemében óhajtjuk olvasótermünkét korszerűsíteni, kialakítani egy ún. médiatárat, s a rendelkezésünkre álló anyagi és szellemi tőkével magunkhoz csalogatni elsősorban a csehszlovák átlag érdeklődőket, de a szakmai közönséget is. Meg vagyok győződve arról, hogy – akár rövid ideig tartó, akár tartósabb átmeneti korszaknak nézünk is elébe – a Prágai Magyar Kulturális Központ és annak könyvtára egyik fontos intézménye a tartalmas szellemi felüdülésnek, de semmiképpen sem nélkülözhetjük az intézet alapvető korszerűsítését, és a feladatok újragondolását.

NÉMET-FRANCIA BIBLIOBUSZJÁRAT működik a badeni Freiburg és az elzászi Mulhouse (Mülhausen) között. Havonta egyszer a mulhouse-i bibliobusz 4000 francia szépirodalmi, ismeretterjesztő és gyermekkönyvvel megrakva érkezik a freiburgi Münsterplatzra, ott néhány órán át szolgálja ki az érdeklődőket, akik díjtalanul kölcsönözhetnek könyvet 3 hónapra. A freiburgiak ugyancsak havonta egyszer német nyelvű irodalmat szállítanak Mulhouse lakóinak.
(DBI-Pressespiegel, 1991. máj.)

A moszkvai Magyar Kulturális, Tudományos és Információs Központ Könyvtára

Márhoffer Józsefné

1990. május 14-én ünnepélyes keretek között nyitották meg a Magyar Kulturális, Tudományos és Információs Központot. A tényleges munka azonban már jóval a hivatalos megnyitó előtt elkezdődött: különböző kulturális rendezvények szervezése ugyanis akkor már több mint fél éve rendszeresen folyt, és a könyvtár is már megkezdte tevékenységét.

Az intézet a város központjában, a Mitnaja utca 1. szám emeleti helyiségeiben fogadja a látogatókat. A kedvező körülményekkel magyarázható, hogy már a megnyitás előtt is nagy számban jártak ide ismert történészek, nyelvészek, gazdasági szakemberek, egyetemi tanárok, aspiránsok és diákok, valamint a magyar nyelvet ismerő, kultúránk iránt érdeklődő látogatók. A Magyar Kulturális, Tudományos és Információs Központban – az intézet feladatából adódóan – igen gyakoriak az irodalmi esték, az író-olvasó találkozók, klubdelutánok. Ilyenkor a könyvtár látogatottsága is érezhetően megnő. A moszkvai sajtóban is gyakran megemlékeznek az intézet jelentősebb rendezvényeiről. Az utóbbi időkből Gyurkovics Tibor önálló estjét és az Állami Idegen Nyelvű Könyvtárral közösen rendezett életmű kiállítását érdemes megemlíteni.*

Meglepően sokan érdeklődnek az intézet nyelvtanfolyamai iránt. A tanfolyamok sikerét jól képzett, tapasztalt tanárok biztosítják.

A könyvtárat viszonylag rövid idő alatt kellett felállítani, és a gyűjteményt visszakereshetővé tenni, ami nagy feladatot rótt a munkatársakra. Az állomány rendezését és teljes felállítását az 1990-es év folyamán sikerült befejezni. 1991 első felében 3000 körüli könyv és 160 hangzó anyag tartozott a könyvtár gyűjteményébe.

Az idén ugrásszerűen megnőtt az érdeklődés a magyar sajtótermékek iránt. Ez azzal magyarázható, hogy a dollár-elszámolásra való áttérés miatt sok magyar érdekeltségű moszkvai intézmény nem tudta előteremteni a folyóiratok előfizetéséhez szükséges összeget. Azt lehet mondani, hogy Moszkva csaknem teljesen magyar nyelvű periodikum nélkül maradt, ez pedig nemcsak az általános érdeklődésű olvasókat, hanem az egyes szakterületeken dolgozó magyarokat is hátrányosan érintette. A Kulturális Központ könyvtára viszont sokak számára az egyetlen forrást jelentette a sajtótermékek hozzáférhetőségéhez. Ez a gyakorlatban úgy mutatkozott meg, hogy egyes olvasók nyitástól zárásig élvezték a könyvtár által kínált olvasási, tájékoztatói lehetőségeket, bár a megnövekedett keresletnek nem mindig tudunk megfelelni. Jó lenne, ha növelni tudnánk a Magyarországról érkező időszaki kiadványok számát, s szükségünk lenne aktuális tájékoztató anyagokra is.

A beiratkozott olvasók száma nem mondható magasnak (csak 130 fő), de a látogatottság mértéke ennél lényegesen nagyobb. Szétsugárzó szolgáltatásaink közül igen népszerűek az új kiadványokról folyamatosan szervezett bemutató kiállítások.

Könyvtárunk jó munkakapcsolatot épített ki az Állami Lenin Könyvtárral, az Állami Idegen Nyelvű Könyvtárral, a Moszkvai Művészeti Központok Szakkönyvtárával, a különféle kiadókkal és a magyar irodalom fordítóival. A tájékoztatás, kapcsolatépítés mellett a központ és a könyvtár egyik legfontosabb feladata a hungarika anyagok gyűjtése, a finnugor népek irodalmának és a nyelvrokonság irodalmának beszerzése, aminek a könyvtár igyekszik is eleget tenni.

Munkánkhoz jelentős szakmai támogatást kaptunk az OSZK-KMK-tól, továbbá nélkülözhetetlen anyagi segítséget a Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól.

* A cikk 1991. első felében íródott.

A helsinki Magyar Kulturális és Tudományos Központ

Nyirkos István

Az intézet hivatalos neve a *Magyar Köztársaság Nagykövetségének Kulturális és Tudományos Központja*, amely 1980. december 1-jén kezdte meg működését. A központ a magyar és a finn hivatalos szervek: a finn Oktatásügyi Minisztérium és a Finn-Magyar Kulturális Vegyesbizottság finn albizottsága és az ezeknek megfelelő magyar partnerek közötti tárgyalások eredményeként jött létre. Az intézet (értsd: központ) feladatául a magyar kultúra és tudomány, illetve a magyar társadalom életének megismertetését tűzték ki. Nyilvánvaló, hogy ennek a célnak a konkrétabb megjelölése a Finnország és Magyarország között a háború után, 1959-ben megkötött új egyezményben öltött testet, illetve még pontosabban az annak alapján készített háromévenkénti munkatervekben.

Az intézet tevékenysége hónapról hónapra egyre bővült, kulturális és tudományos kapcsolatai öröndetesen fejlődtek. Mivel azonban azok kissé részletesebb bemutatása is hosszú oldalakat igényelne, ezért főleg az utóbbi évek tevékenységét ismertetnénk röviden.

A Magyar Kulturális és Tudományos Központ arra törekszik, hogy a mai új művelődés- és tudománypolitika szellemében pontos, megbízható tájékoztatást adjon a magyar kulturális és tudományos életben végbement változásokról, valamint az egész társadalomban és politikai rendszerben történt váltásról. Ezek a változások az intézet saját tevékenységére is hatottak éppúgy, mint a finnek Magyarország iránti érdeklődésének növekedésére.

Az intézet kapcsolatainak építésében nem csupán egy-egy társadalmi rétegre vagy politikai csoportra fordítunk gondot, hanem a finn társadalom minden olyan rétegére, csoportjára, egyénre, amely vagy aki érdeklődést mutat Magyarország iránt, és kész a kapcsolatok továbbfejlesztésére és ápolására. Az intézetnek ilyen körülmények között rendkívül aktív és sokoldalú munkát kell végeznie. Nem szűkítette tevékenységét csupán a fővárosra és környékére, hanem kiterjesztette az egész országra, sőt olykor Finnországon kívüli területekre is (Észtország, Svédország).

Az intézet munkájának mindig lökést adott a finnek őszinte érdeklődése és nyitottsága Magyarország iránt. Éreztük természetesen azt a felelősséget is, amely ezzel a munkával jár. Az intézetben éppen ezért *információs központ* működik, amely munkaidőben folyamatosan ad felvilágosítást minden lehetséges témáról (telefonon, személyesen, telefaxon, telexen vagy magnó- és videokazetták, dokumentumok stb. megküldése útján). Kérésre nem egyszer adtunk programokat magyar tematikájú előadássorozathoz vagy tanulmányúthoz (pl. magyar mitológia, oktatási rendszer, ápolónőképzés, művelődéstörténethez magyar részanyag, hungarológiai irodalom, magyar nyelvészet stb.), illetve ide látogatók magyar küldöttségeknek vagy egyéneknek is, hogy munkájukat hasznosabban végezhessék el a rendelkezésükre álló időben.

Évente számos előadást (mintegy 35-45) rendeztünk különféle témákról (társadalmi-politikai rendszerváltás, (mai) irodalom, nemzetiségi kérdés, iskolarendszer, (mai) képzőművészet, (nép)szokások, a mai magyar gazdaság és kereskedelmi élet helyzete, művelődéstörténet, történelem stb.). Rendszeresen ismétlődő szemináriumokat szervezünk (gazdaságtörténet, gazdaság, szociológia, recepciókutatás, magyar- finn összehasonlító nyelvészet, pszichológia). Az egyéb intézeti rendezvények ugyancsak jól szolgálták a magyar kultúra és tudomány jobb megismertetését (Kodály Hét évente, Finn-Magyar Színházi Nap együtt a Nemzetközi Színházi Intézet = ITI finn tagozatával, filmsorozat: évente hat értékes film bemutatása a Bio Illusion filmszínházban, évi tíz kiállítás az intézetben, irodalmi estek stb.).

A kapcsolatok fejlődése során igen sokfajta együttműködés alakult ki. Csak éppen példaképpen hadd említsük meg többek közt a finn művé-

szeknek, kutatóknak, szakembereknek, különböző szervezeteknek és intézeteknek nyújtott segítséget a tudományos szemináriumok, kiállítások, hangversenyek, film- és színházi előadások megrendezéséhez nyújtott támogatást az intézet keretein belül és kívül. Természetesen sok olyan rendezvényre is sor kerül Finnországban, amelyet tulajdonképpen nem az intézet szervez, de rendkívül aktív segítséget ad a finn rendezőknek. Ilyen például a finn iskolákban rendezendő *Magyar Témahét, magyar tárgyú tanfolyamok, hungarológiai előadásorozat, műszaki-tudományos rendezvények* stb.

Külön kell szólnunk arról, hogy Finnországban az intézet kezdeményezésére vagy tevékenységének hatására több fontos intézmény, szervezet (szövetség) jött létre. Elsőként említjük meg az 1980-ban létrehozott *Kodály Társaságot* (vezetője *Matti Koivisto* zeneiskolai igazgató), az 1986-ban Poriban megalapított *Magyar Irodalmi Központot* (vezetője *Marjaana Karjalainen* könyvtárigazgató), 1988-ban kezdte meg működését a *Kodály Központ* Jyväskyläben (igazgatója *Matti Vainio*, a Jyväskyläi Egyetem Zenetudományi Intézetének professzora), illetve a *Hungarológiai Bizottság* (elnöke *Heikki Paunonen* professzor).

A Magyar Kulturális és Tudományos Központban a nagyközönség számára nyitva tartó *könyv- és lemeztár* működik az intézet megalapításától kezdve. A könyvállomány összeállítását az OSZK munkatársai végezték, ők állították fel magát a könyvtárat úgy, hogy a gyűjtőkör összeállításakor figyelembe vették a finn sajátosságokat (a finnugor rokonságot, a finnországi egyetemi magyar lektorok és tanítványaik igényeit, az egyetemi tanszékek és könyvtárak könyv- és folyóiratállományát stb.). A gyűjtőkörbe eredetileg és most is a magyar szépirodalmi, a néprajzi és a művészeti kiadványok tartoznak. A könyvállomány meghaladja a négyezret (4526), a lemeztár 610 darabból áll. Ez utóbbi azonban csak magyar szerzők és előadóművészek, zenekarok, zenei együttesek műveit tartalmazza. A videokazetta állományunk (54 db) fejlesztése az elmúlt egy-két évben indult meg erőteljesebben. Azt mondhatjuk, hogy a folyóirat- és a havi-, heti- vagy napilap-állományunk ki tudja elégíteni a folyamatosan jelentkező igényeket.

A látogatók elsősorban magyarul tanuló diákok, Magyarország iránt érdeklődő fiatalok (diákok és dolgozók), a teljesen különböző társadalmi rétegekbe és csoportokba tartozó felnőttek,

és egyre nagyobb mértékben az itt élő, dolgozó, letelepedett vagy letelepedőben levő magyarok, illetve olykor a magyar kolónia tagjai is.

A könyvtár működésének fejlesztését fontos feladatunknak látjuk. Ennek azonban bizonyos akadályai vannak. Elsősorban a helyhiányt kell említenünk. A könyvtár kissé is jelentősebb fejlesztésének a behatárolt terület vetne véget. Másrészt a könyvtár használatát az esti órákban csak egy független könyvtáros beállításával lehetne megoldani, ennek viszont anyagi akadályai vannak.

A következő gond: az éppen megjelenő könyvek gyors beszerzése, amely 1991-től megoldottnak tekinthető, mert egy jól felkészült könyvtári szakember került az MKM Nemzetközi Kapcsolatok Főosztályára. Ő sem tud azonban változtatni azon a tényen, hogy Magyarországon igen kevés könyv jelenik meg idegen nyelven (angolul vagy németül). Itt pedig rendkívül fontos lenne elsősorban az angol vagy esetleg német nyelvű könyvek, folyóiratok, lapok beszerzése. Igen nagy gond, hogy nincs jó angol nyelvű, friss művelődéstörténetünk, történelem könyvünk, a magyar gazdasági és társadalmi élet változásait gyorsan követő kiadvány(sorozat)unk, a film- és zenetörténetet bemutató rövid, nagyközönségnek is alkalmas kézikönyvünk stb. A jövőben a korábbinál nagyobb gondot kellene fordítania könyvkiadásunknak a külföldi érdeklődők igényeinek kielégítésére.

A fentiek alapján bizonyára nagyon lesújtó kép marad a kedves olvasóban az intézeti könyvtár használhatóságát illetően. A helyzet azonban ennél sokkal jobb Finnországban. Tudnunk kell, hogy az intézet igen szoros kapcsolatot tart pl. a Poriban működő *Magyar Irodalmi Központtal*. E központ feladata a magyarságismeret és a Magyarország megismerése körébe tartozó szép- és tudományos szakirodalom, újságcikkek és zenei anyagok gyűjtése. A Magyar Irodalmi Központ 1987 óta körülbelül 70 finn lapból és 550 finn folyóiratról gyűjti a Magyarországgal foglalkozó cikkeket is. A Magyar Kulturális és Tudományos Központ egész könyv- és lemezállománya, illetve a finnországi könyvtárak magyar tárgyú anyaga rövidesen teljes egészében bekerül a Magyar Irodalmi Központ *számítógépes adatszerzébe*. Így tehát lehetővé válik a kutatók és érdeklődők pontos és naprakész tájékoztatása, bármilyen területről (irodalom, történelem, művészetek, gazdaság stb.) is legyen szó.

Az egyetemek finn és finnugor tanszékeinek kézi-könyvtára, és az egyetemi könyvtárak is (pl. a Helsinki Egyetemi Könyvtár, a Jyväskyläi Egyetemi Könyvtár) igen jelentős mennyiségű és rendkívül értékes anyagot tartalmaznak. A Jyväskyläi Egyetemi Könyvtár például magyar társadalomtudományi profil kialakítását tervezi. S aligha hagyhatjuk szó nélkül, hogy a Jyväskyläi Kodály Központ zenei könyv- és lemeztára kitűnő lehetőséget nyújt magyar zenei kutatások végzésére. Az intézet maga is több alkalommal juttatott – az MKM NKF jóvoltából – értékes könyv- és lemezajándékot a Kodály Központba annak megalakulásakor és az után (1988-1991).

A helsinki Magyar Kulturális és Tudományos Központ kölcsönző tevékenysége rendkívül kiszélesedett. Nemcsak könyvek, folyóiratok kölcsönzését (sokszor xeroxmásolatok készítése révén) vállalja, hanem lemezek, magnó- és videokazetták, értékes (művészeti, építészettörténeti, turisztikai jellegű) diafilmsorozatok küldését, másolását is. (Csak mellékesen jegyezzük meg,

hogy saját kész kiállításainkat, játékfilmjeinket is kölcsönadjuk évi 20-35 alkalommal, ami már csak tágabban értelmezve minősülhet könyvtári kölcsönzésnek.)

Amint a fentiekből is kiderült, könyvtárunk nem láthatja el a tudományos könyvtár funkcióját – noha a megindult hungarológiai kutatások segítése miatt ez mindenképpen hasznos volna –, mert ahhoz igen jelentős beruházásokra, könyvtárosokra és modern eszközökre lenne szükség. Azt mondhatjuk tehát, hogy *közkönyvtári szerepet* vállalunk, azt is kissé korlátozott mértékben, mert a könyvek elsöprő többsége magyar nyelvű, tehát csak a *magyarul tudók* használhatják zökkenőmentesen. Feltétlenül nagyobb gondot kellene fordítani otthon arra, hogy a legfrissebb irodalmat, szakirodalmat gyorsan kaphassuk meg. A délutáni-esti nyitva tartást részben talán meg tudnánk oldani a munkaidő „csúsztatásával”, s így még inkább hasznára lehetnének kedves olvasóinknak.

Springer

Hungarica Kiadó Kft.

Springer-Verlag
Berlin Heidelberg New York
London Paris Tokyo Hong Kong
Barcelona Budapest

EGYNÉLKÜLÖZHETETLEN JOGI KÉZIKÖNYV

1992 áprilisában jelenik meg

Dr. Bakáts Tibornak,

a nagytekintélyű International Council of Environmental Law
(Nemzetközi Környezetjogi Tanács) tagjának
kézikönyve

MAGYAR KÖRNYEZETJOG

címmel

A kötet naprakészen ismerteti a magyar környezetjogot, annak összetett felelősségi rendszerét, államigazgatási jogi gyakorlatát.

224 oldal, 21 ábra 2740,- Ft

Könyvtárak a fenti árból 500,- Ft kedvezményt kapnak, ha a Springer Hungarica Kiadónál (1075 Budapest, Wesselényi u. 28.) jelzik igényüket.

Megrendelő neve

Címe

(A postaköltség a kiadót terheli.)

Magyarsággűjteményeink megőrzése*

Miska János

A kanadai magyarsággal foglalkozó okiratok visszanyúlnak a múlt század közepéig, amikor az első magyar bevándorló partot ért Kanada földjén. Ezen dokumentumok magukba foglalják a bevándorlással kapcsolatos hivatalos aktákat, a magyar társadalmi, kulturális, felekezeti forrásanyagokat, a nyomtatásban megjelent kutatók és írók műveit, a kéziratban levő munkáktól a helyi szervezeti és egyéni levéltárak anyagáig. Ezek felkutatása és megőrzése első rendű feladataink közé tartozik.

Magyarsággűjteményeink osztályozása

Hungarika gyűjteményeink három alapvető csoportra oszthatók: 1) nyomtatott művek, 2) levéltári adatok, 3) és egyéb típusú adatok anyagára.

1. Az első csoportba a nyomtatásban megjelent műveket, monográfiákat, ismeretterjesztő műveket, szépirodalmi könyveket, s bármely más, a humán tárgyakkal foglalkozó, magyar vonatkozású, vagy itteni magyar szerző tollából származó kiadványokat sorolják.

2. A második kategóriába tartoznak a kanadai magyar társadalmi, felekezeti, kulturális és más szervezetekkel foglalkozó dokumentumok, alapszabályzatok, jegyzőkönyvek, évi beszámolók, jelentések, pénzügyi adatok, levelezés, tagsági bejegyzések. Ide sorolhatók még az egyének által megőrzött iratok, kéziratban lévő irodalmi alkotások, naplók, levelezések, hivatalos okiratok s más, nyomtatásban meg nem jelent írományok.

3. A harmadik csoportban az itt élő magyarok egyéni és közösségi eredményeit regisztráló dokumentumok és tárgyak: kitüntetések, oklevelek, citátumok találhatóak. A préri vidéken él több magyar származású farmer, akik országos és nemzetközi díjakat nyertek növénynevelésben, állattenyésztésben. (Albertában és Saskatchewanban él két magyar „Wheat Baron”.) Számos honfitársunk magas állami és tudományos kitüntetésben részesült (Royal Society of Canada, Order of Canada, Erzsébet angol királynő koronázási emlékérmé).

* Angol eredetije elhangzott a Torontói Egyetem magyarságkutató konferenciáján, 1989. május 11-én.

Hungarikumaink megőrzése és tudatosítása

A fenti hungarika anyag feltárása, összegyűjtése és közkinccsá tétele még ránk váró feladat. A nyomtatásban megjelent munkák már viszonylag jól megalapozott rendszerbe tartoznak. A Kanadai Országos Könyvtár, a National Library Act (könyvtári törvény) rendelkezése alapján arra kötelez minden kanadai kiadót és szerzőt, hogy kiadásban megjelent művei két példányát a nemzeti könyvtár kötelezpéldány osztályára eljuttassa. Ezek a köteles példányok a nemzeti könyvtár gyűjteményében nyernek elhelyezést (ha idegen nyelvű, nemzetiségi munkák, egy-egy példányuk a többnyelvű, nemzetiségi gyűjteménybe is kerül), s az országos központi katalógusba való besorolásuk következtében elérhetővé válnak az országos és nemzetközi gépesített adatbázisok révén. Állományvédelmük is biztosított, kellő tárolás, környezetvédelmi (megfelelő hőmérséklet, világítás, párásság, polcokon való elhelyezés) és más szakmai szempontok betartásával.

A második és harmadik csoportba tartozó hungarika azonban korántsem olyan könnyen fellelhető és kezelhető anyag, mint a nyomtatásban megjelent könyvgyűjtemények. Azt is el kell ismerni, hogy a Kanadai Országos Levéltár és számos tartományi és városi múzeum és archívum magyarságismereti anyagot is tartalmaz. A *Canadian Studies on Hungarians* című bibliográfiám oldalakon keresztül osztályozza a levéltárak bennünket érintő anyagát. Ha azonban közelebbről megvizsgáljuk a megőrzött gyűjteményeket, feltűnik, hogy a szóban forgó dokumentumok rendszeres gyűjtéséről és az adatok nyilvánosságra hozataláról eddig még kevés hivatalos intézkedés történt. Következésképpen, a meglévő anyag, a szétszórtságban feltáratlanul heverő, hatalmas mennyiségű dokumentumok tömegéről kellő ismereteink sincsenek. Mielőtt e nemzetfontosságú történelmi-társadalmi okiratok az enyészet áldozatául esnének, bizottságot kellene létesítenünk hungarikumaink felmérésére és megőrzésére.

Levéltári bizottság létesítése

A hazai és kanadai hungarika-kutató társaságok létre kellene hozzanak egy szakbizottságot,

melynek hatáskörébe tartozna a forrásmunkák összeállítása, köztük a kanadai magyar szervezetek minervája és a kanadai magyar ki-kicsoda elkészítése, melyek elősegítenék a rendszeres kutatást. Ez a bizottság megírna egy kézikönyvet, amely meghatározná e hungarika gyűjtemény lényegét, s utat mutatna a történelmi dokumentumok feltárására, összegyűjtésére, rendszerezésére, elhelyezésére s hozzáférhetővé tételére. Ilyen szakirodalom már létezik otthon is, Kanadában is, csupán módszereiket kellene alkalmaznunk sajátos viszonyainkra.

Hungarika gyűjteményeink használhatósága alapvető fontosságú. A legjobb gyűjtemény sem ér semmit, ha rendszertelen, ha nem elérhető a kutatók számára. A nyomtatásban megjelent művek, mint már említettem, szerencsés helyzetben vannak. A Kanadai Nemzeti Könyvtár, havonként megjelenő *Canadiana* című katalógusában, s annak számítógépes adatbázisában, a DOBIS bibliográfiai hálózaton keresztül lekérdezhetővé teszi a besorolt munkák adatait szerte a világon. Nem mondhatjuk el ugyanezt a levéltári anyag fellelhetőségéről. A Kanadai Országos Levéltár még nem rendelkezik átfogó, számítógépes adatbázissal. S amíg ilyenre egyáltalán sor kerül, a levéltári anyag kutatása csupán hagyományos módszerek, az illető levéltárak helyi katalógusain keresztül lehetséges. Ez a módszer, a jelen technológia korszakában eléggé lassú és körülményes kutató eljárás.

Néhány megfontolandó javaslat

Mielőtt egy nemzeti levéltári adatbázis elkészül, tegyünk meg mindent a Kanada-szerre ezrével lévő hungarika dokumentumok megmentésére. A kanadai magyar kutatók és írók használják ki a nemzeti könyvtárak nyújtotta szolgálatot Ottawában és Budapesten. A könyvtárosok munkáját nagyban megkönnyítik, ha megjelent művekben megadják a pontos könyvészeti adatokat (kiadók, helységneveik, évszámaik, sorozataik, oldalszámuk feltüntetésével), ha besorolják a korábban megjelent művek bibliográfiai adatait, s rövid önéletrajzi ismertetésüket. A diaszpórában, a fejlett kritikai és irodalomtörténeti módszerek hiányában ezek az adatok nagy fontossággal bírnak ismeretszolgálat és katalógizálás szempontjából. S őrizzük meg a nyomtatásban meg nem

jelent, a felekezetek, kultúrotthonok, társadalmi szervezetek raktárain levő, vagy privát lakásokban, padlásokon, pincékben porosodó-dohosodó dokumentumainkat.

Nemrégiben a kanadai nemzeti könyvtárban kiállítást rendeztek egy Kínában élő kis zsidó nemzetiségi csoport századokon át megőrzött levéltári anyagából. Ezt a kiállítást megismétlik számos más nemzeti könyvtárban szerte a vilá-

gon. Nagyon elgondolkoztató dolog ez. A mi számunk Kanadában eléri a 140 ezret. Egyéni és közösségi eredményeink az élet számos vonalán igazán példamutatóak. Egy kis gondossággal és igyekezettel megóvhatnók leszármazottainkat a sötétben való botorkálástól, a nyomainkat kutató igyekeztükben. Tartozunk ezzel nekik. Tartozunk ezzel magunknak.

Kanadai magyar bibliográfia

A magyarságbibliográfia Kanadában negyedszázados múltra tekint vissza. Angol és más nyelvű nemzeti összeállítások (*Canadiana*), s né-mely könyvészeti folyóirat (*Canadian Periodical Index*, *University of Toronto Quarterly*, *Canadian Ethnic Studies*) már korábban is, szórványosan helyet szorítottak magyar nyelvű kiadványoknak. A kimondottan magyar vonatkozású bibliográfia *Béky Halász Iván* füzetsorozatával indult meg az 1960-as évek elején, mely a Torontói Egyetem John Robarts Kutató Könyvtára magyar gyűjteményét sorolja rendszeres formába. A tucatnyi kompiláció egy-egy irodalmi és történelmi személységre (Ady E., Arany J., Kassák L., Kossuth L., Széchenyi I.), illetve történelmi tárgyra (történettudomány, felekezeti ismeretek, szociográfia) vonatkozó irodalom adatait gyűjtötte össze. Ugyancsak a torontói egyetem magyar tárgyú könyvtári gyűjteményére épül *Telek József* két kötetes összeállítása: *History of Hungary and Hungarians, 1848-1977*. A több mint tízezer hivatkozást tartalmazó munka felöleli a tárggyal kapcsolatos szakirodalmat a világ különböző nyelvein.

Az első komplex szakbibliográfia, a *Canadian Studies on Hungarians* (1987), e sorok írója szerkesztésében a magyar tárgyú kiadványok, monográfiák, tanulmányok, egyetemi disszertációk, recenziós és irodalmi alkotások adatait regisztrálja. A 30 címszó alatt közölt tárgyi csoportosítás kiterjed a hazai és kanadai magyarság történeti, szociográfiai, bevándorlási, demográfiai, felekezeti, iskolaügyi adataira. Besorolja a kanadai archívumok magyar anyagát, s a kanadai magyar folyóiratok, újságok, egyesületi kiadványok listáját is.

Hasznos bibliográfiai forrást jelent még számos tudományos műben közzétett bibliográfia (Dreisziger, N.F.: *Struggle and Hope*, Bisztray, G.: *Hungarian-Canadian Literature*), s néhány, a kanadai többnyelvűségre vonatkozó szakbibliográfia (Miska: *Ethnic and Native Canadian Literature*), Young J.: *„Some Thoughts about the Present State of Bibliography”*).

Irodalom

- Miska, J.: „Hungarika forrásaink felmérése.” In. Kanadából szeretettel, 1989. pp. 108-119.
Miska, J.: „Kanadai magyar bibliográfia.” Ibid, 1989. pp. 48-50.

Amiről érdemes beszélni

Önálló vállalat lett a Könyvtárellátó

Győri Erzsébet

Az utóbbi két-három évben már a szakajtóból sem igen értesülhettünk a központi szolgáltatások egyik - egyébként a legtöbb könyvtár által igénybe vett - alapvető formájának egészségi állapotáról, a könyvtárellátás helyzetéről. Mintha a szakma megszokta volna már az ígéreteket és azok teljesíthetetlenségét, több évtizede hozzászoktatták, s valahogy még az egészséges türelmetlenség is kiveszett, elkopott. A nagy gyűjtemények gazdái a szélesedő kínálat pozícióit kezdték el vizsgálgatni, majd kipróbálni, a kisebb könyvtárak gyarapítási kerete és tűrőképessége a szolgáltatás minőségéhez pedig fordítottan aránylik. Csendben, minden nagyobb látványosság és perpatvar nélkül 1990-re, de még inkább 1991-re a szolgáltatások a mélypontra zuhantak. Kisebb idegeskedés csupán akkor volt érzékelhető, amikor híre ment a TÉKA Vállalat anyagi nehézségeinek, s volt néhány nap, amikor úgy tűnt, hogy a könyvtárak előre odaadott pénze is ebek harmincadjára jut. Ez már a minden rosszhoz hozzászokott és azt szó nélkül elviselő könyvtáraknak is okozott némi izgalmat.

1990 decemberében a Könyvtári és Informatikai Kamara létrehívott egy bizottságot, hogy ismételten – 1970 óta éppen kilencedik alkalommal – vizsgálják meg a könyvtári ellátás jellemzőit és tegyenek javaslatot az addigra kialakult igen rossz helyzet megszüntetésére, illetőleg könyvtári érdekeket inkább szolgáló konstrukció megteremtésére. Az már a sors iróniája, hogy egy első ízben 1970-ben készült anyag csaknem érintetlen benyújtásával is viszonylag korszerűen felelhetett volna meg a bizottság a feladatának. Ezzel mindösszesen csak azt szeretném jelezni, hogy érdekeink és a konstrukció, amelyben azokat érvényesíteni lehet, olyannyira evidencia, amelyhez nem kellett nagy előtanulmányokat folytatni. Annál több hivatalos értekezlet sürgősített ahhoz, hogy a bizottság, adatok, tények birtokában, meg tudja győzni a Művelődési és Köznevelési Minisztérium illetékes főosztályát arról az egyszerű tényről, hogy a könyvtárellátáson keletkezett haszon sok más csatornán szivárog el. A TÉKA csak nevében vette fel a feladatot, hivatkozásként, többnyire előnyszerzésre használta a könyvtárakat, s az így szerzett előnyöket nem a könyvtáraknál érvényesítette. Időközben katasztrofális beszerzési politikát folytatott a Könyvtárellátó, mert választási lehetősége csak a rossz és a még rosszabb között volt. A kiadók száma ebben az időben nőtt négyszáz fölé, s így

a kínálat változatossága látványos volt, miközben a könyvtári beszerzésre szánt pénzeket az anyavállalat másra használta. Erre az időszakra estek a különféle kétségbeesett próbálkozások a könyvtári rendelések megrendezésére. Csak emlékeztetfrissítőnek idézem az úgynevezett „per A-s jegyzékek”-et, a körleveleket, az előrendelések legkülönfélébb formáit, melyek többnyire a jobbítás szándékával jöttek ugyan a világra, de csak növelték a káoszt. A rendszeresen gyarapítók a megmondható, hogy miközben az élelmes kiadói vállalkozások különféle kedvezményekkel keresték meg a szerény, de biztos piacot jelentő könyvtárakat, a Könyvtárellátó szolgáltatásai látványosan zsugorodtak. Az 1991-es esztendő nagy árkedvezményeiből, amit akármelyik aluljáróban, utcai könyvárusnál megkaphatott a vásárló, semmit sem juttatott a könyvtárellátás a saját vevőkörének.

Sok éve már annak is, hogy a könyvtárak beszerzési keretük nagyobbik részét előre átutalják a Könyvtárellátónak – ezzel is növelve forgótőkét a vállalatnak. Víványként kellett elkönyvelnünk, hogy 10%-ot írtak jóvá az előre átutalónak, miközben a banki hitelek már a 30-40% felé kúsztak. Az anyavállalat időközben a könyvimportot, melynek legnagyobb használói a könyvtárak voltak, Kft-be tömörítette, de azt is mondhatnám, hogy „kimentette”. A jogszabályok kínáltak olyan lehetőséget, hogy törvényszegés nélkül meg lehetett rövidíteni a könyvtárellátó szervezetet, s ezzel a köz komoly pénzt, nyereséget veszített. A Könyvtári és Informatikai Kamara által delegált bizottsághoz időközben csatlakozott a Magyar Könyvtárosok Egyesülete is, így együttesen vettünk részt értekezletek özőnén, s érveltünk egy – a világ más tájain teljesen természetes – önálló vállalat alapítása mellett. Számítások sorát végeztük el, szakértők segítségével érvanyagot szolgáltatunk az ügyet csaknem egyedül felkaroló államtitkárhelyettesnek, Gábor Józsefnek és munkatársainak. Meggyőződésünk, hogy az ő személyes elszántságán is múltott, hogy 1991. november 1-jén megszületett a TÉKÁ-ból kiváló önálló állami *Könyvtárellátó Vállalat*.

Új fejezet kezdődhet tehát a könyvtárellátás 1952-től íródi történetében! Van abban valami komikus, hogy már 1952-ben „A könyvtárak fejlesztéséről” szóló 2042/13/1952. Mt. sz. határozat és a 12-99/3/1952. BKM sz. utasítás a belkereskedelem keretei között az akkori Népművelési Minisztériummal karöltve – a korabeli viszonyok

között – tulajdonképp máig korszerűen gondolkodott erről a területről. Igaz, akkor a könyvhiány diktálta, hogy valamiféle elsőbbsége legyen a könyvtáraknak, annál furcsább, hogy a bőséges időszakában ínséges éveket élünk át!

Az már nehezen minősíthető, hogy az akkor kitűzött célok máig nem valósultak meg teljes mértékben. Az is igaz, hogy 1952-től ehhez a renDELETEH nem nyúltak, alacsonyabb jogszabályokkal pedig még azt is elcsipegették belőle, ami igazán jó volt a könyvtáraknak.

Most tehát azt mondhatjuk, hogy az új vállalat megszületése után minden megváltozik! Óvatosabban fogalmazva: minden megváltozhat, ha racionális gazdálkodás folyik, ha teljes mértékben vevőcentrikus szolgáltatási rendszer épül fel, s az a valósághoz igazodik. Csak jó szerkezetű, kis létszámú és a könyvtárosság lényegéhez értő, mozgékony vállalat képes az egyébként is dinamitokkal telerakott könyvpiacon megmaradni. Egyelőre, és még jó időre fel kellene hagyni még a jó értelmű „népművelési” ambíciókkal is, és nem kis önuralommal ellenállni mindenféle – e területen nem is olyan kevés számú – csábításnak.

Egy teljesen bizonyosnak látszik: amitől ez a vállalat egy valóságos, igazi könyvtárellátó lehet, olyan, amilyenre mindig is, most pedig hatványozottan szükség van, az nem látványos és nem is szivárványos munka. Csendes, szerény, szívós és kínosan pontos, kiszámítható üzleti magatartás. Mert végül is nincs itt másról szó, mint üzletről egy elég jól körülhatárolt és minden változás ellenére meglehetősen biztonsággal kiszámítható vevőkörben.

Mielőtt szabadjára engednénk a fantáziánk, azért azt kötelezőnek tartjuk megjegyezni, hogy az új vállalat elég rendezetlen ingatlanviszonyok közepette született meg. Most éli át épp azokat az órákat, heteket, amit a rossz házasságot követő még rosszabb, ha tetszik a másikat mindenben és minden módon ellehetetlenítő válások szimptomáival lehetne a leginkább jellemezni. Mint korábban említettük: az importot, mely jövedelmező volt, elvitték egy kft-be, az új vállalatnak van ugyan importjoga, csak szakembereit „jó időben” elszívták. Sok víz folyik le még a Dunán, amíg ezt a nem lényegtelen üzletágot életre hívja, illetőleg piacképesen megcsinálja a Könyvtárellátó. Sajnos, évekkorábban elsvastották a könyvtári kötészetet, hogy ennek mekkora

a jelentősége – nem kell különösebben hangsúlyozni.

A klasszikusan jól működő könyvtárellátókat a világ minden részén az különbözteti meg a könyv és más médiák, információhordozók kereskedelmétől, hogy a tájékoztatási rendszerük kimondottan gyűjteményérdekű és nem kiadói érdekeltségű, szolgáltatásai közül a tájékoztatás mellett pedig kiemelkedően fontosak a bibliográfiai adatok, legyenek ezek bármilyen típusú dokumentumok, bármely adathordozón. Ha a nagy nehezen megszületett vállalat meg akarja tartani és nyerni vevőkörét, ezt véssse először a betartandó arany szabályok sorába. E szám más írásából is kitérünk*, hogy igencsak sokan szeretnék egy-egy falatot kapni ebből a tortából, illetőleg sokan tartják jó vevőnek a könyvtárat. Ennek a már majdnem versenyhelyzetnek remélhetőleg a könyvtárak lesznek a nyertesei!

Mindenesetre a magyar nyelvű könyvkínálatot az elmúlt évhez képest egészen bizonyos, hogy növelni kell, a róla szóló tájékoztatással együtt. Ezért is vállalta a gyűjteményfejlesztési kérdésekre szakosodott *Új Könyvek* szerkesztősége, hogy, ki tudja hányadszor, változtat a szerkezetén, s minden olyan tervezett műről, ami mögött elolvasható kézirat, vagy korábbi kiadások, esetlegesen imprimatúrák állnak, előzetesen, tehát a mű megjelenése előtt teljes értékű tájékoztatást nyújt a leendő II. fejezetben. Noha meg vagyunk arról győződve, hogy lesznek művek, melyek jóval előbb megjelennek, mint ahogyan a kiadó jelzi, s lesznek művek – nem kevesen –, amelyek nem jelennek meg. Ennek bizony lesznek anyagi konzekvenciái, mivel a könyvtárak számítanak rá és majd csak később értesülnek elmaradásáról. Mindezt, s további itt nem részletezett nehézséget tudva, mégis vállaltuk az előrejelzést, annak érdekében, hogy az új vállalat rizikóját csökkentsük, igaz, viszont ennek fejében elvárjuk, hogy az előrendelt könyvek kiskereske-

delmi árából 10% engedményt nyújtson a könyvtáraknak. Egyelőre méltányosnak tartjuk a kedvezmény mértékét – egy évig –, mármint a Könyvtárellátóval szemben méltányosnak! Ezzel is erősíteni szeretnénk pozícióit, hogy méltó versenytárs lehessen a piacon. A következő esztendőben a kedvezmény mértékének és kiterjedtségének is növekednie kell. A magyar nyelvű könyvterjesztésről leírtak vonatkoznak a hazai kiadású hanglemezek, kazetták terjesztésére és a róluk szóló tájékoztatásra is. Előbb-utóbb a könyvtári szoftvereket is célszerű lenne itt forgalmazni, s a bütorkínálatot is színesíteni, s az árban a jelenleginél kedvezőbb pozíciót teremteni – ne legyünk titokzatosak: ma sovány a kínálat és nagyon drága. A könyvtári ügyviteli nyomtatványok is felülvizsgálatra szorulnak, elavult így módon az árukészlet egy része is, elkélne már egy új katalógus az új árucikkekről.

Szólni érdemes még az előre befizetett összegekről – legalábbis annyit, hogy az országban a legolcsóbb kamatot fizeti a vállalat. A gazdag vállalat és a szegény vevő együttesét már megéltük az elmúlt évtizedekben, most már a tiszta üzleti viszonyok időszakának kell eljőnie. Tekintettel arra, hogy a könyvtárak pénzei nagyobb részt önkormányzati pénzek, a közösség javát kell hogy szolgálják, ezért is érdeke a könyvtáraknak, hogy a jelenleginél jobb pozíciót, azaz magasabb kamatot tudjanak a magukénak.

Mindez már csak 1993-ban érvényesíthető, de nem lehet eleget mondani és elég korán, mert a megszokás elég nagy nehezék.

Az volna egyébként az elérendő cél, hogy ez az új vállalat viszonylag rövid idő alatt olyan részvénytársaság legyen, amelynek élén választott igazgató és a könyvtárosokból, banki szakemberekből álló igazgatótanács munkálkodik.

Ehhez kapta most meg mindkét fél a lehetőséget – célszerű lenne kölcsönösen megfelelni ennek a nem érdektelen szakmai kihívásnak.

* Lásd Fazokas Eszter – Kaposváriné Dányi Éva: írását a 36-47. oldalon.

Piaci körséta avagy a dokumentumbeszerzés alternatívái

Fazokas Eszter
Kaposváriné Dányi Éva

Állománygyarapítók lévén az utóbbi két évben egyre-másra találkozunk frissen alakult cégek nevével, amelyek új lehetőségeket jelentenek a könyvtáraknak dokumentumaik beszerzésére. Hivatalos könyvtári fórumokon és informális beszélgetésekből értesülhettünk arról, hogy néhány könyvtár már megkísérelte megrendelési egy részét, vagy egészét ezeknél feladni, ami – különösen a külföldi folyóiratok esetében – nem kockázatmentes vállalkozás. Cikkünkben bemutatjuk azokat a lehetőségeket, amelyek ma a rendelkezésünkre állnak a hagyományos könyvtári dokumentumok (könyv és folyóirat) beszerzésére, s talán sikerül megkönnyíteni a döntést, és némileg csökkenteni a rizikót.

Az adatgyűjtéshez a teljesség igényével látunk hozzá, de ennek a rendelkezésünkre álló idő korlátokat szabott. Összesen 12 cég tevékenységéről és terveiről számolhatunk be (nevüket és székhelyüket ld. a *függelékben*). Ezekkel részint magunk is kapcsolatban vagyunk, mások eljuttatták hozzánk szórólapjukat, katalógusukat, vagy hirdetés alapján szereztünk róluk tudomást. E cégeket személyesen látogattuk meg, és képviselőikkel interjút készítettünk. Végül három csoportba soroltuk őket. Az *első csoportba* azok a nagy cégek tartoznak, melyek 1989 előtt monopóliumhelyzetben voltak, s most vagy változatlan formában küzdenek a piacért, vagy régi cégek privatizált utódai (*Kultúra, HELIR, Libro-trade*). A *második csoportba* az újonnan alakult importőröket soroltuk, akik ma a Kultúra versenytársai. Végül a *harmadik csoportot* azok a nemrégiben létrejött vállalkozások alkotják, amelyek belföldi könyvek és folyóiratok értékesítését végzik, s ilyen módon a HELIR-rel és a Könyvtárellátóval szállnak ringbe.*

Külföldi dokumentumokat szállító hagyományos cégek

Ebbe a csoportba a Kultúra, a HELIR és a Libro-trade tartozik. E három céget valószínűleg minden beszerzéssel foglalkozó könyvtáros jól ismeri: a HELIR-nél rendeltük eddig a folyóiratokat, a KÖNYVÉRT import csoportjára bíztuk a külföldi könyvek beszerzését, a Kultúra pedig e kettő külkereskedelmi ügyintézője volt. Szerveze-

* A Könyvtárellátóról szóló cikket ld. a 33-35. oldalon.

ti formájuk a mai a piaci viszonyok között részben megváltozott, de tevékenységük még mindig szorosan összefonódik, ti. az import csoport kivált a KÖNYVÉRT-ből és – többek között a Kultúra részvételével – kft-vé alakult. Változás például, hogy a **Libro-trade Kft.** már nemcsak könyvekkel foglalkozik, mint azt elődje tette, hanem külföldi folyóiratokra is elfogad megrendeléseket. A Kultúra pedig – mely 1992 folyamán valószínűleg részvénytársasággá fog átalakulni – 1990-től már közvetlenül is gyűjt előfizetőket külföldi lapokra. A külkereskedelmi tranzakciók egy részét azonban mindhármuk esetében a Kultúra bonyolítja le.

Vevőkör

Vizsgáljuk meg elsőként mindhárom vevőkörét. Mivel a Kultúra külföldi könyvbizterzéssel csak a Libro-trade-en keresztül foglalkozik, itt a vásárlóközönség azonos: elsősorban felsőoktatási, tudományos és vállalati műszaki könyvtárak igényeit elégítik ki. A monopol helyzetet élvező KÖNYVÉRT-től még 800 rendszeres megrendelőt örökölték, ma kb. 5-600 ügyfelük van. A csökkenés okai közé tartozik számos vállalati könyvtár megszűnése is. Az 1992-re vonatkozó, 810 előfizetőtől származó folyóiratmegrendelés – mely, mint említettük, most induló szolgáltatás a Libro-trade-nél – 180 millió Ft-ot tesz ki, ennek nagyobb része azonban nem könyvtáraktól származik.

A Kultúra az elmúlt, devizaszegény időkben a rendelkezésére álló valutakeretet elsősorban a szakkönyvtárak által igényelt tőkés tudományos és szakfolyóiratok beszerzésére használta fel. Ma a devizához való hozzáférése nincs korlátozva, de az általa importált lapok jellege nem változott lényegesen. A volt szocialista országokból származó – immár csak dollár elszámolásban beszerezhető – folyóiratok importjával (az 1991 végén alakult magyar-szovjet közös vállalaton, a Dunatrade-en kívül)* ma egyedül ő foglalkozik. A HELIR-en és a Libro-trade-en keresztül befutó rendeléseken kívül számos közvetlen ügyfele is van. 1991-ben több mint 12 ezer féle periodikát hozott be, de megrendelésre bármilyen kiadványt kész felkutatni és megszerezni, amiben kiterjedt nemzetközi kapcsolatrendszere segíti. A terjesztők

különböző nemzetközi szervezeteinek tagjaként az új lehetőségekkel élve javítja szolgáltatásait.

A HELIR 1991-ben több, mint 3500 közület számára rendelt külföldi folyóiratokat, ami az 1992-re vonatkozó előfizetéseknél nem egészen 1700-ra csökkent. Hogy ebből mennyi a könyvtár, nem állapítható meg, mert előfizetőik száma miatt nem tudják ezt a réteget megkülönböztetett figyelemben részesíteni.

Árképzés

A könyvtáraknak a tárgyévet megelőző októberben kell befizetni a folyóiratok teljes előfizetési díját, melyekről a Kultúra-HELIR közös katalógusából tájékozódhatnak. A katalógusár megállapítása 1992-ig a következőképpen történt: a tárgyévet megelőző január-februárban ismert folyóiratok és devizaárfolyamok alapján a várható ár-és árfolyamnövekedést megbecsülve alakították ki az előfizetési díjat. Ez további járulékos költségekkel egészült ki: posta-, bank-, vámkezelési-, működési és fenntartási költségek és haszon. A megrendelés alapján a könyvtárak ún. előlegszámlát kaptak, melynek teljes összegét befizették a tárgyévet megelőző októberben. A külföldi partnerek által leszámolt folyóiratár, valamint a fent említett költségtényezők változásának ismeretében a végleges elszámolás a könyvtárakkal a tárgyév III. negyedévében történt meg. Ez az ún. „pótszámla”. A könyvtárosok tapasztalata szerint eddig a kiadói árnál általában legalább 20-25%-kal drágábbak voltak a folyóiratok. A Kultúra azt ígéri, hogy 1992-től teljes import forgalma számítógépre kerül, és mivel a kiadók világszerte egyre korábbi árközlésre törekednek, sokkal rugalmasabb és gyorsabb árképzésre lesz képes. Így jelentősen csökkenhet a pótszámlák értéke ill. száma, tartható lesz a katalógusban ajánlott ár.

A HELIR a Kultúránál rendelt lapoknál a külkereskedelmi vállalat által számlázott árakkal dolgozik, és tájékoztatása szerint az árrésből 5-8% illeti meg. A kiadók többsége ma már vállalja, hogy a megrendelő címére közvetlenül postáz, ez gyorsítja a szállítást. A volt szocialista országokból érkező folyóiratoknál 1991-ben többnyire még mindig a régi gyakorlat érvényesült, vagyis a külföldi terjesztők a lapok valamennyi Magyarországról megrendelt példányát egy csomagban,

* A Kultúra képviselőjének utólagos kiegészítése

a HELIR címére küldték. Ennek az az előnye, hogy a hiányzó példányokat az érkeztető, a HELIR reklamálhatja, így tehermentesítve a könyvtárakat. Az országon belüli szétküldést ezekben az esetekben a Posta végzi. Meggondolandó azonban, hogy nem fizetünk-e túl nagy árat ezért a kényelemért, hiszen az országon belüli postaköltség sem elhanyagolható ma már, mely a folyóiratok árában valószínűleg szintén benne foglaltatik. A Libro-trade a külföldi kiadók katalógusait ajánlja előfizetőinek és a hivatalos devizasorzóval számol. A lapár 80-90%-át kéri előre és azt ígéri, hogy a fennmaradó összegben kívül pótszámlával nem terheli ügyfeleit. Ugyanis igyekszik szerződésben rögzíteni a kiadókkal, hogy árakat év közben csak akkor emelhetik, ha folyóiratuk terjedelme, gyakorisága számottevően megváltozik. További előnyös szolgáltatásuk, hogy Budapest területén a külföldi napilapokat két gépkocsijukkal házhoz viszik. A kft. hasznát a terjesztői jutalékokból akarja kigazdálkodni.

A könnyebb érthetőség kedvéért tegyük egy kis kitérőt, válaszolva, hogy milyen utat járhat be egy könyv vagy folyóirat a kiadótól a könyvtáráig. Habár ma már a könyvtárak is kaphatnak külkereskedelmi jogot – tehát közvetlenül is rendelhetnek a külföldi kiadótól vagy terjesztőtől (pl. a BME Központi Könyvtára a Swetsnél adja le folyóirat-megrendeléseit) – általában mégis magyarországi terjesztőn keresztül szerzik be dokumentumaikat. A magyar terjesztőnek több lehetősége is van a beszerzésre: vagy külföldi terjesztő közvetítését veszi igénybe, vagy az értékesítéssel is foglalkozó kiadók kiadványaiért közvetlenül hozzájuk fordul. A kiadók a terjesztőknek általában kedvezményt adnak, ami az ár 50%-áig is terjedhet, amit nyilván befolyásol, hogy milyen mennyiségű rendelésről van szó. Így egy nagy forgalmú külföldi terjesztő – disztribútor – általában elég nagy kedvezményt kap a kiadóktól ahhoz, hogy pl. egy magyar terjesztőnek közel annyi kedvezményt adhasson, mintha az közvetlenül a kiadótól rendelne. Emellett a megoldás mellett további érvek is szólnak: vannak olyan kiadók, melyek kiadványaik terjesztésével nem foglalkoznak, mások csak bizonyos mennyiség felett vesznek fel rendelést. Emellett a „disztribútor” saját országában könnyebben hozzáfér a nem hivatásos kiadók (pl. kutatóintézetek, nonprofit szervezetek) termékeihez.

További előnye a disztribútor igénybevételének, hogy kisebb a fajlagos bankköltség, ti. a

bank minden számla átutalásakor azonos összeget számol fel kezelési költségként (ez 1991-ben 500 Ft volt + a külföldi bank áthárított költsége), ezért gazdaságosabb, ha nagyobb összegű, de kevesebb számú számla érkezik a magyar terjesztőhöz. Gyümölcsöző kapcsolat esetén hitel-szerződés megkötésére is van lehetőség a „disztribútorral”, ill. a kiadóval. Ha ebben nem sikerül megállapodni, minden megrendelést követően „pro forma” számlát küldenek, és csak ennek ki-egyenlítése után indítják el a küldeményt. Nyilvánvaló, hogy azoknál a magyar terjesztőknél előnyösebb megrendeléseinket feladnunk, amelyeknek van ilyen megállapodása állandó külföldi partnereivel.

Kanyarodjunk vissza az első fejezetben tárgyalt magyar terjesztő cégekhez, és a folyóiratok után szóljunk a Libro-trade könyveszerzési gyakorlatáról. Annak idején megalakulásának feltétele volt, hogy elődjénél, a KÖNYVÉRT-nél legalább 12%-kal kell alacsonyabb áron szolgáltatnia, így most haszonkulcsa 15%-ra csökkent. Az interjú idején – a kereskedelmi engedményben nem részesülő kiadványok esetében – a DM devizasorzóját 65 Ft-ban állapították meg. (A hivatalos banki középárfolyam ekkor 48 Ft volt.) Ez az ár engedmények esetén arányosan csökken. (Egyébként a külföldi partnertől érkező devizaszámlákkal kapcsolatban bármikor szívesen adnak felvilágosítást.) A könyvtárak számára kedvezmény, hogy forintszámlájuk kiegyenlítésére 30 napos határidőt szabnak meg, de nem zárkoznak el az elől sem, hogy szorult helyzetben lévő könyvtárnak további haladékot adjanak. Az is pénzügyi könnyebbséget jelent, hogy ha a szállítótól „pro forma” számlát kapnak, azt kiegyenlítik, és a könyvtárnak csak a könyv beérkezte után kell fizetnie, tehát tulajdonképpen hitelt kap.

A megrendelés teljesítésének időtartama

Külföldről nem postán, hanem kamionnal érkeznek a könyvszállítmányok, ezért várni kell, míg a szállításra érdemes mennyiség összegyűlik. Így a megrendeléstől a könyv megérkezéig átlagosan két hónap telik el. Az országba való beérkezés után azonban mindent megtesznek a gyorsaság érdekében: a telephely területén vámkiirendeltség működik és a nagyobb megrendelőkhöz gépkocsin szállítanak. Budapesten kívül

postán küldik el a megrendelt könyveket, ennek költségei a címzettet terhelik.

Könyvön és folyóiraton kívül a Libro-trade és a Kultúra más *dokumentumtípusra* is vesz fel megrendelést. A Kultúrán keresztül beszerezhetünk hang- és videokazettát, hanglemezt, CD-ROM-ot és mágnesszalagot is. A Libro-trade is vállalja audiovizuális dokumentumok beszerzését, de CD-ROM-mal kapcsolatban egyelőre nincs gyakorlata.

Tájékoztató

A könyvtárak számára a megrendelést segítő tájékoztatást a Kultúra évente megjelenő lapkatalógusával kínálja. Tervezik, hogy esetenként az új szakkönyvekről is adnak előrejelzést a gyűjtőkörileg illetékes nagy szakkönyvtáraknak. 1991-ben megnyílt vevőszolgálatuk a Fő utca 30. alatt, ahol összegyűjtött kiadói katalógusokból, kézikönyvekből és címtárakból adnak felvilágosítást, és rendeléseket is felvesznek. A Libro-trade a sorozatok új köteteiről, fontosabb kézikönyvek megjelenéséről vagy újabb kiadásokról az eddigi megrendelések nyilvántartása alapján értesítést küld szét a könyvtáraknak. Természetesen azt is jelzik a megrendelőnek, ha a kért mű beszerzése valamilyen akadályba ütközik: kifogyott, újranyomás alatt van, vagy még nem jelent meg. Kérésre a kiválasztott művek forint-árára előzetes kalkulációt készítenek.

Megrendelési mód

A megrendelés módjával kapcsolatban az alábbi információkat kaptuk. A HELIR Külföldi lapelfizetési osztálya az 1990-es tárgyévétől számítógépes listát küld ügyfeleinek előző évi folyóirat-megrendelésük alapján, a változtatásokat vagy a listán, vagy levélben lehet közölni. Ilyet kapnak a Kultúra közvetlen megrendelői is, de 1992-től – hasonlóan a Libro-trade-hez – a külföldi folyóirat-rendeléseket bármilyen formában elküldhetjük, azokat számítógép segítségével regisztrálják. Csak a reklamációhoz szükséges formanyomtatvány. A könyvrendelés nyilvántartása a Libro-trade-nél nem számítógépen folyik, de a hét példányos megrendelőlap segítségével bizto-

sítják a többszempontú visszakereshetőséget és a tájékoztatást a megrendelés sorsáról. Ehhez azonban – a standing orderek (visszavonásig érvényes rendelések) kivételével – tudni kell a megrendelés számát. Mivel a hét példányos megrendelőlap nem örvend közkedveltségnek, levélben is elfogadják a rendelést, és ez esetben maguk töltik ki a szelvényeket. A számlázás azonban 1992. tavaszától a könyvek esetében is számítógépen fog folyni. A reklamációhoz 3 példányos reklamációs szelvény használatos.

Személyzet. Nem lényegtelen szempont, hogy melyik cég hány munkatársat foglalkoztat. A Kultúrának – mely importon kívül exporttal is foglalkozik – összesen 250 főfoglalkozású dolgozója van, ebből 32-en a Folyóirat főosztály munkatársai. A HELIR 140 alkalmazottja közül kb. 18-an dolgoznak a Külföldi előfizetési osztályon. A Libro-trade-nél a könyv- és folyóiratbeszerzést, számlázást és expedíálást összesen 30 fő végzi.

E három cég *könyvtárakkal való kapcsolata* hosszú múltra tekint vissza, és továbbra is szeretnék a könyvtárak bizalmát élvezni. A kapcsolatok továbbfejlesztéséhez azonban igénylik a könyvtárosok kezdeményezését is.

2. Újjonnan alakult importőrök

Ebbe a csoportba az *Interbright*, az *Academic Bookshop*, a *SpeedUp* és a *Springer* tartozik – e két utóbbi folyóiratok beszerzésével is foglalkozik.

Az *Interbright Kft.* 1988-ban történt megalakulásakor azt a célt tűzte ki maga elé, hogy a magyar közönséggel megismertesse a neves külföldi kiadók társadalom- és természettudományi, valamint művészeti, összefoglaló jellegű kézikönyveit és magas szintű ismeretterjesztő kiadványait. Ezen kívül színvonalas nyelvi anyagok bemutatásával kívánta segíteni a nyelvtanulást.* Eredeti célkitűzése azóta kibővült. Már nemcsak saját, helyben használható gyűjteményét gyarapítja a kiadóktól kapott ingyenes recenziós példányokkal, hanem könyvkereskedelemmel is foglalkozik: kívánságra bármely kiadó bármilyen kiadványát beszerzi. Kb. 100-120 állandó meg-

* Az *Interbright* célkitűzéseit részletesen bemutatja: Kovács Lászlóné: Fényes „nemzetközi” ötletek : *Interbright* = Könyvtáros 1988. 9.sz. 525-526.p.

rendelője van. Alaptevékenységének jellege azt eredményezte, hogy rendszeres vevői elsősorban a megyei könyvtárak közül kerülnek ki. Természetesen felsőoktatási könyvtárak, akadémiai intézetek, vállalati könyvtárak és egyéni megrendelők igényeit is kielégíti. Könyvesboltjából közvetlenül forintért is vásárolhatunk. 1991-ben harmadszor rendezték meg a Budapesti Nemzetközi Könyv- és Videokiállítás, ahol 26 ország közel 400 kiadójának legfrissebb termékeivel ismerkedhettek meg az érdeklődők. Állandó bemutatótermékben pedig időről-időre mintakollekciót állítanak össze egy-egy szakterület irodalmából, ahová potenciális vevőiket hívják meg. Ez számukra jó reklám, a szakemberek számára pedig kiváló tájékozódási lehetőség.

Az Akadémiai Kiadó 1991 júniusában megnyílt külkereskedelmi tevékenységet folytató márkaboltja, az **Academic Bookshop** kiaknázza nagy múltú anyaintézményének hagyományos kapcsolatait a hasonló jellegű külföldi kiadókkal. Ezek bérteti díj ellenében lehetőséget kapnak, hogy a bolt által nyújtott kellemes környezetben egy évig kiállíthassák kiadványaikat, melyeket a bolt propagál és árusít is. Ezen kívül azonban az Academic Bookshop bármely nyugati kiadótól vállal beszerzést.

Vevőköre: áruválasztékával elsősorban az egyetemi és szakkönyvtárakat, az egyetemi idegennyelvi lektorátusokat és az igényes magánvásárlókat kívánja megnyerni. Eddig több mint 1000 megrendelést teljesített. Új részleget is nyitottak az ELTE Bölcsészettudományi Karának új épületében, mert szeretnék a hallgatókat viszonylag olcsó idegen nyelvű szakirodalommal ellátni. Propaganda célokat szolgál az az 1992 folyamán megrendezendő – árusítással egybekötött – vándorkiállítás, melyet vidéki egyetemi városokban (Debrecen, Szeged, Pécs) két-két hétig fognak bemutatni. Ezen kívül minden profiljukba vágó szakkiallításra költségvetésükhöz mérten igyekeznek részt venni (pl. BNV, Compfair, Hungarodidact stb.)

Árképzés. Az Interbright az éves kiállításokra érkező könyveket katalógusáron értékesíti. A külföldről megrendelt, valamint a boltban megvásárolható könyveket egységesen az aktuális devizasorzó 1,3-szeresével számolják el, 200 ezer Ft fölötti megrendelés esetén azonban progresszíven növekedő, 5-25% *kedvezményt* adnak. Igen rugalmasak ebben a tekintetben, egyes megyei könyvtárakkal például egyéni megállapodást kö-

töttek, így ők kisebb megrendelés esetén is részesülnek az árengedményből. Arra is mód van, hogy több könyvtár rendelését együttesen kezeljék, így juttatva hozzá őket a kedvezményhez. A fizetési határidő az általában szokásos nyolc nap.

Az Academic Bookshop mindent katalógusáron, napi árfolyamon átszámítva ad el. (A „katalógusárat” könnyedén ellenőrizhetik a vásárlók, mert a bolt valamennyi kiadótól, amellyel szerződésben áll, megkéri a friss katalógusokat, ezekből vagy helyben lehet válogatni, vagy akár el is lehet vinni.) A szállítási és a beszerzéssel járó egyéb költségeket tehát nem hárítják a vásárlóra, és igyekeznek előnyös szerződésekkel biztosított olcsóbb forrásokból könyvekhez juttatni az ügyfeleket. Kedvezmény az alacsony áron kívül az is, hogy a legutóbbi forintleértékelés előtt raktárukba került könyveket a régi árfolyamon adták el. A hamarosan bevezetendő gépi készletnyilvántartás lehetőséget fog adni az árak rugalmas kezelésére. A fizetés módja megállapodás szerint sokféle lehet. „Pro forma” számla esetén ők is hiteleznek, sőt, esetleg akkor is, ha a könyvtár éves beszerzési kerete elfogyott, de nélkülözhetetlen könyvek jelennek meg az év végén, melyeket mihamarabb be szeretne szerezni. Ennek ellenkezője is lehetséges: ha az intézmény maradványpénzét szeretné „biztonságba helyezni”, letétbe teheti az Academic Bookshopnál, és következő évben elvásárolhatja.

Mind az Interbright, mind az Academic Bookshop folyóirat kivételével bármilyen *dokumentumtípusra* elfogad megrendelést. Eddig az audiovizuális dokumentumok közül a nyelvyanyagok iránt volt a legnagyobb az érdeklődés.

A *beérkezés időtartama* az Interbrightnál általában 6-8 hét, bár egyes művek beszerzése 4-5 hónapig is eltarthat. Azonban már ismerik a kevésbé szolgálatkész szállítókat, ezért az azoknál leadott rendelések sorsát figyelemmel tudják kísérni. Az Academic Bookshophoz maximum hat hét alatt érkeznek be a könyvek, amit a gyors és pontos szállítás érdekében (pl. szállítmányozó vállalattal) megkötött különböző szerződések garantálnak. Mindkét cég kiemelten kezeli a sürgős kívánásokat. Szolgáltatásaik megbízhatóságát növeli, hogy komoly partnerként tartják számon őket külföldön, ezért általában hiteleznek nekik, ami lerövidíti az ügyintézését. Az Academic Bookshop arra törekszik, hogy a kiadókkal közvetlen kapcsolatot építsen ki, hogy kiiktassa az árfelhaj-

terjesztő cég közvetítését. Az Interbright véleménye szerint viszont egy jó terjesztő pontosan és gyorsan szállít, így ez megéri a kevés költségtöbbletet. Ők Németországban veszik igénybe egy igen jó nevű disztribútor szolgálatait.

A *szállítás* országon belül postán történik, illetve mind az Academic Bookshop, mind pedig az Interbright kívánság szerint értesíti a vevőt az áru beérkezéséről, aki személyesen mehet a csomagért. Mindkét cég gépkocsival is rendelkezik; nagy tétel esetén Budapest területén maguk kézbesítik a szállítmányt.

A *piacról való tájékoztatást* mindketten katalógusokkal biztosítják. Már említettük, hogy az Academic Bookshopban számos kiadó katalógusai hozzáférhetőek. Az Interbright pedig elismert tudományos szakemberek segítségével évente kétszer maga állít össze angol nyelvű katalógust (*Abstract review in science extension : books/videos*, ISSN 0238-6178), melybe a külföldi tudományos és ismeretterjesztő irodalom színe-javát válogatja be. A katalógus bibliográfiai adatokat, árat, tárgyszavakat és rövid referátumot közöl. Ezek ma kb. 2400 rekordot tesznek ki egy olyan adatbázisban, mely egyelőre csak helyben férhető hozzá, de hamarosan az IIF hálózaton keresztül is lekérdezhető lesz. A könyvtárban található mutatópéldányok és kézikönyvek szintén hasznos források az érdeklődők számára. A megrendelést segíti a 4500 legfontosabb külföldi kiadó kurrens adatait tartalmazó adatbázis. Sem az Interbright, sem az Academic Bookshop nem támaszt túlzott igényeket a *megrendelés formájával* kapcsolatban. Elég egy lista a beszerzendő dokumentumok legfontosabb adataival, melyet postán vagy telefaxon is el lehet küldeni hozzájuk, sőt, az Interbrighthoz rövidesen akár az IIF levelező rendszerén, az ELLA-n keresztül is. A rendelésnyilvántartás és számlakezelés az Interbrightnál már most, az Academic Bookshopnál 1992-től számítógéppel történik.

Az Academic Bookshop *dolgozóinak száma* (a fiókbolttal együtt) 6 fő. Az Interbright a maga kiterjedt tevékenységét 12 főállású munkatárssal végzi, ezen belül a bolt kezelését és az importot 4 fő intézi.

A **Springer Hungarica Kft.**, a jól ismert német tudományos kiadó magyarországi leányvállalata 1991-ben nyitotta meg kapuit. Az Interbrighthoz hasonlóan a Springernek is célja a magyar tudományos élet támogatása. A 9 tudományágban (orvostudomány-pszichológia, bioló-

gia, matematika, kémia, mérnöki tudományok, fizika, földtudományok, jog- és közgazdaságtudomány, számítástechnika) általuk külföldön megjelentetett könyvek és folyóiratok eladása mellett Magyarországon is foglalkoznak már könyvkiadással. Közreműködésükkel a magyar szakírók nemzetközi figyelemre érdemes munkái jelennek meg. Megvették az *Orvosi Hetilap* kiadói jogát is. Nagyszerű székházukban oktatóterem is helyet kapott, ahol tudóstalálkozókat, tudományos előadásokat rendeznek.

A **SpeedUp** 1990 májusában indult. Jellegzetessége, hogy a dokumentumimportot kiegészítve öntapadós könyvtári kötészeti fóliákat és színes textilt, valamint a sérült könyvek gyors javítására használható speciális ragasztószalagokat is forgalmaz. Előrelátásukat dicséri, hogy ők már szem előtt tartják Magyarországnak az Európai Közösségekhez való eljövendő csatlakozását és ennek követelményeit, ezért kizárólag a környezetbarát termékeket propagálják. 1990 decemberében az országos restaurátor-konferenciához kapcsolódva nemzetközi kiállítást rendeztek külföldi üzletfeleik részvételével, ahol a könyvtári állományvédelmi munkában is felhasználható cikkeket elsőként mutatták be.

A SpeedUp és a Springer folyóiratforgalmazásban is érdekeltek. A Springer – mint importőr – némiképp eltér az eddig tárgyalt cégektől, mivel elsősorban anyaintézményének kiadványait terjeszti Magyarországon. Az 1992-es tárgyévől azonban minden nyugati folyóirat beszerzését vállalja.

A SpeedUp az orvostudomány és a life sciences (az étellel foglalkozó tudományok), valamint a számítástechnikai szakirodalom behozatalára specializálódott, ezért *vevőköre* főleg a szakkönyvtárak közül kerül ki – közel 100 kutatóhelyet lát el. A Springernek jelenleg szintén mintegy 100 könyvtár tartozik megrendelői közé, de mindketten teljesítik magánszemélyek kívánságait is. A Springer székházában impozáns bemutatótermet tart fenn, ahol a kiadó könyv- és folyóiratválasztékát tekinthetjük át. Ugyanezt a célt szolgálják egyes egyetemekre és néhány vidéki könyvtárba kihelyezett kiállításai. Az Academic Bookshophoz hasonlóan ők is könyvbemutatóval vesznek részt az olyan kiállításokon és tudományos konferenciákon, melyek kiadási tevékenységükkel kapcsolatosak.

A SpeedUpnál is van böngészési lehetőség. Ők 2-3 példányt tartanak bemutatás céljából a

széles körű érdeklődésre számot tartó humán és állatorvostudományi könyvekből, számítástechnikai művekből, s a közeljövőben vallástudományi irodalommal is bővítik a kört. A készletből a helyszínen vásárolni lehet.

Árképzés. A SpeedUp által számlázott ár átlagosan a katalógusár 1,2-szerese. Ettől azonban eltérhet az összeg attól függően, hogy a SpeedUp milyen kapcsolatban áll a szállítóval, mekkora kedvezményt kap tőle, az állja-e a postaköltséget stb. (Már említettük, s itt ismét felhívjuk rá a figyelmet, hogy a postaköltség, különösen ha a határon kívüli tarifákat is a megrendelőre terhelik, a kiadványt akár 10-20%-kal is megdrágíthatja. Ezzel a SpeedUp esetében is számolnunk kell.) A Springer, mely saját termékeinek kizárólagos terjesztője Magyarországon, a könyvek esetében a DM-ben megadott katalógusárát a hivatalos devizasorzó körüli értéken számolja át forintra (mint már említettük, 1991 decemberében 1 DM = 48 Ft volt), a folyóiratok esetében pedig az interjú idején 55 Ft-os DM-árral kalkulált. Más kiadóktól származó folyóiratokat egy bécsi székhelyű és szintén a Springer hálózathoz tartozó terjesztőn keresztül szereznek be, a partnerük által megadott DM-árat szintén 55-tel szorozva. A Springer Hungarica katalógusának megjelenítésével megvárta, míg anyaintézménye kikalkulálja 1992-es folyóiratait. Így felelősséggel ígérhette, hogy a Springer-folyóiratokra vonatkozólag nem lesz pótterhelés, ezzel a forintleértékelés kockázatát is magára vállalta. További *kedvezményeket* is ajánl. A teljes előfizetési díjat a tárgyév megelőző év október 31-ig kell átutalni, de ha valaki ezt már szeptember 10-ig megteszi, az összeg 2,5%-át azonnal visszautalják. Félmillió forint felett 5%, egymillió felett 10% kedvezményt kapnak a könyvtárak. A SpeedUp, mely a könyvek esetében a kiadóktól kapott kedvezményt osztja meg vevőivel, a folyóiratoknál szintén nem terheli pótszámlával őket. 1991 októbere óta a SpeedUp az amerikai Cambridge Scientific Abstracts kizárólagos magyarországi képviselője, és a kiadó termékeit közvetítői felár nélkül terjeszti.

Az egyéb *dokumentumtípusok* közül a SpeedUp vállalja videokazetták beszerzését, melyek tartalmuk szerint szak- és oktatófilmek. CD-ROM behozatala sem okoz gondot számukra, bár megjegyezték, hogy ezt nagyon megdrágítja a 25%-os ÁFA.

A Springer a nem hagyományos dokumentumok közül csak sajátjainak terjesztését vállalja,

de a CD-ROM és a videokazetta szállítása még nem megy olajozottan.

A szállítás: a külföldi kiadás helyéről közvetlenül a magyarországi megrendelőhöz érkeznek be az egyes folyóiratszámok mindkét cég esetében. Könyveit a Springer 2-3 hét alatt hozatja be Németországból légipostával, melynek költségeit magára vállalja.(!) (Tervezik, hogy a későbbiekben az egész német nyelvterület könyvtermésére is felvesznek megrendelést.) A SpeedUp az egész világról szállít, ezért átlag két hónapos szállítási határidőt ígér, mely rövidebb, ha a kiadó nem ragaszkodik a „pro forma” számlás fizetéshez.

Előzetes tájékoztatást a Springer gyönyörű kiállítás katalógusaival nyújt. Ezek, valamint a nemzetközi kézikönyvek (*Ulrich's, Books in Print* stb.) és a Springer kiadványok mutatványpéldányai – mint már említettük – megtekinthetők szalonjukban. Számítógépes adatbázisukból pedig 150 évre visszamenőleg a kiadó valamennyi termékéről tájékozódhatunk.

A SpeedUp a beérkező kiadói katalógusok, illetve kézikönyvtára felhasználásával nyújt bibliográfiai és kereskedelmi információt. Készletéből a szakkönyvtárak megtekintésre is kérhetnek könyvet. A kelet-magyarországi orvosi könyvtárosok a debreceni Kenézy Kórház könyvtárában is megtekinthetik a SpeedUp választékát. Ez a könyvtár a SpeedUp országos képviseleti rendszerének első tagja, mely propaganda tevékenységet folytat és előfizetéseket gyűjt. A rendszer teljes kiépítése 1992-93 folyamán fog megtörténni.

A megrendelés formája a SpeedUpnál nem kötött, a könyv- és folyóiratigényeket levélben lehet közölni. A Springer hat példányos könyvrendelőszelvényét nem kötelező kitölteni, és folyóiratnál is csak a reklamációs űrlap használatát kérik. A nem Springer-kiadású folyóiratokra vonatkozó reklamációkat hozzájuk kell küldeni, ők továbbítják.

A munkatársak száma a SpeedUpnál 7 fő. A Springernél 27-en dolgoznak, ebbe azonban a szerkesztőségek és a könyvesbolt személyzete is beleértendő.

3. Belföldi kiadványok terjesztői

Az ebben a fejezetben szereplő első négy cég közül kettő nagykereskedelmi jellegű vállalat.

kozás (*Expedítőr, Csillagszóró*). A harmadik és a negyedik olyan kiadó, amely saját kiadványainak terjesztése mellett más kiadók termékeivel is foglalkozik, de tevékenysége elsősorban „kulturális misszió” (*Püski, Századvég*). Egészen más jellegű az ötödik, mely egy könyvtár kísérlete bel-földi folyóiratok terjesztésére (*Lesszi*).

Nagykereskedelmi céllal létrehozott cégek

Saját kiadványainak forgalmazására alakította meg az Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó Vállalat és a Móra Könyvkiadó terjesztési vállalkozását, az **Expedítőr Kft-t**, amely azonban több más kiadó könyveit is átveszi terjesztésre (pl. *Juventus, Corvina, Officina Nova, Édesvíz* stb.) Megrendelésre olyan kiadók termékeit is beszerzi, melyekkel nem áll szerződéses kapcsolatban. Nagykereskedőként eddig független kiskereskedőknek adták át a könyveket értékesítésre, de ez a kintlevőségek felhalmozódása miatt nem volt kifizetődő. Ezért saját terjesztői hálózat kiépítésére törekednek. Az Ifjúsági Lapkiadó által kiadott orvosi folyóiratok terjesztése pedig azért kuriózum, mert ezzel az elsők között voltak, akik részt ütöttek a Posta monopóliumán.

A **Csillagszórót** a Göncöl Kiadó, a Magneoton Kft. és a Halász és Fiai Kft. közreműködésével 1991 novemberében hozta létre azzal a céllal, hogy annak kereskedelmi nyereségéből támogathassa igényes, ámde nemegyszer ráfizetéses kiadványait. Így a Csillagszóró elsősorban a Göncöl könyveit értékesíti ugyan, de ezen kívül népszerű, jól eladható műveket is átvesz terjesztésre. Megjegyzendő azonban, hogy megrendelésre bármely kiadó, bármely művének beszerzését megkísérli. A Göncöl kiadványok népszerűsítése egyébként a szintén a kiadó által alapított *Göncöl Könyvklubnak*, illetve a *Könyvtár* című tájékoztató kiadványnak is elsődleges célja, ám ez a magánvásárlók igényeit szolgálja, ezért nem térünk ki rá részletesebben.

Az Expedítőr kb. 3800 közülettel áll kapcsolatban. Az általuk terjesztett kiadványok jellegéből adódóan *ügyfeleik* elsősorban iskolák, ill. iskolai könyvtárak. Emellett az orvosi folyóiratok miatt az orvosi szakkönyvtárak és magánrendelők is vásárlók közé tartoznak, akiknek minél jobb kiszolgálása érdekében külföldi orvosi könyveket is beszereznek a SpeedUp közvetítésével.

Szívügyüknek tekintik a kistelepülések ellátását is, és már megszületett néhány erre vonatkozó elképzelésük.

Miután a Csillagszóró nemrég kezdte meg működését, vevőköre még nem alakult ki, de hangsúlyozták, hogy nagyon számítanak a könyvtárak érdeklődésére.

Árkedvezmények. Az Expedítőr a boltinál alacsonyabb árakat ajánl megrendelőinek, azonban az engedmény mértéke nem állandó: árait befolyásolja, hogy „saját” kiadó könyvről vagy más termékről van-e szó, hogy abból nagy mennyiséget vett-e át terjesztésre, vagy csak ügyfelének kívánságára szerez be néhány példányt. De könyvtáraknak minimum 15% engedményt ígér, és 1991-ben még a postaköltséget is állta, ezt azonban a tarifák 1992-ben várható emelkedése miatt nem biztos, hogy fenn tudja tartani. A Csillagszóró az árak szempontjából a könyvtáraknak különösen előnyös bánásmódot ígér: a könyvjáradások fogyasztói árából – mint nagykereskedő – most, az üzlet bevezetése idején 32% árrest biztosít, később azonban áttérnek a címek és beszerzési lehetőségek szerint alakuló árrés alkalmazására.

A *megrendelés formája*: nyomtatvány kitöltésére egyik helyen sincs szükség. A *fizetés módjára* változatos megoldásokat dolgoztak ki az Expedítőrnél. A megrendelő intézmény igényei szerint megállapodást köthetnek havi vagy negyedéves átalány fizetéséről, a garapítási keret egy részének vagy egészének lekötéséről, ezen kívül átutalás, utánvét vagy inkasszó is lehetséges. A folyóiratok esetében ragaszkodnak az előre való fizetéshez. A raktárkészlet, az árusokhoz kihelyezett anyag, a megrendelések *nyilvántartása* és a számlázás számítógépen történik. A Csillagszóró boltjában személyesen készpénzért vásárolhatunk, vagy megrendelésünk árát utólag átutalással egyenlíthetjük ki. A könyvforgalom nyilvántartására ők is számítógépet alkalmaznak.

Milyen *dokumentumok* beszerzéséért érdemes hozzájuk fordulni? Az Expedítőr elsősorban könyvekkel foglalkozik, ezen kívül az *Ifjúsági Lapkiadó* 11 orvosi lapját terjeszti (tervezi, hogy a Lapkiadó további 6 lapját is átveszi, és már más kiadókkal is folynak tárgyalások), továbbá hangkazettát és lemezt is lehet náluk kapni. Tevékenységük különleges vonása a legkülönbözőbb nyomtatványok forgalmazása. A Csillagszóró könyveket és garantáltan eredeti, ezüst csíkkal ellátott hangkazettákat forgalmaz.

A *szállítás* az Expedítornél ígértük szerint a megrendelés kézhezvételétől számított 24 órán belül megkezdődik: Budapesten és környékén saját gépkocsival, a távolabbi ügyfeleknek postán. A Csillagszóró egyelőre egy kocsin osztozik a Göncöl Kiadóval, így a vidéki könyvtáraknak maguknak kell gondoskodniuk az elszállításról. Rugalmasságukat jelzi azonban, hogy komoly menynységű megrendelés esetén hajlandók akár gépkocsit is bérelni és házhoz szállítani a könyveket. A csomagot mindenestre egy héten belül összeállítják, akkor is, ha velük közvetlen kapcsolatban nem álló kiadó könyveit is be kell szerezniük.

Közismert, hogy a könyvkiadás területén ma-napság igen nagy a zűrzavar, ezért *előzetes tájékoztatást* a megjelenő kiadványokról sem az Expedítór, sem a Csillagszóró nem vállalhat. A kiadói terveket ugyan beszerzik, de ezek általában korántsem megbízhatók: a könyvek egy része vagy egyáltalán nem, vagy nem a jelzett időben jelenik meg. Más kiadványok viszont előrejelzés nélkül kerülnek a piacra. Mindketten szívesen vállalják azonban, hogy a rendelkezésükre álló információkat megosztják az érdeklődőkkel, sőt a Csillagszóró azt is ígéri, hogy a könyvtárak számára megpróbálja beszerezni a könyvpiacról már hiányzó műveket egy-két évre visszamenőleg.

A *munkatársak létszáma* az Expedítornél 36 fő, ennek többsége azonban utcai árus. A könyvtárakat érintő kérdésekkel kb. a személyzet egynegyede foglalkozik. A Csillagszórónál jelenleg négy munkatárs dolgozik, a létszámot a munka szaporodtával a szükségleteknek megfelelően bővítik. Mindkét cég igen rugalmas tevékenységi körének kiterjesztését illetően, és ebben főként a könyvtárak igényeire igyekeznek tekintettel lenni.

Kiadói alaptervékenységet folytató vállalkozások

Az igényes magánvásárlókat és a könyvtárakat egyaránt szolgálja a nagy múltú **Püski Kiadó és Könyvesház Kft.** és a Századvég Könyvklub, mely alapítványi formában működik. A Püski neve fogalom.* Budapesti könyvesboltjá-

* A Püski kiadóról számos cikket olvashattunk a sajtóban. Csak egy a legújabbak közül: Molnár József: A Püski Kiadó Rómában = Hítel 1991. 26.sz. 16-17.p.

nak megnyitása ellenére sem hasonlítható össze más, pusztán kereskedelmi célú vállalkozással. Az 1930-as évektől folytatott kulturális misszió hagyományaihoz híven kiadványaival és könyvesházának választékával a magyar kultúra szószólója, az emigráns és határon túli magyar irodalom beszerzésének szinte egyetlen forrása – a könyvtárak számára ezért különösen figyelemreméltó. Nemcsak a magyarországi olvasóközön-séget kívánják szolgálni, hanem felvállalják a környező országok magyar lakosságának ellátását is: ezért nyitották meg könyvesboltjukat a szlovákiai Szepsiben, szervezték meg vándorkiállításukat Kassán, Királyhelmecezen és Pozsonyban. Későbbi terveik között egy erdélyi könyvesbolt létrehozása is szerepel. Kiadói tevékenységükkel a kisebbségi sorban élő magyar írókat is támogatják, sokuknak biztosítva publikációs lehetőséget. A Püski jelenlegi és jövőbeni magyarországi vevői körében egy, a kiadó történetét reprezentáló kiállításal ismertette meg még jobban magát, melyet több vidéki könyvtárban is bemutattak. Még szorosabb kapcsolatot épít ki olvasóival a nagy érdeklődésre számot tartó kiadványok nyilvános bemutatóján. Félévente állítja össze és küldi el rendszeres vásárlóinak teljes kínálatát felölelő jegyzékét, mely tartalmazza saját és más magyarországi kiadókkal közös kiadványait, valamint a terjesztésre átvett műveket. Megrendelésre ezeken kívül is bármit beszerez.

A Századvég Kiadó célja az egyetemes kultúra értékeit képviselő művek terjesztése. Ehhez igazodik kiadói politikájuk és az általuk alapított **Századvég Könyvklub** számára negyedévenként összeállított és a klubtagoknak szétküldött ajánlati listájuk. Ez nemcsak a Századvég által megjelentetett kiadványokat tartalmazza, hanem más kiadók (pl. *Akadémiai, Cserépfalvi, Európa, Gondolat, Helikon* stb.) kínálatából kiválasztott és terjesztésre átvett igényes műveket is. A kiadói partnerek e körét tovább szándékoznak bővíteni. A könyvklub tagjainak sorában szívesen látja a könyvtárakat is.

Kedvezmények. A Püski által nyújtott pénzügyi kedvezmények főleg a külföldi kiadók (pl. *Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem – Svájc, Auróra Kiadó – München, Magyar Műhely – Párizs* stb.) könyveinek árában mutatkozik meg: egy 30 dolláros könyvet például a kinti kiadók segítségével kb. 400 forintért (!) tud a magyar vásárlók rendelkezésére bocsátani. Megrendelőiben bízva a könyveket egy-két héten belül

postán küldi, közületeknek átutalási számlával, magánszemélyeknek – eddig jól bevált amerikai gyakorlatuk szerint – csekkkel, melyet utólag kell fizetniük. Rendszeres vevőinek a postaköltséget is átvállalja.

A Századvég a könyvek árából 10% kedvezményt ad klubtagjainak, ha azokat postán kell eljuttatnia a megrendelőhöz. A klubirodában személyesen átvett könyvek 20%-kal kevesebbe kerülnek.

Megrendelést a Püskihez levélben vagy személyesen is fel lehet adni. A Századvégnél a könyvek árát előre, csekkkel kell befizetni, és a csekk hátoldalán kérik feltüntetni az ajánlati listáról kiválasztott tételek sorszámát és a példányszámot. A könyvek átvételi idejéről postán értesítik azokat, akik a 20%-kal csökkentett kedvezményes árat fizették be.

Mint a neve is mutatja, a Századvég Könyvklub csak könyvekkel foglalkozik. A Püski boltjában viszont mintegy 30 lapot is előfizethetünk, ezek részint belföldi irodalmi, részint külföldi magyar nyelvű folyóiratok. Boltjukban szívesen helyet adnak értékes, de nehezen boldoguló lapoknak, hogy ezzel támogassák őket.

Kis létszámú munkatársi gárda intézi a kiadás, terjesztés és adminisztráció feladatait mind a Püskinél, mind a Századvégnél.

Könyvtárosok folyóirat-terjesztési vállalkozása

Külön kell tárgyalnunk a **Lesszi Kkt**-t (közkereseti társaság), mely az általunk meglátogatott új cégek közül az egyetlen, mely a belföldi folyóiratok széles választékának terjesztésével foglalkozik. A cég 1991. nyarán jött létre, üzletvezetői a Villamosipari Kutató Intézet műszaki könyvtárának könyvtárosai, akik munkahelyük megszüntetése ellen vették fel a harcot. Olyan vállalkozásba kezdtek, melynek remélt hasznával hozzájárulhatnak a könyvtár fenntartásához, és ráadásul a könyvtáraknak és gazdálkodó szervezeteknek is hasznára lehetnek a Postánál gyorsabb és pontosabb szolgáltatásaikkal. A közlönnyök beszerzésével – saját intézményük számára – már korábban is sok gondjuk volt, és tudták, hogy a meglévő és újonnan indult szervezetek számára milyen fontos lenne ezek zökkenőmentes beszerzése akár visszamenőleg is. Így jutottak arra a gondolatra, hogy engedélyt kérjenek a magyar folyóiratok teljes körének buda-

pesti terjesztésére. Terveik szerint a náluk megrendelt folyóiratokat és egyéb dokumentumokat kézbesítő útján maguk szállítják házhoz. Reményeik szerint a szaklapok kiadói örömmel vennék egy új, tettekre szorított terjesztő felbukkanását a piacon. Időközben kiderült azonban, hogy sokan közülük, mivel elégedetlenek voltak a Posta szolgáltatásaival, kivették lapjuk terjesztését a Posta kezéből. Ezek most úgy vélik, hogy az a legjárhatóbb út, ha maguk gondoskodnak folyóirataiknak az előfizetőkhez való eljuttatásáról, ezért nem kötötték szerződést a Lesszivel sem. Ez a terjesztés szétaprózódásához vezet, ami a könyvtárak dolgát jócskán megnehezíti, hiszen le kell mondani arról a kényelemtől, hogy mindent egy helyen rendelhetnek meg. Azok a kiadók, amelyek felismerték, hogy a könyvtárak biztos piacot jelentenek kiadványaik számára – ezért hasznos szem előtt tartani érdekeiket –, megkötötték a Lesszi által javasolt terjesztési szerződést. A túlélési gondokkal küszködő kis példányszámú lapok számára pedig kifejezetten létfontosságú lenne, hogy átadhassák a megrendelésgyűjtés terheit egy olyan cégnek – mint pl. a Lesszi –, mely hivatásszerűen ezzel foglalkozik és az általa terjesztett lapok sorsát szívényének tekinti. A Lesszi pillanatnyilag eredményes együttműködést folytat számos folyóirat kiadójával, ezek közül kiemelten a Hírlapkiadó Közlöny- és Kiadványszerkesztő Igazgatóságával, az Akadémiai Kiadóval és az OMIKK-kal. Megrendelőlapján mintegy 150 folyóiratot hirdetett meg, de az előfizetők kívánsága szerint bővíti ezt a kört. Szolgáltatásaival a közületeket célozta meg, ezért hirdetéseket helyezett el a könyvtáros folyóiratokban, valamint körlevéllel kereste meg leendő ügyfeleit.

Árkedvezmények. A Lesszi a megrendelőjegyzékén szereplő lapok előfizetési árából 5% kedvezményt ad, ha a teljes összeget a tárgyévvel megelőző november 30-ig, és 10%-ot, ha már október 31-ig megkapja. Figyelemre méltó, hogy év közben felvett megrendeléseket kéthetes átfutási idővel teljesíti. Azokat a lapokat azonban, amelyeknek terjesztési jogát nem tudta megszerezni a kiadótól, a standokon készpénzért kénytelen megvenni. A Lesszi eseti kiadványokra (jogszabályok, kézikönyvek stb.) is felhívja ügyfelei figyelmét és igény esetén beszerzi és házhoz viszi azokat. Ez a szolgáltatás egyelőre teljesen ingyenes. Az egyedi beszerzésekhez számlát mellékel. Napilapok terjesztését nem vállalja, de úgy tervezte, hogy a folyóiratokat 48 órán belül házhoz

szállítja. Számos más szolgáltatást is szívesen végezne pl. hirdetés szervezés, reklám, jogszabály figyelés, csomagküldés stb. Meglepő módon azonban egyelőre rendkívül kevés könyvtár van ügyfelei között. Összes megrendelőinek száma is messze elmarad a várakozásoktól, így mindeddig nem tudta megvalósítani azt a tervét, hogy saját kézbesítőt alkalmazzon, és ezért sok esetben postán kell szállítania. Ennek ellenére megadja az ígért kedvezményeket.*

Az eddig felsorolt cégek közül a Lesszi az egyetlen, mely szoros kapcsolatban áll az MKE-vel és a vállalati szakkönyvtárak együttműködési körével. Talán ez ad némi reményt arra, hogy egyre több könyvtár felfedezze szolgáltatásainak értékeit.

Észrevételek és következtetések

A beszélgetés során szinte minden interjúalanyunk említett olyan újabb cégeket, amelyekről eddig nem volt tudomásunk. Hallottunk a *Hungaropress*ről, mely főleg külföldi napilapok terjesztésével foglalkozik, és arról, hogy a *Bertelsmann* is leányvállalatot alapít nálunk. Ezen kívül többen említették a *Hazai Lapterjesztő Társaságot*, mely versenytársa kíván lenni a HELIR-nek. Telefonbeszélgetésünk alapján közöljük a következő adatokat: ők maguk kézbesítik megrendelőikhez azokat a magyar folyóiratokat, amelyeknek kiadójával terjesztési szerződést kötöttek. 1992-re kedvezményként azt ígérték, hogy átvállalják az évközi árnövekedést azon partnereiknek, akik 1991. november 30-ig befizették rendelt folyóirataik egész éves előfizetési díját. Figyelemreméltó, hogy a HLT Budapesten kívül már Győrben is működik, és további vidéki városokra is kiterjeszti tevékenységét. (További információk a függelékben szereplő címen kérhetők.)**

* Az interjú után nem sokkal szűnt meg a Hazai Lapterjesztő Társaság – ld. a következő lábjegyzetet –, s azóta a könyvtárak érdeklődése jelentősen megnőtt a Lesszi szolgáltatásai iránt.

** Lapzártá után érkezett a hír, hogy a Hazai Lapterjesztő Társaság beszünteti ígéretesnek induló vállalkozását és az eddig beszedett előfizetési díjakat visszautalja. A HLT a legnagyobb példányszámú lapok elvesztése miatt döntött a megszűnés mellett, ugyanis a HELIR a HLT árainak aláigérve visszazserezte a Népszabadság és a Magyar Hírlap kizárólagos terjesztési jogát.

Cikkünk megírása közben a konkrét adatokon kívül a következő jellegzetességek ragadták meg a figyelmünket. A nagy cégek – úgy tűnik – nem félnek a hazai konkurenciától, ill. nagyobb a „tehetetlenségi nyomatékuk” annál, mint hogy friss tapasztalataik hatására üzletpolitikát változtassanak. Veszélyesebb ellenfelet csak azokban a nagy külföldi vállalkozásokban látnak, amelyek magyarországi érdekeltséget építenek ki. Mozdulatlanságukból – véleményünk szerint – csak az lendíthetné ki őket, ha a könyvtárak egyre inkább élnének a piac nyújtotta lehetőségekkel és tudatosan keresnék a minél kedvezőbb szolgáltatásokat nyújtó partnereket.

Az újabb vállalkozások képviselőinek véleményében általános vonás volt az, hogy természetesnek és szükségszerűnek tartják a versenyhelyzet kialakulását, de nem veszik jónéven a HELIR-nek azt a – monopóliumból adódó – helyzeti előnyét, hogy a nála előfizetett folyóiratok kézbesítésénél a Posta alacsonyabb, ún. belső díjszabást alkalmaz, ezáltal neki kevesebbe kerül a szállítás, mint a Posta szolgáltatásait igénybe vevő más terjesztő cégeknek. A megkérdezetteknek sok gondot okoznak a gyors meggazdagodás reményében hirtelen alakult és gyorsan átalakuló társaságok is, melyek sokszor behajthatatlan adósságokat halmoznak fel náluk. Ezek ellen egyelőre nincs hatékony büntetőjogi védelem.

Minden beszélgetőpartnerünk tudatában volt annak, hogy cégük pozícióit az erősíti, ha minél több megbízható, stabil megrendelőt mondhatnak magukénak, ezért szívesen veszik a könyvtárak jelentkezését, sőt a legtöbbjük különlegesen kedvező elbánást ígér számukra. Több helyen azt is jelezték, hogy örömmel dolgoznának ki – a könyvtáros szakmával közösen – kölcsönösen előnyös új konstrukciókat, együttműködési formákat. Vannak köztük, akik ebben a könyvtárak kezdeményezésére várnak, mások maguk keresik meg a megfelelő szakmai fórumokat.

A magunk számára a következő tanulságokat vontuk még le. Különösen nagyobb rendelés előtt célszerű alaposan áttekinteni az egyes cégek szállítási feltételeit, szolgáltatásait. Praktikusnak látszik előzetes árajánlatot kérni tőlük a döntés megkönnyítésére. Nem törvényszerű, hogy egész rendelési állományunkat egy cégnél helyezzük el. Érdemes azt is szem előtt tartanunk, hogy állománygyarapításra fordítható pénzünk

kamatai nem jelentéktelen összegek, ezért számunkra az az előnyös, ha vagy gyorsan megkapjuk pénzünk ellenértékét, vagy partnerünk a hosszabb távú lekötést kedvezményekkel honorálja.

Végezetül közöljük a fent említett cégek adatait, és – bár a szóba jöhető partnerek listája napról napra változik – reméljük, hogy az összeállítás segítségével sikerül majd a lehető legjobb megoldást választaniuk.

Függelék

Academic Bookshop
1052 Budapest, Gerlóczy u. 7.
1364 Budapest, Pf. 52.
Tel./Fax: 1188-633
Nyilatkozott: *Bordás Gitta* boltvezető

Csillagszóró Kereskedelmi Kft.
1074 Budapest, Barcsay u. 3.
Tel: 1415-560
Nyilatkozott: *Halász Péter* piackutatási és művészeti vezető

Expedítőr Kultúrális és Szolgáltató Kft.
1183 Budapest, Schönherz Zoltán u. 65/b.
1675 Budapest, Pf. 28.
Tel: 1787-985
Nyilatkozott: *Merka Géza* és *Buzás Attila* ügyvezető igazgatók

Hazai Lapterjesztő Társaság
1097 Budapest, Kén u. 4.
Tel: 1344-590 / 17, 43

Hirlapelőfizetési és Lapellátási Iroda
1900 Budapest XIII., Lehel u. 10/a.
Tel: 1499-463 Közületi előfizetési osztály
1299-571 Külföldi-lap csoport
Nyilatkozott: *Baráth Árpád* irodavezető

Interbright
1126 Budapest, Tartsay Vilmos u. 13.
1476 Budapest, Pf. 225.
Tel: 1565-611
Fax: 1553-779
Nyilatkozott: *dr. Balázs András* ügyvezető igazgató

Kultúra Külkereskedelmi Vállalat
1035 Budapest, Kerék u. 80.
1389 Budapest, Pf. 149.
Tel: 1803-194
Fax: 1803-306; 1803-233
Nyilatkozott: *Dobos Márta* főosztályvezető

Lesszi Lapterjesztési, Tájékoztatási és Szolgáltatósi Iroda
1158 Budapest, Cservenka Miklós út 86.
Tel: 2525-222
Fax: 1830-323
Nyilatkozott: *Zala Péterné*

Libro-trade Kereskedelmi Kft.
1173 Budapest, Pesti út 237.
Tel: 1587-280
Nyilatkozott: *Bakó Józsefné* és *Mádl Pál*

Püski Kiadó és Könyvesház
Könyvesház: 1013 Budapest, Krisztina krt. 26.
Tel: 1757-763
Fax: 201-4444
Nyilatkozott: *Püski Sándor*

SPEEDUP Holland-Magyar Külkereskedelmi Kft.
1114 Budapest, Fadrusz u. 2. mfsz. 5.
1507 Budapest, Pf. 28.
Tel: 1621-662
Fax: 1857-646
Nyilatkozott: *Halmágyi Gyuláné* ügyvezető igazgató

Springer Hungarica Kft. és Springer Szalon
1075 Budapest, Wesselényi u. 28.
Tel: 2515-286
Fax: 2515-973
Nyilatkozott: *Kertész Gáborné* propaganda osztályvezető

Századvég Kiadó és Könyvklub
1015 Budapest, Csalogány u. 6-10. III.em. 134.
Tel: 2010-384; 2011-056
Fax: 2011-056
Nyilatkozott: *Bácskai István* ügyvezető igazgató

KÜLFÖLDI KÖNYVET vagy FOLYÓIRATOT SZERETNE rendelni?

Ezek beszerzését gyorsan, kedvező áron vállaljuk
– könyvtárak
– intézmények és
– magánszemélyek részére.

LIBROTRADE

1173 BUDAPEST, Pesti út 237.

Könyvrendelés:

Tel.: 158-7928
Fax: 158-6541
Levél: 1656 Bp. Pf. 126.

Hírlaprendelés:

Tel.: 158-6541
Fax: 158-6541
Levél: 1656 Bp. Pf. 126.

Academic Bookshop

1052 Budapest Gerlóczy u. 7

1364 Budapest, Pf. 52

Nyitvatartás: H-P: 9-17^h

MNB számlaszám: 216 01283

Tisztelt Ügyfelünk!

Ezúton tájékoztatjuk arról, hogy boltunknak számos, tudományos körben elismert kiadóval van kapcsolata, mint például:

Oxford University Press, Bouverlag, Penguin Books Ltd., Schwer Verlag, Harcourt Brace Jovanovich Ltd., Kluwer Academic Publisher Group, McGraw-Hill Book Company (U.K.) Ltd., Chapman & Hall Ltd., Carl Hanser Verlag, K.G. Saur Verlag GmbH & Co. KG., Walter de Gruyter Berlin-New York., DLV., Urban & Schwarzenberg, Vieweg, Jungjohann, Eugen Ulmer Verlag, Bouvier, Encyclopedia Britannica, Wm. Collins Sons & Co. Ltd., BBC English.

Ügyfeleink igényének megfelelően természetesen tovább bővítjük a kiadók számát.

Boltunk a kiadványokat katalógus áron kínálja. Egyéni és nagybani megrendelések kielégítésével is foglalkozunk. Ha a fent említett kiadók katalógusaiból rendel, úgy 4-6 hét alatt be tudjuk szerezni a kiadványt.

Amennyiben új kiadóval kell fölvennünk a kapcsolatot, vagy a tengerentúlról kell behozatnunk a kiadványt, az hosszabb időt vesz igénybe, de tájékozódás után értesítjük ügyfelünket, s akkor módosíthatja megrendelését.

Extra kívánságokat is teljesítünk, ha ügyfelünk vállalja a többletköltségeket.

Postai utánvétellel is értékesítünk könyveket.

Bordás Gitta
könyvesbolt vezető

„Minket minden ügyfél érdeklődése kötelez.”

A törzs és az ágak 1.

(Horváth Tibor kandidátusi értekezésének bemutatása)

Darányi Sándor

1. Bevezetés

Az alábbiakban néhány technikai megjegyzéssel szeretném segíteni az olvasót, mielőtt kísérőjéül - talán kalauzául is - elfogad. Dolgozatomba a fejezetcímeket gyakran az értekezés szerzőjétől vettem át, elhagytam viszont a hivatkozásait. A téma iránt érdeklődő ezeket az eredeti munkában úgyis megtalálja.* Ami azonban a szerkesztéssel járó kisebb stilizálásnak indult, az gyakran *Horváth Tibor* gondolatainak erős tömörítésévé alakult át. Ezenközben gondolatmenetét igyekeztem nem csorbítani. Ha saját szubjektív széljegyzeteimet (a szövegben kurzívval szedve) mondandójától nem mindig sikerült elválasztanom, azért elsősorban tőle kérek elnézést.

2. Az értelem mint függvény

A tökéletes rend álma bizonyára az írásbeliséggel egyidős. A könyvtár mindennapos tevékenysége, az osztályozás megvalósulása révén kerül hol távolabb ettől az eszménytől, hol közelebb hozzá. Ezért a tökélyre való törekvés leginkább az osztályozás fejlődésében érhető tetten.

Horváth Tibor műve méltón képviseli ezt a hagyományt. Mint értekezése alcímében közli, ismeretszervezésről és szintaxisról ír, gondolatmenete azonban ennél jóval többet tartalmaz és ígér. Az ismeretszervezésbe ugyanis belehallszik nemcsak az, hogy ma még az ismeret-, azaz az információfeldolgozás korszakát éljük, hanem az is, hogy erről a tudásfeldolgozásra fogunk előbb-utóbb áttérni – márpedig tudáson éppen az igaznak tudott állítások, ismeretek strukturált összességét értjük. Elegendő a „szervezés” szót a strukturálással helyettesítenünk, máris megsejtjük, mekkora, az osztályozástól egész a szakértői rendszerekig nyíló távlatokat hordoz ez a szó.

Mi a szintaxis szerepe az ismeretszervezésben? Egyelőre elégedjünk meg azzal, hogy bármilyen mű kulturális termék, így a nyelv is közlésre szolgál, mégpedig értelmes kijelentések közlésére. Az értelem, me-

* Lásd: Horváth Tibor: „Egy törzsnek az ága.” Ismeretszervezés és szintaxis. Kandidátusi értekezés. 1987. 164 p. (Megtalálható a KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár állományában.)

lyet másképp az adott kód szemantikájának hívunk, nem ugyanolyan független komponense a közlésnek, mint annak szókészlete (lexikája) vagy mondattana (szintaxisa). Utóbbi, mint a nyelvtan (grammatika) megtestesítője felel azért, hogy a szókészlet elemeit különféle viszonyegyettesekbe rendezve, a közlés értelme kibontakozzék. A szemantika tehát a természetes nyelvben e viszonyegyettesek, tágabban a szintaxis függvénye, ezért a mesterséges nyelvek, ezeken belül az indexelés elméletében is kitüntetett hely illeti meg. Az így alkotott indextétel „analógiával élve: „szavak, halmaza, összessége helyett” mondat, szintűvé válik” (Horváth 1978b:10). Az értekezés ezt a gondolatot kíséri következetesen végig, az elméleti alapvetéstől a gyakorlati alkalmazásig.

Így a mű lényegében egy osztályozástörténeti vonulatra, és ennek a vonulatnak a logikáját megindokló problémafelvetésekre, illetve -megoldásokra tagolható. Ezekhez csatlakozik a PRECIS mélyindexelő nyelv szintaxisának megfeleltetése a magyar nyelvtan követelményeinek.

3. Az értekezés célja

„Értekezésem célja az osztályozáselmélet egy fontos gondolatának kifejtése és igazolása” – Horváth Tibor ezekkel a szavakkal kezdi gondolatmenetét. – „Az indextételnek nemcsak az a feladata, hogy az osztályozandó objektumok változatos ismérveit megadja, hanem az is, hogy az indexelő kifejezéseket olyan magasabb egységben szintetizálja, amely az eredeti közlemény gondolatának, mondandójának tömör reprodukálását is eléri. Oly módon, ahogyan a természetes nyelv szavait a grammatika mondatokká kapcsolja össze. Az osztályozó/indexelő eljárások legtöbbször az általánosan elterjedt és elfogadott modell értelmében az objektumokhoz a kifejezések egy részalmazát rendeli. Ebből az eljárásból hiányzik a szintaxis, ugyanis a bevezetett relációk érvénye a kifejezéseket tartalmazó szótárra korlátozódik, a relációk ennek folytán nem képesek olyan szintaktikai funkciók betöltésére, amelynek révén a szerző által az eredeti szövegben létrehozott fogalmi kapcsolatok az indextételekben megőrizhetők.”

4. Az osztályozás feladata

„Két feladatban szokás megjelölni a könyvtári (beleértve a dokumentációs, információs vagy informatikai) osztályozás célját” – folytatja a szerző. – Az első az egészként vagy egységként tekintett tudománynak, tágabban az emberi ismereteknek részeire vagy specicsereire való bontása, felosztása. A második az individuumok, tények, eszmék, elméletek besorolása egy átfogóbb fogalmi osztályba, amelybe valamelyik jellemző tartalmi ismérvük alapján tartoznak. Szigorúan az utóbbit lehet osztályozásnak nevezni, amennyiben az osztályozás nem más, mint osztályba sorolás. Az első feladat szabatosan a felosztás logikai terminusával fejezhető ki. Ennek alapján az információnak (vagy a szakirodalomnak, mint rögzített információnak) osztályozási elmélete a taxonómia általános elméletéből vezethető le. Az utóbbinak egy, a könyvtári-informatikai területre szülő alkalmazásaként határozható meg.

Ez az általánosan elterjedt álláspont nem elegendő a teljes probléma felvetéséhez, mert éppen az utolsó két-három évtized eredményei, elméleti megfontolásai és megállapításai esnek ki abból a keretből, amelyet a fenti megközelítés enged meg. Létezik ugyanis egy harmadik feladat, amely problémaként mindig is fennállt, de az adatbázisok kapcsán különös élességgel bukkant felszínre. Ez pedig az, hogy nemcsak a tudás felosztásáról van szó, nemcsak objektumok, individuumok osztályozásáról, hanem minden olyan megállapítás, ismérv, tulajdonság meghatározásáról és leírásáról, amely valamely objektumról, individuumról, elméletről, eszméről állítható. Ezek az ismérvek, tulajdonságok nevezhetők predikátumoknak.

A klasszikus logikán nyugvó osztályozási elméletektől elszakadni igyekvő osztályozási koncepciók megjelenését – és nyomukban a gyakorlatét – az ötvenes évekre tehetjük. Kibontakozásuk azonban a hatvanas évek eredménye. Az individualizáló „osztályozás” vagy indexelés megjelenése – amely a predikátumok kezelését biztosította – nem tette feleslegessé a klasszikus, felosztás elvű osztályozást sem. Az első két feladat is megmaradt. Nem arról van szó tehát, hogy az indexelő eljárások vagy az információkereső nyelvek felváltották a klasszikus, hagyományos rendszereket, hanem arról, hogy a módo-

sult, vagy új indexelési, osztályozási feladatok új elméletet és gyakorlatot követeltek és hívtak életre, megteremtve az eljárások koegzisztenciáját.

A mai teljes feladatrendszer szolgálatában álló törekvések és elméletek a következő utakat járták, vagy inkább járják.

1. Megmaradtak a hagyományos tudományfelosztáson nyugvó rendszerek, de újak konstruálódtak a régi elveken, keresvén a kor tudományosságát jobban érvényesítő felosztásokat (kidolgozásra került a BSO, *Dahlberg* ontikus rendszere, a legmagasabb szintű rubrikátor). Ezzel párhuzamosan a gyakorlatban korábban bevezetett hagyományos rendszereket minden eddiginél radikálisabb reformmal igyekeztek korszerűsíteni (ETO).

2. A klasszikus logika alapján álló, de a felosztás-osztályozás merevségét oldani kívánó eljárások születtek azzal, hogy a kategóriaelmélet hagyományait elevenítették fel. Eredményként üdvözölhetjük a facettás vagy fazettás osztályozásokat, vagy a facetták beépítését különböző más osztályozások eszköztárába. Ebben az esetben is még mindig osztályozásról van szó a kifejezés szigorú értelmében.

3. A statisztikai elmélet és indexelő eljárások abban kerestek megoldást, hogy az objektumok és a *term*-ek halmazán értelmezett leképezéssel létesítettek kapcsolatot az objektumok és a *term*-ek között. Objektumon bármely fizikai létezőt, élőlényt, dokumentumot, szöveget lehet érteni, a *term*-ek pedig a predikátumok halmazát jelentik (*terms, properties, features*). Ezt az iskolát G. Salton tökéletesítette a klaszterálásnak (*clustering*) az információkeresésben megvalósuló bevezetésével.

4. A nyelvészeti iskolák a predikátumot úgy fogták fel, mint olyan állítmányt, amely valamely objektumról elmondható. Egy indextétel valójában mondat, amelyben a *term*-ek (tárgyszó, vagy bármilyen osztályozási kifejezés) szerepét a nyelvtani esetrendszerrel analóg viszonyokat tükröző ún. operátorok tüntetik fel. Az ebben az esetben létrehozott minden rendszert egy szintaxis definiál, amely az osztályozási kifejezések bármely gyűjteményére alkalmazható (PRECIS). Ezek a mondatok azonban nemcsak a kifejezések halmazai, dokumentumokhoz rendelt csoportjai, hanem új minőségűek, amennyiben az osztályozási kifejezések szavait olyan mondatokká fogják össze, amelynek jelentése más, mint amit a szavak összessége hordozni képes.”

5. Honnan hová

5.1 A tudáspiramis

A következőkben egy igen fontos megkülönböztetésre kerül sor. Előbb a klasszikus rendszerekkel foglalkozván, az osztályozás két lehetséges vezérfonalát határozza meg az értekezés. Eszerint a filozófiai tudományrendszerek az arisztotelészi klasszikus logika felosztáselvén működnek: felosztani annyit tesz, mint az egészet valamely - lényeges - elv alapján részre bontani. De mi olyan lényeges, hogy a felosztás alapja lehessen? Az arisztotelészi módszernek ez a gyöngye, vitákat provokáló pontja hamar ismeretessé vált.

„Az egyik póluson tehát megjelenik a tárgy felosztás arisztotelészi elve. A másik pólust a lehetséges felosztási alapok megválasztásához – teljes kifejllettségében – a kibernetika nyújtja, azaz a nevezetes tételével, hogy igen nagy rendszer vagy bonyolult tárgy vizsgálatának eredményei nem függetlenek a megfigyelőtől.

A megfigyelő álláspontja különböző szempontokban jelenik meg felosztási alapként; feltűnik, mint megismerési fokozat, vizsgálati módszer, uralkodó tudományos paradigma, ideológiai nézőpont.

A kibernetika és a rendszerelmélet csupán egzakt szaktudományi igazolását adják annak, hogy a megfigyelő nézőpontja is lehet felosztási alap; azzal nyújtják ezt, hogy cáfolják azt a sokáig uralkodó kartézianus dichotómiát, amely az anyagi világot, mint kívülről függetlenítette a megismerő tudattól. Ennek ellenére a megfigyelő nézőpontja jóval korábban megjelenik felosztási alapként. Valószínű, hogy *Francis Bacon* volt az első, aki ezt érvényesítette. Tudományrendszerét három intellektuális képesség, az emlékezés, képzelet és értelem alakítja.”

Bacon egyébként a tudományrendszertannak azt az igényét, hogy a világ a művön keresztül egységes egésznek lássék, így fejezte ki - s innen a disszertáció címe is - : „minden tudomány ága egyazon fa törzsében találkozik” (Horváth 1987:10). A fa törzse tehát, s így a piramis csúcsa a filozófia lett.

Az újkantiánus Rickert óta a tudományokat tárgyuk és módszerük szerint, kétdimenziósan volt szokás felosztani, majd az osztályozás finomítását a felosztási alapok számának növelésével igyekeztek elérni. Mind-

ez már az összetett problémák sok, nem pedig kevés ismérv szerint való kezelése felé mutatott.

5.2 „Nincs világgép”

Jogosult-e azonban a tudáspiramis koncepciója, és ha igen, mennyiben?

„Aki a tudományokat hiererchiába rendezi, eleve feltételezi, hogy a valóság is ilyen szerkezetű.” Erre aligha található igazolás.

Lehetséges, hogy mégis a filozófus feladata nehezebb. Az ő vezérelve az, hogy egységes elméletbe foglalja a világ totalitását, elméletébe építve a tudományokat is. Világgépet kíván alkotni. És ez az, ami miatt a filozófia mindig is meg fogja kísérelni a tudományokat oly módon rendszerezni, hogy azok világgépébe illeszkedjenek.

Az pedig egészen más kérdés, hogy a filozófiának ez az ambíciója hogyan valósul meg, vagy megvalósulhat-e egyáltalán. Pillanatnyilag nincs egységes elmélet, világgép, még egy tudományon belül sincs. Nincs a világról szintézise a fizikának, az élettudományoknak. A kutatás a részeknél tart. A filozófus számára a világgép híján annál inkább szükség van a tudományrendszer-tanra, mert ezek szerint ez az egyetlen eszköz, ami az emberi tudás egészét keretekbe fogja, megteremtve a részeknek és az egésznek összefüggéseit valamely elv alapján. Talán *Jaspersnek* van igaza. „Nincs világgép, csak a tudományok rendszere van.”

6. Új struktúrák

A második világháborút követően nagy gyorsasággal szaporodtak azok a tudományos eredmények, amelyek nem voltak beilleszthetők a kialakult tudományrendszerek egyikébe sem. Sőt egész diszciplínák születtek, amelyek szintén nem voltak elhelyezhetők. A jelenséget általában az interdiszciplináris területek megjelenéseként, illetve a tudományok integrálódásaként szokták magyarázni. Okának azt tartották, hogy a tudomány a tárgyaként adódó valóságot egyre részletesebben vizsgálja, a konkrét kutatás egyre kisebb, szűkebb témákat elemez, ezeket azonban teljes komplexitásukban.

A jelenségnek mélyebb okai vannak. Valóban a határterületi diszciplínák sokasodása jelzi ezt a folyamatot. Velük párhuzamosan azonban olyan új tudományok is kialakulnak, amelyek nemcsak azzal minősíthetők, hogy a közös tárgyat, jelenséget több tudomány közelíti, és ebből előbb-utóbb önálló arculatú, új, a tudományhatárok metszetében álló diszciplína keletkezik. Hanem azzal is, hogy ezek az új „tudományközi” diszciplínák a tudományos modellek létrehozásában a kereszteződő tudományok lehetőségeit meghaladó, eltérő, azokéból közvetlenül nem származtatható új eszközökkel mélyítik el a megismerést.

Az a tény, hogy a tudományok az antik kortól a 20. századig a tudományrendszerek tanulsága szerint tárgyukból határozták meg magukat, fel-fedi e harmadfélezer éves tudomány természetét. A „tárgy” ugyanis az érzékelhető valóság volt akkor is, ha az érzékelhetőség többszörösére tárgult a műszerek segítségével. A tudományoknak ez a felállása lehetővé tett egyfajta absztrakciót, amely egyben a megismerés mélységét határozta meg. A lényeg megismerésében addig lehetett elérni, amennyire a tudományos absztrahálás lehetővé tette.

A második világháború után kialakult tudományok jelentős részének – nem előzmények nélkül – olyan tárgya, vizsgálódási területe van, amely nem az érzékelhető valóság feldarabolásából keletkezett. Tárgyuk olyan entitás, amely már emberi absztrakció eredménye. Ez az entitás nem köthető az érzékelhető világ egyik részéhez sem, hanem jelen van a valóság teljességében.

Több olyan új tárgya van a tudománynak, melyekre egyaránt igaz, hogy mintegy „felülről” fedik le az eddigi diszciplínákat, lévén azoknál elvontabbak. Ezek közül is első a rendszerelmélet.

A rendszer olyan, sok komponensű entitás, melyben szükségszerű kölcsönhatások zajlanak le. Vizsgálata új lehetőségeket teremt, mindenekelőtt a tudományok ún. egzaktági dilemmája tekintetében. Általánosságban az a tudomány egzakt, amely minél több változó viselkedését jósolja meg pontosan. Az eddig megismert természeti törvények két-három komponensűek, ez alól Einstein híres $E=mc^2$ képlete sem kivétel; ha pedig ennél bonyolultabb, több összetevőjű problémát vizsgáltak, le kellett mondaniuk a pontosságról. „Tehát vagy egzaktság, de kevés változójú törvények, vagy sok változó, de egzaktág nélkül”. Bertalanffy ezért tartotta sokváltozós jelenségek egzakt vizsgálatát a rendszerelmélet egyik fő feladatá-

nak. Emellett az foglalkozik még a különböző tudományok törvényeinek izomorfiájával is, keresvén bennük azt, ami közös. A szintézishez nem vezethet más út.

Hasonlóan átszervező, másként láttató szerepe van a kibernetikának, a kommunikációnak, a szemiotikának és az információelméletnek is. E diszciplínák tárgya nem a tapasztalható valóság, hanem annak tudati leképezése; karöltve a tudományok fokozódó formalizálásával, rendkívül elvontak, és modellezésre egyaránt alkalmasak. Ami tehát a részterületek integrációjának tűnik, az a harmadik síkba helyezett tudományok visszatüremlése a klasszikus területekbe.

„A fentebb elmondottakat – nem igazolás-ként, csak példa gyanánt – anekdotikusan is alá lehet támasztani. A Tudomány c. folyóirat érdekes interjúja közölte a hazánkban járt B.B. Mandelbrottal, akiről az igen érdekes tulajdonságú Mandelbrot halmazokat elnevezték. Az egyik kérdés úgy szólt, hogyan lehetséges, hogy életének különböző periódusaiban más-más egyetemeken tanított, először nyelvész volt, majd közgazdaságtant oktatott, fizikusként a turbulencia jelenségét kutatta, foglalkozott a Nílus és más folyók viselkedésének szabályszerűségeivel, nevét jegyzik a biológiában, eredményei vannak a matematikában (eredetileg matematikus), jelenleg az IBM-nél kutató. Mandelbrot válaszában lényege az volt, hogy egész életében ugyanazt csinálta. Rátalált egy összefüggésre vagy törvényre, felfedezte a fraktálokat. Nem tehet arról, hogy ezzel a legtávolabbi tudományok problémái magyarázhatók. A válasz annyira frappáns, hogy az itt tárgyalt jelenséget akár Mandelbrot-effektusnak is lehetne hívni.”

7. A megfigyelő nézőpontja és a facettás rendszerek

Az osztályozási eljárások másik hagyományos vonulatának a facettás rendszerek tekinthetők. Ezek egyfelől Arisztotelész kategóriaelméletéből, másrészt

– Ranganathan kettőspontos osztályozása révén – a hindu filozófiából erednek.

A fogalmi kategóriák olyan állítások, amelyek a mondattól függetlenül mondhatók a szavakról: a lét struktúrában a létezés legáltalánosabb módjait adják. Céljuk az, hogy a létezőket a legáltalánosabb genusok alá lehessen sorolni. „Ebben mutatkozik meg kapcsolatuk a felosztással. A különbség az, hogy a

kategóriák nem eredményeznek a felosztáshoz hasonló hierarchiát, hanem a fogalmak természetét mutatják, hogy mi módon vannak önmagukban” (Horváth 1987:28). Az osztályozáselmélet a létezés legáltalánosabb kategóriáit nevezi vetületeknek (angolul face). Innen az elnevezés.

„Az ötvenes és hatvanas években úgy tűnt, hogy a facettás osztályozás megoldást nyújt számos elméleti kérdésre is. Ennek a két évtizednek erőfeszítései ma már lanyhultak, mert új paradigmák, a statisztikai és nyelvészeti alapozású eljárások tűntek fel. Ezek visszaszorították a facetták gondolatát. Nem mindörökre, mert ebben az eljárásban maradandó elvek is vannak. Maga az alapgondolat, a kategóriák elmélete harmadfélezer éves. A facetták örökös társul szegődtek az osztályozáshoz. Fel-feltűnnek mai rendszerekben is. Sikerüket és maradandóságukat annak köszönhetik, hogy összekötik az eltérő elvű rendszereket. A facetták néha alig különböznek a felosztástól.

- A kettőspontos osztályozásban – a kettőspont egyik elválasztó jel a facetták közt, innen az elnevezés – már megfigyelhető a facettás osztályozások néhány jellegzetessége.
- Feltételezik, hogy valamennyi osztályozandó téma azonos szerkezetben írható le.
- Sorrendet írnak elő; e sorrendben a facetta funkciót határoz meg, tehát egyfajta szintaktikai feladatot lát el. Az osztályozási kifejezések különböző facettákban jelenhetnek meg. Pl. az arany lehet M (*matter*=anyag), de lehet P (*personality*=egyediség, karakter) is, a kettőspontos osztályozó szerint.
- Feltételezik az osztályozási kifejezések valamilyen gyűjteményét (tárgyszavak, deskriptorok jegyzéke).
- Az osztályozót rákényszerítik a téma elemzésére, mintegy kikérdezik, facettáról facettára haladva.
- Pontosítják az osztályozási kifejezések jelentését.”

Most tehát az eddigiekben többször előbukkant vezérgondolat, a jelenségek sokdimenziós, sok változó szerinti osztályozása mellett megjelenik a másik. Egy állandó struktúrán, a facetták változatlan sorrendjén belül a facetták egymáshoz való viszonya testesíti meg a szintaxist, a tetszőleges facettába „tölthető” osztályozási kifejezések felelnek a szemantikáért. A facetták tehát az arisztotelészi forma, a kifejezések a

szubsztancia szerepét játsszák. Horváth Tibor értékelése az, hogy a facettás rendszerek egyfelől a hagyomány rugalmas összegzését eredményezték, másfelől a nyelvészetben gyökerező elméletek kiindulási alapja is lettek. Ennek bizonyítására két rendszert ismertet.

Farradane 1950 és 1955 között pszichológiai alapokon két fogalomnak az ideiglenestől a megszilárdult együttes előfordulásig tartó kapcsolata, valamint e kapcsolat érzékelésének elmélyülése szerint három-három szakaszt, összesen kilenc fokozatot különböztet meg. Így olyan, nyelvtől független operátorokhoz jutott, amelyek alkalmasnak mutatkoztak nemzetközi indexelési eljárások kimunkálására. Ezek az operátorok az értekezésben még visszatérnek.

Jean-Claude Gardin régészeti leletanyag számítógépes feldolgozása során a facettákból indult ki, de a szintaxis következetes alkalmazásával elődeinél jóval tovább jutott. A leletek morfológiai leírása után ugyanis az ornamentikát elemezte, s ekkor döbbsent rá, hogy nem az individuális díszítő elemet, hanem a kompozíció egészét kell látni. „Ahogyan a nyelvben az egyes szavak fokozatosan alakulnak át szintagmákká és mondatokká, ugyanúgy alakulnak át az ornamentika elemei a teljes jelentést hordozó kompozícióvá. Ez azonban már nem morfológiai elemzés, hanem szintaktikai” (Horváth 1987a:37). Ezt egészítette ki az ikonográfiai leírás, az alany és a tárgy megkülönböztetésének problémájával. Ha ugyanis egy vázán oroszlánt és embert látunk, egyaránt állítható, hogy „az oroszlán megeszi az embert”, illetve hogy „az ember megeszi az oroszlánt”, nem mindegy azonban, a „megesz” reláció kire irányul. Gardin a probléma megoldására öt esetet ismerő ragozást vezetett be, végigvívva a nyelvi analógiát.

„Valójában akkor derülhet ki igazán, hogy felosztással vagy fogalmi kategóriákkal van dolgunk, ha a részletek is kibomlanak. A facettás rendszerek nem hoznak létre hierarchiát. Akkor sem, ha egy-két szinten strukturáltak. Arisztotelész gondolata, hogy általános genusok alá rendelje a létezőket, a felosztás gondolatát sugallja.

Másik oldalon a facetták kapcsolatot teremtettek a fogalmi relációkkal. Az ő kibontásuk relációkat – közöttük hierarchikus relációkat is – eredményez.

Azok a nehézségek, amelyekkel a klasszikus tudományrendszerek küszködnek, itt nem merülnek fel. Mert a valóságot nem akarják feldarabolni és sémákba erőltetni, hanem a valóság egy-egy arculatát kívánják felmutatni. Ennyi is elég.

Gardin gondolata pedig – szintaxisára gondolva, tehát arra, hogy az osztályozásban, leírásban szerepet kapott tárgyilag összetartozó elemek egy teljes egészzé álljanak össze, már egy nyelvhez vezet el, amelyet információs nyelvnek szokás nevezni.

A facetták joggal tűnnek fel tehát azokban az új próbálkozásokban is, amelyeket a felosztások utolsó mohikánjainak hívhatunk.”

8. A jelen alapproblémái

Az osztályozási rendszerek történetében itt rövid kitérőt teszünk. Ennek során az információkereső nyelvek egységeinek megválasztása lesz az egyik fő kérdés, e kifejezések szaknyelvi pontossága, specifikussága a másik. A szintaktikus „alkatrészek” formai és tartalmi meghatározása után kerülhet sor a közöttük lehetséges kapcsolatok, mindazon relációk tárgyalására, melyek a közlés formai-tartalmi oldalát mondat-szintű, nagyobb szemantikai egységgé szervezik.

8.1 Kvantálás

Amit sommásan a tudomány fejlődésének nevezünk, az a valami a formalizálhatóság függvénye. A fejlődés mint művelet sor kitarotán keres egy univerzális függési rendszert, függő és független változókat, a formalizálás pedig nem más, mint ehhez a kiindulási változók meghatározása. Ilyen változókat könnyebb találni a természettudományokban, mint a bölcsészetben, ezért haladnak az előbbieket látványosabban ugyanazon eszköz révén. Ám ettől még a formalizálás első számú problémája egy és ugyanaz marad: hogyan szegmentáljunk? Melyek lesznek azok az egységek, melyekre vonatkozóan aztán a „mi függ mitől” kérdését feltehetjük?

Mielőtt továbbmennénk, ezen a ponton rögzítsünk néhány fogalmat. Mint arra Horváth Tibor is utal, az információ kvantitatív egysége a bit. Ezzel az egységgel azonban a dokumentumok tartalmának leírásához nem jutunk közelebb. Mivel a tartalom egységeivel szeretnénk műveleteket végezni - Edmund Leach szavaival: holmi szemantikai algebra ismeretleneit keressük -, a tartalmat nem bitekben, hanem nagyobb,

ám gondolkodásunk számára még mindig elemien kicsi struktúrákban szeretnénk megtalálni.

A tartalmi információ e kvalitatív egysége lehet pl. néhány, erősen kapcsolódó képzetársítás. Ekkor a neve: kognitívum, és a határát az asszociációs mező, az asszociatív kapcsolatok ereje szabja meg. A kognitívumot legegyszerűbben egy terebélyes, hol ritkább, hol sűrűbb háló bogaiként képzelhetjük el. Ha a bog, vagyis egy sűrűbb hálódarab szögpontjaiban indexkifejezések állnak, melyeket „és”-kapcsolat köt össze, akkor magunk előtt látjuk az osztályozás kognitívumát, az osztályozási kifejezések együttes előfordulását. A kifejezések mátrixából ezeket a bogokat a mátrix parcializálásával, feldarabolásával keressük ki, a gyöngye kapcsolatokat elválasztva az erősektől, az anyagot mintegy „kicsontozva”.

Az információ kvantálásának jelentősége tehát abban áll, hogy a tárolandó anyag természetes egységeit lehet vele meghatározni. Így szakíthatunk az eddigi gyakorlattal, mely egy tárolási egységnek egy formális egységet, azaz egy dokumentumot feleltet meg.

8.2 Heurisztikus információ

A kutató ma már örök tanuló. Ennyiben nem osztom Horváth Tibor optimizmusát, aki szerint „a kutató azért kutató, mert témájáról minden eddigi eredményt ismer. Ha nem így lenne, akkor nem kutatási, hanem tanulási feladatai lennének” (Horváth 1987a:61).

Ám kétségtelen, hogy a kutatói intuíció feltétlenül különbözik abban - például - az anyai ösztöntől, hogy utóbbi tárgya fogható, az előbbié viszont teljességgel foghatatlan. Ráadásul a kutató e foghatatlan felé megtett minden lépését abból a szempontból vizsgálja, vajon érveléséhez a hiányzó láncszemet sikerült-e megtalálnia. Megkaphatná, amit keres, ha tudná, heurisztikusan hol fordult elő hasonló probléma. Vagyis itt viszont a problémák izomorfijáról van szó. Az információkeresés feladata nem a meglevő ismeretek szaporítása, hanem a meghaladásuk. Vagyis a kutató az információt heurisztikusan keresi, szakmánk viszont a tematikus keresés technikáihoz szokott.

„Egy szakmai példa. Derek de Solla Price törvényszerűséget keresett az információ (dokumentumok) mennyiségi növekedésében. A növekedés tapasztalati tény volt. A probléma tehát úgy merült fel, hogy ez a növekedés mutat-e törvényszerűséget. Van-e valahol már felismert törvény? Valóban, ilyenek adódnak a demográfiából

(népességnövekedés), biológiából (sejtszaporodás), közgazdaságtanból (tőkenövekedés) stb. Valamennyi statisztikai összefüggést jelentett, így el lehetett jutni a matematikához, Euler általános növekedési formulájához. A probléma ezek után két részletre volt korlátozható: az adatok illeszkednek-e Euler exponenciális görbéjéhez, illetve meg kellett határozni a görbe meredekségét meghatározó együtthatót.

Számos példa hozható arra is, hogy az egyik tudomány heurisztikusan hogyan termékenyíti meg a másikat. Az előző fejezetek néhány esete is idézhető. *Farradane*-t a lélektan inspirálja. *Gardin* a diszciplínák egész sorából építkezik, míg esetrendszerét nyelvészeti megfontolások kísérik. A logika, ismeretelmélet pedig az osztályozási rendszerek fundamentumának bizonyultak.”

Mindezt érdemes egybevetnünk a Mandelbrot-hatásról, vagyis a „tudás fölé emelkedésről” mondottakkal. Valószínűleg kibontakozóban van egy olyan irányzat, mely nem elégszik meg a törvények Bertalanffy-féle izomorfijával, hanem a problémák izomorfija mentén igyekszik előbbre jutni. Ennek egyik előfordulása lehet az az érdekes cikk, mely kimondja: az emlősök élete, a cickánytól az elefántig, lényegében azonos hosszúságú, noha a legnagyobb és a legkisebb ezt az azonos tartamot különböző idő alatt élék át (Gould 1979.). Biológiai és fizikai időt egy koordináta-rendszerben ábrázolva, a speciális relativitáselmélet illusztrációjára bukkanunk – az élővilágban.

8.3 A „követő” és a precedens nélküli osztályozás

Hogyan hozzuk le a már ismert, a meglevő tudás szintjére az újat, a még alig-ismertet? Hiányoznak hozzá a megfelelő szavak. A nyelvet tanuló gyerek, a teológia és az osztályozás dilemmája ezen a ponton közös: az „alakját (formáját) kereső tartalom” tipikus esete.

„Az uralkodó osztályozási gyakorlat követő osztályozást produkál. Ezért ellentmondás áll fenn a tudomány folytonos, terminológiájában is megvalósuló változása és az osztályozási rendszerek lehetőségei között. Minél nagyobb az időbeli eltolódás, annál inkább a tudományos újdonságok esnek ennek áldozatul. Ha az osztályozó rendszer nagyon régi, elkendőzi az újdonságot ahelyett, hogy felszínre hozná: az osztályozás saját feladata ellen fordul.

A kutatói információs rendszereknek a név-
mók megtalálása fontos, nem traktálhatnak sen-
kit tudományos közhelyekkel. Ami közismert, azt
a kutató már tudja. Az újdonság tulajdonsága pe-
dig az, hogy precedens nélküli. Akkor osztályo-
zásában is érvényesíteni kell a precedens nélküli
osztályozás elvét. Azt kell kifejezni, besorolni,
ami még nem volt.”

*Ha végignézzünk az eddigieken, mindhárom prob-
lémára – a kvantálásra, a heurisztikus információra és
a precedens nélküli osztályozásra – az áll, hogy egye-
dűli orvosságuk az együttes előfordulás, a Luhn szor-
galmazta statisztikai kulcsszóelemzés. Ez választja el
az összetartozó fogalmakat a nem egymáshoz tartozó-
aktól, ez bukkan fel az izomorfia mint eszköz haszná-
latakor, és ebbe, a fogalmi kapcsolatrendszerbe
akaszkodva húzhatjuk le a tegnap még magas isme-
reteket a magunk szintjére – vagy kapaszkodhatunk
fel hozzájuk.*

8.4 Specifikusság

*Az indexkifejezések specifikusságának elve azt
mondja ki, hogy az osztályozásra használt szavak ne
legyenek se általánosabbak, se különösebbek a köz-
nyelvben használnál. Ezt a szegmentálási szintet
Luhn alapállása - hogy a keresett ismérvek a doku-
mentumban vannak, nem kívülről -, valamint az általa
ajánlott eljárások jóvoltából képesek vagyunk megta-
lálni: a keresett szövegszavak és szintagmák számító-
géppel meghatározhatók.*

„Már Luhn és Meadow is tudták, hogy a szig-
nifikáns kifejezések egy meghatározott gyakori-
sági intervallumban találhatók, amelyet diszcipli-
nákra jellemzően – tudományonként ugyanis bi-
zonyos eltérések mutatkoznak – tapasztalatilag
lehet meghatározni. A generikus fogalmak gy-
akorúsága magasabb, a csökkenő gyakoriság – a
szignifikáns kifejezések intervallumán belül –
összefügg a specifikusság növekedésével. A
specifikus szavak gyakorisága általában ala-
acsony. Másfelől a generikus fogalmak eloszlása
egyenletesebb, a specifikusaké általában nem
egyenletes; eloszlásuk rokonságot mutat a ritka
fémek (pl. wolfram) eloszlásával. Ennek hatása
van az elemzésre kiválasztott szövegminták
meghatározásában.

A specifikusság növekedik akkor is, ha a szö-
vegből egységyszavak (*uniterm*) helyett szerkeze-
teket, összetett kifejezéseket határozzunk meg.”

Horváth Tibor ezután röviden kitér az automatikus
indexelés és az automatikus osztályozás viszonyára.
Az előbbi az osztályozási kifejezések általánosabb
agglomerációit, együttes előfordulásait vizsgálja, és
ezzel a szakterületi keresőnyelvek lexikájának, szó-
készletének meghatározása felé mutat. A másik irány
emerre - mondhatni - merőleges: automatikus osztá-
lyozáskor a dokumentumhoz a tulajdon szövegéből
géppel meghatározott indexértékű kifejezéseket ren-
deljük hozzá.

Az eddigieket összegezve: mind a jelenlegi
gyakorlat, a követő osztályozás, mind pedig az
indexkifejezések specifikussága mint követel-
mény arra ösztönöz, hogy géppel meghatározott
szövegszavakat használjunk osztályozásra. Ezzel
azonban csak a szókészletet, vagyis a lexikát le-
het meghatározni, a szövegszavak közül ugyanis
hiányzik a szintaxis.

8.5 Relációmegőrző transzformáció

*Az indextétel viszonyrendszere legyen a doku-
mentum relációinak tükré - erről szól a következő trak-
tátus.*

„Az információkereső nyelveknek eddig két
tartópillérére derült fény. Az egyiknek az osztá-
lyozandó egységek, kvantumok megválasztása,
a másikkal a specifikus, az élő szaknyelvvvel egy-
behangzó kulcsszavak bizonyultak. Megvannak
tehát az elemek. Bizonyára hiányérzet támad
bárkiben, aki látta, hogy ezeket az elemeket ér-
telmes közléssé, összképpé, – *Gardint* idézve –
ikonná, kompozícióvá, mondatá kell összekap-
csolni.

A szövegszavas elemzés elemi hiányossága,
hogy nem eléggé érzékeny a relációkra. Ez
azonban újabb alapprobléma.

Gardin következetesen végiggondolt mód-
szerének ismeretében látható volt, hogy az elem-
zés harmadik fázisában azt kellett megoldania,
hogy az individuális elemek hogyan szerveződ-
nek kompozícióvá. Ez már szintaktikai termé-
szetű elemzést kívánt meg, s *Gardin* nem is ha-
bozott nyelvani esetrendszereket átvenni ahhoz,
hogy az individuális elemekből mondatokat ge-
neráljon. Azaz: szavakból mondatok állnak elő.

Nyelvet konstruált tehát, és a nyelvnek – formális definíciója értelmében – bizonyos elemeket (szavakat) és viszonyokat kell tartalmaznia. (A formális nyelvek elméletében a jelentés, mint harmadik komponens nem is definíció értékű.) Ha *Gardin* problémáját az osztályozandó szövegekre, kognitívumokra, dokumentumokra átvisszük, akkor az osztályozásmélet legmélyebb, legszigorúbb gondolatáig jutunk el. A szövegekben ugyanis a fogalmak bizonyos elrendezésben állnak, rendezettségüket az a viszonyrendszer határozza meg, amelybe a szerző állítja a fogalmakat.

Landry indexelési elméletében az egyik posztulátum erre vonatkozik. A posztulátum azt mondja ki alapelveként, hogy a transzformáció, amely az eredeti szöveget átviszi reprezentációjába (indextételébe), őrizze meg a fogalmak szövegen belüli rendezettségét. Más szóval az a kép, amelyet egy tétel osztályozása nyújt egy szövegről, őrizze meg a fogalmaknak a szövegben egzisztáló viszonyrendszerét. Ez pedig ismét csak szintaktikai probléma.”

Mindez persze felveti a maga érdekes kérdéseit. Elsősorban azt, hogy a jelentés függő, a szemantika a szintaxis függvénye. Ennek a függésnek különösen jó

példáját ismeri a magyar az ún. mozgó jelentés esetében. A „Jössz-e hozzám feleségül?” és a „Feleségül hozzám jössz-e?” kérdések más értelmi árnyalatait jól halljuk, noha a két mondat egyedül a szavak sorrendjében tér el egymástól. A szavak viszonyrendszerének változása tehát a jelentés változását okozza. Ez még nehezebb feladat elé állítja a fogalomhű, szemantikailag hű szurrogátumok készítőit.

Irodalom:

Gould, S.J. (1979.): One standard lifespan, *New Scientist* [Feb. 8.]. vol.81, No.1841, 388-389.pp.

Horváth T. (1987a): „Egy törzsnek az ága...” Ismeretszerzés és szintaxis. Kandidátusi értekezés. Budapest.

Horváth Tibor (1987b): „Egy törzsnek az ága...” Ismeretszerzés és szintaxis. Kandidátusi tézisek (OPKM) Budapest.

A cikk második részét lapunk 3. számában publikáljuk. (A szerk.)

ETO ALAPÍTVÁNYNAK adja át a FID 1991 végén az ETO gondozását. Az „UDC Consortium” néven megalakuló új szervezetnek a FID-en kívül egyelőre az angol szabványügyi intézet, a spanyol szabványügyi társaság, a japán tájékoztatástudományi társaság, a belga-vallon közművelődési könyvtári központ és egy holland cég a tagja. További szervezetek csatlakozását is várják. Az alapítvány öfenntartó vállalkozásként folytatja tovább azt a munkát, amelyet eddig a FID-nek az ETO-val foglalkozó szervei végeztek. Elsődleges feladatának tekinti az anyag teljes számítógépesítését, amely alapul szolgálhat speciális, különféle nyelvű és különféle szakterületi (kézi vagy gépi használatú) kiadványok előállításához.
(FID News Release, 1991. nov.)

A tárgyi besorolási adatok egységesítése egy online cikk-katalógusban és a nyomtatott változatok tárgyszóindexeiben

Tar Katalin – Novák István

1. Bevezetés

Az olvasói online katalógusok közel tízéves fennállásuk során a használati kényelem, a használói barátságosság tekintetében kétségtelenül sokat fejlődtek, ezt azonban elsősorban az információtechnológia fejlődése váltotta ki, s nem a tartalmi feltárás hatékonyabb intellektuális megoldásai eredményezték. Ezért van, hogy ami a tárgy szerinti keresést, a tárgyi hozzáférést illeti, az online katalógusok szépsége és dicsősége pillanatok alatt összeomlik.

1987-88-ban a brit egyetemi és közművelődési könyvtárak online katalógusainak felmérése során például a következők derültek ki. A 73 online katalógus közül az egyetemi könyvtárak katalógusainak (47) csak kétharmada, a közművelődésieknek pedig csak a fele nyújtott lehetőséget a tárgy szerinti keresésre. Ez a legtöbb (56) esetben osztályozási jelzet szerinti keresés volt, ami azt jelenti, hogy ha a jelzet nem ismert, akkor egy különálló betűrendes tárgyszójegyzéket kell átnézni a megfelelő kód kiválasztására. A felmérés szerint a legtöbb OPAC a szabad szöveges keresésre épít: a leggyakrabban a címmező kulcsszavaira lehet keresni. Tárgyszavak szerinti keresési lehetőséget 26 online katalógus nyújtott, de ezek közül csak néhány rendelkezett online elérhető tárgyszójegyzékkel, és *egyetlen vizsgált OPAC sem kínált online tezauruszhasználatot.*¹

A *Manchester Polytechnic* az online katalógusokban való tárgyi keresés problémáinak megállapítására végzett kutatást, önként jelentkező egyetemi hallgatók bevonásával.² A hallgatók kereséseit floppy lemezre rögzítették, majd ezeket elemezve kiderült, hogy a problémák egy jelentős része abból adódott, hogy a résztvevők nem tudták, hogy témájukkal kapcsolatban mit írjanak be keresőkifejezésként, kulcsszóként, mert ehhez a rendszer semmilyen segítséget nem nyújtott.

Hasonló módszerrel, a hallgatók keresési viselkedésének elemzésével vizsgálták a *North Carolina State University* online katalógusában való keresések problémáit is.³ Ami a tárgyi keresést illeti, itt a használóknak a *Library of Congress* tárgyszójegyzéke alapján kellett, illetve kellett volna a megfelelő tárgyszavakat begépelni. A vizsgált 3707 keresésből 2008 végződött kudarcral (54,25%), azaz 0 találattal, s ezek közül a legtöbbet (29,2%) a nem megfelelő deszkriptorok használata eredményezte.

A.J.Wood, az említett 1987-es brit felmérés készítője megjegyzi, hogy amíg az online katalógusokban való tárgyi keresés ilyen korlátozott lehetőségeket kínál, addig nem csoda, ha a legtöbb próbálkozás ismert művek kikeresésére irányul.

Korábbi cikkeinkben beszámoltunk a KMK Könyvtártudományi szakkönyvtárának MANCI nevű online cikk-katalógusáról⁴, és ismertettük, hogy hogyan készítettük el az adatbázis alapján a nyomtatott referálólapokat és ezek mutatóit⁵. A fejlesztés következő szakaszának célja az volt, hogy mind az online, mind a nyomtatott változatokban növeljük a tárgyi keresés hatékonyságát, biztosítva emellett természetesen a használati kényelmet, barátságosságot is. A megoldás kulcsa mindkét esetben a szakkönyvtárunkban már 15 éve használt és karbantartott *könyvtártudományi teaurusz*, amelynek gépre vitelével a következő célok megvalósítása került elérhető közelségbe:

- ▶ a teaurusz összekapcsolása a MANCI-val, és online használata a tárgyi kereséshez;
- ▶ a teaurusz relációinak alapján a deszkriptorok *lásd* és *lásd még* utalóinak gépi előállítás és összefésülése a MANCI-ból készített tárgyszóindexszel;
- ▶ a teaurusz online karbantartása és tetszés szerinti időközönként, kiváló minőségű, lézernyomtatón történő kinyomtatása.

Mivel cikkünk témáját csak az első két pont érinti, a következőkben csak ezekkel foglalkozunk.

2. Online teaurusz

Teauruszunk gépre vitelének ötletét az adta, hogy nem sokkal a Micro-ISIS 2.3 változatának bevezetése után felfedeztük, hogy az alap ISIS-hez mellékelte ISIS-PASCAL mintaprogramok között egy teauruszkezelő program is van. Ezt megvizsgálva kiderült, hogy a program a szakirodalomból ismert, kereskedelmi forgalomban lévő teauruszkezelő szoftverekhez képest igen primitív ugyan, de az alapvető teauruszkezelési funkciókat tartalmazza. Így a teaurusz invertált fájljában (indexében) böngészve bármelyik keresőelemet kiválaszthatjuk, amire megjelenik az illető kifejezéshez tartozó deszkriptorcikk. Ekkor mód van új relációk hozzáadására, meglévő relációk törlésére, a deszkriptorcikk bármelyik tagjának keresőkifejezéskénti kijelölésére, megjelenítésé-

re, majd – a programból kilépve – a kiválasztott keresőkifejezés(ek) keresőkérdéssé szerkesztésére és a keresésnek a kiindulási adatbázisban való végrehajtására. Az új relációk hozzáadása, illetve törlése nyomán a program automatikusan elvégzi a folyamatok inverzét, tehát pl. egy tágabb kifejezés hozzáadása után a megfelelő szűkebbet, szűkebbnél a tágabbat, rokonnál a rokont beírja a megfelelő helyre.

A szóban lévő THES nevű program egy THES nevű adatbázis meglétét feltételezi, amelynek a következő mezőit képes kezelni:

- v1 - deszkriptor (TERM),
- v2 - megjegyzés (NB),
- v3 - lásd (USE),
- v4 - nem-deszkriptor (USE FOR),
- v5 - tágabb kifejezés (BT),
- v6 - szűkebb kifejezés (NT), és
- v7 - rokon kifejezés (RT).

Mindezek ismeretében úgy döntöttünk, hogy a THES adatbázis definícióit és a programot felhasználjuk saját teauruszunk építésére és kezelésére, majd – a program csekély mértékű átírásával – alkalmassá tesszük olvasói használatra is.

E cél érdekében eredeti teauruszunkat át kellett alakítani, mert kezdetben elődeink a relációkat az akkori informatikai divatnak megfelelően nem csupán tágabb, szűkebb és rokon fogalmakként határozták meg, hanem a tágabb kifejezések EGÉSZ és NEM (genus), a szűkebbek pedig RÉSZ és FAJ (species) fogalmakként szerepeltek. Mivel a használat szempontjából e tudományos-elméleti megkülönböztetésnek nincs értelme (az olvasót nem érdekli, hogy egy keresett szűkebb fogalom rész- vagy fajfogalma-e a vonatkozó tágabb kifejezésnek), ezen kívül a deszkriptorcikkek áttekinthetőségét is rontja, nem volt nehéz lemondanunk ezekről a nemzetközi teauruszkezelési gyakorlatban ismeretlen relációkról. Az említett kétféle szűkebb és tágabb deszkriptorokat ezért összevontuk, majd – saját szükségleteinknek megfelelően – kiegészítettük az eredeti THES adatbázis definícióit. Ez abból állt, hogy néhány plusz mezőt definiáltunk: a deszkriptorok betűrendi kódja (erre hivatkozunk a betűrendes mutatóban), a szakjelzet és a deszkriptor használatba vételének dátuma számára, majd ennek megfelelően módosítottuk az adatbeviteli űrlapot, az FST-t és a megjelenítési formátumot. Ezután megkezdődhetett az adatbázis feltöltése.

A THES nevű *teauruszkezelő programban* a következő főbb változtatásokat hajtottuk végre:

- ▶ meghagyva az eredeti programot, létrehoztunk egy, csak az olvasók által behívható változatot;
- ▶ az olvasói változathoz töröltük azokat az opciókat, amelyekkel „bele lehet nyúlni” az adatbázisba (deszkriptor létrehozása, törlése, relációk bevezetése);
- ▶ az üzenetek szövegeit magyarra fordítottuk;
- ▶ a teauruszhasználatot egy menüpontként beépítettük a MANCI olvasói keresési almenüjébe (a programhoz eredetileg csak az „ISIS-PASCAL szolgáltatások”, azaz a főmenü A opciója útján lehetett hozzáférni, és ennek kilépési opciója (Q) használatával lehetett kilépni belőle).

Tekintsük át egy egyszerű példán, hogy az online teauruszhasználat mit nyújt az olvasók számára! Tegyük fel, hogy használnánk a közművelődési könyvtárak építése, berendezése érdekl. A keresési menüben a Z (Teaurusz) billentyűt lenyomva megjelenik a program kiindulási képernyője, ahol az olvasó beírhatja a keresőelemet, vagy annak részét. Nem tudva, hogy az általános építési kérdésekre használt deszkriptor nálunk a „Könyvtárépítés, berendezés”, beírja az „építés” szót, mire a képernyőn e betűrendi ponttól kezdődően megjelenik a teaurusz indexe (1 ábra).

Kiválasztva az első, a kérdéséhez közel álló „Építési program”-ot, az S billentyűt lenyomva megjelenik a vonatkozó deszkriptorcikk (2 ábra). Itt megjegyezzük, hogy a reláció-rövidítések (H - nem-deszkriptor, F - tágabb, A - szűkebb, X - rokon) az MSZ 3418-87 „Magyar nyelvű információkereső teauruszok szerkezete, részei és formái” c. szabvány 3.5 pontja szerinti betűjelek. A kiválasztott deszkriptorcikk rávezeti a használót, hogy az „Építési program” helyett a használandó deszkriptor az „Építési terv”, és tágabb kifejezésként rendelkezésre áll még a „Könyvtárépítés, berendezés” és – például – rokonként a „Berendezés”. Ezeket a Q-val keresőkifejezésekké minősítheti, aminek nyomán a program VAGY (+) kapcsolattal összekötve megőrzi őket.

Ezután az olvasó rátérhet a kérdés második részére. A T opcióval beírhatja például a „Közművelődési könyvtár” terminust, amire a deszkriptorcikkból egyrészt kiderül, hogy nem ezt, hanem a „Közművelődési könyvtár”-t kell használnia, másrészt érdemes szűkebb fogalmakat is (Városi könyvtár, Megyei könyvtár stb.) kijelölni. X-el kilépve, a képernyőn + -al összekötve megjelenik az összes, keresésre kijelölt kifejezés:

Építési terv + Könyvtárépítés, berendezés + Berendezés + Közművelődési könyvtár + Városi könyvtár + Megyei könyvtár

A keresőkérdés most megszerkeszthető (az építéshez, illetve a közművelődési könyvtárhoz tartozó deszkriptorokat zárójel közé tesszük, és a közöttük lévő VAGY kapcsolatot ÉS-re (*) módosítjuk), és az ENTER leütésével a keresés a MANCI-ban végrehajtható.

3. Utalókészítési program

A MANCI alapján két negyedéves nyomtatott kiadvány: egy bibliográfia, illetve egy referálólapp készül, az egyik a magyar (*Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája, MAKSZAB*), a másik pedig a külföldi szakirodalmat tárja fel (ez utóbbi 1991-től a *Könyvtári Figyelő* egyik rovataként jelenik meg). Mindkettő tárgyszóindexe a MicroISIS-ben definiált nyomtatási, illetve rendezési úrlapok segítségével készül. A végtermék egy nyers mutató, amelyet a Word 5.0, illetve a Ventura Publisher szoftverek használatával alakítunk nyomdakész indexszé, úgy, hogy előzőleg a megfelelő betűrendi helyekre begépeljük a szükséges *lásd* és *lásd még* utalókat. Teauruszunk géprevitelével elérhető közelségbe került az utalók automatikus előállítása is, hiszen a THES adatbázisban mindkét típusú utalók jelen vannak (a *lásd*-ok a nem-deszkriptorok, a *lásd még*-ek pedig a tágabb, szűkebb és rokon fogalmak közül kerülnek ki), ezért egy utalólista készítése és ennek összefésülése a tárgyszóindexszel – némi programozással – megvalósíthatónak látszott.

Mindenekelőtt szükségünk volt egy olyan adatbázisra, amelyekben csak a vezérdeszkriptorok és az ezekhez szükséges utalók vannak jelen. A THES erre „egy az egyben” nem alkalmas, mert a *lásd még*-ek számára értelmetlen lenne mindhárom szóba jöhető kapcsolat összes deszkriptorának a felhasználása. Ezért a THES-t THESL néven lemásoltuk, majd töröltünk belőle minden olyan deszkriptort, amelyet nem kívánunk *lásd még*-ként használni. Ezzel egy olyan állandó utaló-adatbázishoz jutottunk, amelyhez csak új deszkriptorok bevezetése esetén kell hozzányúlni.

Mind a feladat megfogalmazásában, mind a megvalósításban arra törekedtünk, hogy a rendelkezésre álló szoftverek (ISIS, kiadványszer-

kesztők) képességeit használjuk feladataink megoldására, igényeinknek megfelelően „körül-párnázva” azokat programokkal.

3.1 Az ISIS-szel közvetlenül nem megoldható probléma

A Micro-ISIS szolgáltatások segítségével könnyen elkészíthetnénk egy listát a THESL-beli összes utalóról; a megoldandó feladat az lenne, hogy ebben csak azok szerepeljenek, amelyek a MANCI-ból aktuálisan kisserkesztett tárgyszavakhoz tartoznak. Egy tárgyszóhoz (THESL-beli vezérdeszkriptorhoz) ezek a következők: az összes *lásd* utaló, de csak azok a *lásd még* utalók, amelyek a MANCI-ból szerkesztett tárgyszavak között is szerepelnek. Így, mivel egy vezérdeszkriptorból nem az összes hozzá tartozó utalót kell kisserkeszteni, nem elegendő, hogy a THESL adatbázisból leválogassuk a tárgyszó-listában szereplő deszkriptorokat, s a hozzájuk tartozó utalókat kisserkesszük, hanem a lista szerkesztéskor meg kell tudni állapítani, hogy az egyes *lásd még* relációk szerepelnek-e az aktuális MANCI tárgyszójegyzékben.

3.2 Milyen megoldást választottunk?

Az ISIS formátumnyelv lehetőséget ad feltételes szerkesztésre (*if* struktúra), valamint arra is, hogy adatokat, feltételeket ISIS-PASCAL program (*format exit*) határozzon meg, így programmal válaszolhatnánk arra a kérdésre, hogy bizonyos deszkriptorok szerepelnek-e az aktuális tárgyszójegyzékben. Ez azonban hosszadalmas lenne, hiszen közvetlenül a hosszú, szekvenciális indexfájlból keresnénk ki egyenként a deszkriptorokat. Ezért célszerű az indexbeli tárgyszavakat egy véletlen elérésű állományba szervezni. Az ISIS invertált fájlja ilyen, ún. *random access* adathalmaz, amelyben bármely adat bármikor gyorsan megtalálható. Az invertált fájl a formátumnyelvből közvetlenül elérhető az L függvénnyel, így a *format exit* program sem szükséges. Ha létrehozunk egy olyan „munka” invertált fájlt, amely az aktuális tárgyszavakat tartalmazza, a feltételes szerkesztés elvégezhető az ISIS formátumnyelvvél: az L függvény segítségével egyrészt megál-

lapítható, hogy a THESL vezérdeszkriptoraira kell-e *lásd*-dal utalni, másrészt, hogy a *lásd még* relációk közül melyekre van szükség.

3.3 Az utalókkal ellátott tárgyszóindex létrehozásának lépései

1. A nyers tárgyszóindex előállítását a MANCI aktuális negyedéből, majd ennek az utalószekesztés környezetébe helyezése.

2. Az ISIS-ben egyidőben csak egy invertált fájl lehet egy adatbázishoz, ezért az eredeti invertált fájl anyagait és FST-jét el kell menteni, és a munka-invertálás FST-jét kell az adatbázis invertálási FST pozíciójába helyezni. Ezt egy DOS folyamat végzi.

3. A munka invertált fájl létrehozása egy ISIS-PASCAL nyelven írt programmal történik, melynek funkciói a következők:

- Ellenőrzi, hogy megfelelő-e az invertálási FST (lezajlott-e a mentő-cserélő folyamat), ha nem, hibaüzenettel leáll.
- A tárgyszóindex szövegéből kiválogatja a fejlécként kiemelt tárgyszavakat (az egyes bibliográfiai tételekhez tartozó egységek, nevezetesen a kiemelt tárgyszó, a további tárgyszavak és a megfelelő hivatkozási tétel-szám a Ventura formázáshoz konstansokkal vannak minősítve – a program ugyanezt az információt használja a kiemelt tárgyszó felismerésére), és felviszi a THESL adatbázisra célra kiválasztott munkamezőjébe. Az adatbázisba való felvitel csak azért történik, hogy az invertált fájlt el lehessen készíteni, az aktuális tárgyszavak a valódi adatoktól függetlenül, bárhova elhelyezhetőek az adatbázisban. Kezelési és teljesítményi okokból MFN 1-től, MFN-enként 25 darab deszkriptort tesz a program a munkamező ismétlődéseibe, addig az MFN-ig, amíg az összes tárgyszó szövege fel nem került. (Az előző listaszekesztésből ottmaradt munkamező-tartalmaikat törli, ha vannak.)
- Végül a program elindítja a kialakult MFN határok között az invertálást, amely a tárgyszavakat felviszi az invertált fájlba.

4. Amikor elkészült az invertálás, sor kerülhet a szerkesztő folyamatra. A szerkesztés a teljes THESL adatbázison történik az említett L függvény segítségével. Az utalókat rendezési kulcs-

ként, a feltételes szerkesztést és az L függvényt használva készítettük el az ISIS-szel, ellátva azokkal a konstansokkal, amelyeket a kiadványkészítő (Ventura) felhasznál a szöveg megformálására. E folyamat eredményéből a 3. ábra mutat be egy mintát.

4. A rendezett utalólista elkészülte után DOS folyamattal visszacseréljük az eredeti invertálási adatállományokat.

5. A tárgyszóindex és az utalólista összefésülése egy C nyelven írt programmal történik, amely használja az ISIS szerkesztésnek a megfelelő betűrend megállapításához szükséges rendezési tábláját, hogy a program számára is az összefésülendő anyagok rendezettek legyenek, s így egy egyszerű szekvenciális összefésülést kelljen végeznie. A 4. ábra a program végtermékét szemlélteti, természetesen a Ventura formázás és tipografizálás előtti állapotban.

4. Összefoglalás

Az online teaurusszal kapcsolatos eddigi olvasói visszajelzések igen pozitívak. Az információkeresés jóval egyszerűbb és hatékonyabb, mint a nyomtatott teaurusszal, s nem megvetendő az az előnye sem, hogy a kiválasztott keresőelemeket nem kell begépelni, ami nemcsak fá-

radságos, de a gépelési hibák (s az ennek megfelelő 0 találatok) veszélyét is magában rejti.

Ami az utalókészítési programot illeti, ennek hatékonyságát legjobban a megtakarított munkával, illetve idővel lehetne jellemezni. Erre vonatkozó számszerű adatokkal nem rendelkezünk ugyan, de elképzelhető, hogy milyen megtakarítást jelent, ha nem kell a két kiadványhoz évente kb. 1500 utalót kijelölni, egy cédula-nyilvántartásból kiszedni, betűrendezni, megkeresni helyüket a gépi indexfájlban, majd beírni őket.

Reméljük, hogy a gépi utalókészítéshez más bibliográfiakeresztő könyvtárosok is kedvet kapnak, s hasznát tudják venni az ismertetett megoldásunknak.

Hivatkozások

1. WOOD, Anthony J. – SLACK, Frances: Subject searching on British OPACS: Problems and progress = Libr.Rev. 39.vol. 1997. 6.no. 41-48.p.
2. SLACK, F.E.: OPACS: Using enhanced transaction logs to achieve more effective online help facilities for subject searching. PhD Thesis. Manchester Polytechnic.
3. HUNTER, Rhonda: Successes and failures of patrons searching the online catalog at a large academic library: a transaction log analysis = RQ, Spring, 1991. 395-402.p.
4. NOVÁK István: Kísérlet egy Micro-ISIS adatbázis olvasói online katalógusként való használatára = Könyvtári Figyelő. 35.évf. 1989. 2.sz. 173-182.p.
5. NOVÁK István: Céduláktól hajlékony lemezig: egy referálólappal előállításának fejlődése = Könyvtári Figyelő. 36.évf. 1990. 1-2.sz. 81-90.p.

1. ábra Részlet a teaurusz indexéből

ÉPÍTÉSI PROGRAM			
- ÉPÍTÉSI TERV			
- ÉPÍTÉSÜGYI ...			
- ÉPÍTÉSZETI ...			
- ÉPÍTŐIPARI ...			
- ÉPÜLET -AKADÉMIAI KÖNYVTÁRÉ			
- ÉPÜLET -ÁLTALÁNOS TUDOMÁNYOS			
- ÉPÜLET -EGYETEMI KÖNYVTÁRÉ			
- ÉPÜLET -EGYETEMI, FŐISKOLAI			
- ÉPÜLET -FELSŐOKTATÁSI KÖNYVTÁR			
- ÉPÜLET -FŐISKOLAI KÖNYVTÁRÉ			
- ÉPÜLET -GYERMEKKÖNYVTÁRÉ			
- ÉPÜLET -IFJÚSÁGI KÖNYVTÁRÉ			
- ÉPÜLET -ISKOLAI KÖNYVTÁRÉ			
- ÉPÜLET -KÖNYVTÁR-			
- ÉPÜLET -KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁR			
J-következő	B-előző	P-lapozás	S-kiválasztás
T-keresőelem	X-kilépés		

2. ábra Az „Építési terv” deskriptorcikke

ÉPÍTÉSI PROGRAM	MFN 188
Építési terv ☐ NB „Forma” változatban is! ☐ H Berendezési terv ☐ H Beruházási program ☐ H Építési program ☐ H Típus terv ☐ F Könyvtárépítés, berendezés ☐ A Flexibilitás ☒ X Berendezés ☒ X Könyvtárépület	
☐ -következő T-keresőelem	B-előző F-első Q-keresőkérdés
	P-lapozás S-kiválasztás ?-keresőkérdés mutatás X-kilépés

3. ábra Részlet az utalókat tartalmazó fájlból

.
 .
 @pu=GÉPI FORMÁTUM
 @pl=lásd
 Formátum -gépi
 @pu=GÉPI HÁLÓZAT -HELYI
 @pl=lásd
 Helyi gépi hálózat
 @pu=GÉPI INDEXELÉS
 @pl=lásd még
 Gépi osztályozás
 @pu=GÉPI INFORMÁCIÓKERESÉS
 @pl=lásd még
 Adatbázis-kezelési útmutató
 Ember-gép kapcsolat
 Keresőkép
 Online információkeresés
 @pu=GÉPI INFORMÁCIÓKERESÉSI RENDSZER
 @pl=lásd még
 Adatbázis
 Ember-gép kapcsolat
 Gépi katalógus
 Információkeresési rendszer értékelése
 Hiperszöveg
 .
 .

4. ábra Az utaló-fájlnak megfelelő részlet a végleges tárgyszóindexből, formázás előtt

@pu=GÉPI FORMÁTUM
@pl=lásd Formátum -gépi
@pu=GÉPI HÁLÓZAT -HELYI
@pl=lásd Helyi gépi hálózat
@pu=GÉPI INDEXELÉS
@pl=lásd még Gépi osztályozás
@pt=Gépi szövegelemzés; Információkeresési rendszer értékelése; Kísérlet; Tárgyszó
@pn=91/232 Autoref(eng) –
@pu=GÉPI INFORMÁCIÓKERESÉS
@pl=lásd még Adatbázis-kezelési útmutató; Ember-gép kapcsolat; Keresőkép; Online információkeresés
@pt=Teljes szövegű adatbázis
@pn=91/053 Autoref(ger) –
@pt=Ember-gép kapcsolat
@pn=91/056 Autoref(ger) –
@pt=Hatékonyság; Szoftver
@pn=91/094 Autoref(cze)CS
@pt=ETO
@pn=91/132 Ref(eng) –
@pt=Használók képzése -felsőoktatásban
@pn=91/158 Ref(eng)GB
@pt=Online katalógus; Tárgyi feltárás

ANGOL LEKÉRDEZÉS, FRANCIA VÁLASZ egy „európai” adatbankból. – Az Európai Közösség elektronikus tájékoztatással foglalkozó bizottságának programjai keretében valósult meg a MIM-projekt (Maquette d’interrogation multilingue, Többnyelvű lekérdezés). Ennek eredményeképpen az ECHO használói három nyelv – az angol, francia és olasz – közül választhatnak, ha a „People’s Europe” adatbank anyagában keresnek (ez jogi kérdésekre, valamint az EK munkájára vonatkozó adatokat tartalmaz). A választ már csak az illető adatbankban használt nyelven kaphatják meg (a People’s Europe többféle nyelvű adatbankokat fog össze), de mivel idegen nyelven olvasni könnyebb, mint fogalmazni, a kérdezőnyelv választhatósága lényegesen megkönnyíti a használó dolgát. – A továbbiakban lehetővé akarják tenni, hogy az outputot is egy választott nyelven, ill. anyanyelvén kapja meg a használó.

(Nachrichten für Dokumentation, 1991. dec.)

Elvi megfontolások közösségi házak létesítéséhez a kisvárosokban

N.Nagy Katalin

Bevezetőként

A közművelődés legátfogóbb céljai az egész világra nézve érvényesek. Megvalósulásuk azonban a feltételektől és a kulturális hagyományoktól függően országonként más és más. Sőt: a közművelődés mindennapi gyakorlatában két település között is nagyok lehetnek a különbségek.

Magyarországon a közművelődés a társadalom egészével együtt az átalakulás szakaszában van. A szocialistának mondott társadalmi formáció helyébe a pluralista berendezkedésű parlamenti demokrácia lépett. A társadalmat, a politikát, a gazdaságot, a kultúrát, mondhatni: az ország egész életét átformáló gyökeres változás lehetősége azonban még nem maga a változás. A meghaladott társadalmi rendszer hierarchiája más szereplőkkel ugyan, de egyelőre változatlan monopolisztikus jogosítványokkal rendelkezik, miközben a törvényhozás naponta szélesíti a helyi közösségek fejlődésének jogi feltételeit.

A gazdasági és az általános értékválság körülményei közepette a felülről szervezett, irányított és fenntartott közművelődési intézmények működése ugyancsak gazdasági és értékválságba került.

Az ideológiai töltésű nevelésre koncentráló társadalmat felváltani hivatott, a szabad gondolkodást előnyben részesítő társadalom rendkívül rossz anyagi feltételek között „startol”. Ezek alapvetően behatárolják a közművelődési modell kiválasztásának helyi lehetőségeit is. A már nem működő és a még nem működő társadalmi eszmények között húzóó „senki földjén” rekedt közművelődési intézmények agonizálnak.

Az önkormányzatok ugyan mentenék őket, de többnyire nincs mivel, a kormányzat viszont – a nemzeti jövedelem újraelosztásában betöltött előjogait féltékenyen őrizve – a helyi öngazgatás korlátozásaként gyakorolja úgy-ahogy az állami mecenatúráját.

Javaslataim ezért csak az átmeneti helyzet feltételrendszerében reálisnak látszó szakmai elvárásokat, célokat és a hozzájuk vezető utakat tartalmazhatják abban az őszinte reményben, hogy az átmeneti helyzet rövid ideig tart.

Elgondolásom lényege: az intézmény szervezen épüljön be a település (itt és a dolgozatomban mindvégig a hazai kisvárosok nagyságrendjében gondolkodom) – mint közigazgatási egység és mint állampolgári közösség –

életébe, benne mindennapi gyakorlatával bizonyítsa létének szükségességét, ugyanakkor működéséhez kapja meg a nyilvánosság érdeklődését, alkotó és együttműködő támogatását. Tehát: ne az intézmény válassza ki a város népességéből tömegbázisát, hanem a helyi társadalmat alkotó állampolgárok és közösségeik töltsék meg tartalommal a település önkormányzata által finanszírozott intézményt, és ezt az intézmény munkatársai a városi közszolgálat rangjához méltó hivatástudattal és szakmai felkészültséggel segítsék elő.

Kultúra, művelődés, közművelődés

Az egyén számára a közszolgálati feladat által kínált cselekvési tér feltételeit és korlátait, a közösség szolgálatának módjait – a szubjektív szándék mellett – a való világ (ezen belül a makro- és mikroszintű társadalom), illetve a konkrét feladatvállalás elméleti megalapozottsága szabja meg. Most különösen fontos a valósággal ütköztetni a különféle elméleti irányzatokat, és esetenként nyers egyszerűséggel választani az „ideálisan lehetséges” helyett a „realizálható, megalapozott bizonyosságot”. Ezért emberi és szakmai tisztességből elkerülhetetlen néhány fogalom aktuális értelmezése.

Pillanatnyilag tisztázatlan, hogy az egész társadalom ideológiai erőviszonyai, mozgásirányai miként alakulnak tovább, és az állami irányítás milyen társadalom- és kulturpolitikai elvek alapján, milyen célok megvalósítása érdekében fejti ki igazgatási funkcióját. Az európai szemléletű kulturális rendszerbe való beépülés alternatíváinak kormányzati megfogalmazása még várat magára, vagy ha ez megtörtént, a szakma előtt is titkokban maradt. Így a települések sem rendelkezhetnek a helyi viszonyokra alkalmazható kulturális stratégiával, s esetenként a kormányzati elképzeléseket „tromfoló” ellenstratégiával. A marxista kultúrelmélet feladása, de nem megszüntetése után napjainkban jelen van a kultúranropológiai irányzat és a kulturális funkcionalizmus. A pszichologizáló iskolák reneszánszukat élik, hogy H. Marcuse biológiai alapon végbemenő kulturális forradalom elméletéről ne is beszéljünk.

A sokféle elmélet egyidejű jelenléte ugyan jó dolog, de gyakorlati kipróbálásukhoz hiányzik az anyagi bázis. Az elméleti zűrzavart a rend-

szerváltás kísérő jelenségei (messianizmus, ideológiai szélsőségek, populista filozófiák, vulgarizmus stb.) is fokozzák. Ezek hazafias frazeológiájuk ellenére is nemzetietlenek, mivel egy tetszőlegesen kiválasztott és felületesen megismert, de gazdaságilag mindenképpen előttünk járó ország esetleg évszázadok alatt kifejlődött nemzeti kultúrája egy-egy szeletének gyakorlatát mint általános elméleti vezérfonalat kívánják alkalmazni.

Mindezek után felvetődik a kérdés: melyik kultúrelméleti irányzatban találhatjuk meg valamely település kulturális stratégiájának – mint az intézményi munka elvi meghatározójának – kialakításához szükséges támpontokat.

A magam részéről tanulmányozásra érdemesnek tartom a kultúranropológiai irányzat felfogásában azt a megállapítást, amely szerint a kultúra lényegét az egyes népcsoportok empirikusan megragadható magatartás-, életmód-, és gondolkodásbeli közös jellemzői adják, s ezek egyben az adott társadalomra érvényes és önálló értékrendszerként kezelendők.

A kulturális funkcionalizmus irányzatából elgondolkodtatónak ítélem azt a tézist, amely a kultúrát az emberi szükségletek kielégítésére szolgáló rendszer működési módjának tartja.

Az értékproblémát felvető neokantizmus a kultúra fogalmát leszűkíti a művészet alkotásainak megértésére, befogadásának képességére, illetve a művészi alkotási folyamatra. Ez az irányzat vulgarizált változatában nálunk is erősen tartja magát, ami azért szomorú, mert már a reneszánsz kor – amely hazánkat Európa élvonalában találta – a kultúra fogalmába emelte a mindennapi életet, és az ókor klasszikus mintájára kísérletet tett az individualitás társadalmi értékének rekonstrukciójára a kultúra anyagi és szellemi oldalának újbóli egységbe vonásával.

A kultúra marxista felfogása a felvilágosodásban gyökerező klasszikus nevelési funkciót az ideológiai célzatossággal kapcsolta egybe, ugyanakkor a kultúrát az ember és az objektíváció között létesült viszonyok összességének tekintette. Erre a felfogásra épült a társadalom kultúraközvetítő rendszere (család, iskola, közművelődési intézményhálózat, tömegkommunikáció, munkahely), a művelődés-, az oktatás-, és a művészetpolitika.

A vázlatos felsorolásból is kitűnik: az elméletek mindig valamilyen érdek mentén rendeződtek és eszerint kaptak új és új jelentést. A hatalom számára mindig az általa közvetíteni kívánt érték

jelenti a kultúrát, az általa preferált kultúráközvetítési folyamat a művelődést, amelynek egyfajta, de az adott hatalom által „üdvöztőnek” tekintett módszere a közművelődés. Ez a rideg valóság. Feltételezhető azonban, hogy a parlamenti demokrácia körülményei között a „rideg valóság” színesebb, ha úgy tetszik: településenként másként és másként artikulált lesz majd.

Demokrácia, nyilvánosság, információ

1991-ben a társadalmi közmegegyezés kulcsszava a demokrácia lett, amely remélhetőleg nem reked meg a képviseleti demokrácia szintjén, és nem korlátozódik csupán a közigazgatás demokratizálására, hanem a részvételi demokrácia igényével az emberi élettevékenységek, a társadalmi lét egészét átszöve teljesedik ki. A demokrácia biztosítéka és éltető eleme a nyilvánosság, de mindkettő üres fogalom információ nélkül. Az információ – mondják – hatalom. Az információ itt olyan tényeket, adatokat, összefüggéseket jelent, amelyek nélkül még a demokratikus közigazgatás intézményeit sem lehet felépíteni, nemhogy a részvételi demokráciát működtetni. A társadalmi információs szükségletek az emberi tevékenység különféle szektoraihoz kapcsolódnak, és közvetítésük technológia szerinti megközelítése idejé múlt. A tanfolyam, klub, szakkör, bibliográfiai tájékoztatás csupán az információközvetítés technológiáját jelenti a közművelődés rendszerében, de nem fedi le a „köz” művelődése során megvalósuló értékremlő, értékátadó és értékmegőrző folyamatot.

Ezzel szemben a funkcionális tájékoztatói igények nem képeznek zárt kategóriákat, mert az élet változásaival az információszükséglet is változik. *Móricz Zsigmond* egyik írásában érdemben tárja fel ezt a lényegi folyamatot:

„Magyarország az a ritka hely, ahol száz évvel ezelőtt a földesurak önként adták meg a felszabadítást a jobbágyi kasztnak. Most pedig az történik, hogy a kormányzat adja a földműves és szegény elnyomottságban tespedő parasztférfység kezébe a szabad tudást, a szabad gondolatot és a szabad szót. A nép tanulni akar, de nem a tudományokra való kíváncsiságból, hanem azért, hogy megtanulja, hogy javíthat sorsán.” (A nép tanulni akar. = Kelet Népe. 6.évf. 1940. 8.sz.)

A sorsjavító szabad tudás, gondolat és szó Móricz Zsigmondnak remény, nekünk pedig nehezen beváltható ígéret maradt. Az egymást váltó rendszerek ideológiai pergőtüzében a nép sebeket kapott, és bizalmatlanságot, gyanakvást tanult. Fél évszázada a Móricz Zsigmond üdvözölte népfőiskolai mozgalom egy valóságos élettevékenységhez kötődő funkcionális tájékoztatói igénykielégítés technológiája volt. Azokban az országokban, ahol ennek gyakorlata, intézményrendszere és hagyományokba rögzült kultúrája kialakulhatott, vitathatatlanul sikeres, közmegegyedést szolgáló lett. Magyarországon ma több népfőiskolai vezetőjelölt és önjelölt van, mint ahány résztvevője volt e hazai mozgalomnak egész fennállása, tehát 1940 és 1948 között. Az emberek mostanában inkább egy agykontroll tanfolyamra próbálnak bejutni és szellemi színvonaluktól függően Móricz műveihez, vagy Rambóhoz menekülnek a társadalmi valóság elől.

A mostani régi-új politika megnyerte az emberek szándékát, s ezzel elsődleges változtatási célja megvalósult. Az emberek elsődleges célja viszont a számukra terhes valóság megváltoztatása lett volna, és ez nem sikerült. Ennyi idő alatt nem is sikerülhetett. Új terhek, ismeretlen, több korosztály által meg nem élt, az egyén számára bizonytalan kimenetelű folyamatok kezdődnek, illetve erősödnek fel (infláció, munkanélküliség, tömeges elszegényedés, deviancia stb.) és a nép nem tudja „hogyan javíthat sorsán”.

Móricz Zsigmond óta immár nem először van alkalmunk újat és újra kezdeni. A kormány egyelőre nem kényszerít ránk kizárólagos tudattartalmakat, ízlést és hegemon ideológiát, de előszeregettel old meg szakmai kérdéseket politikai, hatalmi eszközökkel, és az alapítványi és pályázati rendszerek összehangolt működtetésével a korábbi társadalmi-politikai rendszerénél hatékonyabb módszereket próbál alkalmazni a központi akarat érvényesítésére.

Végül is milyen lehetőségeink vannak hát? A hatalom nézőpontjából vizsgálva a közművelődés tartalmát, találónak tartom *Losonczy Ágnes* alternatíváit:

„Amit mi akarunk, az kell neked.” „Amit mi akarunk, azt kell akarniuk.” „Azt kell adni, amit akarniuk kellene.” „Azt kell adni, amit akarnak.”

A négy választási lehetőség valójában csak kettő. A korai feudalizmus időszakából történelmünk során folyamatosan átmentett paternalizmus – mint a közhatalom gyakorlásának maga-

tartásmintája – vérmérséklettől és empátiaképességtől függően indukálja az első három válsz valamelyikét. Itt mindenki tudni véli, hogy a másik embernek mit kellene tudnia, miként kellene cselekednie, és csak keveseket foglalkoztat az, hogy valójában mit tud, mit akar és miért cselekszik az elvárások ellenére. Ez utóbbit a hatalom régebben „kivizsgálta”, ma – remélhetőleg – csak megvizsgálja, régebben hordozóját „meggyőzte a helyes cselekvésre”, most csak értetlenséggel vádolja. Egy működő demokrácia viszont önvizsgálattal kezdené például a kormányzati elvárástól eltérő állampolgári magatartások tanulmányozását.

Az önmérséklet, a tolerancia, a másság elviselésének képessége nem velünk született adottság, hanem a valóságos társadalmi cselekvés folyamatában és következtében alakul ki. A kölcsönös meggyőzés esélylehetőségét biztosító művelődésre biztató kísérletek, reményre jogosító próbálkozások szép számmal akadtak, de a demokrácia közegének hiánya miatt nem válhattak gyakorlattá. Az „azt kell adni, amit akarnak” művelődési stratégia egyik legnagyobb hazai művelője, a szabadművelődés elméletének és gyakorlatának képviselője, *Karácsony Sándor* erről így ír: „... a népművelésben más műveli a népet, a szabadművelődésben maga művelődik a nép – ahogy igénye, kedve tartja.”

Szabadművelődés és a közösségi ház

A művelődés a legszemélyesebb magánügy. Az ember (a polgár) saját érdeke, érdeklődése, igénye, ízlése, belátása, felelőssége (sőt: anyagi helyzete) szerint teszi ezt. Senkinek, még a társadalomnak sincs meg a joga az egyes ember művelődési szándékát minősíteni, abba kérés nélkül beleavatkozni. Szándékaik és érdekeik ellenére a felnőtt emberek sem egyénekenként, sem csoportosan nem nevelhetők, – a legjobbnak ítélt célok érdekében sem. Emberre irányuló kulturális fejlesztést, formálást, szellemi beavatkozást az érintettek bevonása nélkül nem tervezhet és nem végezhet senki. A művelődni akarók számára azonban olyan intézményi rendszert kell fenntartani, amely a változatos igények és igénykielégítés miatt korántsem olcsó. A liberális nyugati társadalmak többségében az általános és középiskolai

oktatás mellett a közkönyvtárak nyújtják ezt a minden polgár számára elérhető szolgáltatást.

Nálunk – kisvárosi szinten – talán a közösségi ház lehetne a szabadművelődés elméletének gyakorlati megvalósítója, amennyiben sikerül megszabadulnunk a korábbi népművelési sztereotípiáktól, azaz a nem egyenlő partnerek kvázi együttműködésére alapított, felülről és kívülről irányított aufklárista-voluntarista népboldogítás reménytelen erőltetésétől. Ennek előfeltétele a könyvtári tevékenység köré szerveződő művelődés. Egy ilyen intézmény létrehozása egyszerűs mind komoly szakmai kihívás is, hiszen a város polgárait szellemileg, lelkileg gazdagabb életre kondicionáló, a harmonikusabb emberi lét szolgáltatásban hasznossá váló, sikerélményt, közösségi örömet és egyéni boldogulást nyújtó tevékenységek széles választékával ellátni felettébb bonyolult feladat.

A könyvtári tevékenység köré szervezett közösségi ház a kellő gyakorlat megszerzése után és anyagi feltételei függvényében a lakossági kapcsolatépítés ideális színterévé válhat, azaz magára vállalhatja:

- a lakossági művelődési kezdeményezések támogatását,
- a sokoldalú és szakszerű kulturális szolgáltatást,
- a társadalmi hátrányok csökkentését,
- a beilleszkedési zavarok leküzdését,
- a helyi társadalom szükségleteinek és problémáinak feltárását és a megoldásukban való közreműködést.

Nagyon fontos, hogy a közösségi ház önkormányzati gesztusokat nyújtó intézményként működjék, tevékenységének szervezésében és végrehajtásában a demokrácia optimális magartás- és cselekvési mintáit érvényesítse, ugyanakkor legyen védő és pártoló színtere a gyerekeknek, az öregeknek, az elszegényedetteknek, menedék a magányosoknak, ahol ismerettel, tudással és emberséggel oltalmaznak minden szükségben szenvedőt.

Kínáljon korrekt, világos, jól elhatárolható kulturális szolgáltatásokat, amelyekből a város lakossága igény szerint válogathat. A kínálatot folyamatosan, illetve – az egész művelődési évről szólóan – minden év augusztusában (a tanév kezdéséhez igazodva) a helyi újság mellékleteként lehetne a lakossághoz eljuttatni.

E programban – és persze: a tényleges tevékenységben – egyrészt helyet kapnának az ön-

szervező helyi társadalom fejlettségéhez és szükségletéhez igazodó speciális tanfolyamok, a munkás szakképzés, átképzés és továbbképzés iskolán kívüli formái, a gazdasági, pénzügyi, vállalkozói kurzusok, az együttműködési készséget fejlesztő tréningek, a közhasznú információterjesztés hagyományos és nem hagyományos formái (népfőiskola, lakossági szolgáltatást segítő programok, számítógépes adatszolgáltatás stb.) vagyis minden, ami iránt szükséglet mutatkozik és amit az intézmény tárgyi, technikai és anyagi feltételei lehetővé tesznek.

A közösségi ház szakmai feladata lenne még az is, hogy a város kulturális életéhez a nyilvánosság kontrollján keresztül kapcsolódjék, illetve hogy a valószínűleg létrejövő szakmai autonómiák, érdekvédelmi és érdekképviseleti tömörülések munkájában az önkormányzat által biztosított szakmai jogosítványokat a demokrácia szabályai szerint érvényesítse.

A közösségi ház könyvtára

A különféle emberi tevékenységekhez kapcsolódó dokumentum- és információnyújtásban a könyvtár rendelkezik a legnagyobb tapasztalattal. A marosvásárhelyi *Fülöp Géza* joggal szögezi le az *Ember és kommunikáció* c. könyvében, hogy az első kommunikációs szakembernek Assurbanipál ninivei könyvtárosát kell tekinteni, aki elsőként rendszerezte a kőtáblákba vésett tudományos és művészeti értékeket, mindazt, amit e téren az emberiség addig felhalmozott.

A szellemi és erkölcsi megújuláshoz és továbblépéshez az alkotó és az alkotásokat közvetítő értelmiségnek mindig biztos háttere volt, van és lesz szüksége, s ezt a háttérrel intézményesen csak a könyvtár biztosíthatja. Így a könyvtár minden tudományos, oktatási és művészeti tevékenység alapintézménye. A könyvtárak – lényegüket tekintve – nagyon keveset változtak az idők folyamán, „mindössze” az információhordozók és az információkezelési technikák mentek át forradalmi változásokon. S ez az idézőjelbe nem véletlenül tett „mindössze” soha nem látott módon tágtotta ki, tette hatékonyabbá a könyvtári munkát.

A speciális ok, amiért a könyvtárat kell megtenni a közösségi ház központjává, az, hogy a

„népművelésnek”, a „közművelésnek”, a „népnevelésnek” az új körülmények között mindenképpen szabad művelődéssé kell válnia. Míg a sztálinista és posztstálinista gyakorlatban – az „eszi, nem eszi, nem kap mást” jegyében – a csoportos foglalkozásokra esett a hangsúly, a kialakuló újban – mint már szó volt róla – a művelődést a legszemélyesebb magánügynek kell tekinteni, s kívárni, hagyni, illetve csak diszkrétan segíteni, hogy ezek a „magánügyek” a közös érdekek alapján sokféleképpen „lélező” közösségekké szerveződjenek, esetenként megszűnjenek, hogy azután új alakzatokban jelenjenek meg.

A könyvtár- és információhasználat mindig is a magánkezdeményezésre épült, s ezt a legmanipulatívabb években sem sikerült teljesen megszüntetni. Ezért volt igaza *Sallai Istvánnak*, amikor azt mondta, hogy „nálunk (mármint a könyvtárban) nincs szabadság, csak sok mindent megengednek”. Cserében azután a könyvtár egészen a rendszerváltásig bezáróan némiképpen „gyanús”, nem igazán „megbízható” intézménye maradt a népművelésnek.

A könyvtáraknak, mint ősidők óta, ma is az a rendeltetése, hogy az információhordozókat módszeresen beszerezze, feltárja és hozzáférhetővé tegye a felhasználó számára. A ma könyvtárának – a közösségi ház könyvtárának is – a „felhasználó” fogalmát a lehető legszélesebben kell értelmeznie. Ez azt jelenti, hogy a könyvtár

- éltető közössége – a város lakossága – szükségleteinek megfelelően összegyűjti, feltárja és megőrzi mindazt az információt, amit írott-nyomtatott, vizuális, audiovizuális és elektronikus formában rögzítettek, azaz ebből a nézőpontból értékmegőrző és gyűjteményi funkciót lát el;
- a lakosság életének változásaihoz igazodva tájékoztat, s ehhez a saját és a könyvtárugy teljes eszközrendszerét, tehát az adat- és információáramoltatás elektronikus-távközlési eszközeit is igénybe veszi. Innen nézve a dolgot, információs központként funkcionál mind az önkormányzat felelősségteljes döntéseinek megalapozása, mind pedig a lakosság információ igényeinek kielégítése céljából.

Némi hangsúlyáthelyezéssel szólva, a ma „kellő” könyvtárat úgy kell fejleszteni és működtetni, hogy

- humanista intézmény legyen, azaz törekedjék az emberiség kulturális és civilizációs fej-

lődése során létrehozott értékek közvetítésére,

- liberális szellemben szolgáltatson, azaz dokumentum- és információszolgáltatásában mellőzze az ideológiai és pártpolitikai szempontokat;
- vállalja a szociális elkötelezettséget, azaz nyújtson szolgáltatásokat a hátrányos helyzetű polgároknak (vakoknak-csökkenlátóknak, öregeknek, betegeknek, mozgássérülteknek) is, illetve segítse a polgárokat a gazdasági-műveltségi hátrányok megszüntetésében.

A közösségi ház szolgáltatásrendszere

A liberális társadalmakban semmiféle közművelődést szolgáló intézmény szolgáltatásrendszere nem lehet statikus, lezárt és bármiféle adekvát igény elől elzárkózó. A mindenkorai szolgáltatásrendszer egyfelől a valós lakossági – egyéni, közösségi és autonóm szervezeti – igényektől függ, másfelől attól, hogy valamely szolgáltatás fenntartásához rendelkezésre állnak-e a szükséges pénzeszközök (költségvetési garancia, költségvetési támogatás, különféle alapoktól nyert támogatás, önnfenntartás).

Az igényeket közvéleménykutatással, kulturális marketinggel lehet felderíteni, az anyagiakat – vagy legalábbis egy részüket – okosan érvelő gazdálkodási politikával megszerezni. Az okos érveléshez – természetesen – sokkal nagyobb költségérzékenységre van szükség, mint amilyet korábban megszoktunk, ha egyáltalán kialakulhatott az efféle érzékenységünk.

Noha az állami támogatás mértékétől, az önkormányzat és a lakosság anyagi erejétől és áldozatkészségétől függően az intézményi szolgáltatások köre szűkíthető és bővíthető, realizálható bizonyosság egy kisváros szolgáltatási rendszer szükséglete:

1. Könyvtári szolgáltatások

1.1 Könyv-, folyóirat-, hanglezet-, hangos könyv-, videokazetta, diafilm kölcsönzés, kölcsönzési előjegyzés, könyvtárközi kölcsönzés és másolatközvetítés.

1.2 Helybenolvasás az olvasótermi és prézens gyűjteményből, hírlapolvasás, zenehallgatás, video-filmvetítés (kötelező olvasmányokból is), mikrofilm olvasás.

1.3 Tájékoztatás, ezen belül gyorstájékoztatás, szaktájékoztatás, irodalomkutatás, bibliográfia készítés, a helyismereti kutatómunka segítése, a honismereti és egyéb pályázatok segítése, számítógépes információszolgáltatás, szelektív információterjesztés, olvasási tanácsadás, önkormányzati anyagok rendelkezésre bocsátása, a szociális otthonokban és az öregek napközi otthonaiban felolvasás, zenehallgatás és könyvcserre, hátrányos helyzetűek (betegek, öregek, vakok, mozgássérültek) irodalommal való ellátása, bejáró és napközi otthonba nem járó gyerekekkel való foglalkozás, pályaválasztási tanácsadásban való részvétel, a munknélküliek átképzésének és álláskeresésének segítése, a kismamáknek baby-sitter szolgálat a könyvtárhasználat idejére.

1.4 Járulékos szolgáltatások: hangzó dokumentumok másolása, fénymásolás, főlőpéldányok eladása, a fiók- és városkörnyéki könyvtárak módszertani gondozása, letéti könyvtárak működtetése.

2. Csoportos és közösségi szolgáltatások

2.1 A tanulóifjúság részére a tanórán kívüli nevelés és oktatás valamennyi lehetséges módszerének és formájának alkalmazása az óvodák és iskolák nevelőtestületeivel együttműködve.

2.2 Ismeretterjesztés (előadások, vetítések, tanfolyamok, kirándulások, író-olvasó találkozók, információ- és könyvtárhasználati gyakorlatok, számítógépes információkeresési bemutatók stb.)

2.3 Művészeti programok (kiállítások, színházi, irodalmi, zenei műsorok stb.).

2.4 Autonóm egyesületek számára program és szaktanácsadás.

2.5 Alkotótelepek, alkotótáborok működtetése.

2.6 Igény szerint művészeti csoportok számára működési feltétel biztosítása rendszeres és időszakos jelleggel.

2.7 Nyitott, kötetlen gyermekfoglalkozások.

2.8 Kiadói tevékenység.

Összegezve

A világ – és benne a makroszintű társadalom – változásai okozta kihívásra a helyi közösségek és a közösségeket alkotó egyének élettevékenységük állandó megújításával reagálnak. Ezért fel-

fogásom szerint a demokrácia viszonyai között a helyi közművelődés tartalmát alapvetően a település lakosságának élettevékenysége artikulálja. A könyvtári szolgáltatások egyéni igénybevétele során feltárt művelődési szükségletek kedvező feltételeket teremtenek az azonos egyéni érdek és érdeklődés mentén kibontakozó informális csoportszerveződéshez. A közösségi szolgáltatások újabb egyéni művelődési szükségletek forrásai lehetnek. Ebben a bonyolult, sokszínű és állandóan megújuló folyamatban az intézmény magatartásának meghatározó jellemzője a szakszerűség.

IRODALOM

1. Az Alföld c. folyóiratban lezajlott vita 1983-1984.
2. BEKE Pál: Művelődési otthonon innen és túl. Bp. Művelődéskut. Int. 1987.
3. FODOR Péter: A közművelődésről ma. = Kultúra és Közösség. 1990. 3.sz. 108-112.p.
4. FORRÁS c. folyóirat tematikus száma (1984. 12.sz.)
5. FÖLDEÁK András: Egy hivatás szakmai esélyei. = Kultúra és Közösség. 1990. 3.sz. 75-93.p.
6. HIDY Péter: Proféták helyett a profik. = Kultúra és Közösség. 1990. 3.sz. 94-103.p.
7. HISLE, W. Lee: Learning resource services in the community college: on the road the Emerald City. = Coll.Res.Lib. 50.vol. 1989. 6.no. 613-625.p. Bibliogr. Az amerikai népfőiskolák eszköztárainak története és fejlesztési elképzelései.
8. HORVÁTH Dezső: A zombói népfőiskoláról. = Csongrád Megyei Könyvtáros. 21.évf. 1989. 3/4.sz. 197-200.p.
9. HORVÁTH Tibor: A korszerű könyvtár és a műszaki fejlesztés. = Együtt. 16.évf. 1985. 1.sz. 63-67.p.
10. Innováció a közművelődésben. A közművelődés fejlődésének tendenciái a 80-as évek Magyarországon. (Kiegészítette Vercseg Ilona. Szerk. Fényi Tibor.) (Látélet a kultúráról – szakértői vizsgálatok.) Bp. OKK, 1989.
11. KARÁCSONY Sándor: A magyar észjárás. = Magyar Hírmondó. Bp. Magvető. 1985. 561 p.
12. KISS Jenő: Rendszerváltás – modellváltás. = Könyvtári Figyelő. 37.évf. 1991. 3.sz. 27-30.p.
13. KOVALCSIK József: A kultúra csarnokai : A közösségi művelődés színterei, utópiák, mozgalmak, társadalomszervezés, a művelődési otthonok kialakulása. Bp. Műv. Kut. Int. 1986. (1.köt. 544.p. 2.köt. 504.p. 3.köt. 280.p.)
14. LÁNYI Gusztáv: Autonómia és természetes észjárás. Karácsony Sándor és tanítványai reformtörekvéseiről. = Világosság. 1989. 1.sz. 43-50.p.
15. LÁNYI Gusztáv: Karácsony Sándor és a szabadművelődés. = Valóság. 1984. 4.sz. 54-69 p.
16. MARUSZKY József – PAPP István: Útkereső könyvtárak. = Hajdú-Bihari Napló. 1987.aug.27. A cikket még a Népújs. (Heves) 1986.aug.27.; Dolgozók L. 1986.aug.30. Nógrád 1986.aug.30.; Szolnok M.Népl. 1986.szept.18.; Zalai Hírl. 1986.szept.20. számában közölte.
17. NÉMETH János István: Az európai művelődésszervezés három modelljének alapelvei. = Kultúra és Közösség. 1987. 3-4.sz. 193-208.p.
18. PAPP István: Demokrácia, nyilvánosság, információ. = Könyvtáros. 39.évf. 1989. 11.sz. 667-671.p.
19. PAPP István: A FSZEK hálózatfejlesztési irányairól folytatott viták tanulságai. = Könyvtáros. 38.évf. 1988. 3.sz. 125-133.p.
20. PAPP István: A könyvtár mint a közösség háza. = Könyvtáros. 36.évf. 1986. 5.sz. 252-259.p.
21. PAPP István: Könyvtári párhuzamok, avagy két, B típusú könyvtárpéletről. = Könyvtáros. 36.évf. 1986. 1.sz. 23-28.p.
22. PAPP István: A könyvtárépítési és berendezési tanácsadó szolgálatról = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 35.évf. 1988. 6/7.sz. 267-273.p.
23. PAPP István: Közművelődési könyvtárak és innováció. (1-3.r.) = Könyvtáros. 38.évf. 1988. 4.sz. 203-208.p.; 5.sz. 253-259.p.; 6.sz. 326-333.p.
24. PAPP István: Vita a központi könyvtárak olvasószolgálati alapfunkcióiról. = Könyvtári Híradó. 32.évf. 1988. 5.sz. 1-3.p.
25. SZENTE Ferenc: Kaszinói tudósítás. = Könyvtári Levelező/lap. 1990. 3.sz. 12.p.
26. SZENTE Ferenc: Könyvtáraink úton a holnap felé. = Együtt. 16.évf. 1985. 1.sz. 59-62.p.
27. SZENTE Ferenc: Lesz-e holnap városi könyvtár? = Könyvtári Levelező/lap. 1989. 6/7.sz. 10-11.p.
28. SZENTE Ferenc: Megyeszékhelyi városi könyvtárak tanácskozása Debrecenben. = Könyvtáros. 36.évf. 1986. 8.sz. 466-468.p.
29. TAMÁS Tibor: Fórum a hálózatfejlesztési koncepcióról. = Könyvtári Híradó. 31.évf. 1987. 6.sz. 5-6.p.
30. TÁRSADALMI riport, 1990. Szerk. Andorka Rudolf. Bp. Társ. 1990. 629.p.
31. ZEMPLÉNI Ferenc: Az SZDSZ ideológiai elképzeléseiből. = Ma Holnap. 1989. márc. 8.

A pedagógusok információs igényvizsgálata egy veszprémi szakközépiskolában

Kolozs Barnabásné

Az alábbi írás az ELTE Könyvtártudományi Tanszék által iskolai könyvtárosok számára szervezett posztgraduális továbbképzésre készült munka átdolgozott változata.

Az országos pedagógiai információs rendszer (OPIR) szervezésének munkálatai a hetvenes évek elején indultak, bár a végleges tervezését a közoktatási terület csak 1985 augusztusában fogadta el. Valószínűleg alapos indokai vannak, hogy több mint másfél évtized elteltével a rendszer még mindig nem működőképes. Azt szinte lehetetlen felbecsülni, hogy az amúgy is léphátrányban lévő magyar nevelésügy mekkora kárt szenvedett, milyen visszafogó hatással van rá a megvalósíthatatlan információellátás.

„Az OPIR az eredeti szándék szerint döntési, tehát vezetői rendszer. Mivel azonban az egyetlen magyar rendszer a közoktatásban, a másik két felhasználói csoportot (a hazai kutatókat és a gyakorló pedagógusokat – a szerk.) sem hanyagolhatja el. Különösen erős a gyakorló pedagógusok szolgálatának szándéka. (Az OPIR-ral szemben elhangzott bírálatok azzal érveltek vagy érvelnek, hogy a pedagógustársadalomnak nincsenek igényei a pedagógiai információ iránt. Azon túlmenően, hogy ez a kritika megalapozatlan, hiszen semmiféle ténnyel soha senki nem támasztotta alá, felelőtlen is. Sommásan ítéli meg a legnagyobb értelmiségi réteget, ami önmagában is gyanús. S miért éppen a pedagógus »igénytelenségét« firtatják? Miért nem a jogászokét, vagy a mérnökökét, ahol a helyzet a miénkhez hasonló, de információs rendszereik fejlesztésének kezdetén éppen ellenkezőleg, az volt az elképzelés, hogy a tájékoztatás majd felrázza a praktizáló szakembereket. Ha valóban nem lenne igény, akkor éppen azért kellene a tájékoztatást létrehozni. Igény arra nincs, amit nem ismerünk. Ha a pedagógusoknak csupán egyetlen százalékában felébred az érdeklődés – márpedig ennél lényegesen magasabb hányaddal számolhatunk – már ez a százalék is tömeg).”¹

A pedagógustársadalom igenis igényli a pedagógiai információkat, bár igaz, hogy más területek szakirodalmi információellátásával (pl. műszaki, orvosi terület) összehasonlítva, a pedagógiai lényegesen rosszabb helyzetben van. A két legfontosabb nyomtatott tájékoztató kiadvány, a jelenleg 350, ill. 250 példányban megjelenő Magyar Pedagógiai Irodalom, illetve a Külföldi Pedagógiai Információ különféle okok miatt az iskolák

és a pedagógusok csak kis százalékához jut el. Persze nemcsak a pedagógusok szakirodalmi információellátásának gyakorlatával van baj. E témának a szakirodalomban való ritka előfordulása is érdektelenségre utal.

Kamarás István egy 1978-as tanulmányában az 1955 és 1973 közötti szakirodalomhasználati vizsgálatokról megállapítja, hogy elsősorban a termelő ágazatok szakembereinek igényeit mérték fel², legkevesebbet pedig a pedagógusokkal foglalkoztak.³ A pedagógusok körében végzett vizsgálatok közül *Károlyi Ágnes* kutatási jelentése⁴ érintette a tanárok szakirodalmi igényeit. A helyzet az utóbbi években sem változott, ugyanis a hetvenes évek második felétől napjainkig készült igény- és szükségletvizsgálatok zöme továbbra is a műszaki szakemberek és az orvosok körében készült.

A vizsgálatról

A mostoha pedagógiai információellátás és a pedagógusok számára legalább ilyen nehézségeket jelentő szaktudományi (a tanított szaktantárgy) tájékozódás az iskolai könyvtárak munkájában folyamatosan feszültségeket idéz elő. A többnyire egyszemélyes kiskönyvtárak jól működő információszolgáltatási háttér (rendszer) nélkül nehezen tudnak gondoskodni a pedagógusok megfelelő tájékoztatásáról.

Az általam végzett vizsgálat tulajdonképpen nem sorolható a szakirodalomban használatos vizsgálatfajták egyikébe sem. Elsősorban azért, mert ezeket a típusokat a szolgáltatási rendszerek vonatkozásában határozták meg (kiinduló, tájékozódó vizsgálat, illetve kontroll-vizsgálat).

A vizsgálat a veszprémi Táncsics Mihály Építőipari Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet 96 fős tantestületére terjedt ki, középiskolai tanárookra, mérnök-tanárookra, valamint a gyakorlati oktatást végző technikusokra, az ún. műszaki oktatókra. A vizsgálat célja az volt, hogy megismerjük az iskolában tanítók tájékozódási igényeit, szokásait, továbbá, hogy képet kapjunk a könyvtár hatékonyságáról. A válaszok birtokában pedig, korlátozott lehetőségeinket figyelembe véve, javítsuk a könyvtár szolgáltatásait.

Tisztában vagyok azzal, hogy a vizsgált „min-tasokaság” nem jelentős az igényvizsgálatok

menyiségéhez képest, hiszen az 1964-es orvosi felmérésnél 4909 kérdőívet dolgoztak fel (Németh, Szepesi), az 1977-es kontroll-vizsgálaton 412-t (Székely), a műszaki szakemberek között végzett vizsgálatban 1557 személyt kérdeztek meg 1970-ben (Györe), az építésügyi vizsgálat során 1972-ben 1579 főt, az agrárértelmiségiek közül 670 szakembert (György, 1970.). A társadalomtudomány területén Angliában végzett, mindmáig példaként említhető INFROSS vizsgálatban 1087-en válaszoltak és 125 interjút készítettek (Line, 1967.) Károlyi Ágnes – már említett kutatási jelentése, amelynek adatait gyakran használtam összehasonlításként – 1289 pedagógus megkérdezéséről számolt be.

Vizsgálati adatainkból csak általános következtetéseket lehet levonni, de arra talán mégis alkalmasak, hogy a hasonló körülmények és személyi adottságok között működő intézmények számára (tekintettel arra, hogy ez az iskolatípus az utóbbi években igen elterjedté vált), lehetővé tegyék az összehasonlítást.

A vizsgálat módszereiről

Vizsgálati módszerem a kérdőíves felmérés volt. Az iskola tanárainak egy 15 kérdésből összeállított kérdőívet adtam. A kérdőív 15 kérdése három csoportot alkotott: a) a tanárok munkájával és az általános tájékozódással kapcsolatos tájékozódási igényekre vonatkozó, b) a könyvtárhasználatra és c) a személyi adatokra vonatkozó kérdések csoportját.

Személyi adatok: A válaszolók 63%-a tanár, mérnök-tanár, 37%-a gyakorlati oktató volt. (A számok a vezetőket is magukba foglalják.)

Nemek szerinti megoszlás: Férfi 63%, nő 37%. Ahogy a számokból látszik, iskolánkban a tanárok nemek szerinti megoszlása eltér a megszokottól. Ezek az arányok az iskolatípus jellegéből adódnak.

Életkor szerint öt csoportba osztottam a válaszolókat: 20-30 év közöttiek (10%), 31 és 40 év közöttiek (40%), 41-50 év között (29%), 51-60 év között (19%) és hatvan év felett (2%). Legtöbben a középkorúak közül vállalkoztak a kérdőív kitöltésére, a tantestületben is ők vannak a legtöbben, s egyben ők a legaktívabbak is.

Az információtipusok iránti igények

A pedagógusok munkájához fontosnak ítélt információk kijelölése a felsorolt típusok közül választással történt. (Információtipusok Gralewska – Vickery – Roscoe nyomán).

A fiatalok csoportja a tanított szaktárgyával kapcsolatos szaktudományi információt tartotta a legfontosabbnak (100%). A pedagógiai információkat és szakterületének új hazai és külföldi eredményeit pedig 68%-ban tekintették fontosnak.

A második korcsoportban, a 31-40 év közöttieknél némileg változott a helyzet, mert ők a tanított szaktárgyukat és az új pedagógiai módszereket egyaránt magasra értékelték. Ebben a korcsoportban az új gyártmányokkal, technológiákkal való megismerkedést a pedagógiai információkkal azonos fontosságúnak minősítették. Ez utóbbiak iránti igény a szaktárgyak fontosságára is utal, de jelzi a szakközépiskolákban és a szakmunkásképzőkben használatos tankönyvek korszerűtlenségét is.

A 41-50 év közötti korcsoport fele a tanított szaktárggyal és az új szakmai módszerekkel kapcsolatos ismereteket tartotta a legfontosabbnak.

Az 51-60 év közöttieknél inkább a pedagógiai módszerek iránti igény (77%) volt magas, míg a tanított szaktárggyal (54%) és az új gyártmányokkal, technológiákkal kapcsolatos ismeretek iránt alacsonyabb (46%) volt az érdeklődésük. A 60 év felettieknél majdnem hasonló a helyzet, de a minta már említett kis száma miatt, értéke nem számottevő.

Összegezve megállapítható, hogy a pedagógiai információ iránti igény 50 éves korig fokozatosan csökken, ekkor megemelkedik. Az új szakmai módszerek iránt mutatkozó igény a kezdő pedagógusok körében alacsonyabb, a 31-40 éves korcsoporttól kezdve emelkedő tendenciát mutat. Az oktatott szaktárgy és az ezzel kapcsolatos hazai és külföldi újdonságok szerepe fokozatosan csökken az évek során, bár az 51-60 közötti korcsoportban minimálisan emelkedik. Eből arra következtethetünk, hogy a gyakorló pedagógusok többsége az évek múlásával úgy érzi, hogy a tanított szaktantárgy ismeretanyagának azt a részét, amit tanít, többnyire tökéletesen birtokolja, és inkább a pedagógiai és az új szakmai módszerek területén van szüksége ismeretei bővítésére, frissítésére.

Ugyanezen információtipusok iránti igényeket megnézve a tanárok és technikusok (gyakorlati oktatók) csoportjában azt látjuk, hogy a tanároknál a tanított szaktárgyra irányuló információigény igen magas, 81%-os, míg ez a technikusoknál csak 50%-os. A pedagógiai információigény mindkét csoportban hasonló: a tanároknál 66%, a technikusoknál 62%, ugyanakkor az új szakmai módszerek a technikusoknál szerepelnek nagyobb arányban (81%), míg a tanároknál ez 64%. Az új gyártmányokról, technológiákról való információszerzést ugyancsak a technikusok tartják fontosabbnak (77%), míg a tanároknak csak 36%-a.

Ha a kor szerinti, illetve a foglalkozás-beosztás szerinti csoportosítást figyelmen kívül hagyjuk, az derül ki, hogy összességében a gyakorló pedagógusok információigénye a tanított szaktárgy (70%) és az új, szakmai módszerek (70%) iránt a legnagyobb. (Más szóval: csak a korcsoportok szerint figyelhető meg a szaktantárgyi információ értékének némi csökkenése.) Ezeket követi a pedagógiai információs igény (64%). Az eredmény lényegében hasonló az INFROSS vizsgálatban kapottakhoz. Ott a megkérdezett pedagógusok „úgy látták, hogy állandóan lépést kell tartaniok azzal a szakterülettel, amelyet tanítanak, nem pedig a pedagógiai elmélettel, a pedagógiai tárgyú kutatással és a pedagógiai gyakorlattal.”

Minimális a pedagógusok „ki kicsoda” (személyi információ) és az új, termelési eredmények iránti igénye. Ez persze nehezen képzelhető el (főleg az elsőt tekintve), de nyilvánvaló, hogy egy felmérés adatai inkább csak a tendenciákra utalnak, és nem a teljes valóságot tükrözik.

Az információforrások használata

Az információforrásokra vonatkozóan két kérdés szerepelt a felmérésben. Az egyik, a tanított szaktantárgy új eredményeiről, módszereiről, újításokról, más iskolák munkájáról stb. történő, jelenleg használt tájékoztatói forrásokra kérdezett rá. A másik kérdés alapján pedig a munkájukhoz szükséges információ megszerzésének általuk kívánatosnak tartott forrásairól szerettem volna tájékozódni (az iskolai könyvtár által beszerzendő dokumentumokra gondolva). Az információtipusokhoz hasonlóan ezeknél a kérdések-

nél is a felsorolt források közül kiválasztással kellett megjelölni a legfontosabbat.

Életkor szerinti bontásban a legfiatalabb pedagógusoknál leggyakrabban használt információforrás a televízió (86%) és a kollégákkal folytatott beszélgetés (57%) volt. A 31-40 év közöttiek inkább a beszélgetést tartották a fő információforrásnak (68%), ezután következtek a szakmai folyóiratok (57%), a szakkönyvek (46%) és ezek után a televízió (43%). A következő korcsoportban (41-50 év) elsőként említett forrásként szintén a televízió szerepelt (65%), valamivel kisebb százalékkal a szakmai folyóiratok következtek (60%), és egyenlő értékűnek tartották a munkahelyi beszélgetést és a rádió forrásszerését (50-50%). Az 51-60 év közöttiek számára a szakmai folyóiratok jelentették a legfőbb forrást az információszerezésben (77%). Náluk a munkahelyi beszélgetés 46%-kal szerepelt, majd ezt a szakkönyvek olvasása (31%) követte. 60 év fölött a rádiót, a televíziót, a munkahelyi beszélgetést és az értekezletet említették.

Az INFROSS vizsgálat megkülönböztetett ún. formális és nem-formális információforrásokat. Az előbbihez a vizuális (szakfolyóiratok, szakkönyvek, kutatási jelentések, filmek stb.), az utóbbihoz az auditív (rádió és tv, konferenciák, kollégák közötti információcsere stb.) forrásokat sorolták. Ezt a csoportosítást tekintve úgy látták, hogy a társadalomtudományi szakemberek erősen ragaszkodnak a nyomtatott információforrásokhoz.

Felmérésünkben a kapott adatok szerint a formális információforrások közül a szakfolyóiratok használata az életkor előrehaladtával egyértelműen nőtt, a szakkönyveké csökkent. (Valószínűleg a folyóiratok frissebb szakcikkei miatt, és amiatt, hogy egy-egy folyóiratcikk elolvasása kevesebb időt igényel, mint egy terjedelmesebb szakkönyvé.) A nem-formális információforrások között a beszélgetés szerepe az idősebbeknél kevésbé jelentős. Ezt más foglalkozási ágak szakembereinél is megfigyelték. *Búza Péter* műszaki szakemberek között végzett felmérése szerint a szóbeli információ a 20 év alattiaknál a legnépszerűbb (70%).⁵ A tanárok-technikusok közötti csoportosításban a tanárok a kollégákkal történő beszélgetést tartották elsődlegesnek (64%). Ezt követte náluk a televízió (59%), a szakmai folyóiratok (55%) és a szakkönyvek olvasása (41%). A technikusoknak a legfontosabb a szakmai folyóiratok olvasása volt (57%), ezt kö-

vette a beszélgetés (46%), az iskolai értekezletek (39%) és a szakkönyvek olvasása (35%). Tehát a tanárok inkább a nem-formális információforrásokat részesítették előnyben. Az INFROSS vizsgálat során *M.B. Line* jegyezte meg ezzel kapcsolatban: „Nem-formális közlés mindenhol történik és a jövőben is fog mindenhol történni. Ez a tájékoztatási rendszer szórakoztató...”.⁶ Sőt arra is felhívta a figyelmet, hogy a tájékoztatásban újabb formákkal kellene próbálkozni, amelyek a szóbeli információszerezésre épülnének.

A formális információforrásokat csaknem egyformán használták tanárok és technikusok. Legkevesebben – mindkét csoportban – a megyei, országos tanulmányi versenyeket és a szaktanácsadó tájékoztatását értékelték használható információforrásként. Magas volt viszont a televízió forrásértéke, főleg a tanárok körében. Erre már Károlyi Ágnes is utalt 1973-as kutatási jelentésében.⁷ Tehát azóta változatlanul nem csökkent a tv népszerűsége és a felelőssége sem.

A jelenleg használt információforrások után nézzük meg azt, hogy milyeneket szeretnének használni. Valamennyi korcsoportban a szakmai folyóiratokat igényelték a legtöbben. Az első csoportban ezt követte a szakkönyvek, az újságok, folyóiratok olvasása. A második, a harmadik és a negyedik korcsoportban a szakkönyveket és a módszertani kiadványokat szeretnék legtöbben használni. Mindegyik életkor szerinti csoportban legkevesebben a referáló lapokat, a konferenciákat, értekezleteket és a közlönyöket választották, mint kívánt információforrást. A tanárok-technikusok csoportosításban az előbbihez hasonló a nyert adatsor: szakmai folyóiratok, szakkönyvek, módszertani kiadványok. Legkevesebben a közlönyöket, referáló folyóiratokat, valamint a konferenciákat, értekezleteket szeretnék használni információforrásként. A túloidali táblázatok tartalmazták a jelenleg használt és a kívánatosnak ítélt információforrásokat.

A számadatokból azt láthatjuk, hogy mindkét csoportosításban erős kívánság fogalmazódott meg a publikált információ, elsősorban a szakmai folyóiratok iránt. Ez egyben jelzés is az általános pedagógiai és szakmódszertani, valamint a szaktudományi folyóiratok beszerzésére vonatkozóan, de talán még a folyóiratkiadásban érdekelték számára is. Mindenesetre azt mutatja, hogy a pedagógusok igénylik a jó szakmai periodikumokat.

formális (vizuális) információforrások

korcsoport	jelenleg használt		szeretné használni	
	szakfolyóirat	szakkönyv	szakfolyóirat	szakkönyv
	%	%	%	%
20-30 év	14,3	42,8	85,7	71,4
31-40 év	57,1	46,4	78,6	50
41-50 év	60	35	60	30
51-60 év	76,9	30,8	69,2	38,5
60 év felett	-	-	100	-

beosztás	jelenleg használt		szeretné használni	
	szakfolyóirat	szakkönyv	szakfolyóirat	szakkönyv
	%	%	%	%
tanárok	54,5	40,9	70,5	47,7
technikusok	57,7	34,6	76,9	34,6

nem-formális (auditív) információforrások

korcsoport	jelenleg használt			szeretné használni	
	beszélgetés	rádió	tv	beszélgetés	rádió-tv
	%	%	%	%	%
20-30 év	57,1	28,6	85,7	28,6	28,6
31-40 év	67,8	39,3	42,8	21,4	17,8
41-50 év	50	50	65	25	15
51-60 év	46,1	23	15,4	23	7,7
60 év felett	50	50	50	-	100

beosztás	jelenleg használt			szeretné használni	
	beszélgetés	rádió	tv	beszélgetés	rádió-tv
	%	%	%	%	%
tanárok	63,6	43,1	59	27,3	20,5
technikusok	46,1	30,7	30,7	15,4	15,4

A szakmai folyóiratok iránt megfogalmazódott igényekhez szorosan kapcsolódnak a szakirodalom olvasásának indítékaira adott válaszok is. A szakirodalom olvasását önképzésük szempontjából érezték fontosnak a legfiatalabbak (100%). A következő korcsoportokban pedig inkább a munkájukhoz tartották szükségesnek a megkérdezettek (71%, 65%, 70%). A tanároknál erősebb az igény a szakirodalom olvasására (68%), mint a technikusoknál (58%).

Információszerzésre használt intézmények

„...az OPIR két nagyobb részből építkezik: a magintézményekből és a terjesztő hálózataból. A magintézmények: az OPI, az OKI, a TIT és az OPKM... A magintézmények az országos terjesztésre szánt információ előállítói, elemzői, szolgáltatói, egyben a nagy adatbázisok fenntartói. A terjesztői hálózat tagjai fogadják a magintézmények szolgáltatásait, ezeket továbbítják a megyei felhasználókhhoz, iskolákhoz, tanácsokhoz.”⁸

A pedagógusok szakmai és a napi általános információszerzésében nélkülözhetetlen szerepet töltenek be az információszerző intézmények, legfőképpen a könyvtárak. A kérdőív a városban található jelentősebb könyvtárakat sorolta fel. Ezekből kellett kiválasztaniuk az általuk ténylegesen használtakat, az igénybevétel gyakoriságát sorszámozással is jelölve. A sorszámozás a legtöbb esetben elmaradt, így csak azt lehetett megállapítani, hogy mely intézményeket látogatják. Az említett könyvtárak: Megyei Pedagógiai Intézet pedagógiai szakkönyvtára, Országos Oktatástechnikai Központ Könyv- és Média-tára, Megyei Könyvtár, Vegyipari Egyetem Központi Könyvtára, Megyei Művelődési Központ Könyvtár-Filmtár, Megyei Levéltár, Bakonyi Múzeum könyvtára, üzemi-vállalati könyvtár, az iskolai könyvtár, illetve a megkérdezettek házi könyvtára.

Valamennyi korcsoportban az iskolai (azaz a munkahelyi) könyvtárat veszik igénybe a legtöbben (70% felett). Viszont nagyon kevés azoknak a száma, akik kizárólag az iskolai könyvtárat használják (mindössze a 31-40 év közöttiek 7,1%-a és a 41-50 év közötti pedagógusok 10%-a). A tanításhoz való felkészülésben szerepet kap még a házi könyvtár és más könyvtárak használata is. Legjellemzőbb az iskolai könyvtár, és egy másik könyvtár, ill. a házi könyvtár használata. Az

iskolai könyvtár mellett a másodikként megjelölt könyvtár változó. A tanárok-technikusok csoportjában a tanárok többsége, 27,3%-a vette igénybe az iskolai könyvtárat, még egy könyvtárat és a saját házi könyvtárát. A tanárok könyvtárhasználata igényesnek és összetettnek mondható. Közülük sokan (20,4%) az iskolai és a házi könyvtáron kívül két vagy több könyvtárat is használtak. A technikusoknál másként alakultak ezek a számok. Ebből a körből 38,5% egyáltalán nem használta az iskolai könyvtárat. Ez talán azal magyarázható, hogy a gyakorlati oktatók jelentős része a főépülettől távolabb lévő tanműhelyekben dolgozik, és hetente csak egyszer, vagy még ritkábban van bent az iskolában. Közülük 7,7% használta csak az iskolai könyvtárat. Többségük (23%) az iskolai, egy másik könyvtárat és a házi könyvtárát. Az iskolai és két vagy több könyvtár használata összesen 7,7%-ukat jellemezte. Az iskolai és házi, az iskolai és más könyvtár (házi itt kivéve) egyaránt 11,5%-kal szerepel a csoportjukban. A csoportosításoktól eltekintve összességében a válaszolók 17,1%-a egyáltalán nem használta az iskolai könyvtárat.

Az INFROSS vizsgálatban a megkérdezettek 3%-a nem használt egyetlen könyvtárat sem. 11% használt 6 vagy ennél több könyvtárat, s úgy találták, hogy minél korosabbak a kutatók, annál inkább megfelelt nekik a helybeli állomány. Károlyi Ágnes kutatási jelentésében a megkérdezett pedagógusok 49%-a volt könyvtári tag. Ebből egy könyvtár tagja 43%, két vagy több könyvtár tagja 6%.

Egy korábbi vizsgálatban pedig „a középiskolában tanítók esetében 18%-ot tett ki azok aránya, akik a „munkahelyi szakkönyvtár„ tagjainak vallották magukat, tehát az iskolai könyvtárat érdemben tudják használni...”⁹

Az utóbb említett két felmérés óta azonban jónéhány év telt el, és azt is meg kell jegyeznünk, hogy mindegyik felmérés még az iskolai könyvtárak helyzetét többé-kevésbé rendező Irányelvek (1971) bevezetése előtt készült. Azóta az iskolai könyvtárak állományában, rendezettségében és tevékenységében is történtek változások.

A vizsgálatunk adataiból arra is következtethetünk, hogy egyedül az iskolai könyvtár nem képes a jelenlegi igényeket kielégíteni. Az elkészült táblázatokból úgy látszik, hogy a fiatalok és a legidősebbek kivételével az olvasók többsége a keresett szakirodalom 26-50%-át kapja meg a munkahelyén. A tanárok-technikusok csoportjá-

ban szintén ez az érték a legjellemzőbb: a tanárok 29,5%-a, a technikusok 38,5%-a 26-50%-ban jut hozzá a szükséges irodalomhoz. A tanárok 20,4%-a 51-75% között, 25%-uk pedig szinte teljesen megtalálja az iskolai könyvtárban a keresett anyagot.

A különböző könyvtárak – beleértve az iskolait is – szolgáltatásainak intenzív használatát a legfiatalabb korcsoportban főleg az időhiány hátráltatta (42,8%). A 31-40 év közöttiek számára a nem megfelelő összetételű állomány és a keresett anyag nem-kölcsönözhetősége jelentette a legfőbb akadályt (25-25%). A 41-50 év közöttieknél ugyancsak a nem megfelelő összetételű állomány és az időhiány szerepelt gátló tényezőként. Az 51-60 év közöttiek nagy része nem válaszolt erre a kérdésre. A tanárok közül 43,2% nem válaszolt, a válaszolók közül az időhiány (25%) volt a legjellemzőbb indok. A technikusok 42%-a számára viszont egyáltalán nem megfelelő a könyvtár állománya.

Javaslatok

Kérdőívünkben egy összetett kérdésben rákérdeztünk arra, hogy milyen változtatásokat javasolnának az iskolai könyvtárban és persze általában a könyvtárakban. Ez utóbbira nagyon kevés javaslat született, összesen három: legyenek a könyvtárak szolgáltatócentrikusabbak, jó lenne szervezett információcsere a különböző intézmények között, és legyen nagyobb az érdeklődéskeltés. Ennél lényegesen több javaslat született – érthetően – az iskolai könyvtárral illetően. Legtöbben, az összes megkérdezett 41,2%-a új folyóiratok beszerzését javasolták (pl. Magyar Grafika, Számítástechnika, Commodore, Mikrovilág, Burda (magyar nyelvű változat), Hitel, stb.). Sokan említették a másolási lehetőség megteremtését. Szerepelt a javaslatok között a nyelvtanuláshoz használható különféle nyomtatott és hangzó anyag, valamint oktatócsomag beszerzése. Folyamatosan szeretnének tájékozódni a könyvtár új szerzeményeiről, és nemcsak a tanári szobákban, hanem a tanműhelyekben is. Nagyobb pénzügyi keretet tartanának szükségesnek a könyvtár számára; örülnének a folyóiratok szabadpolcos elhelyezésének a tanári szobákban; fontosnak tartanák új technológiai leírások beszerzését a helyi vállalatoktól.

A javaslatok jelentős része elfogadható és megvalósítható.

Összegzés

Összefoglalóan a gyakorló pedagógusok információigényeiről az alábbiakat mondhatjuk:

1. Az információ típusok közül legfontosabbnak a tanított szaktantárgyukkal kapcsolatosakat érzik, a szaktudománnyal való „lépéstartást” értékelik leginkább. Emögött nem sokkal marad el a pedagógiai információ iránti igényük sem. Jelentősnek tartják az új, szakmai módszerekről, az új gyártmányokról, technológiákról való tájékozódást is.

2. Az információforrások használatában jelenleg a munkahelyi kollégákkal folytatott beszélgetés került az első helyre, de valójában – és ez az egész vizsgálat talán leghasznosabb eredménye – a szakmai folyóiratok iránt erőteljes igény fogalmazódott meg. Gyorsan változó világunkban ezektől remélnék viszonylag naprakész, friss tájékoztatást. Ez mindenképpen folyóiratállományunk átrendezését, bővítését sürgette. A javaslatok alapján ez meg is történt. A folyóiratokon kívül a nyelvtanulásban használható dokumentumok beszerzését sürgették többen is. Ezért kölcsönözhető példányokat szereztünk be kézisztárakból, nyelvkönyvekből. Szerencsésen megoldódott a nyelvi hangzó anyagok ingyenes másoltatása.

3. Figyelmeztető adatként fogható fel, hogy jelenlegi igényeiket az iskolai könyvtár kb. 50%-ban, illetve ez alatt tudja kielégíteni. Ezért a legtöbb pedagógus más könyvtár szolgáltatásait is igénybe veszi. Ez – bár igen szomorú dolog az olvasót elküldeni azért, hogy valami nincs meg az állományban – valószínűleg nem fog megváltozni. Hiszen bármelyik iskolai könyvtárnak, így a miénknek is kisebb a lehetősége, mint a megyei könyvtárnak, vagy a megyei pedagógiai szakkönyvtárnak. Az iskolain kívül más könyvtárakat azért nem használnak intenzívebben, mert felkeresésük a folytonos időhiány miatt plusz terhet jelent a számukra. Esetleg nincs is bent a keresett mű, a folyóiratok és a kézikönyvek pedig nem is kölcsönözhetőek. Mindezeket az iskolai könyvtár rugalmasabban kezeli. A közvetlen munkatársi kapcsolat a kérések megfogalmazását is könnyebbé teszi. Ez utóbbi egyáltalán nem elhanyagolható tényező, hiszen sok szakirodalmi közleményben találkozhatunk az olvasók és a könyvtárosok közötti kapcsolatteremtés gyakran problematikus kérdésével.

4. A pedagógusok házi könyvtárában a szakmai könyvek száma nem túl jelentős, de úgy látszik ezek jól megválasztott könyvek, mert valamennyien használni tudják munkájukhoz.

5. A szakmai tájékozódáson kívül az általános információszerzéshez használható napilapokhoz legnagyobb részük hozzájut az iskolában. Az újságokat azonban majdnem mindenki meg is vásárolja. Nagyon kevés azoknak a száma, akik általános tájékozódás miatt keresik fel a könyvtárat.

Bár új adatokat nem eredményezett ez a felmérés, összességében mégis hasznosnak érzem. A válaszokból, ha ezek nem is teljességgel tükrözik a valós igényeket, egy viszonylag reális kép alakult ki. Az információk tartalmára, forrásaira és a könyvtári szolgáltatásokra vonatkozó igények ismeretében nagyobb biztonsággal alakítható a jövőben a könyvtár állománya és szolgáltatásai.

Általánosabban szólva még azt a következtést vonhatjuk le, hogy a jelenlegi oktatási rendszerünkben – figyelembe véve a megújulás többirányú, ma még gyakran bizonytalan törekvéseit is – a meglehetősen mostohagyermeként kezelt iskolai könyvtárak nem képesek olyan szakmai információellátást biztosítani, amilyenre a gyakorló pedagógusoknak igényük lenne.

„Az OPIR és a hozzá hasonló információs rendszerek tervezése és létrehozása akkor reális, ha mögötte kiegyensúlyozott, stabil közoktatás áll

háttérként. Ha a tervezést meghatározó feltételek állandóak. Az OPIR létrehozását lelassították azok a változások, amelyek napjainkban az intézmények működési feltételeiben mennek végbe. Közük is a gazdálkodás változásai okoznak nehézségeket.”¹⁰

Irodalom

1. CSABAI Károly – HORVÁTH Tibor: Az országos pedagógiai információs rendszer. = Oktatás-informatika. 1988-89. 2.sz. 4-9.p.
2. KAMARÁS István: Olvasók és szakirodalom-használók körében végzett magyarországi kutatások számbavétele, értékelése és a kutatási főirányok kijelölése. = Könyvtártudományi tanulmányok. 1973-1975. Bp. NPI. 1978. 193-221.p.
3. KAMARÁS: i.m. 193.p.
4. KÁROLYI Ágnes: Pedagógusok, információ, könyvtár. Bp. NPI, 1974. 98 p.
5. BÚZA Péter: A műszaki szakemberek tájékozási szokásai és a szóbeli információ. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 18.köt. 1971. 8-9.p. 629-654.p.
6. LINE, M.B.: The information uses and needs of social scientists: an overview of INFROSS. = Aslib Proceedings. vol.23. 1971. no.8. pp. 412-434.
7. KÁROLYI Á.: i.m. 38-39.p.
8. CSABAI – HORVÁTH: i.m. 5.p.
9. KAMARÁS István – POLÓNYI Péter: Értelmiség, olvasás, könyvtár. Bp. OSZK KMK. NPI. 1970. 88 p.
10. CSABAI – HORVÁTH: i.m. 9.p.

SELEJTEZÉS – EGYMÁSRA MUTOGATÁSSAL. – Több ezer kiselejtezett könyv hever esőverten a belini Városi Könyvtár udvarán, egy hatalmas konténerben. Sokan guberálnak a konténerben, s egyúttal megbotránkoznak: hogyan kerülhetett ide első kiadású Thomas Mann, 1840-es Schiller? Miért nem adták el antikváriumoknak? – A könyvtár illetékesei szerint ezt ők meg is tették volna, de igen csekély volt az érdeklődés; a kiselejtezett anyag 80%-át így is sikerült az olvasóknak eladniuk. Csak többes példányokat selejtezték ki (hogy helyet csináljanak a mai szépirodalomnak, amelyet az olvasók igényelnek), szigorúan az előírásokhoz tartva magukat. Értesítették az Amerika Emlékkönyvtárat (a nyugati városrész központi közművelődési könyvtárát) is, de az sem akart átvenni anyagot. – Az Emlékkönyvtár igazgatója nem vállalja, hogy tudott volna az ügyről; ő is fel van háborodva; szerinte Kelet-Európába kellett volna szétajándékozni a fölös példányokat. A városi szenátus illetékese szerint azonban a Goethe Intézetek sem reagáltak a könyvtár ajánlatára. – Antikváriusok is megszólalnak, akik nem tudtak az akcióról, pedig szívesen vásároltak volna.
(DBI-Pressespiegel, 1991. máj.)

Még egyszer az Európai Közösség kiadványairól

Próhle Éva

A *Könyvtári Figyelő* és a *Könyvtáros* már több ízben foglalkozott az Európai Közösség kiadványainak hazai hozzáférhetőségével, illetve a jelenlegi letéti könyvtár működésével. A felhasználók potenciális köre csak hálás lehet Kovács Lászlónénak, a KMK osztályvezetőjének, hogy többször felvetette ezt a kérdést.^{1,2} Szalay Sándor, az MTA Közgazdaságtudományi Intézet Könyvtárának vezetője a *Könyvtári Figyelőben*³ többször hivatkozik az *Országgyűlési Könyvtárra*, mint az általuk fölöslegesnek ítélt anyagrészen mindenkor kedvezményezettjére. Állítása – *„Tudomásom szerint az Országgyűlési Könyvtár se képes maradéktalanul megbirkózni az általunk neki továbbított jogi és politikai természetű EK-anyagokkal, pedig létszám és gépesítés tekintetében jobban áll, mint a mi kis könyvtárunk”* – azért válaszra ingerlő, mert Szalay kolléga egyáltalán nem vette a fáradságot állítása leírása előtt, hogy meglátogassa könyvtárunkat, vagy legalább konzultáljon munkatársainkkal az anyag kezelésével kapcsolatban.

A kiadványok hasznosításával kapcsolatban a valós helyzet a következő:

Az általunk fogadott anyag jelentős része nem gyűjtőkörünkbe eső anyag, ezeket alkalmanként továbbítottuk az illetékes könyvtáraknak, így pl. az Agroinformnak, az OPKM-nek stb. Itt mindjárt felmerül az általunk fogadott anyag összetételének esetlegessége, illetve a küldő könyvtár továbbküldési elveinek megkérdőjelezhetősége.

Állományba vesszük és könyvtárilag feldolgozunk minden gyűjtőkörünkbe tartozó dokumentumot. Többek között az EK hivatalos lapjának angol változatát, az *Official Journalt*, amelyre azóta fizet elő a könyvtár, amióta a KTI nem küldi.

A Library of Congress ajándékként megkaptuk és a Képviselői Tájékoztatási Központban hozzáférhető az EK jogszabályait teljes szöveggel tartalmazó CD-ROM adatbázis, a *JUSTIS*.

Amire a fenti állítás vonatkozik, az az *efemer* dokumentumanyag, melynek mennyisége – már az általunk látotté is – elképesztő. Ezzel kapcsolatban az a határozott véleményem, hogy egyetlen közgyűjtemény sem vállalkozhat arra, hogy ezeket naprakészen feldolgozza. Nem is biztos, hogy ezeknek közgyűjteményben van a helyük. Remélhetőleg lesz előbb-utóbb egy olyan intézmény Magyarországon, amely akár mint az EK anyagok letéti könyvtára, akár mint információs

A legfontosabbnak azt tartanám, ha a nemzeti könyvtár kezdeményezné a témában érdekelt hazai nagykönyvtárak részvételével egy olyan értekezlet megszervezését, ahol el lehetne dönteni, hogy ki milyen mértékig képes és óhajt az EK kiadványok kérdésével foglalkozni, illetve melyik tudná vállalni adott esetben, hogy – nyilvános lévén – szélesebb körben szolgáltatja e kiadványokat. Természetesen ennek további feltételei is vannak, például egyeztetés az EK Hivatalos Kiadványok Kiadó hivatalával, valamint az Agroinformmal, mely időközben megszerezte a terjesztési jogot (ld. a *Magyar Közlöny* 1991/108. száma 2205. oldalát!)

Felmerülhet a továbbiakban egyéb nemzetközi vagy regionális szervezet, mint például az OECD letételének elhelyezése is. Az Országgyűlési Könyvtár kész résztvenni ez általunk is igen fontosnak ítélt témakör megbeszélésén.

Irodalom

1. KOVÁCS Lászlóné: Hogyan szerezhető be az Európai Közösséggel kapcsolatos információk? = *Könyvtári Figyelő*, 35.évf. 1989. 5-6.sz. 555-562.p.
2. KOVÁCS Lászlóné: Hol kellene gyűjteni az EK kiadványait? = *Könyvtáros*, 40.évf. 1990. 4.sz. 213-214.p.
3. SZALAY Sándor: Az Európai Közösség kiadványai a magyarországi letéti könyvtárakban. = *Könyvtári Figyelő*, 37.évf. 1991. 1.sz. 38-44.p.

Kedves kolléga!

Kérjük, ne feledje előfizetni 1992-re is a

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ Új folyam

c. folyóiratot.

A lap ára változatlanul évi 500,- Ft és számonként is megrendelhető. Egy szám ára 130,- Ft.

A negyedévenként megjelenő számokban a könyvtárügy főbb hazai és külföldi fejleményeiről tájékozódhat. Minden szám Külföldi folyóirat-figyelő rovatában 100 referátum található a legfontosabb külföldi folyóiratok cikkeiből válogatva.

A régebbi számokat féláron is megveheti a szerkesztőség címén!

Előfizetési cím: *OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
Budavári Palota F épület (Budapest 1827)
Telefon: 175-0686*

Megrendeléseket telefonon is elfogadunk.

Kitekintés

„Mindent a könyvtárakért!”

Szemle a könyvtárellátás külföldi gyakorlatáról

Kovács Katalin

Az országos könyvtárellátó intézmények szinte mindegyike a közművelődési könyvtáraknak abból az érdekből jött létre, hogy hatékonyabban és kevesebb költséggel tudják feladataikat ellátni, ha egy központi intézmény magas szakmai színvonalon elvégzi helyettük a rutin feladatok (pl. a központi könyvfeldolgozás, céduellaellátás, könyvek könyvtári szerelése, propaganda anyagok készítése stb.) egy részét. Volt úgy, hogy az egyes országok könyvtárosegyesületei szorgalmazták könyvtárellátók felállítását, vagy vállalták magukra a feladatot (pl. Nagy-Britannia, Svédország), máshol az állam ismerte fel az ilyen típusú intézmény létrehozásának fontosságát. A skandináv országokban, ahol már e század első felében színvonalas közművelődési könyvtári rendszer fejlődött ki, kialakultak az egységes osztályozási és katalogizálási szabályok és még az infrastruktúra is fejlett volt, az elsők közt alakultak meg a könyvtárellátók. Svédországban és Dániában már a harmincas évek derekán megszerveződtek azok az intézmények, amelyekből a ma jól ismert lundi Biblioteksjänst (Btj) és a koppenhágai Bibliotekscentralen (Bsc) kifejlődött. 1945 után nagy arányú fejlődés indult meg a többi skandináv és az egyéb európai országok könyvtárügyében is. Ennek eredményeképpen zömmel már az ötvenes, hatvanas években megalakultak az országos könyvtárellátók, pl. Németországban 1952-ben az Einkaufszentrale für öffentliche Bibliotheken (Ekz), Norvégiában a Bibliotekscentralen (BS) 1951-ben, Hollandiában a Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum (NBLC) 1952-ben, Magyarországon a Könyvtárellátó szintén 1952-ben, Finnországban a Kirjastopalvelu Oy (KO) 1961-ben, Svédországban 1951-ben szerveződött újjá az 1936-os alapítású Btj, a későbbiekben pedig Csehszlovákiában, Lengyelországban és a Szovjetunióban is megszerveződött a könyvtárellátó.

Az országos könyvtárellátók szervezett együttműködésére az IFLA keretein belül kínálkozó lehetőség. 1976-ban hívták életre a ROTNAC-ot (Round Table of National Centres for Library Services), lehetőséget teremtve arra, hogy a világ könyvtárellátásával foglalkozó szakemberei évente kétszer (ebből az egyik alkalom maga az IFLA közgyűlés) találkozhassanak egymással, megismerhessék a másik munkáját, tapasztalatot cseréljenek és kialakítsák az együttműködés formáit. A ROTNAC tagjai az egyes országok országos feladatkörű, de nem kizáróla-

gosan üzleti jellegű vállalkozással foglalkozó könyvtárellátóinak vezetői, akik egyben tagjai az IFLA-nak is. A ROTNAC résztvevők tájékoztatását egy rendszertelenül, de évente legalább kétszer megjelenő hírlevél, a *ROTNAC Newsletter* segíti. Az 1978-ban indított 1. számban 13 országot soroltak fel a szervezet tagjaként, ma már 16 ország tartozik hozzájuk: Belgium, Csehszlovákia, Dánia, Finnország, Franciaország, Hollandia, Indonézia, Izrael, Jamaika, Lengyelország, Magyarország, Nagy-Britannia, Németország, Norvégia, Svédország és Svájc.

A könyvtárellátók munkája általában az alábbi nagyobb feladatok ellátása köré szerveződött: a) bibliográfiai és szakirodalmi jellegű központi szolgáltatások, b) megjelenő könyvek, AV-anyagok központi megrendelésének biztosítása, c) tanácsadó szolgáltatások különféle témákban (kezdve a jogsegélyszolgáltatástól, a berendezési, gépesítési kérdésekig)

Walter de Ceuster úr, a flamand könyvtárellátó vezetője a nyugat-európai országok könyvtárellátóinak elemzését végezve, összegyűjtötte, hogy milyen típusú szolgáltatásokat vállaltak fel a vizsgált országok könyvtárellátói központosítani érdemes tevékenységként. E szolgáltatások közül a legfontosabbak: központi katalógizálás és cédulaellátás; központi gyarapítás (könyvek és AV-dokumentumok beszerzése); tájékoztatás és tanácsadás az új kiadványokról (bibliográfiai és indexelő szolgáltatások, annotált

könyvjegyzékek, ajánló bibliográfiák szerkesztése); könyv és könyvtári propaganda rendezvények támogatása, reklámanyagok készítése; kiadói és nyomdai tevékenység (a könyvtári szabványoknak megfelelő szakirodalom kiadása, hátrányos helyzetűek, speciális olvasói csoportok irodalmának kiadása); könyvtári bútorzat és felszerelés, könyvtártechnikai segédeszközök forgalmazása; általános tanácsadó szolgáltatás; képzési, továbbképzési feladatok ellátása; központi számítógépes adatbázis kialakítása, számítógépes szolgáltatások biztosítása; egyéb, kiegészítő jellegű tevékenységek végzése (pl. könyvkötészet, braille könyvek, hangoskönyvek előállítása, olvasási szokások vizsgálata, a külföldi irodalom megismertetését elősegítő ajánló jegyzékek szerkesztése stb.).

1990-ben a ROTNAC „Ieltárt” készített a tagországok munkájáról. Az összegzést táblázatos kimutatások formájában a hírlevél 1991.2. számában publikálta. A 16 tagország közül csak 12 adatai szerepelnek a kimutatásokban, s ami külön sajnálatos, hogy a kelet-európai országok közül egyedül Lengyelország adatai találhatóak meg a táblázatokban. Az általános tájékozódáshoz alapul vehetjük az alábbi táblázatot, amely az egyes országok könyvtárellátóinak alapadatait tartalmazza. (Meg kell jegyezni, hogy az alapítási évek nem mindenben egyeztek meg a Newsletter korábbi számaiban közölt tagországismertetőkben feltüntetett adatokkal.)

Ország, a könyvtárellátó neve	Alapításának éve	Fenntartója	Területe (m ²)	Főfoglalk. dolg.sz. (fő)	Üzleti forgalom éves nagysága \$-ban
Belgium VBC	1976	önálló	1500	22	nincs adat
Dánia Bsc IB	1939 1949	Bsc IB	7700 5275	160 100	111 971 21 126 800
Finnország KO	1961	KO	2000	80	11 900 000
Németország Ekz DBI	1947 1987	szövetségi hatóságok, tartományok, helyi hatóságok, egyesületek szövetségi tartományok	20 000 3698	366 74	 6 077 333

Ország, a könyvtárellátó neve	Alapításának éve	Fenntartója	Területe (m ²)	Főoglalk. dolg.száma (fő)	Üzleti forgalom éves nagysága \$-ban
Lengyelország Ksiaznica	1970	önálló	4000	30	600 000
Hollandia NBLC	1952	Közműv.kvtárak	10600	241	16 140 000 (ebből: 5 000 000\$ állami támogatás)
NBD	1972	NBLC, könyvkiadók és könyvkereskedők egyesülete	8000	160	38 889 000
Norvégia A/L Bs	1951	helyi hatóságok, könyvtárosegyesület	7000	nincs adat	12 000 000
Svédország Btj	1951 1969	könyvtáros egyesület	8000	387	80 645 000
Svájc Sbd		kantonok, helyi hatóságok, vállalkozások,	4100	30	6 190 000

A rövidítések feloldása

VBC = Vlaamse Bibliothek Centrale (Antwerpen), Belgium

Bsc = Bibliotekscentralen (Ballerup), Dánia

IB = Indbindingscentralen (Ballerup), Dánia

KO = Kirjastopalvelu Oy (Helsinki), Finnország

Ekz = Einkaufszentrale für öffentliche Bibliotheken (Reutlingen), Németország

DBI = Deutsches Bibliotheksinstitut (Berlin), Németország

NBLC = Nederlands Bibliothek en Lektuur Centrum (Hága), Hollandia

NBD = Nederlandse Bibliothek Dienst (Leidschendam) Hollandia

A.L.Bs = A/L Bibliotekscentralen (Oslo), Norvégia

Btj = Biblioteksjänst (Lund), Svédország

Sbd = Schweizer Bibliotheksdienst (Bern), Svájc

A felmérés kiterjedt még a közművelődési és az iskolai könyvtárakra (önálló táblázatokban), továbbá a többi könyvtártípusra vonatkozóan (összevont táblázatokban) a gyarapítási (könyv, AV-dokumentumok egyaránt) és a központi katalógizálással kapcsolatos számsorokra. A táblázatok jól érzékeltetik a könyvtárellátók törekvését, mely szerint nem kizárólagosan a közművelődési könyvtárak ellátói akarnak lenni, bár az adatok szerint a szolgáltatások döntő többségét a közművelődési könyvtáraknak nyújtják.

A Newsletter régebbi számait lapozgatva, a jegyzőkönyv hűségű beszámolóik mellett, tömör bemutatások is találhatóak a tagintézmények munkájáról. Talán nem haszontalan, ha kiegészítésként e folyóiratszám másik helyén olvasható, a magyarországi könyvtárellátást bemutató tanulmányhoz, felsorakoztatjuk a főbb európai országok könyvtárellátóinak szolgáltatásait, országoként részletezve.

Belgium – Vlaamse Bibliothek Centrale (VBC)

Három flamand könyvtári szervezet ismerte fel a hetvenes évek közepén egy országos feladat körű könyvtárellátó létrehozásának szükségességét. A nem profitorientált Flamand Könyvtári Központ 1977 óta működik. Az első időkben a kormány anyagi támogatásával, majd 1981-től önálló intézményként. Miután a kezdeti sikerek tartósan bizonyultak, már 1979-ben bővíteni kellett a „céget”. Ennek eredményeképpen egy 1500 m²-es telephelyhez jutottak, ahol kivővült személyzettel (22 fő) és szélesebb körű szolgáltatásokkal végzik azóta is a munkájukat. A VBC – hasonlóan a többi ország könyvtárellátójához – valamennyi könyvtártípus ellátására törekszik. Szolgáltatásai: könyvek és könyvtári felszerelések.

sek központi szolgáltatása (ez utóbbiak egy része a holland és német könyvtárellátótól származik és a VBC közvetítésével jut el a flamand könyvtárakhoz). Tájékoztató és tanácsadó szolgáltatás a könyvtári felszerelésekről és bútorzatról (a VBC a Btj fiókjaként, a svéd könyvtárellátóban forgalmazott kiváló minőségű célbútorok és egyéb könyvtári eszközök terjesztését is végzi. Könyvek és AV-anyagok beszerzése, bibliográfiai tájékoztatás a kiadói jegyzékek alapján az új kiadványokról. Központi katalóguscédulaellátás és a könyvek könyvtári szerelésének biztosítása. A VBC kiadói tevékenysége részeként speciális könyvtári kiadványokat, tematikus összeállításokat (pl. könyvtári jogszabályok, ifjúsági regények jegyzéke stb.) készít. Kiegészítő tevékenységei: könyvkötészet, idegen nyelvű könyvek (elsősorban a bevándorlók nyelvén) kiadása stb. A VBC növekvő szerepének is köszönhető, hogy a kulturális minisztérium rendeletben foglalkozott a flamand közművelődési könyvtári munka kiszélesítésével. A VBC együttműködés kialakítását szorgalmazta az Országos Gépesítési Központtal a közművelődési könyvtárak gépesítési kérdéseinek összehangolt kezelése érdekében, ugyanis az Országos Gépesítési Központ is kifejlesztett egy integrált rendszert, ők is előállítanak nyomtatott katalóguscédulákat a közművelődési könyvtárak számára. Az ésszerűség jegyében szükségessé vált a munkák összehangolt kezelése a központi szolgáltatások terén. A központi integrált gépi rendszer szoftverét, a DOBIS/LIBIS rendszert 1982-ben installálták.

A ROTNAC 1990-1995-ös tevékenységét rögzítő munkaterv szerint a VBC az AV-anyagokkal, az iskolai könyvtárakkal, médiaközpontokkal és a központi katalógizálással foglalkozó munkabizottságokban vesz részt.

Dánia – Bibliotekscentralen (Bsc vagy BC)

A Bsc egyike a legrégebbi alapítású könyvtárellátóknak, 1939-ben kezdte meg a munkáját, az IB (Indbingscentralen) a központi köteteseti feladatok ellátására szerveződött részlege 1949 óta szolgáltat. A Bsc tevékenységi köre: bibliográfiai központként előállítja a nemzeti bibliográfiát, összehangolja az országban folyó bibliográfiai munkákat. Katalóguscédulákkal ellátott keménykötésű könyveket és más dokumentumokat

terjeszt, amelyekről gyarapítói segédletet ad ki. Központi katalogizálást folytat. Könyvtártudományi szakirodalmat, propaganda anyagokat, bibliográfiákat tesz közzé. Könyvtári bútorokat és berendezéseket állít elő és forgalmaz, módszertani tanácsadást folytat a könyvtárgépesítési kérdésektől kezdve az egyes munkafolyamatokig bezárólag. Könyvkötészeti munkát is végez és számítógépes adatbázist épít. A videofelvételekről a hozzájuk beérkező példányok alapján havi gyarapodási jegyzéket állít össze; kiadja a nemzeti bibliográfia kiegészítő füzetait; az ifjúság számára készült filmekről külön jegyzéket készít, a leírások bekerülnek a BASIS nevű, könyvek és AV-anyagok adatait tartalmazó adatbázisba. Az adatbázis több könyvtár közreműködésével készül, online és nyomtatott formában is hozzáférhető. 1988-tól kibővítették a BASIS tárgyszavas keresési lehetőségét, de egyúttal felemelték a szolgáltatás árát is, ami népszerűtlen döntésnek bizonyult, mert 21 dán könyvtár lemondta a szolgáltatás igénybevételét. A nemzeti bibliográfia mellékleteként 1988-tól Artikelbasel névvel cikkladatbázis készül. Kb. 700 folyóirat, 18 napilap mintegy 30-40 ezres éves gyarapodása található meg benne. 1989-től kb. 600 000 tétellel feltöltve fedi le az 1981-1986 közötti évek fontosabb cikktermését. Az 1990-95-ös munkaterv szerint a dán könyvtárellátó az AV-, az iskolai könyvtári, a médiaközponti és a köteteseti munkabizottságban vesz részt.

Finnország – Kirjastopalvelu Oy (KO)

1961-ben hozták létre önnfenntartó társaságként, bár a szolgáltatások egy része már 1950-től a könyvtárak rendelkezésére állt a finn könyvtároegyesület jóvoltából. A KO létszáma 80 fő, beleértve a köteteseti részlegében dolgozókat is. Szolgáltatásai: könyvtári bútorok, berendezések, felszerelések forgalmazása (zenei központokat és híradástechnikai berendezéseket is beleértve), köteteseti munkák, könyvtári propaganda anyagok készítése, forgalmazása, nyomtatott katalóguscédulák előállítása, folyóiratokban megjelent könyvkritikák kötetben való közreadása, könyvterjesztés és AV-anyagok terjesztése. Külön jegyzék készül a nyelvanyagokról és a hangos könyvekről, ezek adatait számítógépes adatbázisban is tárolják. 1988-ban a KO együttműködési meg-

állapodást kötött a *Helsinki Egyetemen* a közös katalogizálásról, melynek eredményeként az egyetemen készülő nemzeti bibliográfia a KO-val együttműködve kb. 14 ezer újonnan megjelenő könyv adatait regisztrálja. A KO megállapodást kötött az amerikai VTLS Inc. céggel (Virginia Technological Library System) egy ADP nevű könyvtári rendszer szállításáról, mely elsősorban könyv- és AV-anyagok katalogizálására, folyóiratok indexelésére használható. A könyvtárak online módon vagy nyomtatott formában vehetik igénybe a rendszert. A videók használatát 1985 és 1987 között 6 közművelődési könyvtárban tesztelték jó eredménnyel. A KO forgalmaz még állománynyilvántartó, állománygyarapító, információkereső és számviteli számítógépes programokat is.

Franciaország – Centre National de Coopération des Bibliothèques Publiques (CNCBP)

Franciaországban a központi együttműködés a központi irányítás által kifejlesztett területeken (bibliográfiai munka, könyvtárközi kölcsönzés) valósult meg. 1984-től egy regionális hálózat is segíti a közművelődési könyvtárak közötti együttműködést. Egyelőre a LIBRA nevű (a Kulturális Minisztérium által támogatott) számítógépes hálózattal áll kapcsolatban a CNCBP. A LIBRA-t több mint 80 könyvtár, köztük 60 regionális közművelődési könyvtár használja. A hálózatban kb. 360 000 bibliográfiai rekord található (1989-es adat). 1987-től a CNCBP egy kb. 1500 m²-es épületrészben 33 főfoglalkozású munkatárssal újfajta szolgáltatásokat indított el, ezek: könyvtárosok folyamatos képzése, továbbképzése; állományvédelem; bibliográfiai együttműködés és részvétel a szabványosítási munkákban; szakmai tájékoztatás és könyvtárellátás.

Hollandia – Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum (NBLC)

1952-ben alakult nem profittermelő szervezet, melynek célja a holland közművelődési könyvtárak mellett a többi könyvtártípus ellátása. Fenntartója a Holland Közművelődési Könyvtárak Egyesülete. Szolgáltatásai: menedzser

részlegén keresztül könyvtárpolitikai koordinációs tevékenységet folytat, szakkönyvtára könyvtártudományi szakirodalmi ellátást nyújt, irányítja a könyvtári múzeum munkáját is. A könyvtári ügyek osztálya módszertani segítséget ad építési, berendezési, szervezési kérdésekben, könyvtári kutatásokat is folytat, ápolja a nemzetközi kapcsolatokat. Gyermekrészlege a gyermek- és ifjúsági könyvtári ellátást támogatja, továbbá iskolai könyvtári és AV-részleget működtet. Könyvtárosképző és kommunikációs osztálya a képzést és továbbképzést koordinálja. A protestáns és a katolikus irodalmi központok a felekezetekhez tartozó lakosság könyvtári és vallási tárgyú könyvellátásáról gondoskodnak. Berendezési és bútor osztálya tanácsadást, tervezést és forgalmazást folytat, kiállítótermében megtekinthetők a legújabb eszközök és bútorok. A forgalmazott kiadványokról katalógust ad közre, irodalmi információs osztályán állománygyarapítási tanácsadást folytatnak. Dokumentációs osztályán szerkesztik a havonta megjelenő DOTA folyóirat-cikk-katalógust. 1972 óta központi könyvellátással és kötéssel is foglalkozik az NBD nevű részlege. Az NBD (Holland Könyvtári Szolgálat) a LID-del (Irodalmi Információs Szolgálattal) karöltve a közművelődési könyvtárak központi állománygyarapítását, valamint kötéset és feldolgozási feladatait látja el. Az NBD évente kb. 2,8 millió könyvet, kb. 200 000 hangzó és AV-anyagot dolgoz fel. Újabban a könyvtárak számára kétféle ajánlata van: akik azonnal meg akarják kapni az újonnan megjelent kiadványokat, sikerkönyveket, gyorsan hozzájuthatnak, az NBLC ugyanis 1989-ben fuzionált egyrészt az LBC-vel, a Nemzeti Könyvtárközi Kölcsönzési Központtal – a közművelődési könyvtárak könyvtárközi kölcsönzési ügyeinek intézőjével – másrészt egy könyvkiadóval. A gyors szállítás ára, hogy nincsenek kellően feldolgozva a könyvek. A türelmesebb könyvtárak teljesen feldolgozott, bibliográfiai leírást, katalóguscédulákat tartalmazó, keménykötésű könyveket kapnak kézhez. Az NBLC osztályai hírlevelekben számolnak be munkájukról. A videokazettákról VideoExpres c. kéthetente megjelenő füzet tájékoztatja a könyvtárakat. Az NBLC foglalkozik még oktatófilmek és -programok, játékfilmek, CD-WORM-on lévő dokumentumok forgalmazásával is. Népszerű a hangoskönyv szolgáltatásuk, melyet nemcsak a vakok, hanem a nehezen olvasó bevándorlók, és a szellemi fogyatékosok is szívesen használnak. A CD-ROM-

okat vonalkóddal ellátott műanyag védőborítóval árulják, ami a gépi állománybavételnél és a lopásgátló berendezéseknél is jól alkalmazható. Az NBLC a PICA (Project for Integrated Catalogue Automation) rendszer tagja. Terjeszti az Oracle és az Informix nevű mikroszámítógépes feldolgozó rendszert, és a használatukat segítő oktatóprogramokat. Az NBLC új fejlesztései: NEON nevű online szolgáltatás; elektronikus kiadás (WORM-lemezen 3 adatbázisa)

Lengyelország – Ksiaznica Ltd.Co.

A Ksiaznica korlátolt felelősségű társaságot 1987-ben alapította a Lengyel Könyvtárosok Egyesülete, a Sziléziai Kiadók és Tipográfusok javaslatára, a Kuturális Minisztérium támogatásával. Székhelye: Katowice. Létrejöttének elsődleges célja a könyvek kiadása, a könyvtári forgalom támogatása, könyvtári kötés igény szerinti elkészítése, elsősorban a kb. 30 ezerre becsült közművelődési és iskolai könyvtár számára. A Ksiaznica összegyűjti a könyvtárak igényeit és megrendeli a kiadóktól a szükséges példányokat. Jelentéktelen mennyiségben saját előállítású kiadványokat is forgalmaz, pl. klasszikusok műveit, amelyeket a bolti fogalomban már nem lehet beszerezni. Azok a könyvtárak, amelyek egy évre előre lekötik a beszerzési keretük egy részét, 10% kedvezményt kapnak. 1988-ban (a működése második évében) a lengyel könyvtárak 40 könyvcímet kaptak a könyvtárellátón keresztül, ami az éves lengyel könyvtermés 4%-a. Ezek jobbra szépirodalmi művek, bibliográfiák és tudományos ismeretterjesztő művek. 1989-ben megkezdték az öregbetűs könyvek előállítását és forgalmazását is, bár egyelőre csak évi 3-4 könyvet forgalmaznak. Tervezik könyvtári bútorzat, berendezés és felszerelési tárgyak, könyvtártechnikai cikkek előállítását és forgalmazását is. Még fontolgatják a központi cédulaszolgáltatás tervét.

Nagy-Britannia – Library Services Ltd. (LSL)

Az angliai könyvtárellátó megszületése a többi ROTNAC tagországéhoz képest eltérő körülmények között történt. Amikor az LSL-t létrehoz-

ták a központi szolgáltatások java részét különféle egyéb szervezetek már többé-kevésbé jól ellátták. Pl. a könyvellátást 4-5 nagyobb könyvkereskedés végezte, és mindegyik kialakította már a maga vevőkörét; a kötetzeti munkák ellátására ugyancsak 3-4 kiválóan működő, erre specializálódott cég szerveződött. A központi cédulaellátásról a British Library Bibliographic Services nevű osztálya gondoskodott, a gépesítési kérdésekben a GEAC és a CLSI együttesen diszponált. A gazdasági restrikciótól kezdve, szinte minden körülmény az LSL megalakulása ellen szólt. Az LSL azoban jó szemmel észrevette azokat a területeket, amelyeket még nem fedett le központi szolgáltatás, ugyanakkor erős igény mutatkozott rájuk. Ilyen volt pl. a könyvtárak nyomtatási igényeinek kielégítése. Anglia-szerte kiépült egy hálózat, amely a helyi könyvtárak újryomtatási igényeiről tájékoztatja a központot. Az LSL a bathi Chivers Press-szel együttműködve reprinteket, nagybetűs kiadványokat, különlenyomatokat, faksimile kiadványokat készít a könyvtárak számára. Az angol nyelvű kiadványokat a világ valamennyi angolul beszélő részén forgalmazza is. Másik eredeti feladata a könyvtárakról kialakuló kép egyedivé tétele, a könyvtárak nyilvánosság előtt játszott szerepének támogatása különféle reklámanyagokkal, rendezvényekkel, propaganda kampányokkal, vagy pl. videofilmekkel, szolgáltatás-népszerűsítő ismertetőkkal. Tervezik az etnikai kisebbségek nyelvének, irodalmának könyvtári népszerűsítését is. 1978-ban elkészült pl. egy tanulmánykötet az új angliai könyvtáráépületekről, melyet szintén az LSL publikált. A fentiekén kívül az LSL segíti a könyvtáráépítészeti, berendezési kérdésekkel hozzá fordulókat. Piacutatásai során felmérték, hogy az angol közművelődési könyvtáraknak gondot okoz a más európai nyelveken megjelent irodalom kiválasztása, ezért 1987-től (egyelőre francia nyelvre) havi rendszerességgel könyvismertetést adnak ki a francia nyelvű könyvekről, de ezt tervezik még több európai ország nyelvén is megjelentetni. Az LSL a LASER-rel együttműködve részt vesz az ázsiai nyelveken megjelent kiadványok terjesztésében. Az LSL a LASER-rel együtt elvállalta, hogy a CILLA-t (Co-operative of India Language LASER Authorities – a LASER Társaság Együttműködése az Indiai Nyelveken) piacra dobják Európában. A szolgáltatás az öt fő indiai nyelvjárásban készült irodalom beszerzésével és feldolgozásával kapcsolatosan ad tanácsokat.

Németország – Einkaufszentrale für öffentliche Bibliotheken (Ekz)

Az Ekz Ltd. a Közművelődési Könyvtárak El-látó Központja a baden-württembergi Reutlingenben működik 1947 óta. Központi szolgáltatásokat nyújt, informál az új kiadványokról, beszerezhető műveket ajánl a könyvtáraknak, könyvtári használatra alkalmassá tett kiadványokat, adminisztrációs eszközöket árul. Könyvtári tanácsadó szolgáltatást folytat együttműködve a Német Könyvtáros Egyesülettel (DBV) és a Közművelődési Könyvtárak Egyesületével (VBB). Létrejötté óta kft-ként működik, mára kb. 60 városban van érdekeltsége. Alkalmazottainak száma 360 körüli, telephelye is a legnagyobb az eddig megismert könyvtárellátók között, csaknem 20 ezer m²; az 1989-es kimutatáshoz forgalmi adatot nem közölt, de egy 1986-os forgalmi adat szerint évente 50 millió DM forgalmat bonyolított. Az Ekz új üzletpolitikájának köszönhetően többfajta könyvtári kötésben is hajlandó szállítani a kiadványokat, a könyvtárak egyedi igényeinek megfelelően. Gazdag az AV-anyag kínálat, s a videokazettákon kívül feltétlenül említést érdemelnek a számítógépes játékprogramok, ill. társasjáték készletek. Évente kétszer adnak közre ajánló jegyzéket az új játékokról, füzetenként kb. 40-60 címmel. A könyvek, AV-anyagok, játékok, tasakkal, teljes bibliográfiai leírással, szakjesszel ellátva kerülnek fogalomba. Vállalják olyan könyvek és AV-anyagok beszerzését, amelyeket közvetítőkön keresztül szereznek be, s amelyeket a világ németül beszélő részein készítenek. Állománygyarapítási tanácsadó szolgáltatásai a könyvtárak állomány-nagyságától függetlenül, minden könyvtártípusra kiterjednek. Ajánló bibliográfiai sorozatuk több elemű: ID = Informationsdienst. Grosser (Évente kb. 10 ezer annotációt tartalmazó jegyzék könyvekről, AV-anyagokról, mely hetente cédulaformában is megjelenik.) A fenti szűkített terjedelmű változata kb. 6 ezer annotált tételt tartalmaz; BA = Besprechungen und Annotationen c. (évente kb. 6 ezer könyvkritika, ill. AV-anyagról készült ismertetést tartalmaz, megjelenik havonta is füzet formában.) Neue Bücher c. ajánlójegyzéke kb. 2000 könyv ismertetését tartalmazza évente kétszer. Újabban született döntés szerint az Ekz a diszkrét-mellékleteket tartalmazó kiadványokat is ismertetni fogja az új könyvek között.

Az Ekz a könyvek adatait, az annotációkkal együtt az adatbankjában tárolja. Az Ekz könyvtári berendezéssel is foglalkozik. Igen népszerű a cég által kifejlesztett többemű bútorcsalád. Illusztrált katalógusuk a havonta megjelenő folyóiratuk melléklete. A könyvtártechnikai munkához kb. ezer féle cikkből kínálnak segédeszközöket. Bemutatótermei a könyvtári propagandához is segítséget adnak. Az Ekz-nak jó kapcsolata van az 1978 óta működő DBI-vel, mely elsősorban a könyvtárakkal kapcsolatos elméleti, kutatási feladatokat látja el és tanácsadást folytat.

Norvégia – Bibliothekscentralen (Bs)

1951-ben az állam, több helyi szervezet és a könyvtárosegyesület munkájának eredményeként jött létre Oslóban. Szolgáltatásai: könyvellátás (könyvtári szereléssel vagy anélkül, ill. kötésben vagy anélkül), könyvtári anyagok, bútorok és berendezések forgalmazása, tanácsadás, bibliográfiai szolgáltatások (katalóguskártya, új könyvek jegyzéke, folyóiratjegyzék stb.) 1987-től a Bs videokazettákat is terjeszt, a videókról tájékoztató jegyzéket is maga a Bs készíti, a kazettákat az országos filmintézet biztosítja. A Bs nyelvtanulási célra hanganyagot, és hangoskönyvet is terjeszt. 1986-ig a kormány támogatta a könyvtárellátást, a jelzett évtől kezdve azonban a Bs is versenyre kényszerült, ami szolgáltatásainak, kínálatának újragondolását, megreformálását eredményezte. Kreatív gondolkodású, hosszú távra tervezni tudó munkatársakat vettek fel. A használókat különféle csoportokba sorolták, egyedi sajátosságaik alapján és ezen csoportokat megcélolva, újfajta szolgáltatásokat kínáltak fel. Fejlesztették a nyomdai szolgáltatásukat (pl. megrendelés szerint négyszínyomásos kiadványokat is készítenek), de az egyedi igényeket kielégítő szolgáltatásokat kellően megfizettetik a vevőkkel. A könyvek tematikus feltárását tartalmazó jegyzékük szintén új, gyorsan népszerűvé váló szolgáltatásuk volt, ráadásul a könyveket olyan átlagáron tudják adni, ami a könyvtáraknak is kedvező, ugyanakkor a nagy mennyiségű vásárlás miatt a könyvtárellátónak is jó üzlet. A bútorokra, reklámanyagokra ugyancsak gyakran hirdetnek kedvezményes akciókat.

Már 1936-ban megkezdődött a SAB (Svéd Könyvtárosegyesület) munkája révén a könyvtárellátás, 1949-ben önálló intézmény jött létre erre a célra. Székházukat 1957-ben kapták meg Lundban. Ez a könyvtárellátó is a könyvtárak valamennyi típusát szolgálni kívánja. Szolgáltatásai: könyvellátás (megfelelő szereléssel és kötésben); a könyvek központi katalogizálása, szakozása; cédulaellátás biztosítása; információ az új kiadványokról; a napilapokról havi rendszerességgel cikk-index kiadása (a cikkekről másolatszolgáltatást biztosítanak). Bútorok és berendezések forgalmazása (a hazánkban is jól ismert Allmedia állványrendszer is itt született). Propaganda anyagok készítése, terjesztése. Zenei anyagok, videók, nyelvtanulási anyagok, CD-ROM és hangos könyvek forgalmazása. Az AV-anyagokat katalogizálva, vonalkóddal ellátva hozzák forgalomba. Évente több ezer kötetnyi hangos könyvet készítenek. BURK néven adatbázis épül a könyvekről és az AV-dokumentumokról (kb. 70 ezer tételes évi gyarapodással számolnak). Az adatbázis kezdetben hét könyvtár közös munkájával készült, a koordinálást a könyvtárellátó végzi. A könyvtárak minden bevitt címért és a katalógustételek készítéséért pénzt kapnak.

Az adatbázis nyomtatott vagy online módon, ill. szalagon (lemezen) férhető hozzá. Külön adatbázis készül *Artikel sök* néven a folyóiratokról és újságokról. A könyvtár és a terjesztés nem Lundban, hanem a stockholmi részlegben üzemel. Itt működik 1978 óta a BUMS rendszer, mely a közművelődési könyvtárak kölcsönzési és szolgáltatási rendszere. A rendszerben részt vevő ma már több mint 80 városi könyvtár retrospektív állományát és kurrens gyarapodását a Btj-ben dolgozzák fel. 1990 elején a bibliográfiai adatbázis 1,2 millió rekordot tartalmazott. A referenz adatbázis kb. félmillió tételes. Nemrég installálták a BJT 2000 nevű korszerűsített kölcsönzési rendszerüket a BUMS régebbi kölcsönzési moduljának felváltására, a CD-CAT rendszerrel pedig a katalogizálási részprogramot bővítették ki a CD-ROM-ok feltárással.

Irodalom

1. Kovács Lászlóné: Könyvtárellátás külföldön. = Könyvtáros. 39.évf. 1989. 2.sz. 103-106.p. [Svéd, dán, finn, norvég, holland helyzet bemutatása 1987-ig.]
2. A ROTNAC Newsletter számai: 1987-1991 között.
3. KDSZ 89/0573 és 88/703 sz. tételek.

MAGUK PUCOLTÁK A KÖNYVTÁR KIRAKATÜVEGEIT ingyenes túlórában a bielefeldi városi könyvtár dolgozó, élükön az igazgatónővel. Közben röpcédulákon hívták fel a járókelők figyelmét arra, hogy a városi tanács csak évi egy ablaktisztítás költségeit fedezi, azért lepte úgy be az utca szennye a 15 hatalmas üvegtáblát.
(DBI-Pressespiegel, 1991. ápr.)

NEMCSAK SAJÁT FÖLÖSPÉLDÁNYAIT ÁRUSÍTOTTA KI a wismari városi könyvtár; a – volt NDK területen fekvő – hanzaváros polgárai közül is sokan felajánlották házi könyvtáruk fölős anyagát az akció céljára. A kiárusítás fő indítéka az volt, hogy az újraegyesülés után a 145 000 kötetes állományból 35 000 kötetet selejtezett ki a könyvtár, s ennyi könyv zúzdába szállítása igen sokba került volna.
(DBI-Pressespiegel, 1991. ápr.)

A könyvtárak és az információ a tegnap, a ma és a holnap gazdaságában

Beszámoló az IFLA 55. általános konferenciájáról

Pappné Farkas Klára

Az IFLA 55. általános konferenciáját Párizsban rendezték meg 1989. augusztus 18. és 26. között. Franciaország negyedszer adott otthont e rangos nemzetközi eseménynek, 1937-ben és 1957-ben Párizs, 1973-ban Grenoble volt a székely. 1989-ben a francia forradalom 200. évfordulója alkalmából szervezett rendezvénysorozatba illeszkedett a Kongresszusi Palotában, a Nemzeti Könyvtárban és a Louvre Píramisában tartott konferencia. A résztvevők véleménye szerint nemcsak az elhelyezés volt fényűző és elegáns, hanem a szervezés is gondos és precíz volt, így jól érvényesülhetett a magas tartalmi színvonal.² Több mint 100 országból 2300-an vettek részt a konferencián. Magyarországot minden eddiginél népesebb és aktívabb delegáció képviselte *Balázné Veredy Katalin, Billédi Ferencné, Gál Andorné, Juhász Gyula, Szántó Péter, Szilvássy Zoltánné és Vajda Erik* személyében.³ Az 1989. évi konferencián *A könyvtárak és az információ a tegnap, a ma és a holnap gazdaságában* témakörben több mint 160 előadás, valamint számos korreferátum, jelentés és beszámoló hangzott el.⁴ A kapcsolódó kiállításon 170 cég mutatta be könyvtári és informatikai beren-

Az 54. IFLA konferenciát lapunk 1990. 3-4-es számában ismertettük. Akkor azt ígértük, hogy folyamatossá tesszük a beszámolók közzétételét, de amint az alábbiakból kiderül, nem sikerült olyan ütemben pótolnunk a lemaradásunkat, ahogy szeretettük volna. Most tehát az 1989-es párizsi és az 1990-es stockholmi konferenciáról közlünk ismertetőt. A párizsi konferencián népes magyar delegáció vett részt, a delegáció tagjai fontos előadásokat tartottak az egyes szekciók ülésén, ezért a beszámolóban is hangsúlyozottan kaptak helyet a magyar vonatkozások. (A szerk.)

dezéseit, termékeit. A konferencia hetében látogatást szerveztek a résztvevők számára Párizs különböző könyvtáraiban a Pompidou Központtól az UNESCO Könyvtáráig.⁵

Plenáris ülés és ünnepélyes megnyitó

A plenáris ülés előadója *Jacques Michel*, az Európai Találmányi Hivatal elnökhelyettese volt. *Könyvtárak, információ, gazdaság* címmel tartotta meg előadását a könyvtárak és az információ gazdasági vonatkozásairól. Részletesen elemezte a pénzügyi adatokat, különös tekintettel az egyre emelkedő dokumentumárakra és a személyzetnek kifizetett bérekre. Vizsgálta az új technológia gazdasági kihatásait, végül beszélt az információ értékéről. Előadásában hangsúlyozta, hogy a könyvtárak és az információs központok sem maradhatnak kívül a társadalom egyéb szféráiban megmutatkozó törekvéseken, nevezetesen ezen intézményekben is szem előtt kell tartani a gazdaságossági szempontokat. Az információk rohamos gyarapodása, a dokumentum árának folyamatos emelkedése és az információ szerepének növekedése a társadalomban új szemlélet kialakítását teszi szükségessé. Egyre nagyobb jelentőséget kap a könyvtárakban a gazdaságosság kérdése, az együttműködés a könyvtárak között, a kölcsönös előnyökön alapuló kapcsolat a kiadókkal, az információs technológia előállítóival.

A plenáris ülés után került sor a konferencia ünnepélyes megnyitójára *Engelsina V. Pereslegina*, az IFLA elnökhelyettesének elnökletével. *Hans-Peter Geh*, akit mandátuma lejártával újra megválasztottak az IFLA elnökének, megnyitó beszédében a francia forradalom eszméinek szellemében ismertette az IFLA jelen politikáját és célkitűzéseit. Véleménye szerint szabadság,

egyenlőség és testvériség jellemzi a szervezetet, amely az egész világ könyvtári és információs szakembereit fogja össze, arra ösztönzi a szakma valamennyi képviselőjét, hogy a szellem szabadságát szolgálja, és mindenkor biztosítsa az információk szabad áramlását. Az egyenlőség megvalósítása az IFLA elsőrendű célkitűzései közé tartozik. Feladatának tekinti a szervezet munkájában részt vevő valamennyi intézmény működési feltételeinek javítását, az információkhoz való hozzáférésben, a könyvtárhasználatban az esélyegyenlőséget biztosítani. A testvériség eszméje – meggyőződése szerint – a könyvtárosok felelősségteljesen végzett munkájában valósul meg. Köszöntőjét az IFLA újraválasztott elnöke egy *Camus*-idézetrel zárta: „Az ember nem egyszerűen csak reménykedhet, hanem tennie is kell valamit.”

Hans-Peter Geh nagy sikerű megnyitó beszédét az ICA, a FID és az UNESCO elnökének köszöntője követte, majd *Jack Lang* francia kulturális miniszter üdvözölte a jelenlevőket. Beszédét, melyben a francia könyvtárügy gyökeres átalakítását, helyzetének jelentős javítását helyezte kilátásba, továbbá ismertette Franciaország új nemzeti könyvtárának, a Bibliothèque de France-nak a tervét, nagy tetszéssel fogadták.

Szekcióülések

Nemzeti könyvtárak

A szekció témája – Intézményi változások a nemzeti könyvtárakban – nagy érdeklődést váltott ki.⁶ Az első előadó *Maurice B. Line* (Nagy-Britannia) a könyvtári és információs igények vizsgálatából kiindulva, elemezte a nemzeti könyvtárak feladatkörét. Véleménye szerint kevés olyan könyvtári feladat létezik, amelyet feltétlenül nemzeti könyvtárnak kell ellátnia. Sok szolgáltatást egyéb könyvtárak, intézmények vagy akár kereskedelmi cégek is tudnak nyújtani, bár kétségtelen tény, hogy gyakran a nemzeti könyvtár bizonyul a legtakarékosabb megoldásnak.

James H. Billington (Egyesült Államok) a Kongresszusi Könyvtár megújulási törekvéseit ismertette előadásában. Az intézmény új célkitűzéseinek megvalósításához nem megfelelő forma a

merev, hierarchikus szervezeti felépítés, helyette nagyobb rugalmasság és csapatmunka szükséges a feladatok maradéktalan ellátásához. Az új szolgáltató egységek kialakításánál e szempontokat igyekeznek figyelembe venni annak érdekében, hogy a Kongresszusi Könyvtár – stratégiája révén – minél hatékonyabban teljesítse küldetését.

Emmanuel Le Roy Ladurie (Franciaország) a francia helyzetet ismertette előadásában. 1988. július 13-án a köztársasági elnök bejelentette, hogy a nemzeti könyvtár szervezeti és funkcionális megújítása, valamint az egyre növekvő olvasótábor megfelelő szintű kiszolgálása, szükségessé teszi egy új nemzeti könyvtár, a Bibliothèque de France felépítését. Ez a döntés maga után vonja a funkciók újragondolását, az állománygyarapítás, feldolgozás, hozzáférhetőség, gyors információszolgáltatás biztosításához megfelelő szervezeti keret és pénzügyi alap kialakítását.

Kenneth Cooper (Nagy-Britannia) beszédében hangsúlyozta, hogy a British Librarynek mielőbb alkalmazkodnia kell a politikai-társadalmi változásokhoz. Véleménye szerint a nagy múltú intézmény megújulása a személyzet megfelelő képzésével, a korszerű munkakörülmények megteremtése révén valósítható meg, csak így biztosítható a szolgáltatások színvonalának emelése.

A szekció keretében az utolsó előadó *Juhász Gyula*, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója volt. Előadásában felvázolta a nemzeti könyvtár életében az utóbbi időben bekövetkezett legfontosabb változásokat az intézmény átköltözésétől a Budavári Palotába, a számítógépesítési koncepcióig. Ismertette a fontosabb szervezeti változásokat, különös tekintettel a Szervezési főosztály létrehozására és feladataira. A nemzeti könyvtár funkciói között kiemelt szerepet játszik a tudományos kutatások támogatása. Ennek kapcsán az előadó röviden bemutatta a Magyarorságot az Intézetet, hangsúlyozta szerepét a magyarság identitástudatának kialakításában, jelentőségét a történeti kutatások területén. *Szilvássy Zoltánné* hozzászólásában azokról a körülményekről beszélt, amelyek életre hívták a Magyarorságot az Intézetet, nevezetesen a magyar emigránsok körében megnyilvánuló érdeklődés Magyarország iránt a változó politikai viszonyok között, valamint a környező országokban élő magyar kisebbség kapcsolatkeresése az anyaországgal. A politikai változások, amelyek

lehetővé tették Magyarország nyitását Európa felé, a kultúra területén is éreztették hatásukat, sor kerülhetett a könyvtárak zárolt anyagainak hozzáférhetővé tételére.

Parlamentari könyvtárak

Az 1989. évi IFLA konferencia egyik legnagyobb érdeklődést kiváltott szekcióülése a parlamenti könyvtáraké volt.⁷ Számunkra különösen fontos volt, mert a sikerhez magyar előadó is hozzájárult *Balázsné Veredy Katalin* személyében, aki a lengyel parlamenti könyvtár igazgatójával, *Andrzej Gwizdz* úrral közösen ismertette a két könyvtár közötti együttműködést, valamint a magyar és a lengyel parlamentáris fejlődés által a könyvtárakkal szemben támasztott új követelményeket. Az 1987-ben megkötött egyezmény biztosítja mindkét ország számára a folyamatos információcserét a törvényhozás területén. A kiadványcsere a hivatalos kiadványok megküldése mellett könyvbeszerzést és folyóiratelőfizetést is jelent a társintézmény részére. A program keretében személycsere segíti az Országgyűlési Könyvtárban, illetve a lengyel parlamenti könyvtárban folyó munka jobb megismerését, és a tapasztalatok felhasználásával a munka jobb megszervezését. Az előadók egyetlen problémáról számoltak be, amelynek megnyugtató megoldására kevés esélyt látnak, ez pedig a jogi információcserében a szakszerű fordítások biztosítása rövid idő alatt.

A kelet-európai változások egy másik példájáról szólt *Ivi Eenmaa* (Szovjetunió). Ismertette a jogi referenzszolgálat megindításának tervét az Észti Nemzeti Könyvtárban.

Dermot Englefield (Nagy-Britannia) A parlamenti könyvtárak és az IFLA címmel foglalta össze a szekció tevékenységét. Az utóbbi 20-30 évben bekövetkezett fejlődés eredményeként, a parlamenti könyvtárak 1976-ban önálló szekcióba tömörültek, amely szoros kapcsolatot tart fenn a különböző nemzetközi szervezetekkel, valamint támogatja a fejlődő országok parlamenti könyvtárait.

Ezután következett az egyes országok parlamenti könyvtári munkáját segítő programokról tartott beszámoló. A francia parlament a frankofón országok számára szervez továbbképző tanfolyamokat, a Bundestag különböző országok

számára vállalja a személyzet kiképzését. Hasonló támogatást nyújt Ausztrália és Nagy-Britannia is.

Végezetül *Hilmi Celik* (Törökország) a Török Nagy Nemzetgyűlés információs központját mutatta be előadásában. Ismertette a PARENSIS Parlamenti Információs Rendszerbe tartozó és tervezett adatbázisokat és a rájuk épülő szolgáltatásokat. Élénk vita követte azt a bejelentését, hogy a könyvtár nevét azért kényszerült információs központra változtatni, hogy fenntartójától több pénzt kapjon. Több hozzászóló számolt be hasonló tapasztalatokról, a jelenség általánosnak tekinthető. Álláspontjuk megegyezett abban, hogy a névváltoztatásnak az intézményben folyó munkát, a nyújtott szolgáltatások jellegét is tükröznie kellene.

Társadalomtudományi könyvtárak

A társadalomtudományi szekcióban elhangzott előadások az új információs technológia különböző aspektusait vizsgálták.

Jean Meyriat (Franciaország) előadásában hangsúlyozta, hogy a társadalomtudományi kutatók számára milyen nagy jelentőségű az új információs technológiák – pl. OPAC, CD-ROM, online katalógus, elektronikus folyóirat – alkalmazása a könyvtárakban. Mindezek az új információs technológiák nagy hasznot hoznak az előállítóknak, a forgalmazóknak és csekély mértékben a könyvtáraknak is mint közvetítőknak.

Érdekes előadást tartott az elektronikus kurzus hatásáról a könyvtárakra és használóikra *Joseph A. Rosenthal* (Egyesült Államok).⁸ Előadásában ismertette a használók elvárásait a korszerű eszközökkel szemben, valamint a bennük rejlő sokféle alkalmazási lehetőséget. A problémák (pl. a személyzet és a használók képzése, a felmerülő költségek stb.) ellenére a könyvtárosoknak, különösen a tájékoztató könyvtárosoknak új távlatokat nyit. E technika révén, munkájuk egyre inkább összefonódik a kutatókéval, és maguk is a kutatócsoport tagjaként tevékenykednek.

Az utolsó előadás e szekció keretében egy egyetemi könyvtár példáján mutatta be a korszerű információs technológiák alkalmazását. *Piedad Dector* (Mexikó) ismertette a mexikóvárosi egyetem Tudományos és Társadalomtudományi

Információs Központjának feladatait, szolgáltatásait.

A párizsi konferencia idején a szekció tartott még egy „workshop” szemináriumot, azaz bemutatónal egybekötött gyakorlati foglalkozást is *A CD-ROM és hatása a könyvtárakra* címmel. Az itt elhangzott előadások szövege nem hozzáférhető.

Könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás

A szekció sok érdeklődőt vonzott, több mint 150-en vettek részt az előadásokon. *Etienne Hustache* (Franciaország) előadásában a könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás pénzügyi vonatkozásait elemezte. Cáfolta, hogy a térítési díjak veszélyeztetik a szabad hozzáférhetőség elvének megvalósulását, és a könyvtárak közötti különbségek további mélyüléséhez vezetnek. Véleménye szerint e szolgáltatásokat magas szinten kell végezni, ami csak úgy valósítható meg, ha a kölcsönadó könyvtárak munkájukért térítést kapnak.

A szekcióban elhangzott másik előadás is a dokumentumszolgáltatás anyagi kérdéseivel foglalkozott. *Graham P. Cornish* (Nagy-Britannia) a különböző országokban alkalmazott eltérő könyvtárközi kölcsönzési és dokumentumszolgáltatási gyakorlatból származó nehézségeket elemezte. A szerinte kaotikus állapot felszámolására, javasolta az egységes bizonylatolási rendszer bevezetését az egész világon.

Könyvtáros Egyesületek Menedzselésének Kezelszabála

Nyílt fórumon vitatták meg a könyvtári és információs szakma helyzetét és társadalmi megbecsülését. Az IFLA kutatási programja keretében a téma szakirodalmi áttekintése alapján *Bilédi Ferencné* tartott nagy tetszéssel fogadott előadást.⁹

Frank H. Spaulding (Egyesült Államok) előadásában elemezte a könyvtárosok helyzetének, szerepének változását. Véleménye szerint, minden könyvtáros feladatának kell, hogy tekintse a szakma presztízsének emelését. Be kell bizo-

nyítani, hogy a könyvtárosok kulcsszerepet játszhatnak a társadalom gazdasági, műszaki, szociális problémáinak a megoldásában. E feladat megköveteli a magatartásuk gyökeres megváltoztatását, a szemléletváltást. A könyvtárak megőrző funkciója mellett, egyre inkább előtérbe kerül a könyvtárosok információközvetítő szerepe.

Az IFLA konferenciák megújulása

Az 1988. évi konferencián Sydneyben három új rendezvény formát vezettek be a konferencia megújítása céljából több-kevesebb sikerrel.¹⁰

A „benevezett előadások szekciója” (contributed papers section) sikeresebb volt, mint bevezetések. A Szakmai Testület 130 beküldött előadás közül válogathatott.

A gyakorlati jellegű, demonstrációval egybekötött „workshop” programok szervezésénél nem használták fel kellően az előző évi tapasztalatokat, ezért bár voltak nagyon sikeres rendezvények (például: a CD-ROM és hatása a könyvtárakra, 20. századi sajtó, retrospektív katalógizálás, konverzió, állományvédelem stb.), a résztvevők kifogásoltak bizonyos szervezési problémákat. A magas nevezési díj ellenére nem oldották meg azt, hogy ne ugyanabban az időben tartsák meg valamennyi workshopot, így a résztvevők joggal elvárták, hogy legalább az előadások szövegét – akár térítésért is – megkaphassák.

Szilvássy Zoltánné a konferencia után levélben fordult *Paul Nautahoz*, az IFLA főtitkárához, azzal a kéréssel, hogy a következő konferenciától kezdődően változtassanak a helyzeten, a workshop paper ne essen külön elbírálás alá, hanem az általánosan érvényes feltételek szerint juthassanak hozzá a résztvevők. A Szakmai Testület 1989. november 27-28-án megvitatta *Szilvássy Zoltánné* javaslatát. A döntés értelmében a konferenciákon 25 pontot kap minden résztvevő, amelyért a teljes listából – beleértve a workshop papereket is – válogathat érdeklődése szerint. A kompromisszumos megoldás magyarázata abban keresendő, hogy a magas másolási költségek miatt nem tudják a nagy számú résztvevőnek a teljes dokumentációt biztosítani. A döntés másik oka, hogy a workshop-előadások általában olyan résztémákkal foglalkoznak, amelyek

csak a könyvtárosoknak egy meghatározott körét érdeklik.

Kis módosítással Párizsban is megtartották a poszter ülést. A korábbi tapasztalatok alapján a rendezvény helyét szerencsésebben választották meg, a kiállítási térben kapott helyet. A poszterek két napig voltak láthatók, és kétszer két óra állt rendelkezésre a tíz poszter előadás megtartására. (A poszter szekciókról e számban Gyeszly Zsuzsa cikkében olvashatnak bővebben. A szerk.)

Záróülés

A konferencia munkáját *Joseph Price*, a Szakmai Testület elnöke értékelte ki. Statisztikai adatokkal alátámasztva, az IFLA konferenciák történetében a legnagyobb szabású rendezvénné nyilvánította az 1989. évi párizsi konferenciát. Befejezésül ismertette az egyes szakmai csoportok által hozott döntéseket és javaslatokat, azzal a megjegyzéssel, hogy a jövőben változtatni kívánnak e programponton, hiszen a konferencia zárópercei nem teszik lehetővé a kérdések megfelelő megvitatását.

Hivatkozások

1. IFLA's first fifty years. Achievements and challenge in international librarianship. Ed. Willem R. H. Koops, Joachim Wieder. München, Saur, 1977. 154 p.
2. From the Secretariat. Paris - 1989 „I love Paris!”. – IFLA Journal. 15.évf. 1989. 4.sz. 335-336.p.
3. IFLA Annual, 1989. Proceedings of the 55th General Conference, Paris 1989. Annual Reports. Ed. Carol Henry. München, Saur, 1990. 215-268.p.
4. Az IFLA 1989. évi konferenciájának előadásai megtalálhatóak az OSZK-KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárban, az IFLA-konferenciái anyagok magyarországi letéti könyvtárában.
5. GÁL Andorné: IFLA kongresszus Párizsban. – Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Könyvtárosok Tájékoztatója, 1989. 4. sz. 6-8.p.
6. AVRAM, Henriette D.: Additional Reports from IFLA. – Library of Congress Information Bulletin. 49.évf. 1990. 6.sz. 112-113.p.
7. Report of the 55th Council and General Conference of the International Federation of Library Associations and Institutions, Paris, France, August 1989. – Library of Congress Information Bulletin. 49.évf. 1990. 2.sz. 23.p.
8. BILLÉDI Ferencné: Könyvtárak és információ a tegnap, a ma és a holnap gazdasági életében. – Könyvtáros. 40. évf. 1990. 1.sz. 47.p.
9. BILLÉDI Ferencné: A könyvtáros hivatás helyzete, társadalmi megbecsülése. Nemzetközi áttekintés. – Könyvtáros. 39. évf. 1989. 7.sz. 415-419.p.
10. PAPPNÉ FARKAS Klára: Együttélés - könyvtárak, emberek, információ. Beszámoló az IFLA 54. általános konferenciájáról. – Könyvtári Figyelő. 36. évf. 1990. 3-4.sz. 334.p.

PRIVATIZÁLJÁK A KÖNYVTÁRÉPÜLETET? – Rostock egyik legszebb gótikus épületében működött a Városi Könyvtár. 1989 tavaszán restaurálni kellett az épületet, azóta hozzáférhetetlen a 160 000 egységnyi állomány jelentős része. 1991. szept. 1-re már kitűzték a megnyitás napját, már mázolók dolgoztak bent az épületben. Márciusban azonban jelentkezett a volt tulajdonos örököse, s leiltotta a munka folytatását, mert ő egy banknak akarja bérbeadni a műemléképületet. A város polgárai és tanácsa igyekeznek megvédeni a könyvtár otthonát, de az ügy kimenetele egyelőre bizonytalan.
(DBI-Pressespiegel, 1991. ápr.)

A könyvtárak a tudásért

Beszámoló az IFLA 56. általános konferenciájáról

Pappné Farkas Klára

1990. augusztus 18-24. között Stockholmban rendezték meg az IFLA történetének tartalmában és kivitelezésében talán legnagyobb szabású konferenciáját. Az 1990. évi rendezvény nagy érdeklődést váltott ki, összesen 5000-en vettek részt a konferencián és a kapcsolódó kiállításon valamint az egyéb programokon, köztük 1660 delegátus 95 országból.¹ Magyarországot tíz küldött képviselte², ketten – Kiss Jenő és Nagy Attila – előadással szerepeltek.

A stockholmi konferencián A könyvtárak – a tájékoztatás a tudásért* témakörben 170 előadás hangzott el.³ Mivel az UNESCO 1990-et az *Írás-tudás Nemzetközi Évének* nyilvánította, az IFLA, csatlakozva a programhoz, kiemelt kérdésként kezelte az analfabetizmust. Említésre érdemes, hogy prekonferencia-ülést szerveztek a közművelődési könyvtárak szerepének vizsgálatára az analfabetizmus elleni küzdelemben. E tanácskozáson hangzott el Nagy Attila előadása a magyarországi helyzetről a közép-európai keretbe ágyazva.⁴

Megnyitó és plenáris ülés

Az ünnepélyes megnyitón *Birgit Antonsson*, a svéd nemzeti könyvtár igazgatója üdvözölte a

* A konferencia eredeti címe: „Libraries: information for knowledge” volt. Mi A könyvtárak a tudásért formát kifejezőbbnek tartjuk. (A szerk.)

konferencia résztvevőit. A rendezvény fővédnöke *XVI. Károly Gusztáv* király volt. Előadásában a könyvtárak, az információ szerepéről beszélt a különböző fejlettségi szinten álló országok életében. Hangsúlyozta, hogy a fejlett országokban a könyvtárak elsőrendű feladata az, hogy a legszélesebb tömegek számára biztosítsák az információhoz jutást, lett legyen az bármely formában – frott, hangzó vagy gépi adathordozón. A közepesen fejlett országokban, beleértve a kelet-európai volt szocialista országokat a társadalmi-gazdasági fejlődés előmozdítása, a demokrácia kiszélesítése terén játszanak döntő szerepet. A legelmaradottabb országokban az analfabetizmus felszámolása az alapvető könyvtári feladat.⁵

Hans-Peter Geh, az IFLA elnöke köszöntőjében a konferencia témájához kapcsolódva *T. S. Eliot* szavait idézte: „Hol van a bölcsesség, mely elveszett a tudásban, és hol van a tudás, mely elveszett az információban?” A könyvtárak információközvetítő szerepéről szólva figyelmeztetett az egyre táguló szakadékra, amely az információt igénylők, de árát megfizetni nem tudók és az információt szabadon felhasználók között tátong.

Az UNESCO képviselőjében *Wolfgang Löhner* üdvözölte az 56. IFLA konferencia résztvevőit.

A plenáris ülés szónoka *Bengt Göransson*, oktatási és kulturális miniszter volt. *A könyvtárak és a társadalmi szerkezet* címmel tartott előadásában a közművelődési könyvtárak jelentőségéről beszélt. Véleménye szerint nemcsak művelődési szempontból tekinthető alapintézménynek a könyvtártípus, hanem a demokrácia kiteljesítése terén is meghatározó. A közművelődési könyvtár ugyanis nem szorítkozik csupán a dokumentumokban foglalt információkhoz való hozzáférés biztosítására, hanem aktív szerepet játszik a közösség életében, művelődési és tájékoztatói igényeik kielégítése révén.

Szekcióülések

Nemzeti könyvtárak

A szekció a nemzeti könyvtári feladatok változásainak vizsgálatát tűzte ki célul. *Birgit Antonsson* (Svédország) előadásában abból indult ki, hogy mindig az adott ország sajátosságaihoz

és a felmerülő igényekhez igazodva kell kialakítani a nemzeti információpolitikát, és ezen belül a nemzeti könyvtárat. Véleménye szerint a svéd körülményekhez jól illeszkedik a Királyi Könyvtár, és az iparilag fejlett ország élni tud a központi megoldásokkal, melyek közül a legfontosabbak: a LIBRIS információs rendszer, szabványosítás, nemzeti bibliográfia, az országos és a nemzetközi együttműködés megszervezése stb. Véleménye szerint a nemzeti könyvtár fejlesztése során nem lenne célszerű a feladatkör bővítése.

Esko Häkli (Finnország) a decentralizált nemzeti könyvtár típusát mutatta be a finn példán. A hálózati szemléletből indult ki, melynek lényege a munka- és a felelősségmegosztás. A rendszer tagjai lehetnek önálló intézmények vagy egy könyvtár egymástól földrajzilag nagy távolságra levő részlegei. E szervezeti formák a skandináv államokban – Svédország kivételével – a kormány támogatását élvezik, ugyanis a főváros terhermentesítése és a „vidék” bekapcsolása a munkamegosztásba kiemelt feladat.

John Michael Smethurst (Nagy-Britannia) előadásában a nemzeti könyvtárak közötti együttműködés kérdéseit elemezte.

Parlamenti könyvtárak

A parlamenti könyvtári szekció gazdag szakmai programot szervezett az 1990. évi konferencián. Elsőként *Bert Isacson* (Svédország) tartott előadást az északi országok közötti együttműködésről. Dánia, Finnország, Izland, Norvégia és Svédország, bár nem alkot szilárd tömböt, a gazdasági, oktatási, kulturális és kutatási szférában – törvények és rendeletek által támogatott – szoros együttműködés valósul meg köztük. Az Északi Tanács munkájáról, szerepéről valamint a kooperáció lehetőségeiről tájékoztatott az előadó.

A szekció számunkra legérdekesebb előadását *Ernst Kohl* (Németország) tartotta, *Kelet-európai változások – nyugat-európai parlamenti könyvtárak* címmel, rövidített formában megjelent magyar nyelvű fordítása a Könyvtári Figyelőben.⁶

Erik J. Spicer (Kanada) egy 1990 elején végzett felmérés eredményeit ismertette. 28 beérkezett válasz alapján elemezte az előadó könyvtárak szerepét a parlamenten belül.

A parlamenti könyvtári szekció ezen ülésén kívül még néhány sikeres rendezvényt tartott.

Meg kell említeni a stockholmi konferenciát közvetlenül megelőzően Oslóban szervezett kétnapos megbeszélést a parlamenti könyvtárak fejlesztését és támogatását szolgáló programokról. A konferencia alatt egy „workshop” keretében elemezték a svéd parlamentnek nyújtott könyvtári és információs szolgáltatásokat.

Közművelődési könyvtárak

Ezen az IFLA konferencián a közművelődési könyvtárak kérdései kapták a legnagyobb hangsúlyt. Mivel erről a konferencia egyik résztvevője, *Kiss Jenő* a Könyvtáros hasábjain már beszámolt⁷, külön nem térünk ki rá. Mindössze egy kiegészítés kívánkozik ide: *Rendszerváltás – modellváltás* címmel *Kiss Jenő* tartott előadást a magyarországi helyzetről.⁸

Könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás

A szekció előadásai a szerzői jog kérdéseivel foglalkoztak. *Graham P. Cornish* (Nagy-Britannia) a szerzői jog birtoklói és a dokumentumszolgáltatás közötti konfliktust ismertette. Véleménye szerint a könyvtárközi kölcsönzés általában nem sérti a szerzői jogot, a dokumentumok szolgáltatása nemcsak hátránnyal, hanem előnyökkel jár, a probléma szerinte inkább elvi spekuláció eredménye, mint valós veszély.⁹

Heinz Fuchs (Németország) előadásában a német szerzői jog és a könyvtárak viszonyát elemezte. Ismertette azokat a fontosabb módosításokat, amelyek a másolási technikák fejlődése és az új információs technológiák elterjedése miatt váltak szükségessé.

Workshop keretében a CD-ROM könyvtári vonatkozásainak időszerű kérdését vitatták meg.

Statistika

Frederick C. Lynden (Egyesült Államok) a könyvtári dokumentumok árának alakulását jelölte meg aktuális feladatként. Akciótervet dolgozott ki az adatok gyűjtésére és feldolgozására, java-

solta az UNESCO, a kiadók és a terjesztők bevonását a munkába.

Ivar A. L. Hoel (Dánia) előadásában az észak-európai könyvtárak statisztikai adatainak összehangolásáról beszélt. Ismertette a nemzetközi statisztikai szabvány (ISO 2789) adaptációjának tapasztalatait.

M. E. L. Jacob (Egyesült Államok) a statisztika hosszú távú programjának kialakításához kívánt hozzájárulni. Javaslatot tett a statisztikai munka megújítására a fontosabb feladatok megjelölésével.

Bibliográfia

A szekció előadásai a CD-ROM könyvtári alkalmazásainak egyes kérdéseit járták körül. June Vernon (Jamaika) szerint a CD-ROM különösen a fejlődő országok könyvtárainak felzárkózásában jelent nagy lehetőséget.

D. G. Law (Nagy-Britannia) a felhasználók szemszögéből vizsgálta a CD-ROM előnyeit és hátrányait. Az elemzés az új technológia kedvező használói fogadtatását bizonyította.

Benevezett előadások

Több előadást szenteltek az analfabetizmus elleni küzdelemnek, a könyvtárak és iskolák együttműködésének.

Ezen az ülésen ismertette Tuula Haavisto, a Finn Könyvtáros Egyesület főtítkára az észak- finnországi „telecottage” kísérletet. A közösségi élet eme új színtere – a korszerű információs eszközök biztosítása révén – hozzájárul az emberek képzéséhez, szabad idejük hasznos eltöltéséhez és segítséget nyújt a gyéren lakott településeken az adminisztratív ügyintézésben is.¹⁰

Záróülés

A FID és az ICA képviselője ezúttal nem az ünnepélyes megnyitón, hanem a záróülésen kért szót. Mindketten nagyra értékelték a konferencia munkáját, és az IFLA-val való további együttműködésük fontosságát méltatták.

A Szakmai Testület nevében Hope E. A. Clement értékelte ki a különböző szekciók, munkacsoportok, testületek tevékenységét, kiemelte a hivatalos programon kívüli találkozási lehetőségek jelentőségét.

Hivatkozások

1. From the IFLA Secretariat. Stockholm - 1990 : The Biggest IFLA Conference ever! – IFLA Journal. 16.évf. 1990. 4.sz. 463-475.p.
2. Balázsné Veredy Katalin, Bátorinyi Béliáné, Belházy Mariann, Billédi Ferencné, Csahók István, Kiss Jenő, Nagy Attila, Szántó Péter, Szilvassy Zoltánné, Takács Miklós.
3. Az IFLA 1990. évi konferenciájának előadásai megtalálhatóak az OSZK-KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárban, az IFLA-konferenciái anyagok magyarországi letéti könyvtárában.
4. NAGY Attila: Írástudás és a könyvtárak. Közép-európai vélemény a glasznoszty korából. – Könyvtáros. 40.évf. 1990. 12.sz. 701-705.p.
5. IFLA Annual, 1990. Proceedings of the 56th General Conference, Stockholm, 1990. Annual Reports. Ed. Carol Henry. München, Saur, 1991. 18-19.p.
6. KOHL, Ernst: Kelet-európai változások – nyugat-európai parlamenti könyvtárak. – Könyvtári Figyelő. Új folyam. 1.(37.)évf. 1991. 1.sz. 59-61.p.
7. KISS Jenő: IFLA, Stockholm, 1990. – Könyvtáros. 40.évf. 1990. 11.sz. 673-676.p.
8. KISS Jenő: Rendszerváltozás – modellváltás. – Könyvtári Figyelő. Új folyam. 1.(37.)évf. 1991. 1.sz. 27-30.p.
9. Referátumát lásd a Könyvtári Figyelő. Új folyam. 1.(37.)évf. 1991. 3.sz.-ban a 91/193. tételszámon.
10. KOVÁCS Lászlóné: Az elektronikus faluközpont avagy a modern „fonó”. Szemle. – Könyvtári Figyelő. Új folyam. 1.(37.)évf. 1991. 2.sz. 284.p.

A szerzők lapunk felkérésére írták az alábbi tanulmányt, egy Amerikában már jól ismert, bevált „előadási formáról”.

Poszterek alkalmazása az ALA éves vándorgyűlésein

Suzanne D. Gyeszly – Candace R. Benefiel

Előzmények

A nyolcvanas évek elejétől a tudományos szakmai összejöveteleken egyre népszerűbb „előadási”, illetve megnyilatkozási formává vált a poszterek (kiállítási tablók) bemutatása. Ez a módszer különösen olyan kutatási témák esetében vált be, amelyeknek a poszterek alkalmazása nélkül egy országos értekezleten alacsony lenne a hallgatósága, ha tudható, hogy egy konferenciatermet nem tudnak megtölteni a téma iránt érdeklődők, de a téma elég fontos ahhoz, hogy ne mondjanak le a megismertetéséről. A konferenciákon résztvevők gyakran szívesebben olvasnak el egy rövid összefoglalást egy-egy témáról, különösen, ha lehetővé teszik a számukra, hogy a témát kidolgozóval közvetlenül beszéljék meg a felmerülő kérdéseket, mintsem hogy kövessenek egy magasan szárnyaló előadást egy füledt, zajos konferenciateremben. A posztereket előre meghírdetett időpontokban nézhetik meg az érdeklődők, és a posztert bemutató személytől kiegészítő magyarázatot kérhetnek a látottakkal kapcsolatban. A téma gyors megértését különféle vizuális segédletek külön-külön vagy együttes formában történő alkalmazása (pl. diák, fotók, grafikák, táblázatok, jól tipografizált rövid szövegek) segíti, ugyanis az ilyen bemutatók esetében a kiegészítő szövegnek rövidnek, lényegre törőnek kell lennie, s ráadásul elég ösztönzőnek ahhoz, hogy a nézők párbeszédbe bo-

csátkozzanak a bemutatást végző személlyel. A poszter bemutatók előnye az is, hogy a nézők saját ütemüknek megfelelően ismerkedhetnek meg a témával. A bemutatást végzőtől elvárható, hogy éppolyan felkészült legyen, mintha a szokásos 15 perces konferencia előadást tartaná meg, és késznek kell lennie arra is, hogy a felmerülő kérdésekre azonnal és kimerítően válaszolni tudjon. Nem véletlen, hogy a poszter bemutató formát a különböző szakmai és idegen nyelvi képességben is szívesen alkalmazzák, mert ezzel fejleszteni tudják a hallgatók szakmai ismereteit, elősegíthetik a rögtönzési- és beszédkészségük elmélyülését. A poszterek alkalmazásáról azért el kell mondani azt is, hogy nem lehet korlátlanul felhasználni, mert vannak olyan témák, amelyek a részletes szóbeli előadást igénylik inkább. Nem elhanyagolható a poszterek elkészítésének időbeli és anyagi vonzata sem.

Poszterek alkalmazása az ALA 1982-es vándorgyűlésén

Az Amerikai Könyvtárosok Szövetségének (ALA) első poszter szekciója 1982-ben Philadelphiában mutatkozott be a szakma előtt, olyan sikerrel, hogy azóta minden évben megrendezik a programot. A bemutatott poszterek gyorsan népszerűek lettek mind a résztvevők, mind a látogatók körében. Ezt igazolja a kiállítók és a látogatók számának folyamatos növekedése is. Egy-egy vándorgyűlésen több mint száz poszter kerül bemutatásra, igen különféle témákban, melyek közül talán a legnépszerűbbek az információs technikával, a számítógépekkel, a CD-ROM-ok használatával és az állománnyal kapcsolatos témák. A poszterek alkalmazásával az alábbi célok érhetők el:

- segítség a bemutatást végző könyvtárosnak kutatási témája megismertetésében
- lehetőség a különböző kutatási témák kötetlen bemutatására a kezdő és a gyakorlott könyvtáros számára egyaránt
- segítség az egyes kutatási témák népszerűsítésében egy országos szintű fórumon.

A poszterek előkészítésének időbeli sorrendje

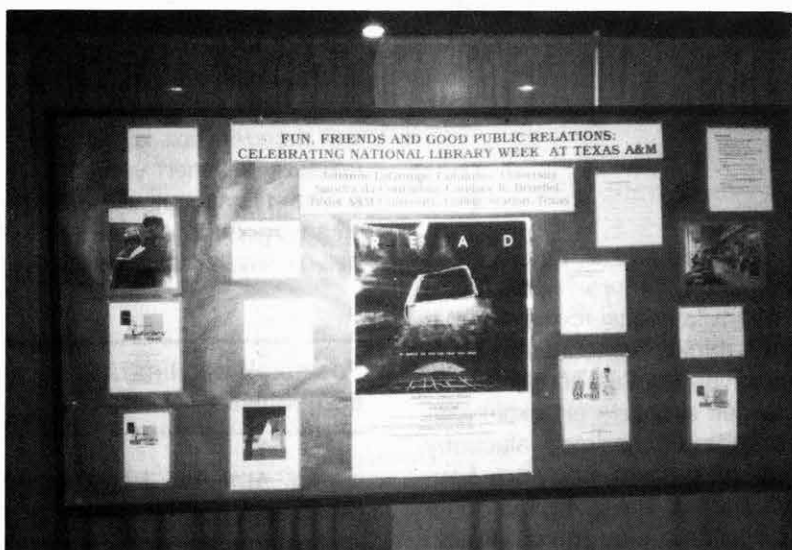
Az amerikai könyvtárosok már az országos könyvtáros vándorgyűlést megelőző év őszén elkezdi a kutatást a különböző témákban és megkezdik a poszterek előkészítését. Január elején az ALA Poszter Szekciója pályázatot hirdet a poszterek tartalmának rövid leírására, melyet január utolsó napjáig kell benyújtani. A „forgatókönyvek” a következőket kell tartalmaznia:

- ▶ A kutatási téma megjelölése;
- ▶ A kutatási célok összefoglalása;
- ▶ A kutatás módszereinek leírása;

▶ A várható eredmények felsorolása.

Minden egyes tartalmi összefoglalást az ALA Poszter Szekciója véleményez, majd a pályázat eredményéről március végéig értesítik a jelentkezőket. A tavaszi hónapokban a kutató befejezi a témáját, és elkészíti a megadott szabályok alapján a posztert az ALA évi vándorgyűlésére. A legfontosabb szabályok egyike, hogy a kutató tömören, érthetően és főként jól látható ábrákkal, esetleg fényképekkel, vagy számítógéppel készített táblázatokkal, grafikával illusztrálja a beszámolót. Az első ábra egy tipikus példája az elkészült poszternek.

1. ábra

A posztereket általában az Ala kiállítási termében mutatják be. Ez azért előnyös, mert könnyen megközelíthető mindenki számára, és lehetőséget ad arra, hogy minden bemutatást végző kutató külön táblán helyezze el a poszterét. A bemutatásra kerülő poszterek ismertetései megjelennek egy külön erre a célra készült ALA kiadványban, még a vándorgyűlés kezdetén, valamint a konferencia általános katalógusa is tartalmazza az egyes posztereket a bemutató könyvtáros neve, témája és a bemutató időpontja szerint. Az 1. sz. függelékben e cikk szerzői által készített tartalmi összefoglalásokat olvashatják, amelyeket az ALA 1991.évi atlantai vándorgyűlésére készítettek.

A poszterek bemutatásának tartalma másfél óra, a bemutató során a látogatók megtekinthetik a különböző témájú posztereket és kérdéseket intézhetnek a posztert készítő kutatóhoz. A résztvevő kutatóknak nem kell hivatalos előadást tartaniuk, de minden felmerülő problémára és kérdésre a helyszínen kell felelniük. Gyakran előfordul, hogy e viszonylag rövid idő alatt 150-200 látogató is felkeresi a kutatót. Egy kutató több posztert is bemutathat különféle témakörökben, ami néha komplikációt is okozhat a megfelelő időbeosztás kialakításában.

Az elmúlt tíz év könyvtári posztertermésének felmérése

Az elmúlt tíz év folyamán több mint ezer posztert mutattak be nagy sikerrel az ALA különböző vándorgyűlésein. Az ALA Poszter Szekciójának tagjai kíváncsiak voltak a kutatók véleményére a poszterekkel kapcsolatban azért, hogy a következő vándorgyűlések tervezésénél figyelembe vehessék. Ezért a csoport egyik tagja (e cikk társszerzője) kérdőívet készített, és 1991 márciusában szétküldte az elmúlt tíz év posztereinek készítői közül azoknak, akik még 1991-ben is ALA-tagok voltak. A kérdőívhez eredetileg 1100 résztvevő nevét gyűjtötték össze, de tekintettel arra, hogy csak 785 volt aktív ALA-tag a vizsgálat időpontjában, 1991 márciusában, ezért a kérdőívet ennek a 785 embernek küldték el. A megkérdezettek 56,7%-a, 445 könyvtáros válaszolt a kérdőívre. Ebből 312 (70,1%) egyetemi könyvtáros, 52 (11,7%) közművelődési, 48 (10,8%) szakkönyvtáros, 11 (2,5%) iskolai könyv-

táros, valamint 22 (4,9%) a könyvtárosképzésben részt vevő tanár vagy diák vett részt a poszterek készítésében. A résztvevők jó része, 309 fő (69,6%) csak egy posztert készített az elmúlt tíz év során, 80 fő (18%) kettőt, 33 fő (7,4%) hármat és 23 személy (5%) pedig több mint négyet. (A cikk írói készítettek egyénileg a legtöbb posztert az Amerikai Egyesült Államokban. Összesen, közösen 21 posztert mutattak be az elmúlt évek során.)

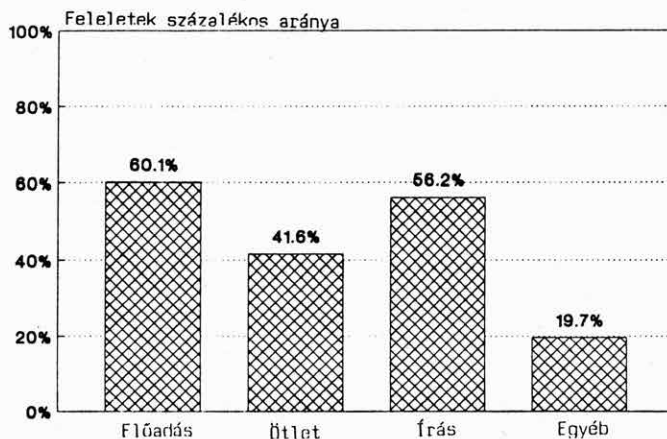
A poszterek szerepe a szakmai munkában

A kérdőívre adott válaszokból kiderült, hogy mindegyik résztvevő értékes tapasztalatokat szerzett a poszterek előkészítésénél és bemutatásánál, így nem meglepő, hogy a megkérdezettek 88,3%-a (393 személy) ismételten kíván majd posztert bemutatni a jövőben, és más könyvtárosoknak is ajánlják ezt a módszert. A 2. sz. ábra a kutatók tapasztalatainak százalékos arányát mutatja.

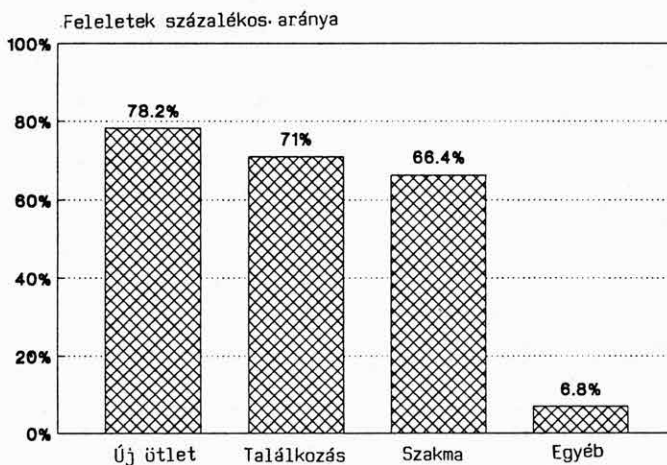
Amint az a 2/a és 2/b ábrán látható, a poszterek bemutatása lehetőséget adott a könyvtárosoknak arra, hogy egy országos fórumon kötetlen formában számolhassanak be az elmúlt év kutatásainak eredményeiről. Ugyanakkor a látogatóknak is ötletet adott hasonló témák tanulmányozására. A bemutatást végző könyvtárosok több mint fele meghívást kapott különböző szakmai folyóiratok szerkesztőitől cikkek írására. Ez nemcsak megtiszteltetést jelentett a bemutatást végző könyvtáros számára, hanem lehetőséget az egyetemi és szakkönyvtárosok jó részének számára, hiszen a publikálás szinte kötelező valamennyiünknek a mindennapi munka mellett. A felmérés alapján az derült ki, hogy a bemutató könyvtárosoknak az adta a legnagyobb élményt, hogy kutatásaikat bemutathatták egy országos fórumon, és találkozhattak olyan kollégákkal, akik hasonló témákkal foglalkoztak, de előzőleg nem tudtak egymás munkáiról. Nem mellékes az a szempont sem, hogy a résztvevők úgy érezték, hogy kutatási eredményeikkel és a poszterek bemutatásával gyarapították a könyvtárosok szakmai ismereteit is.

A cikk írói személyes tapasztalataik alapján, javasolják a Magyar Könyvtárosok Egyesületének figyelmébe a poszterek kísérleti bevezetését. A könyvtárosok és különböző intézetek munkái-

2/a. ábra
A posztterek hatása

2/b. ábra
A posztterek bemutatásának előnyei

nak egy országos fórumon történő bemutatása az új ötletek népszerűsítését és a könyvtári szakma fejlesztését segítheti elő.

Irodalom

1. Cook, Mary Lou Wranesh: The poster session as a student reporting technique. San Francisco, CA : Paper presented at the Annual Research in Nursing Education

Conference, 1987. (ERIC Reproduction service No. ED 285491.)

2. Gyeszly, Suzanne D.: Poster preparation for ALA annual conference. – College and Research Libraries News. 51:6 (1990), 532-533.
3. Liegel, Leon H. – Thompson, Delbert: Poster session for scientific meetings. – Journal of Agronomic Education. 18 (1989), 69-75.
4. Van Naerssen, Margaret: Science conference poster presentation in an ESP program. – The ESP Journal. 3 (1984), 47-52.

1. sz. függelék
Példa a posztterek tartalmi összefoglalására

- V-8 Hungarian Immigrants' Literature 1960-1990: Use of Pro-Cite as a Bibliographic Tool. SUZANNE D. GYESZLY.
 Texas A&M University, College Station, TX.

Monday, July 1, 1991; 11:00 - 12:30
 Georgia World Congress Center

Hundreds of Hungarian authors immigrated to the United States after the 1956 Revolution and the fall of the communist regime in late 1989. The works of these authors (published mainly in English) have never been compiled into a bibliography. The researcher wanted to first identify the new generation Hungarian immigrant authors published into a bibliography. The investigator collected the data in the Library of Congress during the spring of 1990. Pro-Cite software was used to create the bibliography. The menu-driven software was easy to operate, making the inputting of data relatively simple. The records were sorted first into chapters (following the major subject categories of the Library of Congress), and then by authors. As an end result, the bibliography is a compilation of almost seven hundred Hungarian immigrant authors' works. The use of Pro-Cite software has broad applications for libraries and researchers to create bibliographies.

- II-9 The ALA Poster Session Experience: Participants Assess Quality, Change, and Benefits. CANDACE R. BENEFIEL*, Texas A&M University College Station, TX

Saturday, June 29, 1991; 1:00 - 2:30
 Georgia World Congress Center

With the 1990 Annual Conference, ALA poster sessions have been presented for nine years. The upcoming tenth anniversary of ALA poster sessions has led the ALA Poster Session Committee to evaluate the experience, and to seek input from those who have presented poster sessions over the years. Are poster sessions perceived as a positive experience? Do those who have presented poster sessions publish their research in other ways? After nine years of these presentations, are there changes in procedures or other arrangements for poster sessions which should be investigated? Without input from those who have participated in ALA poster sessions, an accurate evaluation of the program is not possible. The questionnaire, developed in conjunction with the ALA Poster Session Committee, was sent to poster session participants (1982-1990) who are currently listed in the ALA Directory. Responses to the questionnaire were quantitatively analyzed using statistical software and a microcomputer. The questionnaire will be presented, along with results of the analysis.

A IV. BUDAPESTI NEMZETKÖZI KÖNYV- ÉS VIDEOKIÁLLÍTÁS

az igazi nemzetközi könyvvásár
1992. április 9-12-ig lesz az **Olimpiai Csarnokban**
(a Dózsa Gy. – Thököly út sarkán)

Helyszíni kedvezményes vásárlás! Tombola, dedikálások!

FILMSZEMLE

- A kiállítás szekciói:**
1. Tudomány, művészet, szépirodalom
 2. Nyelvi kiállítás
 3. Gyermekkönyvek, videók és játékok
 4. Sportkönyvek, videók és sportszerek

Alkiállítások: Magyarságkép a külföldi irodalomban
Budapest múltja és jövője

Írók, művészek, újságírók, olimpiakonok részvételével

Igazi élmény minden kultúrembernek!

Szeretettel várjuk az ország **leggazdagabb választékát** nyújtó külföldi, idegen nyelvű

KÖNYVESBOLTUNKBA
a Tartsay Vilmos u. 13. alatt.

Legfrissebb kiadású természet-, társadalomtudományi, szépirodalmi és nyelvkönyvek (kazet-
tákkal) a

**Cambridge U. Press, Elsevier, Springer, Penguin,
Longman, Larousse, Macmillan**
és más világhírű kiadóktól.

A 32 kötetes ENCYCLOPAEDIA BRITANNICA 20%-os engedménnyel kapható.

A készlet fogytán, most még válogathat!

Szerzői jog az elektronika korában

Koltay Tibor

Minden művet jogvédelem illet meg, függetlenül attól, hogy milyen adathordozón jelenik meg. A szerzői jogvédelem kérdése az elektronikus publikáció mellett az ún. elektronikus másolás esetében is felmerülhet. Az elektronikus másolás lehetséges formái: scannerrel (elektronikus letapogatóval) történő beolvasás a CD-n vagy számítógépen való tároláshoz, a dokumentum megjelenítése képernyőn, vagy nyomtatott formában elektronikus hirdetőtáblán stb.

A szerzőknek az az érdekük, hogy tekintélyes folyóiratokban publikáljanak, de az elektronikus folyóiratok esetében kérdéses, hogy meg tudják-e őrizni integritásukat, hiszen e cikkek letölthetők, szerkeszthetők stb. Ugyanakkor nem tagadható, hogy a szerzőknek elemi érdekük fűződik ahhoz is, hogy gyorsan hozzájussanak a további kutatásaikhoz szükséges új információkhoz.

A kiadóknak sok nehézséget okoz az elektronikus információ. A szerzői jog által védett nyomtatott anyagok esetében különféle módokon szabályozták az újrafelhasználás pl. a fénymásolás kérdését. Az elektronikus hordozókra vonatkozóan viszont nincsenek ilyen szabályozó elvek. Az adatbázisok előállítói gondosan ügyelnek arra, nehogy megsértsék a szerzői jogot, ezért a kiadóktól beszerzik a szükséges engedélyeket. Az elektronikus újrafelhasználást eddig csak kevesen kérték a kiadóktól, ezért e kéréseket esetileg bírálják el. Az engedélyek megadásakor a kiadók igen óvatosak: igyekeznek beszerezni az anyagok várható felhasználásáról a lehető legtöbb információt, és sok megkötést tesznek. A vendor (adatbázis-forgalmazók) legfőbb célja az,

hogy az erős versenyhelyzet ellenére eladják az általuk kínált információt, méghozzá a felhasználó legnagyobb megalégedésére. A vendork nem figyelnek a kisebb jogsértésekre és feltételezik, hogy a felhasználók a velük kötött szerződéshez tartják magukat. Ezek a szerződések részletesen foglalkoznak azzal, hogy mit tehet a felhasználó és mit nem. A szabályzott kérdések köre azonban adatbázis-forgalmazónként más és más.

A felhasználók gyorsan, könnyen és olcsón akarnak hozzájutni az információhoz. Sok felhasználó azonban úgy érzi, hogy túl magas árat fizet az információ elektronikus formájáért és nagyobb szabadságot szeretne ezen a téren. Ráadásul sok felhasználó úgy gondolja, hogy az információ szabad áramlását akadályozza az, hogy a kiadók és a vendork különböző díjtételeket használnak és elvárják, hogy a felhasználó aláírja a hosszú és nehézkes jogi nyelven írt megállapodásokat.

A kiadók egymással ellentétes dolgokat tesznek lehetővé a felhasználó számára: az egyik nem tiltja a találatok letöltését és terjesztését a felhasználó munkahelyén, viszont nem engedi a megvásárolt termék továbbadását (újraeladását) egy harmadik félnek; a másik kiadó viszont három napon túl már tiltja az elektronikus tárolást.

Ma még nem tisztázott, ki ellenőrzi az információt, ha az elektronikus formában jelenik meg. Várható, hogy egyre több szerző, felhasználó, kiadó fog részt venni az elektronikus publikációs folyamatban. A kiadók írott irányelvei viszont egyelőre nem tartanak lépést az új technológiákkal, így egyre nagyobb a kísértés a szerzői jog megsértésére.

Mindezt figyelembe véve a következő trendek vannak kialakulóban: Az elektronikus felhasználás árai sűrűn fognak változni. A kiadók jobban megismerik a lehetőségeiket, és növekedni fog az elektronikus formára irányuló kérések száma. A technológiai fejlődéssel szemben egyre nehezebbé válik az ellenőrzés. Nőni fog a jogsértések és a perek száma.¹

A nemzetközi szerzői jogot a fejlődő országokban és Kelet-Európában vizsgálva megállapítható, hogy ezekben az országokban nyomatékosan fel kell hívni a figyelmet a szerzői jog betartására. A termékeket a helyi árviszonyoknak, a gazdaság állapotának megfelelő áron kell kínálni és egyedi szerződéseket kell kötni a kiadók-

nak az egyes szervezetekkel, figyelembe véve az egyedi igényeket és a helyi kulturális tradíciókat.²

Az elektronika korában sok az eltérő nézet a szerzői jogról. Az 1970-es években a kiadók arról panaszkodtak, hogy a fénymásolás tönkreteszi őket. Mégsem vonultak ki a piacról, hanem áraik emelésével igyekeztek kompenzálni a veszteséget. A 80-as években egyre kevesebb példányban adhatták el termékeiket, melyek árai ezért egyre emelkedtek, ami ismét a másolások növekedéséhez vezetett. Ezzel egyidejűleg megjelent a már említett elektronikus másolás.

A kiadók nem is tudják, mit kérjenek az elektronikus termékekért. Egyfelől szívesen nyújtják anyagaikat az iparvállalatok és az egyetemek számára, belső felhasználásra. Másfelől viszont nehéz helyzetben vannak azokkal szemben, akik az elektronikus anyagokat tovább kívánják forgalmazni, mert így az árakat nem tudják ellenőrizni.

A kiadók szemben állnak azokkal a véleményekkel, amelyek szerint igen könnyű az elektronikus formában tárolt anyagok manipulálása és ez nehezen felfedezhető, ezért a jognak azt nem kell tiltania, ami nem követhető. Az információ kezelése, keresése és tovább felhasználása hasznos, hiszen a technológiai fejlődéshez járul hozzá. Ezzel az érveléssel azt állítják szembe, hogy a lopás akkor is lopás, ha könnyen követhető el. Hasonlóképpen ellenzik azt, hogy a fénymásolásra adott jog automatikusan kiterjedjen az elektronikus másolásra.³

Éppen az előbbieken vitatott véleményekhez hasonló az, amelyik szerint a technológiai fejlődés megkérdőjelezi az eddigi szerzői jogi szabályozást, azt állítva, hogy a technológia mozgatja a jogot, nem pedig fordítva. Ez kiegészül azzal, hogy különbséget kell tennünk a jöhi-

szemű felhasználás és az újraeladás között. Az előbbi példája lehet az az oktató, aki egy szoftvert abból a célból sokszorosít, hogy az osztály megtanulja annak használatát. Ezzel egy újabb kategória is belép a szerzői jog problémakörébe: a szoftvereket előállító cégek szerepe.

Ezek elsősorban nem perekkel védekezhetnek a lopás ellen (hiszen a pereket megnyerni nehéz és hosszadalmas, ráadásul az ügyfelet pe-relni rossz reklám is), hanem az új verziók kifejlesztésével és a termékekről adott több információval. Az adatbázis-forgalmazók esetében is hasonló a helyzet, ők az információ frissességével védhetik magukat és lehetnek versenyképesek a tolvajokkal szemben.⁴

Irodalom

1. POLANSZKY, B.F. – HEARTY, J.A.: Copyright issues in electronic publishing. Online Information 90, 14th International Online Information Meeting, Proceedings, London 11-13 December 1990. Ed.by David Raitt, Oxford etc. : Learned Information, 1990., p.449-456.
2. PAGELL, R.A.: International copyright: users and abusers. Online Information 90, 14th International Online Information Meeting, Proceedings, London 11-13 December 1990. Ed.by David Raitt, Oxford etc. : Learned Information, 1990., p.439-448.
3. HUNTER, K. – TER MEER, L.: Electronic copyright to journal full text. Tension and irony. Online Information 90, 14th International Online Information Meeting, Proceedings, London 11-13 December 1990. Ed.by David Raitt, Oxford etc. : Learned Information, 1990., p.461-467.
4. ROSENBERG, V.: Copyright and new technology. Online Information 90, 14th International Online Information Meeting, Proceedings, London 11-13 December 1990. Ed.by David Raitt, Oxford etc. : Learned Information, 1990., p.4

A fejlődő országok nemzeti bibliográfiája: nélkülözhetetlen bibliográfiai segédeszköz vagy anakronizmus

Maureen Mahoney

A nemzeti bibliográfia elméletileg feltárja egy ország teljes kiadványtermését. Ha a kötelesspéldány-szolgáltatást törvény írja elő, ha létezik országos bibliográfiai központ, elegendő szellemi és fizikai erőforrás áll rendelkezésre, és a kormány is elismeri a vállalkozás jelentőségét, akkor a rendszeresen megjelenő, naprakész nemzeti bibliográfia ideális eszköze a tájékozódásnak, válogatásnak, a bibliográfiai leírások mintaként szolgálnak, és az egész vállalkozás mutatója az ország kulturális színvonalának. A fejlődő országokban azonban a helyzet egészen más. Mivel nincs elegendő erőforrás, ezért a nemzeti bibliográfia – ha létezik egyáltalán – ritkán közelíti meg az egy évtizede elfogadott nemzetközi szabványokat. Itt az ideje, hogy felülvizsgáljuk a fejlődő országok nemzeti bibliográfiájának szerepét és a lehetséges alternatívákat.

A gazdag és szegény országok által biztosítható szolgáltatások között éles különbség van. Magmagyarázhatatlan, miért törekszik mégis sok szegény ország arra, hogy tökéletes nemzeti bibliográfiát adjon ki?

Az Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel kibontakoztatásához a nemzetközileg kidolgozott és elfogadott szabványoknak megfelelő nemzeti

A szerző *The developing country national bibliography: essential bibliographic tool or anacronism? (Nothing to read? The crisis of document provision in the Third World. Proceedings of the seventh conference of the International and Comparative Librarianship Group of the Library Association. Birmingham, 1989. Ed. D.J. Membrey. LA, 1990. pp. 77-82.)* c. tanulmányát Fülöp Géza tömörítette.

bibliográfiai számbavételre van szükség. Az 1977-es párizsi kongresszus szabványokat dolgozott ki a bibliográfiai leírásra, a nyomtatott nemzeti bibliográfia formai és tartalmi jegyeire stb. vonatkozólag. Meghatározták azokat a követelményeket, amelyek az elfogadható bibliográfiai szolgáltatásokhoz szükségesek: minden országban biztosítani kell a kötelesspéldány-szolgáltatást, azaz annak a lehetőségét, hogy a kiadványokról megjelenésük után elkészüljön a bibliográfiai leírás; létre kell hozni azt az intézményt, amely az országban megjelent összes kiadványnak elkészíti – a nemzetközi szabványoknak megfelelően – a hiteles és teljes bibliográfiai leírását, és a lehető legkisebb késéssel közzéteszi a rendszeresen megjelenő nemzeti bibliográfiában.

A kongresszus után számos szabványt és útmutatót adtak ki, abban a reményben, hogy még ha hiányoznak is egy ország erőforrásai, igyekezzen kialakítani egy hatékony kötelesspéldány-szolgáltatást, működtetni egy bibliográfiai központot és kiadni az ország nyomdatermékeinek napra kész listáját, a nemzetközi szabványok alapján elrendezett nemzeti bibliográfia formájában.

Tizenkét év elteltével mi a helyzet a fejlődő országokban? Egy 1987-es felmérés szerint¹ 187 fejlődő ország közül 67-nek van nemzeti bibliográfiája. Ezeknek 50%-a éri el a számbavétel elfogadható szintjét és kevesebb, mint negyede jelenik meg elfogadható rendszerességgel (nagyon liberálisan megítélve, évente egy szám, amely nem tartalmaz kétévesnél régebbi dokumentumokat). Tehát durván számolva 30 fejlődő országban megfelelő a számbavétel, és 15 biztosít kurrens szolgáltatást.

Vegyük most sorra a nemzeti bibliográfia funkcióit:

- Szolgálhatnak-e ezek az állománygyarapítás segédleteként? Még saját országukban sem, ugyanis mire megjelennek, a kiadványok nagy része már nem kapható. Az érdekelt

könyvtárak kiépítik a maguk beszerzési csatornáit, amelyek sokkal hatásosabbak, mint a nemzeti bibliográfiai központ. A nemzeti bibliográfia, ha egyáltalán eljut a könyvtárakba, legfeljebb csak kiegészítésként szolgálhat.

- Használható-e a nemzeti bibliográfiai tétel leírási mintaként? A válasz itt is nemleges. A könyvtárak ugyanis jóval hamarabb katalogizálják a beérkező könyveket, mint ahogy a nemzeti bibliográfia megjelenik.
- És végül: tükrözi-e a nemzeti bibliográfia a nemzet kulturális örökségét? A legtöbb fejlődő országban a teljes vagy majdnem teljes nemzeti kiadványtermés bibliográfiai számbavétele szinte lehetetlen. A kötelezpéldány-szolgáltatást szabályozó törvényt – ha egyáltalán van – legtöbbször nem lehet betartatni. A magánkiadók nem szívesen adják ajándékba kiadványaikat a nemzeti bibliográfiai feldolgozás céljára, amikor nem fenyegeti őket büntetés, s a bibliográfia a nagy lemaradás miatt reklámként sem szolgálhat. Emellett ott a nem publikált irodalom és a kisnyomtatványok köre – ami mindenütt gondot okoz. Becslések szerint a kormányzati kiadványok a nemzeti impresszumnak kb. 80%-át teszik ki, ám a kormány nyomdái közismerten semmibe veszik a kötelezpéldány-szolgáltatást. Ha a nemzeti bibliográfia, minden nehézség ellenére, tartalmazza a megjelent dokumentumokat, adhat-e teljes képet az ország gazdasági és társadalmi fejlődéséről, vagy csak torzképe annak? Valószínűleg ez utóbbi az igaz. A szegényebb fejlődő országokra vonatkozó kutatásokat nagyrészt a nyugat végzi, és az eredményeket ott publikálják, a nemzeti bibliográfia pedig hagyományosan csak a hazai kiadványokat dolgozza fel. Így teljes kutatási területet maradnak ki. Azt is számításba kell venni, hogy sok fejlődő országban a sajtóhagyomány fontosabb, mint az írott.

Miért van mindezeknek jelentőségük? Ha a 187 fejlődő országból ugyanis csak 67-ben készítenek nemzeti bibliográfiát, s a könyvtárosok tisztában vannak a korlátaival, nem történik semmi kár, s továbbra is lehet törekedni a szabványok szintjének elérésére. Mégis két szempontból fontos mindez. Először is olyan országokról van szó, amelyek a legrosszabbul állnak erőforrások dolgában, mind a pénzt, mind a munkaerőt illető-

en. A kisszámú szakképzett munkaerő idejének és energiájának nagy részét a bibliográfia előállítására fordítja, amelynek sorsa már kezdettől megpecsételtetett. Másodszor a fejlődő országok könyvtárosai hajlamosak arra, hogy – sajátos körülményeik ellenére – elfogadják a nemzetközi szabványok érvényességét. S míg arra törekednek, hogy meggyőzzék az érdekelteket a szabványok betartásának fontosságáról, nem kutatják a bibliográfiai számbavétel esetleg sokkal hatékonyabb és alkalmasabb csatornáit. A nemzetközileg kidolgozott szabványokba vetett bizalom gyengítheti az egyéni vagy kollektív kezdeményezéseket.

A nemzeti bibliográfiai központok emberi erőforrását talán jobban fel lehetne használni egy integráltabb országos könyvtári hálózat propagálására, koordinálására. Bangladesben például fél-tucat mezőgazdasági szakkönyvtár kialakította a Bangladeshi Mezőgazdasági Információs Hálózatot (BAIN). Végső céljuk az állományadatok számítógépes feldolgozása, ami azután lehetővé teszi többek között az új beszerzések ellenőrzését, a könyvtárközi kölcsönzési rendszer kiépítését. A szakkönyvtárak, egyetemi vagy közkönyvtárak ilyen hálózatainak kiépítése válhatna a fejlődő országok bibliográfiai központjainak fő feladatává. Ha szükség van a nemzeti kiadványtermés retrospektív bibliográfiájára, a kiadványok adatait könnyen ki lehet írni a számítógépes katalógusból. Az ország fontosabb könyvtárainak állománya sokkal megbízhatóbb képet ad a kiadványokról, mint amit a nemzeti bibliográfiai központ összeállíthat.

Egy ilyen hálózat kiépítése ijesztő feladat. A legtöbb fejlődő országban a könyvtárak számítógépesítése csak külső segítséggel oldható meg. S a személyzet kiképzése és a berendezés karbantartása jól ismert probléma. Mégis, azok a könyvtárak, amelyek felismerik a számítógépesítés fontosságát és kialakítják egy ilyen hálózat csíráját, nagyobb eséllyel fordulhatnak támogatásért bel- és külföldön egyaránt. Hosszadalmas és nehéz feladat, de valószínűleg nagyobb haszonnal jár, még rövid távon is, mint a nemzeti bibliográfiai központnak és a nemzeti bibliográfiának, az ország legfőbb bibliográfiai produktumainak a fenntartása.

Az eszme nem új. *P.R. Lewis* szerint „a jövő a nemzeti bibliográfiákat helyettesítő nemzeti bibliográfiai adatbázisoké. ...Az egész ország

könyvtári állományainak összessége az igazi alapja a nemzeti bibliográfiai számbavételnek.²

Hogy a világ gazdag országaiban a nemzeti bibliográfia létjogosultsága megkérdőjelezhető-e, az más lapra tartozik, de hogy a szegény országokban anakronizmussá vált, az biztos.

Irodalom

1. GORMAN, G.E. – MILLS, J.J.: Guide to current national bibliographies in the Third World. 2nd ed. K.G. Saur, 1987. 5-8.p.
2. LEWIS, P.R.: The future of the national bibliography. 53rd IFLA Council & General Conference, Brighton, 1983. Paper 131 BIBCO 5-E+ S+G.

PÜSKI KIADÓ KÖNYVESHÁZA

1013 Budapest, Krisztina körút 26. Telefon: 175-7763, Telefax: 201-4444
Nyitvatartási idő: munkanapokon 10.00-18.00

Bartók Béla, ifj.: *Az öt földrész.* Ahogy én láttam 186 utazásomon, 250 színes fényképpel. Megjelenik márciusban. 680,-

Bodnár Gábor: *A magyarországi cserkészet története.* 98,-
Cserkészkönyv I-III. A cserkészipróbák anyaga. Az amerikai kiadás változatlan szövegű hazai kiadása. 192,-

Borbándi Gyula: *A magyar népi mozgalom.* Kötve: 240,-

Csoóri Sándor: *Nappali hold.* Esszék, költői naplók, levelek. 260,-

Gombos Gyula: *Szabó Dezső (élete és művei).* Szabó Dezsőt sem írói működésében, sem emberi sorsában nem lehet megérteni, ha nem vesszük figyelembe, hogy az őt hajtó szenvedélyek közt a legállandóbb a politika volt. Életmű-sorozat. Történelem balján. Kötve: 200,-

Gombos Gyula: *Történelem balján II.* Szűk esztendők, a magyar kálvinizmus válsága – Húsz év után – Huszon-egy év után – Igazmondók egy kötetben. Életműsorozat. Megjelenik márciusban. 320,-

Ignác Rózsa: *Ünnepi férfiú.* Szent László királyról a múltban, a jelenben és a jövőben. Krónika, regény, dráma, interjúk, tanulmányok, helyszíni közvetítés, napló, levelek és vallomások. Kötve: 150,-

Ignác Rózsa: *Anyanyelve magyar.* Kolozsvári diákregény a '20-as évekből. 120,-

Kocsis István: *Történések a keresztén avagy Az áldozatok bosszúja.* A román történelemhamisítás regénye. 320,-

Mandics György: *Temesvári Golgota.* 1. Megfeszítés sortűzzel; 2. Harmadnapra feltámad; 3. Júdászcók a forradalomnak. Regény Temesvár 1989 decemberéről. 660,-

Népfőiskola tegnap-ma-holnap. (Szerk. Harsányi István.) Könyvünkben a kérdéskör legtapasztaltabb ismerőijük közre javaslatokat és kritikáikat. 240,-

Ortvay Tivadar: *Pozsony város utcái és terei.* A város története utca- és térnevekben. Az 1905-ös pozsonyi kiadás utánnyomása. 480,-

Sinka István: *Fekete Bojtár vallomásai.* Önéletrajz. Az 1987-es amerikai kiadás változatlan hazai kiadása. 1944 elején fejezte be ezeket a vallomásokat. Utána még 25 évig élt, majdnem végig politikai és irodalmi tilalom alatt. Az utolsó éveiben kezdtek kiadni újból verseit és elbeszéléseit, amikor már az ideg- és izomsorvadás embertelen kínjai gyötörték. Kötve: 180,-

Szabó Dezső: *Az egész látóhatár I-II.* Politikai és irodalmi tanulmányok, vitairatok, levelek. Kötve: 680,-

ROSTER A hazai periodikumok adattára – 1992

Az
Országos Széchényi Könyvtár
és a
T-Twins Kiadói és Tipográfiai Kft.

1992 májusában megjelenteti
a *Roster-sorozat* következő kötetét – a hazai periodikumok adattárát.

Magyarországon a szerkesztőségek, a szakemberek, a sajtó munkatársai a mai napig nem rendelkeznek olyan kiadvánnyal, amely szakmai szempontokat is figyelembe véve átfogó képet nyújtana a napi- és hetilapok, folyóiratok és más periodikumok adatairól, a hazai sajtó összességéről. Kézikönyvünk ezt a hiányt kívánja pótolni. A kiadvány áttekinthető és aktuális információkat szolgáltat a hazai sajtótermékek műhelyeiről, közérdekű tájékoztatást nyújt 2500–3000 újságról, hetilapról, folyóiratról az érdeklődőknek és az érintetteknek.

Reméljük, hogy kiadványunk segítséget nyújt az Önök munkájában is.

Országos Széchényi Könyvtár

T-Twins Kiadó

Érdeklődni lehet:

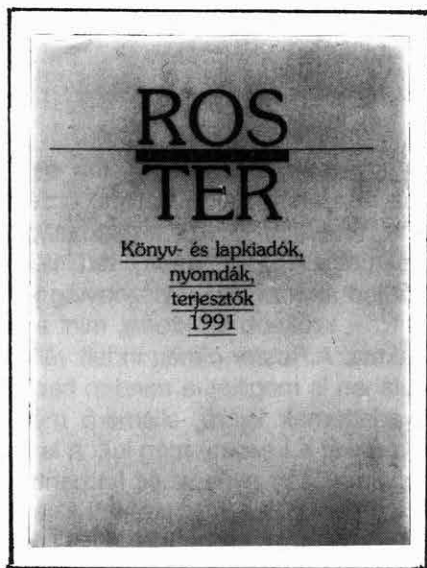
T-Twins Kiadói és Tipográfiai Kft.
1088 Budapest, Gutenberg tér 3. III/4. • Tel.: 134-4540

ROSTER Könyv- és lapkiadók, nyomdák, terjesztők 1991.

Könyvszemle

Egy gondosan összeállított cím- és adattár mindig és mindenütt megbecsülést érdemlő segédeszköz, terjedjen ki akár a gazdasági, pénzügyi és kulturális élet valamennyi területére, vagy korlátozódjon akár olyan – viszonylag jól körülhatárolható – szűkebb szektorra, mint amilyen a könyvszakma. A *Roster* címen indult vállalkozást ezért általában is megilleti a minden használható cím- és adattárnak kijáró, elismerő méltánylás, de ezt a munkát a kezdete még külön is minősíti, hisz a folyamatosan gyűjtött és karbantartott információkat periodikusan közreadni kívánó kiadvány nyitó kötete az 1991. június 10-i helyzetet tükrözi. Hosszú-hosszú éveken, évtizedeken át (körülbelül 1989-ig) nem lett volna nehéz, de talán éppen ezért nem is látszott célszerűnek hasonló összeállítást készíteni, hiszen annak, aki a főhivatású könyvkiadók iránt érdeklődött, elég volt fölütnie a fővárosi közületi telefonkönyvet, s ott „Könyvkiadók” kiemeléssel elkülönítve szinte valamennyit megtalálhatta, de ugyanígy nem okozott különösebb gondot utánanézni a jelentősebb nyomdáknak sem, a három nagy könyvterjesztő vállalat nevét pedig még a napi sajtót rendszeresen forgató állampolgár is előbb-utóbb megtanulta. Sokszor emlegett, ám ehhez képest aránylag keveset elemzett tény viszont, hogy 1989-ben a piacosi – vagy léhábban fogalmazva: a „gründolási” – lát a magyar gazdaság szegmensei közül elsősül tán éppen a könyvkiadásban szökött a legmagasabbra; 1990-ben az újságok már a kiadók számának a két világháború közötti állapotokat idéző, többszázas nagyságrendjéről cikkeztek, ennek természetes következménye volt a nyomdák gyors szaporodása; az 1992-es esztendő viszont a terjesztésből kereskedelemmé átváltozott „harmadik szereplő” évének ígérkezik. Erről a dinamikusan átalakult, s ma is gyors változásokat produkáló, a viszonyok megállapodásának kevés jelét mutató szakmáról információkat gyűjteni és azokat áttekinthetően közreadni már nem kis feladat, de a teljesítmény nagysága arányos a hasznával. (Megjegyzendő, hogy a kiadók egy típusának feltérképezésére történt már kísérlet *A magyar irodalom évkönyvének* 1990-es kötetében, de ez a hatalmas mun-

Az itt ismertetett könyvek
az OSZK KMK Könyvtártudományi
Szakkönyvtárban hozzáférhetők.

ROSTER adattár : Könyv- és lapkiadók, nyomdák, terjesztők / összeáll. Nagy Klára ; az Interbright, az Országos Széchényi Könyvtár és a T-Twins Kiadó és Tipográfiai Kft. közös kiadása. - 1991. - Bp. : Interbright : OSZK : T-Twins, 1991. - 276 p.

kának óhatatlanul csupán az egyik szeletét jelentette.)

A kiadvány nyitó darabjának kissé túl szűkszavúra sikerült bevezetője arról tájékoztat, hogy a munkálatok „sokféle forrásból” (jó lett volna tudni, milyenekből) „összegyűjtött előzetes címlista” elkészítésével kezdődtek. Ennek alapján küldtek szét kérdőíveket a kiadóknak, nyomdák, terjesztőknek (mellesleg: ezt a kérdőívet sem ártott volna a kötet függelékeként közzevetni), ám a válaszoló intézmények, vállalatok, gazdasági társaságok, magáncégek aránya, nem is annyira meglepő módon, viszonylag alacsony volt: körülbelül egynegyedük küldött adatokat. Két út kínálkozott így a vállalkozás gazdóinak számára; vagy csak a válaszolókat veszik föl a cím-

és adattárba, vagy leközlük a teljes listát, s abból úgyis kiderül, ki szolgáltatott részletes adatokat. A munkálatok gazdái nagyon helyesen az utóbbi mellett döntöttek, az összeállító Nagy Klára pedig a lehető legegyszerűbb formát választotta a közzétételre, három nagy fejezetre osztotta a címanyagot (*Könyv- és lapkiadók, közreadók; Nyomdák; Terjesztők*), s azon belül szigorú betűrendet alkalmazott. Még azok esetében is, akik nem töltötték ki a kérdőívet, a név és a cím kiegészült a külső segítség révén beszerezhető információkkal, így mindegyik tétel tartalmazza (ha van) a telefonszámot, a telefax számjelét, továbbá a kiadónál az ISBN számot. A kérdőív tartalmára némiképp következtetni lehet a részletes adatokkal szolgálók tételeiből; a legszabatosabb válaszokat adóknál ugyanis szerepel a jogi forma, a bankszámlaszám, a fontosabb vezetők (igazgató, műszaki, kereskedelmi, pénzügyi vezető) neve, a Kiadók fejezetben a profil, sőt némelykor az 1991-re tervezett művek száma is.

933 kiadó, 829 nyomda, 27 terjesztő cég nevét, címét és más adatait tartalmazza a kötet. Imponálón, már-már nyomasztóan nagy szám, de annak, aki meglehetősen rendszerességgel figyeli a könyvszakma eseményeit e mennyiségi mutatókban kifejeződő pezsgés némiképp mást jelent, mint a teljesen kívülállónak. Nevezetesen azt, hogy jórészt felsorakoztak már a piac szereplői, de az igazi differenciálódás még nem történt meg; halványuló „régiságokból” éldegélő állami vállalatok élnek egymás mellett tőkeerős magánvállalkozásokkal, ám a szolgáltatások színvonala ettől korántsem szilárdult meg, ugyanaz a kiadó képes megjelentetni színvonalas művet és alpári terméket, ugyanaz a nyomda hol remek, hol csapnivaló munkát produkál, s ugyanaz a terjesztő egyik helyen nagyszerűen, a másikon csúfosan működik. A szükséges kiválasztódás még messze van, de ezzel a kiadvánnyal a kezünkben már kevésbé kell félnünk az átláthatatlan káosz állapotától.

Lakatos András

A szakirodalmi tájékoztatás kézikönyve

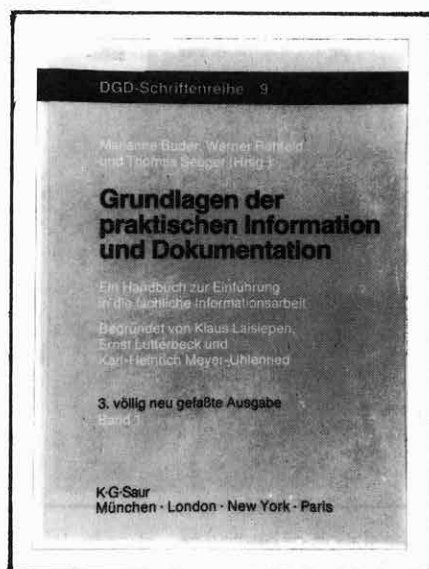
Sajnos idehaza nem dicsekedhetünk azzal, hogy akár csak hasonló kézikönyve is lenne a szakirodalmi tájékoztatásnak.

A két vastkos, de jól kezelhető kötet nemcsak e téma átfogó, hanem korszerű kézikönyvét jelentí. 1976-os első kiadását még nagyobb részt a szerkesztők írták. Ezt követte az 1980-as, teljesen átdolgozott kiadás, amelybe már egy sor szerzőt vontak be. Már három évre rá elkezdtek gondolkodni egy új kiadás lehetőségén, amelynek munkálatai 1987-ben, immár új szerkesztőkkel, meg is kezdődtek. Közismert és kedvelt alapmű megújításáról van szó, amelyet csak „LaiLu-Mu” néven emlegettek, a szerkesztők nevének rövidítését használva, valahogy úgy, ahogy mi „a” Sallai-Sebestyénről beszélünk. A harmadik kiadás immár nem a 70-es évek szakirodalmi tájékoztatását tükrözi, hiszen a 44 szerző 60 írása 1988-1989-ben készült és a bekövetkezett csúszások miatt még a korrekció idején is igyekeztek aktualizálni a bennük feltárt ismereteket.

Teljesen új könyvről van tehát szó, amely mégis a régi folytatásának tekinthető, amit azazal is kifejeztek, hogy *Ernst Lutterbeck* írt hozzá bevezetőt. Egységes kézikönyvről persze nehéz beszélni, a tematikai átfedések elkerülhetetlenek voltak, sőt esetenként a szerkesztők szándékát tükrözték. A szerzők rangjával, ismertségével kapcsolatban a recenzens – látókörének természetes korlátozottsága folytán – azt mondhatja, hogy a referálásról szóló fejezet szerzője *Rainer Kuhlen*, a konstanzi egyetem professzora, nagy név a szakterületen, és a tudásreprezentáció új formáinak szánt írás szerzőjének, *Ulrich Reimernek* a neve sem „hangzik rosszul”.

A kézikönyv szerkezete a következő:

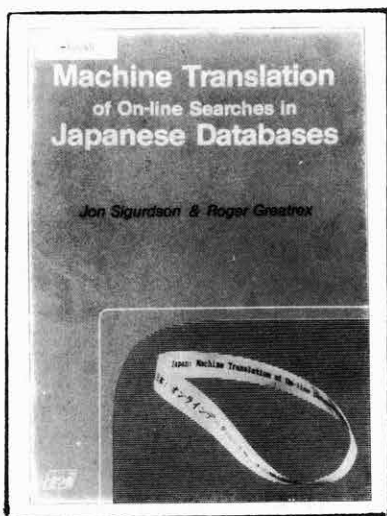
- A. A szakirodalmi tájékoztatás (SZT) tárgya
- B. A SZT módszerei és eljárásai
- C. Az információs szolgáltatások
- D. Az információs rendszerek
- E. Információtechnika
- F. A SZT infrastruktúrája
- G. Információtudomány a (német) felsőoktatási intézményekben
- H. A SZT fejlődési tendenciái

Grundlagen der praktischen Information und Dokumentation : Ein Handbuch zur Einführung in die fachliche Informationsarbeit / Marianne Buder [et al.] Hrg. ; Begründet von Klaus Laislepen [et al.] . – ... neu gefasste Ausg. – München [etc.] : Saur, 1990. – 2 db. – (DGD-Schriftenreihe ; 9)

A fő fejezetek rengeteg alfejezetből állnak, és a feldolgozott témákat lehetetlen volna mind felsorolni. Érdemes viszont néhány korszerű témát – megint csak a teljesség igénye nélkül – kiemelni: szakértő rendszerek, gépi fordítás, elektronikus publikálás, audiovizuális anyagok. Nem hiányoznak természetesen az online szolgáltatások és a CD-ROM alkalmazások sem. Az információtechnikai fejezet megismertet mindezek technikai hátterével. A szakirodalmi tájékoztatást oktatók bizonyára sokat tanulhatnak azokból a fejezetekből, amelyek a SZT németországi (a könyv készültkor még NSZK-beli) koncepcióját mutatják be intézményenként. Az irodalomjegyzékek – a jobb áttekinthetőség kedvéért – az egyes írások után találhatóak. A kézikönyv használatát a tárgymutató mellett a fő fejezetek áttekintő jegyzéke és rövidítésjegyzék könnyíti meg.

Koltay Tibor

Machine translation of on-line searches in Japanese databases : A way to facilitate access to Japanese techno-economic information? / Jon Sigurdson and Roger Greatrex. – Lund : RPI, 1987. – 124 p.

Japán adatbázisokban végzett online keresések gépi fordítása

Azt gondolnánk, hogy ez – a sajnos kissé megkésve kezünkbe kerülő, de ma is aktuális problémákkal foglalkozó – kötet a szakemberek egy szűk körét érdekli csupán. Pedig aki kíváncsi arra, hogyan próbálták meg svéd szakemberek a japán adatbázisokban rejlő potenciális erőforrást kihasználni; akit érdekelt, hogy milyen az információs ipar Japánban; aki szeretne közelebbről megismerkedni a gépi fordítás egy sor problémájával, az haszonnal forgathatja ezt a könyvet.

Az előszóból megtudjuk, hogyan jutottak el a szerzők a japán adatbázisok úttörő felhasználásától a gépi fordítás alkalmazásának gondolatáig. Az így kialakult program fő célja az volt, hogy segítségével megvizsgálják, mennyiben szolgálja a gépi fordítás alkalmazása a svéd felhasználói körök információs igényeinek kielégítését. A munka során a gépi fordítási rendszerek sok hiányosságát fedezték fel, de a tanulmány megmutatja a tudományos és műszaki fordítások bizonyos kategóriáinak variabilitását is, és – többek között – rámutat a korlátozott fordítás adta lehetőségekre is.

A japán információs és adatbázisipart bemutató fejezet képet ad a nyugat számára azonnal hasznosítható, azaz angol nyelvű adatbázis-kínálatról, a japán információs ipar fejlődéséről, az adatbázisok használatáról Japánban. A japán nyelvi (főként japánról angolra történő) gépi fordítás kérdései kapcsán megismerhetjük e terület fejlődését, fő problémáit. Ezek sorában az első a forrásszövegek bevitele a számítógépbe, a második a minőségi szótárak, a harmadik az emberi elő- és utószerkesztés szükségességének kérdése. A könyvből megtudjuk, hogy – többek között – az Európai Közösség is behatóan foglalkozott a japán információ felhasználásának kérdésével. Megismerhetjük a Japánban és Japánon kívül kifejlesztett gépi fordítási rendszereket.

A gépi fordítási rendszerekkel foglalkozó fejezet az előzőnél általánosabb, nem csupán a japán nyelvre koncentrál, bár továbbra is azt állítja a középpontba. Megismerhetjük belőle a gépi fordítás alapvető nyelvészeti problémáit és osztályozza a gépi fordítás típusait is. A kötet több példát is hoz a gépi fordításra.

A gyakorlati tudnivalókat tartalmazó függelék és sok táblázatot, ábrát tartalmazó kötet szerzői azt jósolják, hogy egyre jobban el fog terjedni a japán online adatbázisokban végzett irodalomkutatások gépi fordítása. Ha ez a 90-es évekre szóló jóslat beteljesül, nekünk magyaroknak is élnünk kell ezzel a lehetőséggel.

Koltay Tibor

Térítéses könyvtári és információs szolgáltatások

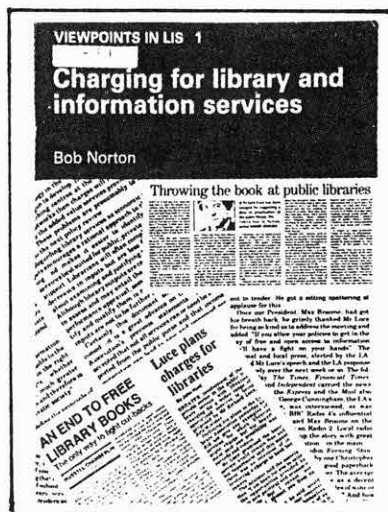
Természetüknél fogva a közművelődési könyvtárak széles tömegek általános igényeinek kielégítését hivatottak szolgálni négy alapterületen: az oktatás, a kikapcsolódás, az informálódás és a kultúrálódás területén. A költségek rohamos emelkedése, a könyvtárakkal szemben támasztott növekvő igények, valamint az új és differenciált szolgáltatások megjelenése a következő problémákat veti fel:

- A gyors változások korában hogyan tud egy stabil, kötött költségvetésű könyvtári szolgáltatás szembenézni az új piaci kihívással és a gazdasági kényszerrel?
- Mi lesz a hagyományos ingyenes szolgáltatásokkal, ha az áruvá válás, a jövedelemképzés és az önálló költségfedezés az új szolgáltatási etika, a túlélés és a siker kulcsa?
- Egy termék/szolgáltatás, ill. az ezekhez való hozzáférés mikor ingyenes és mikor térítéses? Hol, és hogyan lehet meghúzni a határvonalat a kettő között?

Ezekre a kérdésekre próbál választ keresni a könyv, különféle oldalról megvilágítva a problémát és ütköztetve a nézeteket.

A társadalomban az egyetemes információhoz való hozzá-nem-férés hívta életre a könyvtárakat. Így születtek meg és váltak egyeduralkodóvá ezek az intézmények.

A probléma akkor kezdődött, amikor az információs technika fejlődése, a technikai innováció és a piaci viszonyok hatására rivális erők (mágnvállalkozók, információs ügynökségek) megrendítették a könyvtárak egyeduralmát. Hagyományosan a könyvtárak tőke mentes intézmények, és nem rendelkeznek értékpluszot előállító termékekkel, ill. szolgáltatásokkal. Sokan érvelnek az ingyenesség fenntartása mellett, mondván, hogy az adófizetők pénzéből szerzeményeznek a közművelődési könyvtárak, így nem kérhetnek még egyszer pénzt a kölcsönzésért is. A másik oldalról nézve viszont, ezek a könyvtárak minimális szeletét alkotják a teljes információs bázisnak, tehát a hozzájuk fordulóknak ingyenesen ugyan, de az információk csak egy szűk köréhez férhetnek hozzá.

NORTON, Bob Charging for library and information services / Bob Norton ; [ed.] The Library Association. - London : LA, 1988. - IV, 59 p.

„A belépődíjak diszkriminálnak, ezért nem szívesen kérnék pénzt senkitől” - mondja *Wilson De*, ha a kérdés úgy merül föl, hogy vagy ingyenes szolgáltatás, vagy az információhoz való hozzáférés szabadsága, akkor már el kell gondolkodni a kérdésen. Demokratikus jellegénél fogva *Wilson* és *Martyn* egyértelműen az utóbbi mellett foglal állást.

Egy olyan társadalomban, ahol a szegény szegényebb, a gazdag gazdagabb lesz, az információ-szerzésre is rányomja bélyegét ez a szellem. Aki teheti - tudja és hajlandó is megfizetni, - gyorsabb, pontosabb, testreszabottabb, csomagolt, értékpluszot növelt és házhoz szállított információhoz jut, aminek birtokában még gazdagabbá válik.

Az információs szolgáltatások térítése nem új gondolat. Eddig csak könyvtári keretek között zajlott, most azon kívül is megjelent. Ez olyan konfliktushelyzetet teremt, ahol felmerül a kérdés, hogy a hagyományos kötött költségvetésű könyvtár hogyan tud szembenézni a piaci kihívással. A csak ingyenes szolgáltatások fenntartása nem teszi lehetővé a versenyképesség kialakítását: térítéses szolgáltatásra is szükség van. A hozzáférés szabadsága nem jelent ingyenes hozzáférést az információhoz. Nem lehet ingyenes, hiszen a nyomtatás-szállítás-használható állapotba hozatal mind pénzbe kerül. Az indexelés - ki-

vonatkészítés - online hozzáférés biztosítása - a gyorsaság - a rugalmasság - sbt. mind értéknövelő tényezők.

Ezek figyelembe vételével ott indokolt a tértítés bevezetése:

- ahol az adott források kimerültek és módszeres munkára van szükség más források felkutatására;
- ahol időre van szükség a megfelelő információ megtalálásához és kiválasztásához;
- ahol költségtényezők merülnek fel az információ megszerzésekor, mint pl. telefon, telex, online stb.;
- ahol gyűjteni és analizálni kell az adatokat;
- ahol a sürgősség diktál és nem lehet másnapra halasztani a megoldást;
- ahol személyre szabott, bizalmas és értékelt információt kérnek.

A következő fejezet nyitó gondolata: vajon még mindig megfelelő-e a közművelődési könyvtárak parttalan célkitűzése. *Pickering* szerint a közművelődési könyvtári információ amorf, ellenőrizhetetlen és rendszertelen. A többi könyvtártípusnak jól körülhatárolt használói köre, cél- és feladatrendszere van. A közművelődési könyvtáraknak is specializálódniuk kell és határozniuk arról, hogy mit akarnak: könyvellátó helyek maradnak, oktatást támogató intézményként, szabadidőközpontként, a lakosság információs központjaként vagy kommunikációs centrumként működnék. Ujragondolásra, ésszerűsítésre van szükség. Olyan korban, amikor a specializálódás, a személyre szabott szolgáltatások dominálnak, a közművelődési könyvtár sem tudja fenntartani „szupermarket” jellegét. Új, piacvezérelt, használó-központú szolgáltatások kellene, Ehhez ismerniük kell a használókat, az ügyfeleket és a versenytársakat. Megismerésükhöz, elemzésükhöz elengedhetetlen a marketing tevékenység tudatos és folyamatos alkalmazása. A piac elemzésére van szükség ahhoz, hogy fel lehessen térképezni, hogy milyen fontos irányvonalak befolyásolják az információs szolgáltatás alakulását.

A gazdálkodás/költségvetés adatai és a társadalom értékelése a talponmaradás záloga. Ezért ezek mérhetősége, számszerűsíthetősége megfelelő kontroll-mechanizmusok kiépítésével az előrejelzett irányvonal.

McLean a jövő útjáról kifejezetten mint „költség-tudatos” társadalmi környezetről beszél, ahol:

- A könyvtáraknak és információs szolgáltatóhelyeknek nincs más választásuk, minthogy versenyben álljanak az elektronikus környezettel.
- A versenynek nyílnak kell lennie - ez elengedhetetlen a pénzügyi források megpályázásához és megszerzéséhez.
- Vállalni kell a rizikót, ami a hagyományos szolgáltatások megtartásából és az új stratégiák bevezetéséből adódik.
- Lényeges, hogy a könyvtár és információs rendszer része legyen egy nagyobb információs rendszernek.
- Nagyobb szükség lesz a használók szegmentálására és a potenciális szükségletek elemzésére.
- Hitelesnek és egységesnek kell lennie a könyvtárnak azért, hogy a fenntartó támogatását elnyerje.
- A versenyképesség biztosítása érdekében szükség lesz a vezetői feladatok állandó elemzésére.
- A verseny sikere attól függ, hogy a könyvtár mérhetővé tudja-e tenni termékeit és szolgáltatásait.
- Mindezen változtatások pénzügyi kezelését az intézmény saját gazdasági keretei között kell létrehozni, egyrészt azért, hogy időt és energiát takarítsunk meg, másrészt azért, hogy az új tevékenységi kört ne idegenítsük el a könyvtártól.

A közpénzből fenntartott intézmények számára *Cronin* három lehetséges alternatívát vázol fel: vagy támogató intézményt kell keresni, aki felvállalja a megnövekedett költségeket, vagy a meglévő költségvetést kell átcsoportosítani, vagy egyszerűen ki kell vonulni az információs piacról. Mivel a világ publikált információjának több mint a 10%-a elektronikus hordozón jelenik meg, a harmadik út nem választható. A költségvetés átcsoportosításának egyik módja a tértítés bevezetése. Az online keresés megjelenése katalizátorként szerepel, hiszen ez tette elkerülhetlenné a tértítéses szolgáltatások bevezetését. A tértítés lehet teljes körű, differenciált vagy önkéntes, azaz belátáson alapuló. Az ár megállapításánál a költségmegtérülés az elsődleges, de nem az egyetlen cél. Figyelembe kell venni a marketing-tevékenységet, a használói igények felkeltését éppenúgy, mint a használók képzésének költségeit is. Az ár megállapításakor érdemes a használókat is megkérdezni. A könyv 26. oldalán mintát

találunk arra, hogy az online szolgáltatások áralakításánál milyen tényezőket lehet figyelembe venni, azaz, hogy miként lehet mérhetővé tenni az információt. A szempontok a következők: az adatbázis tartalom szerinti csoportosítása, a segítségnyújtás szintjei, az adatbázis szerkezete, a kapcsolási idő. Az ár kialakításához jó módszer, hogy megkérdezzük a használókat és kérdőív segítségével rangsoroljuk velük az árképzéshez figyelembe veendő szempontokat.

Angliában több kezdeményezés is indult a 80-as évek vége felé a térítéses szolgáltatások elterjesztése terén. Az angol Könyvtáros Egyesület 1987-ben irányelveket adott ki, melyben az állami és magánszektor kapcsolatára, együttműködésére hívta fel a szakma figyelmét. Bár az alapvető szolgáltatások támogatását továbbra is közpénzből kell fedezni, mindenütt a helyi igények alapján kell a szolgáltatásokat megszervezni és a helyi adottságokhoz kell azokat igazítani. Térítéses és profítképző is lehet minden plusz szolgáltatás, program, esemény és ugyancsak helyi szinten kell keresni a köz- és magánszektor közötti együttműködés lehetőségeit.

A kereskedelmi szolgáltató szektor gyors fejlődése szükségessé teszi, hogy a kormány olyan kutatásokat finanszírozzon, melyek lehetőséget adnak az állami szektornak, hogy fejlessze szolgáltatásait és keresse a magánszektorral való együttműködés alapjait. Bármilyen befolyó jövedelmet az igyenes szolgáltatások javítására kell fordítani.

Ugyancsak 1987-ben hasonló szellemben nyilatkozott az angol kulturális miniszter: „Nem lehet különválasztani azt a két alapvető célkitűzést, hogy messzemenőig szem előtt tartsuk az olvasók/használók érdekeit, ugyanakkor keressük a lehetőségeket a pénz jobb hasznosítására. Hiszen ez utóbbi szintén a használót segíti.”

Szó esik még a partnerkapcsolatok különféle formáiról, mint pl. vegyesvállalat magáncégekkel, szerződéses üzemeltetés, szponzorálási lehetőségek kiaknázása, kereskedelmi-kiadói tevékeny-

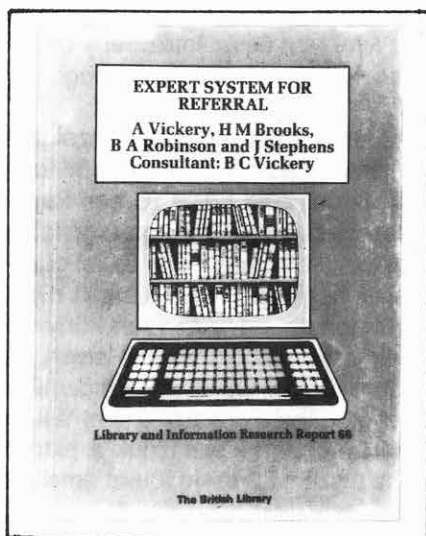
ségek bevezetése. A vállalkozás sikeréhez pontos helyzetfelmérés, a kliensek igényeinek jól körülhatárolt ismerete és az intézmény céljainak és feladatainak pontos indoklása, meghatározása szükséges.

A közművelődési könyvtári szolgáltatások pénzügyi támogatásáról 1988 februárjában látott napvilágot az ún. Zöld Füzet (Green Paper), ami szintén leszögezi, hogy az alapszolgáltatásoknak ingyeneseknek kell maradniuk. Ezzel egyidejűleg rámutat arra, hogy soha nem létezett olyan alapelv, mely kimondta, hogy *minden* könyvtári szolgáltatásnak térítésmentesnek kell lennie. Jelenleg - olvasható a Zöld Füzetben - a közművelődési könyvtárak körülbelül 22 millió font évi bevételt keresnek. Ha jobban kiaknáznák a piaci lehetőségeket, ez a szám 50 millió fontra emelkedhetne évente.

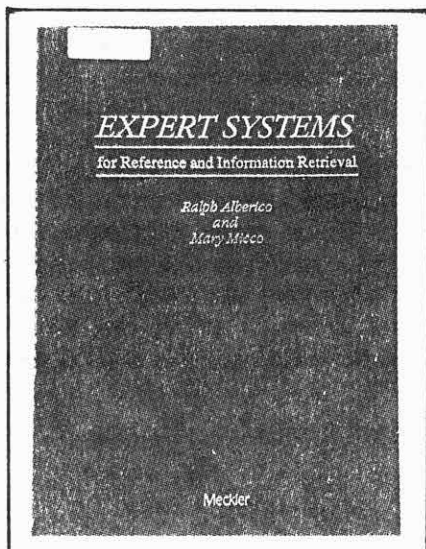
Az értékesíthető információ tulajdonképpen áru, aminek értéke van éppúgy mint más termékeknek. Értéke növelhető, hisz a „nyersanyag” a feldolgozás folyamatában bármely pontos értékhozzáadással gyarapszik. Így ára is van. Sokan szívesen megfizetik ezt az árat, ha hasznát, értelmét látják. Most már csak az *oktatókon* van a sor, hogy tanítványaikban felkeltsék az igényt és megtanítsák őket az információkeresésre és -használatra. A *menedzsereken*, hogy belássák milyen gazdasági előnyökkel jár, ha nemcsak saját belső információs rendszerük kiépítésén fáradoznak, hanem figyelmet fordítanak a külső, elektronikus információra is. A *kormányon*, hogy kidolgozzon egy egységes információs politikát; a könnyű hozzáférés biztosításán túl biztosítsa az egyén szerzői jogait az információ-„mix” korában és szabályozza a kimentés és másolás kérdéseit. A *könyvtárosokon*, hogy felismerjék azt, hogy egy nyílt piaci versenybe való bekapcsolódáshoz alapos, széles körű piackutatási és marketing technikákat kell alkalmazniuk, hisz ebben a versenyben a használó a diktáló és a döntő erő.

Téglási Ágnes

Két könyv a szakértő rendszerekről

Expert system for referral / A. Vickery [et al.] ; [publ. British Library Research and Development Department]. – [London] : BL, 1988. – VIII, 236 p. – (Library and information research report, ISSN 0263-1709; 66.)

Expert systems for reference and information retrieval / Micco R. Alberico. – Westport, London : Meckler, 1990.

A Könyvtári Figyelőben korábban már olvashattak a PLEXUS-ról. A University of London központi információs szolgálatánál a British Library támogatásával kialakított „Expert system for referral” nevű program prototípus rendszere volt a PLEXUS. (Ld. a Könyvtári Figyelő. Új folyam 1991. 2. 292-296.p.)

A PLEXUS a felhasználót a problémájának megfelelő információforrás megtalálásában segíti egy jól körülhatárolt terület, a kerteszet vonatkozásában. A rendszer azt a segítséget adja, amit egy gyakorlott információközvetítő nyújtana: segít kialakítani a keresési stratégiát, lehetővé teszi annak szükség szerinti módosítását és kiadja eredményét.

A kötetben a PLEXUS-program céljainak felvázolását a rendszer általános bemutatása követi, megismerhetjük a háttérrel is, vagyis a szakértő rendszereket, a természetes nyelvi interfészeket és a felhasználó modellezésével kapcsolatos általános tudnivalókat. A rendszer kialakításának kérdéseit taglaló fejezetből megtudhatjuk, hogy a rendszer számára milyen szükséges ismereteket kellett meghatározni, milyenek az alkalmazandó hardver- és szoftverfeltételek stb.

Az ötödik fejezet a rendszer működését írja le a felhasználóval való kapcsolat során, a következőkben pedig a rendszer funkcióit, az egy-egy funkciót ellátó modulokat és a PLEXUS-sal kapcsolatos technikai részleteket ismerhetjük meg.

A kilencedik fejezet részletesen beszámol a rendszer értékelésére végzett kísérletekről, többek között 30 referenz-könyvtárossal végzett felmérésről, valamint az eredmények nyomán végrehajtott változtatásokról.

Tanulmányozták annak a lehetőségét is, hogy a PLEXUS hatókörét más területekre is kiterjesszék. Ennek fő iránya az volt, hogy a rendszert mint egy-egy szakterület ismeretanyagával feltölthető keretet alkalmazzák a jövőben.

A függelékben többek között a PLEXUS és egy felhasználó közötti párbeszéd megjegyzésekkel kiegészített protokollját, a felhasználók által kitöltendő kérdőívet és a rendszer által eddig megválaszolt felhasználói kérdéseket találjuk.

A könyv először áttekintést ad a mesterséges intelligenciáról és bemutatja rövid történetét, le-

hetővé téve, hogy a szakértő rendszerek problémáját elhelyezzük ebben a tágabb összefüggésben.

A második fejezet egy egyszerű szakértő rendszer „anatómiáját” írja le, bemutatva fő részeit és azok egymásra hatását, majd a keresési folyamat néhány modelljét ismerteti. Ezt követi néhány érdekesebb rendszer rövid bemutatása, aztán a „knowledge engineering”, azaz a szakértő tudásának a rendszer számára történő átalakításának, megszerzésének kérdéseit vizsgálja.

A tudás-reprezentációt tárgyaló fejezetben külön figyelmet kapnak az információkeresési szakértő rendszerek fejlesztésével kapcsolatos kérdések. Alapos vizsgálat tárgya az információkeresési rendszerek működéséhez szükséges tárgyismeret szervezésének és a tudás reprezentációjának több módszere, ideértve a referenzkönyvtáros feladatmegoldási mechanizmusainak „átültetését” a szakértő rendszerekbe. Nem hiányzik a felhasználóval történő kapcsolattartást biztosító interfész funkcióinak leírása sem. A kö-

vetkező fejezetekben előbb egy mikroszámítógépes, majd egy nagy méretű rendszer fejlesztésének elméleti és gyakorlati kérdéseiről kaphatunk áttekintést. A záró rész részletes képet fest a mesterséges intelligencia és a szakértő rendszerek várható könyvtári szerepéről.

A szakértő rendszerek két leggyakoribb alkalmazásának új eredményeit tárgyalja a könyv, a fejezetek végén annotált bibliográfiát nyújtva az adott rész kérdéseket tárgyaló legfontosabb irodalomról. Olvasása feltételezi a referenz munka és az információkeresés alapfokú ismeretét, a mesterséges intelligencia területéről viszont alig kell hozzá ismeret.

A könyv korszerű ismereteket nyújt, többek között figyelembe véve a közelmúltban szintén középpontba került és felfutóban levő hipertext-hipermédia technológiákat is. A kötetből természetesen nem hiányzik egy részletes bibliográfia és a tárgymutató sem

Koltay Tibor

Az informális „kapuőről” a tájékoztatói tanácsadóig: egy új szakmai szerep megjelenése

Ha a szemrontó betűtípus-okozta önkéntelen idegenkedésünket le tudjuk küzdeni, és ha szakmai angol tudásunk foka elegendő önbizalommal tölt el, akkor vegyük elő a FID új sorozatának első kötetét.

A tanulmány először is a gatekeeper, jobb híján: „*információs kapuőr*” jelenségét definiálja, változásainak irányát azonosítja. Utána, bemutatva a *tájékoztatói tanácsadó* (information counselor) fogalmát, elemzi születésének körülményeit, feladatait, szerepét, kapcsolatát a külfölddel és jelentőségét az oktatásban, képzésben. Végül, mindebből levonva a konzekvenciákat, megteszi javaslatait.

A „kapuőr” fogalmát, dacára két évtizedes múltjának, ma is többféleképp értelmezik: vannak tudósok, akik úgy fogják fel, hogy inkább

DOSA, Marta – FARID, Mona – VÁSÁRHELYI Pál
From informal gatekeeper to information counselor :
Emergence of a new professional role / comp. by
Marta Dosa, Mona Farid, Pál Vásárhelyi on behalf of
... FID ... - The Hague : FID, 1989. - 54 p. - (FID ;
678.). (FID occasional paper series ; 1.)

akadályoznia mint közvetítenie kell az információt. Ennek ellenére, különböző szervezetek a tudás hasznosításának ezt a módját támogatják (olcsóbb is). Ezek a „kapuőrök” külön képzés, formálisan meghatározott funkció nélkül, sokszor napi munkájuk mellett tevékenykednek ezen a téren.

Az információs tanácsadó a kapuőrök beállítottságát és működését integrálja a tanácsadó ismert funkciójával. Tulajdonképpen „szakképzett kapuőr”-nek is nevezhetnénk, de az ebben foglalt ellentmondást elkerülendő, az új elnevezést részesítették előnyben.

A kutatási irányzatok azonosítására és az információs rendszerek és szolgáltatások javítása érdekében kifejtett kapuőri munkásság bemutatásához, rövid szakirodalmi áttekintésben 5 kiválasztott területről számol be a tanulmány: a közvetítő (middle-man) szerepéről, a technológiai kapuőrökről, a „láthatatlan kollégiumról” és más hálózatokról, információs szakemberekről, mint az informális (vagyis nem nyomtatott) tájékoztatás felhasználóiról, és róluk, mint kapuőrökről.

A „technológiai kapuőrök” jelentősége a fejlődő országokban mutatkozik meg leginkább: ők azok, akik külföldről a létfontosságú tudást importálják (egy idézett indiai példa szerint: sokszor a forrásból közvetlen a felhasználóhoz, az idő-, energia- és költség-pocsékoló formális közbenjárókat kikerülve). Ugyanakkor egyre többen hangsúlyozzák a technológiák válogatás, megfontolás és valódi szükség nélküli átvételének káros voltát is.

Az informális forrásokat használó információs szakemberek tulajdonképpen a „kapuőri” megközelítést használják. Ennek egyik előnye, hogy eleve kiszűri a tárgyhoz nem tartozó, túlzott mennyiségű információt és közvetlen kontaktust biztosít a hasznos információs csatornákkal.

Az e tárgyban átnézett irodalom elemzése alapján az információs kapuőröknek nagyjából 3 típusa különböztethető meg: a specializált kutatóké, akiknek működési területe nyitott (vagyis a tudósok), a technológiai menedzseré (aki saját szervezetének dolgozik), és az információs szakemberé (akinek ez a funkciója - szintén saját szervezete részére dolgozik).

Ezek után egy új szerepkörbe való átmenet következik, ez az „informális közlés formalizálása”, mely a következő kérdéseket veti fel:

Mi volt a kutatók és a hivatást gyakorlók reakciója?

Hogyan különböztetjük meg az egyéni és szervezeten-belüli szaktudást?

Mi az informális hálózatok és kapuőri tevékenységek hatása a fejlődő országok kutatási és ügyviteli produktivására? És végül:

Hogyan hat az informális közlés a tudás nemzetközi elosztására?

A kapuőrzés, a hálózati tevékenység és ezeknek formalizálására irányuló törekvések egy új *közbenjáró* modell kialakításának szükségességét jelzik, mely egyesíti magában az egyéb modellek sajátosságainak javát. Így született meg az információs tanácsadás, melynek egyik jellemzője, hogy a hangsúlyt a különböző rendszerek *el-látó* szerepéről a használók *igényére* helyezi át, különbséget téve az információs követelmények (vagyis a kifejezett igények) és a szükség között.

Az egyre bonyolultabb, egyre változatosabb és átláthatatlanabb információs infrastruktúra, a növekvő konkurencia az adott esetben a megfelelő adatbázis (vagy adatbázisok) kiválasztását és tucatszámú döntést mindinkább megnehezíti és egy szakértő közbenjáró szerepét igényli. Bizonyos használói csoportok (akik fizikai fogyatékoság vagy távolság miatt nem jutnak információhoz, vagy azok, akiknek különösen gyors és specializált információra van szükségük), szintén igénylik a segítséget.

A szerzők ismertetik az információs tanácsadó általános funkcióit (melyek céljai tulajdonképpen nem sok újat tartalmaznak ahhoz képest, ahogy egy könyvtáros információs feladatai a modern követelményeknek megfelelően már régebben kifejlődtek), melynek lényege a sokat emlegetett különbség a tradicionális (passzív) álmányórzó és az önálló információszerző, feldolgozó és közvetítő (aktív) szerepe között, kibővítve azt munkahelyi szervezetében vállalt kezdeményező működésével. A tanácsadó vezető, irányító, együttműködést létrehozó szerepet is be kíván tölteni, a kapuőrzés 3 modelljének (tudós, technológus és információs szakember) funkcióit egyesítve magában. Igyekszik a beszerzett információ értékét növelni, annak relevanciáját (régnyelven úgy mondtuk: tudd meg pontosan mit akar az olvasó, mielőtt keresgélni kezdesz), időszerűségét (kerüld a késedelmet), pontosságát (ellenőrizd a forrás megbízhatóságát) biztosítva, és a kész információt „újracsomagolva” (vagyis adatok halmaza helyett a használó igényének megfelelően feldolgozott formában) átadni.

Magasabb fokon az információs tanácsadónak pontosan tisztában kell lennie munkahe-lyének céljaival, meg kell értetnie az ezek sikeré-hez szükséges információs stratégia elengedhet-etlen fontosságát és a követelményeket folyamatosan elemeznie kell. Ismernie kell a kül-ső lehetőségeket is, és segíteni kell a vezetőség-et egy információs politika kialakításában.

A határokat átszelő adatáramlás (transborder data flow) ma már globális jelentőségű, magába foglalja „az információs források összegyűjtését, rendszerezését és egy másik államba való irányít-ását feldolgozás, raktározás és felhasználás cél-jára” (OECD). Sajnos, a rendelkezésre álló tech-nológiai eszközök egyenlőtlen aránya a szegé-nyebb államok helyzetét – éppen akiknek a legnagyobb szüksége lenne információra – ked-

vezőtlenül befolyásolja. Tekintetbe véve és ele-mezve valamennyi érintett kérdést (nemzetközi gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok, nemzeti biztonság és szuverenitás, technológiák, kutatás, kultúra stb.) nemzetközi konferenciákon igyekez-nek egyezségekre jutni. Általános megegyezés ugyan még nincs, de a létrejött kormányközi szervezetek koordinációs igyekezete kétségtelen eredményeket mutat fel.

Végül a szerzők 7 pontban közlik javaslatai-kat, melyek lényege a következő: egy kutató és demonstráló kísérleti vállalkozás felállítása, mely-nek eredményei alapján meghatározhatják az in-formációs tanácsadó szerepből önállóvá vált munkakör leírását, a működéséhez szükséges irányelveket és a képzésével kapcsolatos köve-telményeket.

* * *

A recenzor személyes véleményeként hozzá-fűzném, hogy szerintem az amerikai szakmai ta-nulmányoknak két fő csoportja van. A tanul-mányok egyik fajtája világos és mondanivalóját annyira leegyszerűsítve jeleníti meg, hogy meg-értéséhez sokszor idegen nyelvtudás is alig szük-séges. A másik fajta egy fontos és érdekes témát – mely azt megelőzően csak hézagosan és rész-leteiben látott napvilágot – olyan bonyolult és gyakran mesterkéltten-mesterséges nyelvezetbe burkolva adja elő, hogy az embernek közben azon jár a feje, minek a régóta jól bevált, közis-

mert fogalmakat 3-4 szóval körülírni? Ez a tanul-mány inkább az utóbbi csoportba tartozik – bár nem igazán a szerzők hibájából, hiszen a szak-irodalom elolvasásán, elemzésén, értékelésén és összefoglalásán alapul. (Mégis, az egyszeri bete-get juttatta eszembe, aki az orvos betegségről tartott előadását ezzel szakította félbe: „Ne neve-ket adjon neki – gyógyítsa meg!”). – Magyar szempontból, úgy érzem, aki elolvassa, annak hasznára fog válni, de sajnos nem lesz könnyű dolga...

Kovács Mária

ÓCEÁNJÁRÓ-KÖNYVTÁROS egy van jelenleg a világon; a Queen Elizabeth 2 óceánjáró 6000 könyvet és folyóiratot tartalmazó könyvtárát kezeli (egy kis könyvesbolttal együtt). A kölcsönzéseket számítógéppel tartja nyilván, kabinszámok szerint.
(Specialist, 1991. ápr.)

Könyvtártudományi SDI-szolgáltatás

A MANCI (Magyar és Nemzetközi Cikk) adatbázis a teljes magyar könyvtár- és információtudományi cikktermés és a legfontosabb külföldi folyóiratok válogatott cikkeinek bibliográfiai adatait tartalmazza. *Évi gyarapodása kb. 2500 tétel.* A keresés nevek, tárgyszavak, kulcsszavak és szabad szöveg szerint lehetséges, nyelvek, országok, és kiadási év szerinti behatárolással.

Szolgáltatásunk keretében negyedévenként megküldjük Önnek az adatbázis-gyarapodásról az Ön témájának megfelelő cikkek jegyzékét, kérésére az eredeti cikkek másolatát és (vagy) magyar nyelvű ismertetését. Ha Ön rendelkezik a Micro-ISIS programmal, *szolgáltatásunkat floppy-lemezen is megrendelheti, így saját adatbázist építhet ki munkahelyén.*

Egy téma előfizetési díja 600 forint egy évre, és egy floppy árát is tartalmazza. A visszaküldött lemezt negyedévenként aktualizáljuk. Az eredeti cikkek másolási díja oldalanként 5 forint.

Kérjük, megrendelésében írja le a témát pár mondatban, a keresés pontossága érdekében megfelelően határolja be, pl. így: könyvtárépítés, könyvtárépületek az USA-ban és a skandináv országokban.

A témafigyelés megrendelhető: OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ, Könyvtártudományi szakkönyvtár, 1827 Budapest címen.

Történet

92/001

KLOTZBÜCHER, Alois: Schriftsteller als Bibliothekare im „Dritten Reich“. Ein Beitrag zur kommunalen Kulturpolitik während des Nationalsozialismus = Buch Bibl. 43.Jg. 1991. 4.no. 347-351.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Írók mint könyvtárosok a Harmadik Birodalomban. A nemzetiszocializmus kultúrpolitikája a településeken

Háborús károk; Könyvtártörténet -nemzeti

A nemzetiszocialisták nagyon fontosnak tartották, hogy a könyvtári gyűjtemények az ő világnézetüket tükrözzék. Ehhez megfelelő személyzetre volt szükség. A Ruhr vidék három nagy városában különösen furcsa személyzeti döntések születtek. Essenben, Dortmundban és Duisburgban ún. „német költőket” jelöltek ki könyvtárosoknak, sőt, két esetben könyvtárvezetőknek. Ezek a városok legkevésbé sem az irodalom világát patronálták, sokkal inkább saját kulturális presztízsüket igyekeztek előmozdítani. A szóban lévő költők egyáltalán nem tűntek ki könyvtárosokként, sőt egyikük aktívan közreműködött a nemzetiszocialisták könyvégetési akcióin, és olyan fanatikusan viselkedett, hogy városának polgármestere „teljesen őrülnék” tartotta.

(Autoref.)

92/002

Rückkehr aus Gefangenschaft. „Runder Tisch” des Moskauer Bibliotheksverbandes, dem Schicksal erbeuteter Bücher gewidmet = Bibliotheksdienst. 25.Jg. 1991. 6.no. 842-853.p.

Hazatérés a fogságból. A moszkvai könyvtáros egyesület „kerekasztala” a II. világháborúban zsákmányolt könyvek sorsáról

Háborús károk; Könyvtártörténet -nemzeti; Külföldi kiadvány

A Moszkvai Könyvtáregyesület kerekasztalt szervezett a II. világháborúban zsákmányolt könyvekről, (a vitát elindító írást a 91/290. számon referáltuk – a szerk.) ahol kiderült, hogy a könyvtárosok közvéleményét rendkívül nyugtalanítja e könyvek sorsa. A vita során közös álláspont kialakítására törekedtek. A vélemények hat csoportba sorolhatók:

1. *Valamely nemzeti kultúra veszteségeit nem szabad egy másik kultúrából pótolni.* – A Lenin Könyvtár kéziratárának egykori vezetője részt vett a Németországban zsákmányolt, kaotikus állapotban érkező könyvek fogadásában és leltározásában. A könyvtárosok kezdetben lelkesen fogadták a könyveket. Később, amikor jogi természetű kétségeik merültek fel, azt a magyarázatot kapták, hogy ezek a trófeák a németek szovjetunióbeli pusztítását ellentételezik. A művek Németország keleti részéből származtak, részben a lengyel nemzeti könyvtárból. A kéziratokat gyorsan feldolgozták a kötetkatalogusok alapján, de létüket kormányzati döntés alapján titokban kellett tartani. Még az NDK-ból jövő könyvtárközi kérésekre sem reagáltak. 1957-ben visszaadták az NDK-nak, majd Lengyelországnak bizonyos könyveket, de a Lenin Könyvtár állománya a mai napig tartalmaz zsákmányolt könyveket. Mivel ezek az állomány szerves részeivé váltak, azt javasolja a szerző, hogy a németek adják meg, mire van szükségük, és mit nem igényelnek állományuk teljessé tételére.

2. *Folytatódik az igazság keresése.* – A Lenin Könyvtár igazgatóhelyettese elmondta, hogy a háború alatt 43 ezer könyvtár semmisült meg. A belorusz nemzeti könyvtárból 1,6 millió kötetet zsákmányoltak a németek (később is csak 600 ezret adtak vissza). A dokumentumok visszaszolgáltatásának lépései a következők lehetnének: 1. a zsákmányolt könyvek őszinte beismerése, 2. feltüntetése a tájékoztató eszközökben, 3. a visszaadandó dokumentumok körének meghatározása. A Lenin Könyvtárba került könyvek egy része az állományba került, más része a csere- és tartalékállományba (kb. 506 ezer kötet, szár-

mazási helyük nem ismert). A nem használt könyvek sorsáról bizottság döntsön, az egyenlő csereére törekedve.

3. *Nem lehet tovább várni.* – A Külföldi Irodalom Könyvtárának főbibliográfusa szerint az 1990-es szovjet-német jószomszédi és együttműködési egyezmény és a nemzetközi jog alapján, kormányzati szintű döntésre van szükség a könyvek visszaadásáról (a nemzeti kulturális értékek ui. nem tartoznak a jóvátétel körébe). Egyes becslések szerint 5,5 millió zsákmányolt kötet található ma a nagy szovjet könyvtárak állományában. Visszaadásukat nem lehet halogatni.

4. *Visszaadni vagy sem – ez a kérdés fel sem merül.* – A Tudományos Akadémia Könyvtárában a ritka könyvek és kéziratok tárának vezetője szerint néhány éve német tudósok rendszeresen érkeznek kutatásra és viszont.

5. *Egyszerűen vissza kell adni.* – A leningrádi Egyetemi Könyvtár képviselője szerint a könyveket feltétel nélkül vissza kell adni. Nem volna rossz, ha a német könyvtárak jóindulatú gesztusként néhány évtizeden át nagykönyvtárak számára rendelkezésre bocsátanák a teljes új német kiadványtermést.

6. *Az a legfontosabb, hogy a könyvek a tudósok számára hozzáférhetőek legyenek.* – A moszkvai Egyetemi Könyvtár igazgatója beszámolt arról, hogy öt munkatársa rövid idő alatt tízezer zsákmányolt könyvet dolgozott fel. A könyvek tulajdonjogának kérdései igen bonyolultak. Vissza kell kerülniük hazájukba, akár csere, akár – ha egyenlő csere a régi könyvek miatt nem lehetséges – eladás útján.

A Szovjetunióban könyvtárosokból, jogászokból, közgazdászokból és tudományos és kulturális szakemberekből álló szakértői bizottság alakul, elsősorban a kormányzati döntések sürgetésére. Felmérik a könyvtárakban lévő zsákmányolt könyvek állományát, ill. a háborús veszteségeket. (Az ehhez készült kérdőívet a cikk tartalmazza.)

(Hegyközi Ilona)

Kutatás és fejlesztés

92/003

VENKATESWARLU, Tadiboyina: Research needs in Canadian librarianship = Can.Lib.J. 48.vol. 1991. 3.no. 183-185.p.

Kutatási szükségletek a kanadai könyvtárügyben

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Könyvtártudományi kutatás

Jóllehet a cikkben ismertetett, 30 egyetemi könyvtárra kiterjedő felmérő kérdőívre a vártnál jóval kevesebben válaszoltak, mindazonáltal, akik vették a fáradságot a válasza, igen széles körű egyetemi könyvtári kutatási tevékenységről számoltak be, a költséghatékonysági elemzések-től és értékelési technikáktól kezdve annak vizsgálatáig, hogy néhány könyvtárvezető miért nem szimpatizál magával a könyvtártudományi kutatással. A cikk ismerteti a válaszok által felfedett 14 kutatási területet.

(Autoref. alapján)

92/004

EAST, Harry: Givers and receivers: studies on the financing of research in British library and information science = *Int.J.Inf.Lib.Res.* 2.vol. 1990. 3.no. 159-165.p. Bibliogr. 5 tétel.

Akik adják, és akik kapják: tanulmányok a brit könyvtár- és információtudományi kutatások finanszírozásáról

Alapítvány; Könyvtártudományi kutatás; Statisztika [forma]; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági

A szerző a British Library Research and Development Department (BLRDD) 1989/1990 évi kutatási pályázatait tanulmányozza, és az eredményeket összehasonlíttja korábbi vizsgálatainak eredményeivel. Jóllehet a későbbi tanulmány közvetlenül nem hasonlítható össze a korábbiakkal, mindazonáltal, ami a pályázatok nyerteseit illeti, jelentős tendenciákra derül fény.

(Autoref.)

Információgazdálkodás (information management)

92/005

MANN, Hans-Dieter: Keine Angst vor Informationsorganisation = *Nachr.Dok.* 42.Jg. 1991. 3.no. 199-203.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Nem félünk az információszervezéstől...

Információszerzés

A dokumentációs központoktól elvárt szolgáltatásoktól egyre kevésbé várják el az egyéni szükségleteknek megfelelő információk terjesztését, ugyanis az új információs és kommunikációs technológiák mindenütt egyéni lehetőségeket kínálnak az információk gyűjtésére, kidolgozására és terjesztésére. De még a technológiai tökéletesség sem tudja a káoszt megakadályozni, erre csak a szervezés képes. A könyvtári szakirodalomban napvilágot látó kutatási eredményeket ezért egyre inkább a tájékoztatás és a kommunikáció megszervezéséhez segítséget nyújtó információknak kell tekinteni.

(Autoref.)

Lásd még 17

KÖNYVTÁR ÉS TÁJÉKOZTATÁSÜGY

Általános kérdések

92/006

MOORE, N[ick]: How fortune can be opposed: the development of information policies. (Key-note address to the FID Seminar on Information

Policy, London, 9-10 July 1990.) = Int.Forum Inf.Doc. 16.vol. 1991. 1.no. 3-5.p. Bibliogr. 6 tétel.

Hogyan küzdhetünk sorsunk ellen; a tájékoztatási politika alakítása

Állami irányítás; Információipar; Könyvtárpolitika; Tájékoztatási politika

Az információpolitika mai felfogásunk szerint tartalmazza mindazt, ami az információval és annak a társadalomban való hasznosításával kapcsolatos. Annak ellenére, hogy az információpolitika határai egyre inkább szélesednek, megvalósítására vonatkozóan makacsul tartja magát az a nézet, amely szerint szükség van egy központi koordináló szervre, amelynek az volna a célja, hogy mindazt megvalósítsa, ami az átfogó információs rendszer számára a legjobb, megszüntetné a kettősséget és betöltené a hézagokat. Eltekintve attól, hogy egyetlen kormány sem lenne képes az ehhez szükséges pénzt előteremteni, két alapvető akadály van annak, hogy egy ilyen mindenható szerv hatékonyan tudjon működni. Az egyik az információpolitikai témák sokfélesége, a másik pedig a központi irányítással való szembenállás, amely a pluralista társadalmak alapvető jellemzője.

Az információs és kommunikációs technológiák kettős hatása, hogy egyfelől információs igényt ébresztenek, másfelől eszközül szolgálnak ezen igény kielégítésére. Ennek eredményeként olyan társadalmak jönnek létre, amelyekben állandóan nő azon területek köre, ahol információpolitikai reakcióra van szükség ahhoz, hogy alkalmazkodni tudjunk az információfelhasználás változó mintáihoz. Néhány információpolitikai téma törvényhozói ellenőrzést igényel. Példaként azon országokat említhetjük, amelyek törvényben biztosították a személyes adatok védelmét. Más esetben a szerzői jogot kell adaptálni az információtechnológia új formáihoz. Más területen a kormányoknak mint legfőbb információgyűjtőknek és -feldolgozóknak kell kidolgozniuk az információ adásvételével kapcsolatos szabályokat. A társadalom egészében is növekszik az igény, hogy a társadalom minden tagja legalább alapszintű információkezelési készségek birtokába juthasson.

A pluralizmus világszerte uralkodó politikai rendszerré válik. Az ilyen rendszerekben a kormány feladata nem az irányítás és az ellenőrzés, hanem az, hogy a társadalomban szerveződő különböző érdekcsoportokkal tárgyalások útján megegyezésre jusson. A kormány politikája akkor sikeres, ha ezen érdekcsoportok között konszenzus és együttműködés jön létre. Ez általában rendkívül bonyolult, mivel a csoportok egymással szembenálló érdekeket képviselnek. Ez az oka, hogy a pluralista társadalmak kormányzása igen nehéz feladat.

A döntéshozatal és a vezetés legújabb modellje, amelyet az ötvenes évek végén alakítottak ki, abból indul ki, hogy a kormány nem hoz mélyreható intézkedéseket, hanem rövidtávú intézkedések sorozatát hajtja végre. Az intézkedések általában válságmegoldó célú lépések sorozataként jelennek meg. Az információpolitikával kapcsolatban állók feladata olyan „informált légkör” teremtése, amelyben a kérdések világosan felismerhetők. Ahhoz azonban, hogy másokat tájékoztathassunk, magunknak is jól tájékozottnak kell lennünk. A kérdések megértése után kommunikálnunk kell a többi emberrel. Általános célunk az legyen, hogy befolyást gyakoroljunk az információpolitika fejlődésére minden olyan téren, ahol döntéshozatalra kerül sor.

(Kürti Lászlóné)

Nemzeti könyvtárügy

92/007

GREGULETZ, Alexander: The time ahead – Realität und Zukunftsentwicklungen in der Literatur- und Informationsversorgung in den USA = Buch Bibl. 43.Jg. 1991. 4.no. 334-346.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Az USA-beli szakirodalmi és információellátás jelene és jövője

Gépi könyvtári hálózat; Könyvtári rendszer; Tanulmányút

A könyvtári és tájékoztatási szolgáltatások téren az amerikai könyvtárügy egy minőségi előre-

ugrás küszöbén áll, sőt, néhány területen már meg is tette ezt. A „jövő elektronikus országútja” reális elképzelés. Az otthoni mikroszámítógépek lehetővé teszik a lakosság számára, hogy különféle adatbázis-szolgáltatásokat vegyenek igénybe: a közkönyvtárak ingyenes CD-ROM termékeket kínálnak; az online könyvtári hálózatok együttműködnek egymással, és kölcsönösen segítik egymást minden szinten; a könyvtárak – még hétvégeken is – telefonos referenz-szolgálatot nyújtanak; könyvtári rádióadók sugároznak egész nap. Sok olyan könyvtári szolgáltatás van, amelyek a mindennapi élet területein szolgáltatnak információkat, a legkülönbözőbb használói csoportok számára. A „Második Fehérházi Konferencia a Könyvtári és Tájékoztatási Szolgáltatásokról” a még megoldatlan problématerületekre kísérel meg megoldásokat találni. Mindezen fejleményekről Dr. Alexander Greguletz, a Kelet-Berlini Egyetem könyvtáros iskolájának professzora számol be, aki az U.S. Information Agency meghívására egy négyhetes tanulmányúton vett részt az Egyesült Államokban.

(Autoref.)

92/008

DIETZE, Joachim: Die Automation amerikanscher Bibliotheken aus der Sicht deutscher Bibliothekare = ABI-Tech. 11.Jg. 1991. 2.no. 113-121.p.

Res. angol nyelven

Német (volt NDK-s) könyvtárosok benyomásai az amerikai könyvtárgépesítésről*Gépesítési kérdések -általában; Tanulmányút*

A jelentés egy csoport volt NDK-beli könyvtáros egyesült államokbeli tanulmányútját ismerteti. A könyvtárosok a könyvtárautomatizálás területén kívántak tapasztalatokat gyűjteni. A Kongresszusi Könyvtárral kezdve a következő könyvtárakat tanulmányozták: National Library of Medicine, Library of the Northwestern University in Evanston (Ill.), Chicago Public Library, az Amerikai Könyvtáros Egyesület központja, University of Wisconsin Library in Madison, az University of Wisconsin in Milwaukee könyvtáros iskolája, a Washington Library Network (Lacey,

Wash.) központja, az University of Washington könyvtára, Atlanta Fulton Public Library, New York Public Library és az University of Columbia (New York) könyvtára.

(Autoref.)

92/009

INKOVA, Ljudmila – OSIPOVA, I.: Librarianship in the USSR: the reality of transformation = IFLA J. 17.vol. 1991. 2.no. 115-127.p.

Res. francia, német és spanyol nyelven.

Könyvtárügy a Szovjetunióban: az átalakulás valósága*Jogsabály -könyvtárügyi; Könyvtárügy*

Az IFLA 57. Tanácsulése és Általános Konferenciája (Moszkva, 1991. aug. 18-24) alkalmából a szerzők áttekintik a szovjet könyvtárak és könyvtárügy átszervezésére irányuló tervezett változtatásokat. Közreadják az 1984-ben életbe lépett szabályzatot a szovjet könyvtárügy szervezetéről, és az ennek nyomán elért eddigi eredményeket. Ismertetik az összes könyvtártípus tevékenységét, különös tekintettel azokra, amelyeket a használók igényeinek megfelelően fejlesztettek ki.

(Autoref.)

92/010

ZOLPER, Nadia: The consequence of glasnost = Libr.J. 116.vol. 1991. 9.no. 44-49.p. Bibliogr. 25 tétel.

A glásznosztj következményei*Bibliográfiai számbavétel; Cenzúra; Könyvkiadás és könyvkereskedelem; Könyvtárügy*

A kelet-európai és szovjet átalakulás áremelkedéssel járt, továbbá a hagyományos terjesztési csatornák megszűnését és a bibliográfiai ellenőrzés fellazulását eredményezte, és ezzel igencsak megnehezítette a beszerzést. A korábbi egycsatornás külkereskedelmi rendszerben az amerikai

és nyugat-európai könyvtárak nyugati közvetítők segítségével szerzeményeztek. Az 1985-től meghirdetett glásznoszt nem állt meg Gorbacsov eredeti célkitűzéseinél, hanem a cenzúra teljes elhalásával végződött. A sajtószabadság a kiadókat versenyhelyzetbe kényszerítette, még akkor is, ha továbbra is állami tulajdonban maradtak és részleges állami támogatást élveznek. A külföldi terjesztéstől minden állami támogatást megvontak, így a megrendelőknak kemény valutában kell fizetniük, és ez az előfizetési díjat jelentősen megemelte. Többszörözödtek a papírárak és a nyomdaköltségek is. A szovjet kiadók népszerű (korábban betiltott) művek csillagászati áron való piacra dobásából igyekeznek valamit behozni ebből. Nemcsak a hivatalos kiadók, hanem az olyan információtermelők, mint pl. a tudományos akadémia is elvesztették a támogatásukat, és így vagy irreálisan magas áron kényszerülnek kiadványt készíteni, vagy külföldi kiadó veszi át a tevékenységüket (az MTA esetében pl. az Elsevier).

Fennáll annak a veszélye is, hogy továbbra is magasabb lesz a kiadványok kemény valutában megállapított ára a rubel áránál, és megvásárolhatatlanná válnak a nyugati könyvtárak számára. A terjesztés fórumai szétestek, az új vállalatok még nem alakultak meg, vagy hamarosan tönkrementek. A piac jelenleg kaotikus, a kiadást, a szép számú kalózkodót is beleértve, csak a rövid távon realizálható haszon érdekli. A kiadás kuszasága rányomja a bélyegét a bibliográfiai ellenőrzésre is, amiből számos dokumentum kimarad. A „nem hivatalos” vagy „független” kiadványokat a szovjetek mind az előzetes, mind a kiadást mintegy két évvel lemaradva követő nemzeti bibliográfiai számbavételből kihagyják. Ha netán mégis sikerül tudomást szerezni egy dokumentumról, jószérével lehetetlen beszerezni, pl. azért, mert a nemzetközi terjesztésért felelős cég nem veszi fel a katalógusába.

Ez a helyzet azért is súlyos a nyugati könyvtárak számára, mert valószínű, hogy megnőtt az érdeklődésre számot tartó művek mennyisége. Sajnos éppen a kelet-európai és a szláv anyagban érdekelt felsőoktatási könyvtárak költségvetése csökken, holott éppen a megnövelt forrásokkal tudnának valamennyire gondoskodni az állomány színvonalának megőrzéséről. E helyzetben segíthetnek valamit a cserekapcsolatok és a személyes látogatások, tárgyalások.

(Orbán Éva)

92/011

IGUMNOVA, N.P.: The bibliographic scene in the USSR = Int.Cat.Bibl.Cont. 20.vol. 1991. 3 [2].no. 19-21.p. Bibliogr. 8 tétel.

Bibliográfiai helyzetkép a Szovjetunióban

Bibliográfiai számbavétel; Nemzeti bibliográfia

Amíg az 1970-es években a szovjet könyvtárak, különösen a közkönyvtárak indexelő munkájukat tekintve a marxista-leninista ideológia ügynökségeiként működtek a szovjet hatalom kezdetétől, ma a tudományos és ajánló indexek tartalmukban és gyűjtőkörükben alaposan megváltoztak. Számítástechnikai fejlesztésükben is a modern technikák és technológiák alkalmazására törekednek. Az országot 1987 óta sújtó gazdasági válság, amely napjainkban is mélyül, új utak keresésére ösztönöz: pl. marketing tevékenység, díjhoz kötött szolgáltatások a bibliográfia területén is.

A bibliográfiai kiadványok rendszere – amely felöleli a publikált és a nem publikált hazai dokumentumok valamennyi és a külföldön megjelentek néhány típusát – alkotja a különböző bibliográfiai tevékenységek és az ország állami tudományos és műszaki információs rendszerének alapját, és ezek össz-szövetségi központjaiban testesült meg. A központokhoz szakinformációs intézetek és könyvtári-bibliográfiai ügynökségek tartoznak.

A *kurrens nemzeti bibliográfia* központjai a Szovjetunióban az össz-szövetségi Könyvkamara és a tagköztársaságok könyvkamarái, amelyek a nyomtatott kiadványok bibliográfiai számbavételét látják el, „Letopis” sorozatokban, évkönyvek és nyomtatott katalóguscédulák formájában.

A *retrospektív nemzeti bibliográfia* a nagyobb könyvtárak és könyvkamarák feladata. A központi magot az orosz könyvek központi katalógusa képezi az Állami Lenin Könyvtár, az Állami Nyilvános Könyvtár, a Leningrádi Tudományos Akadémia Könyvtára és az össz-szövetségi Könyvkamara gondozásában. Ehhez járulnak még a különböző nemzeti gyűjtemények anyagai.

Szakkönyvtárak látják el a hazai és a külföldi tudományos és műszaki irodalom dokumentációs feldolgozását és indexelését, retrospektív témabibliográfiákat állítanak össze. Az általános gyűjtőkörű tudományos könyvtárak főleg inter-

diszciplináris jellegű tudományos index-segédleteket publikálnak. Megjelentetnek az önképzést segítő ajánló bibliográfiákat, jegyzékeket a szakmunkások számára.

1985-1986 választút elé állította a bibliográfiai tevékenységet. Két rendelet látott napvilágot: az egyik a szovjet könyvtárosképzésről (1984), a másik a könyvtárak bibliográfiai tevékenységéről (1987). Ezek lényege az, hogy az eddigi kaotikus helyzetet meg kell változtatni, a munkákat az együttműködésre és a koordinációra kell alapozni. Ennek érdekében az elkövetkező évekre maguknak a bibliográfiai központoknak kell tudományos alapon kidolgozniuk új koncepciójukat az együttműködésre és munkamegosztásra, a technikai fejlesztésre, az elektronikus publikálásra.

Ilyen tervet dolgozott ki az Össz-Szövetségi Könyvkamara. 1983-tól a Kamara csak a könyvekről és a brosúrákról tudott elektronikus úton kurrens információt szolgáltatni, amelyhez 1988-ban mindössze 3 szervezetnek volt hozzáférési lehetősége. A rekordok MEKOF formátumban készültek, amelyet a világpiac nem fogad, de nemsokára befejeződik az UNIMARC formátum használatba vétele. Profitot remélnék az adatbázisok széleskörű használatától, a papírkidadások csökkenésétől, a szolgáltatott információk mennyiségi növekedésétől és minőségük javulásától. Fenntartják viszont a katalóguscédula szolgáltatást. Nagy súlyt helyeznek a marketing tevékenységre, aminek célja a vállalkozás üzleti alapra helyezése. Ez azonban a következő súlyos kérdéseket veti fel: milyen mértékben fogja támogatni az állam a bibliográfiai központokat?, mennyire lesznek függetlenek a központok üzleti szempontból?, a szabad információs piac magas árait el tudják-e viselni az aluldotált könyvtárak, amelyek tájékoztató tevékenységüket ezen szolgáltatásokra kéne építsék?...

Az Állami Lenin Könyvtár fejlesztési terve teljes mértékben állami támogatásra épül, s valamennyi modern technika alkalmazását magába foglalja, de fenntartja a hagyományos eszközöket és módszereket is mindaddig, amíg a fogadó könyvtárak fel nem tudnak zárkózni.

A szakajtóban folytatott viták tükrében nyilvánvaló, hogy a 70-es évek tudományos műszaki információs rendszerének alapelveit revidálni kell, s ki kell alakítani a nemzeti információs politikát a tudományos információ területén, következőképpen a bibliográfia területén is. Az államnak kell betölteni a vezető szerepet a törvények

kidolgozásában, garantálva a teljes rendszer harmonikus fejlődését az össz-szövetségi bibliográfiai központok részvételével akár kereskedelmi, akár non-profit érdekeltségűek. E feladat megoldása a jövő ügye.

(Berke Barnabásné)

92/012

VAN BORM, Julien: Library automation in Belgium in 1990 = Program. 25.vol. 1991. 3.no. 241-249.p.

A könyvtáratomatizálás helyzete Belgiumban, 1990-ben

Gépi könyvtári hálózat; Integrált gépi rendszer; Számítógépesítés

Belgiumban 1990-re valamennyi egyetemi könyvtár és a nagyobb szakkönyvtárak részben vagy egészben automatizálták tevékenységeiket. Az 1960-as és 70-es években alapított egyetemeken a cédulakatalógusok retrospektív konverziója is megtörtént, ami a többi nagykönyvtár esetében most van a figyelem középpontjában. Valamennyi nagyobb könyvtár képes MARC-kompatibilis rekordok használatára, illetve szolgáltatására. Címleírásaikat az AACR-2 alapján készítik, az ISBD szerint jelenítik meg, bár ez az online olvasói katalógusok esetében nem mindig érvényes.

A Királyi Könyvtár (Royal Library, Brüsszel) egyelőre saját fejlesztésű online rendszerével dolgozik (NEWWAVE), de fontolgatja, hogy annak továbbfejlesztése helyett egy kész rendszert szerez be.

A LIBIS-hálózatba, amelyben a DOBIS/LIBIS online integrált könyvtári szoftvert használják, 11 könyvtár és intézmény 100 tagkönyvtára tartozik. Az integrált rendszer valamennyi könyvtári tevékenységet támogatja, és minden tagkönyvtár önállóan kezelheti saját helyi adatait a központi rendszeren belül. A központi katalógus több mint 1,6 millió tételt tartalmaz, amelyet mintegy 250, a LIBIS hálózathoz csatlakoztatott célterminálról, számos egyéb terminálról és PC-ről lehet elérni. Ugyancsak lekérdezhető a kb. 2 millió tételes LC MARC könyvek bibliográfiai adattára. A szervezet a Leuven-i Katolikus Egyetem keretén belül működik, de mind a vezetői tanácsban, mind a fel-

ügyelő bizottságban képviselik magukat a hálózat tagjai, hogy a rendszer integrítását biztosítsák. A LIBIS-hálózat jelenleg partnereket keres egy európai OSI hálózat létrehozásához.

Belgiumban a második legnagyobb szakkönyvtári hálózat az 1986-ban az Antwerpeni Egyetemi Könyvtárban felállított *VUBIS-Antwerp*. A VUBIS-2 szoftvert a Brüsszeli Egyetemi Könyvtárban és a hollandiai Eindhoveni Műszaki Egyetem Könyvtárában fejlesztették ki. A hálózatban ma 6 könyvtár 20 helyen működő részlegei dolgoznak. Az integrált rendszer, hasonlóan a DOBIS/LIBIS-hez, támogatja a könyvtári funkciókat, de ezek közül a gyarapítási alrendszert csak 1991 elején vezették be, a folyóiratkezelőt pedig 1991 közepére tervezték. Központi katalógusuk 600 ezer tételes, és 170 célterminál van hozzákapcsolva, de a helyi hálózatok útján ennél lényegesen több a hozzáférési lehetőség. Az „infokiosk” adatállomány általános adatokat szolgáltat a kutatási tevékenységekről, az egyetemi életéről, a tömegközlekedésről és más hasznos tudnivalókról.

A hálózatot az Antwerpeni Egyetem tanácsa irányítja egy a tagkönyvtárak könyvtárosaiból és számítástechnikusaiból felállított operatív bizottság segítségével.

A többi automatizált egyetemi könyvtár jelenleg nem tartozik a fenti két hálózatba, de többen használják önállóan a DOBIS/LIBIS-t vagy a VUBIS-2-t, s tervezik a csatlakozást vagy önálló hálózat kiépítését.

A Tudománypolitikai Minisztérium tervezi egy X.25-ös, 65 Kbit-es, TCP/IP és X.25 szoftverrel működő hálózat kiépítését a nagyobb egyetemek között, amelyet a könyvtárak feltehetően ingyenesen használhatnak majd, ily módon kötve össze rendszereiket. A VUBIS-Antwerp és a LIBIS-hálózat csatlakoztatása már a tesztfázisban van.

A *közkönyvtárak gépesítése* másként alakult az északi flamand, és másként a déli, francia területen, bár mára a nagyobb közkönyvtárak mindegyikének van az újabb beszerzéseiről automatizált katalógusa és kölcsönzési rendszere, néhányban pedig online integrált rendszer működik.

A flamand közkönyvtárakban a két kitüntetett szoftver a DOBIS/LIBIS és a VUBIS, de más, kulcsrakész szoftvereket is terjesztenek. COI néven hoztak létre hálózatot, hogy a 6 központi

közkönyvtár központi katalógust tudjon működtetni.

A francia területen Mons, Liège, Nivelles és Brüsszel központi közkönyvtárai vezetnek az automatizálásban, különböző nagyságú gépeken különböző szoftverek alkalmazásával. A rekordok közös csereformátuma a UNIMARC, katalógizálási szabványuk a francia AFNOR Z 44.073. Használják az ETO-t és a párizsi Bibliothèque nationale RAMEAU tézauruszát. Ezek biztosítják a kapcsolatot Franciaország és a francia ajkú belgák között.

Belgiumnak 3 nagyobb számítógépes központi katalógusa van, az Antilope, a CCB és a VLACC. Az Antilope 62 szakkönyvtár kurrens időszaki kiadványait tartalmazza (36 ezer cím, 85 ezer állományi adat), CD-ROM kiadását is tervezik, feltehetően a CCB-vel közösen. A CCB, a könyvek központi katalógusa már megjelent CD-ROM-on, és két lemezen kb. 2,7 millió könyv tételt tartalmazza. A flamand terület online központi katalógusa a VLACC, 6 központi könyvtár 1975 óta beszerzett könyvéről, 150 folyóirat 8 ezer cikkéről, 10 ezer Braille könyvről tájékoztat. Megjelent már CD-ROM-on és szelektált mágnesszalag-szolgáltatásra is felkészült.

A fejlesztő könyvtárosok közül néhányan egyetlen hálózat gondolatával foglalkoznak, mások az önálló rendszerek nyílt összekapcsolásával, ami valószínűleg összhangban van az ország jelenlegi helyzetével, politikai és közigazgatási rendszerével valamint a pénzügyi lehetőségekkel.

(Berke Barnabásné)

92/013

Education and libraries = Scand.Public Libr.Q. 24.vol. 1991. 2.no. 2-31.p.

Oktatás és könyvtárak: skandináv helyzetkép. (Tematikus szám, 9 cikk.)

Felnőttoktatás; Iskolai könyvtár; Jogszabály-könyvtárügyi; Kettős funkciójú könyvtár; Közművelődési könyvtár; Oktatás információellátása

A könyvek központi szerepet játszanak az oktatási rendszerekben. Olvassuk a tankönyveket, és információkeresésre, a zárthelyik megoldásá-

hoz referenz-műveket és sokféle egyéb, könyv formátumú dokumentumot használunk.

Ezek az anyagok mind az oktatási intézmények könyvtáraiban, mind a közművelődési könyvtárakban rendelkezésre állnak. E két típusú könyvtár között a skandináv országokban különféle együttműködési formák alakultak ki, a körülményektől és az erőforrásoktól függően. Dániában, amely sűrűn lakott és nagy iskolái vannak, az iskolai könyvtárak igen magas színvonalat képviselnek. Ezzel ellentétben Finnországban a lakosság sokkal elszórtabb – több iskolában száznál kevesebb diák tanul, s az iskolai könyvtárak is sokkal szerényebbek. Ezen iskolák tanulóinak igényeit a közművelődési könyvtárak elégítik ki. A skandináv országokban az ún. integrált könyvtár is ismert: ebben ugyanazon könyvtár iskolai és közművelődési könyvtári feladatokat is ellát.

Az iskolákban vagy a főiskolákon a könyvtári szolgáltatások megtervezése és nyújtása aránylag jól definiálható feladat, hiszen az oktatási módszerek és a tanulók száma évekkal előre ismertek. Az olyan oktatási intézményekben azonban, mint amilyenek pl. a szabadegyetemek és más, rugalmasabb oktatási rendszerek, a könyvtár sokkal nehezebb feladatok előtt áll. Az oktatás az országban sok helyen, elszórtan folyik. A diákok száma az oktatást nyújtó intézmények méreteihez képest magas, a tantárgyak évente változnak, a vizsgákhoz szükséges könyvek rendelkezésre bocsátása nem kis problémát jelent.

Az oktatás információellátása napjainkig erősen könyv-orientált tevékenység volt. Ma viszont a közkönyvtáraknak biztosítaniuk kell a hozzáférést az elektronikus információkhoz is. Az adatbázisok használata gyorsan terjed. Az oktatási módszerek kifejlesztésével párhuzamosan a könyvtári szolgáltatásokba azokat a multimédia termékeket is be kell vonni, amelyek rendeltetése a felhasználandó irodalom kiszélesítése, a tanulás segítése.

A közművelődési könyvtár fő felelőssége a művelődés információellátásának széles spektrumán belül az, hogy az ismeretszerzés egyéni igényeit kielégítse. Hogy mennyire képes támogatni a vizsgákra irányuló tanulmányokat, az munka- és erőforrás-megosztás dolga, amit lehet országos szinten is befolyásolni, pl. pénzügyi irányítással, de a részletekbe menő megvalósítást végső soron helyi szinten kell megoldani.

(Novák István)

92/014

ROSENQVIST, Kerstin: Bibliotek pa entreprenad = Kirjastolehti. 84.vuo. 1991. 4.no. 132-134.p.

Res. angol nyelven

A könyvtárak „kvázi privatizálásának” kérdései Finnországban

Könyvtárügy; Térítéses szolgáltatás; Vállalkozás

Könyvtártörténeti jelentőségű eseménynek számított a skandináv országokban, amikor a közép-svédországi Åre városa úgy döntött, hogy a könyvtári szolgáltatásokkal a Nordic Library Development, Inc. vállalatot bízza meg, szerződési feltételek mellett. Finnországban az első reakció az volt, hogy ilyesmi ebben az országban a köz-könyvtári törvény miatt lehetetlen lenne. Ennek ellenére gondosan figyelni és tanulmányozni kell a svédországi fejleményeket, mert Finnország is azon a ponton van, amikor a közszolgáltatások, ill. azok minősége a magán-szolgáltatásokkal való összehasonlítás fényében, a demokrácia és a polgárok egyenlősége gondos tanulmányozás tárgyát képezi.

A szerződés nem egyenlő a privatizációval. A Nordic Library Development könyvtárpolitikai célokkal és megfelelő szakmai látásmóddal rendelkezik, ami a magánvállalatok esetében nem mindig van így. A profit azonban – valamilyen formában – mindkét vállalkozástípus céljai között szerepel. A szerződésbe foglalt célok nagyjából ugyanazok, mint a városi könyvtáréi, de egy ponton megszegik a finnországi elveket: az ingyenes szolgáltatások kiegészítéseként a lakosság „rovására” profitszerző tevékenység is folytatható. Mielőtt a szerződéses vagy a magán-könyvtárak elterjedéséhez szabad utat adnánk, néhány kérdést feltétlenül meg kell vizsgálni:

- szükség van-e a szerződéses, ill. a magán-könyvtárakra akkor is, ha a jelenlegi könyvtárakat racionalizálják és átszervezik?

- ellátható-e szerződéses alapon az iskolai könyvtárak?

- megengedhető-e, hogy magánvállalatok egy olyan intézményt használjanak, amely közpénzekből épült?

- mi fog történni az igényesebb-értékesebb irodalommal vagy az egyéb, kisebb érdeklődésre számot tartó anyagokkal?

- hol marad a demokrácia és az állampolgárok egyenlőségének elve az információ- és élményszerzés terén?

(Autoref.)

92/015

MYLLYLÄ, Riitta: Viron vieraina = Kirjastolehti. 84.vuo. 1991. 6.no. 208-210.p.

Res. angol nyelven

A könyvtárügy helyzete Észtországban

Könyvtárügy

Az első észtországi közművelődési könyvtárat 1552-ben hozták létre Tallinban, az ország első egyetemét pedig 1632-ben alapították Tartuban. Ennek könyvtára volt az első, amelynek anyagát szisztematikusan raktározták, s használatának feltételeit szabályzatban rögzítették. Az egyetem működése egy ideig szünetelt, de 1802-ben újra beindult.

A kultúra mindig is széles körűen jelen volt Észtország mindennapi és politikai életében, így az irodalom jelentőségét a gondolatok megőrzésében és közvetítésében soha sem kérdőjelezték meg. Ennek ellenére manapság több probléma akadályozza a kiadói tevékenységet és az irodalom jövőjét – természetesen mindezt a gyermekirodalom is megszenvedi. A kiadók régi szovjet rendszere már több mint egy éve nem fogad kéziratokat, s egy kiadandó könyv átfutási ideje minimum három év. A kiadók legnagyobb gondja a papírhány, ezért az észti írók követelik, hogy a papírt „stratégiai erőforrásnak” tekintsék.

A „peresztrojka” előtt az észti könyvtárakban nem lehetett hozzájutni a független észti köztársaság idején kiadott könyvekhez, az 1917 után megjelent külföldi könyvekhez, és a külföldön kiadott észti könyvekhez. 1988 óta azonban minden könyv hozzáférhető, és nagy változások vannak folyamatban az észti könyvtárügyben. A könyvtárak valóban városi könyvtárak lesznek, a költségeket pedig egyenlő mértékben fedezi a helyi és a központi kormányzat. A városi könyvtárak függetlenek lesznek, a regionális könyvtárak pedig állománygyarapítási központként fognak működni.

A könyvtárosképzés Észtországban egyrészt egy hároméves könyvtárkezelői tanfolyamon, másrészt a tallini tanárképző főiskolán történik, ahol a hallgatók könyvtártudományi master's diplomát szerezhetnek. A tanárképző főiskola tanrendjét rövidesen átszervezik: a könyvtártudomány, ill. a tudományos tájékoztatás és bibliográfia oktatása céljából két külön részleget hoznak létre.

A könyvtárosi fizetések meglehetősen alacsonyak: a tanárok és az orvosok jobban keresnek, mint a könyvtárosok, a legnagyobb fizetéssel pedig a mérnökök és a taxisofőrök rendelkeznek.

Az Észti Könyvtáros Egyesületet (BLA) 1923-ban alapították, 1928-ban csatlakozott az IFLA-hoz. 1941-ben tevékenysége megszakadt, de 1988-ban lehetővé vált az újraalapítás és az IFLA-hoz való újracsatlakozás. A könyvtárosok száma kb. 3000, akik közül már 700-an beléptek az újonnan induló egyesületbe, s a tagság száma egyre növekszik.

(Autoref.)

92/016

HARTLEY, R.J. – TROHOPOULOS, I.: Information technology in Greek libraries: problems and prospects = Program. 24.vol. 1990. 4.no. 333-342.p. Bibliogr. 13 tétel.

Információtechnológia a görög könyvtárakban: problémák és kilátások

Információtechnológia; Könyvtárügy; Számítógépesítés

HARTLEY, R.J. – TROHOPOULOS, I.: Information technology in Greek libraries: an update = Program. 25.vol. 1991. 3.no. 251-256.p. Bibliogr.

Információtechnológia a görög könyvtárakban: új fejlemények

Információtechnológia; Számítógépesítés

1990 márciusában és áprilisában a szerzők a British Council és a görög oktatásügyi minisztérium támogatásával görögországi tanulmányúton vettek részt. Az elsődleges cél az információtechnológia közkönyvtári felhasználásának tanul-

mányozása volt, és ennek eredményeként ajánlások benyújtása az Európai Közösség Bizottságának egy könyvtáru automatizálás-fejlesztési program beindítására. Mivel a közkönyvtárakat nem célszerű elszigetelten vizsgálni, a látogatók programjában egyéb könyvtártípusok is szerepeltek, így a nemzeti könyvtár és néhány egyetemi könyvtár is.

1990 novemberében egy athéni információ-technológiai konferencia kapcsán a szerzők újabb látogatást tettek néhány görög könyvtárban, s így alkalmuk volt felmérni az év eleje óta bekövetkezett fejlődést. Az első út jelentésében ismertetik a görögországi könyvtári rendszer felépítését, irányítási, jogi és pénzügyi kereteit, bemutatják a könyvtárosképzés helyzetét, valamint az információtechnológia nagyobb mértékű elterjedését gátló tényezőket. A második útról beszámoló jelentés ugrásszerű gépesítési fejlődésről számol be – a továbbiakban ezt ismertetjük röviden.

Ami a *közkönyvtárakat* illeti, a jelentés kiemelten foglalkozik a 100 ezer kötetes thesszaloniki városi könyvtárral, amely egy saját fejlesztésű rendszert használ. Adatbázisába párhuzamosan vizik be az új és a régi katalógusadatokat. A gépektől idegenkedő olvasókra gondolva a rendszerrel katalóguscédulákat is nyomtatnak, aminek természetesen az a hátránya, hogy ezeket be kell sorolni. A tervek szerint a katalogizálás gépesítését a kölcsönzés automatizálása fogja követni. Több más közkönyvtár is használ mikroszámítógépeket, de nem rendszerben, hanem speciális alkalmazásokra, pl. szövegszerkesztésre, költségvetési kalkulációkra stb.

A *nemzeti könyvtár* számítógépesítési fejlesztésében is érzékelhető a haladás: befejezték az év elején még folyamatban lévő gépesítési megvalósíthatósági tanulmányt, és 1990 végén kiadták a görög nemzeti bibliográfia 1989-es kötetét.

A *felsőoktatási könyvtárak* gépesítésében a krétai egyetemi könyvtár jár az élen:

- INGRES néven egy saját fejlesztésű integrált rendszert vezettek be;

- a londoni King's College rekordjainak a fogaadására a latin karektereket göröggre transliteráló programot írtak;

- a MARC formátumra építve megoldották bibliográfiai rekordok átvételét az OCLC, a Blackwells és a Library of Congress adatbázisából.

A Patrasi Egyetem szintén saját fejlesztésű integrált rendszert használ (Oracle), kölcsönzési állománygyarapítási és OPAC modullal.

Az automatizálás gyorsabb ütemű haladását a következő tényezők akadályozzák:

- nincs olyan forrás, amelyből a görög nyelvű anyag géppel olvasható bibliográfiai rekordjai átvethetők lennének;

- jóllehet a szabványosítás fontosságát elismerik, még egyetlen nemzetközi bibliográfiai adatcsere-formátum mellett sem kötelezték el magukat;

- nincs egységes politika a használandó szoftverek tekintetében, ami gátolja a bibliográfiai együttműködést;

- szükség lenne a könyvtárosok információ-technológiai továbbképzésére.

Jóllehet a görög könyvtárak a számítógépes könyvtári rendszerek kifejlesztésére helyezik a hangsúlyt, más irányú fejlesztés is tapasztalható, így megemlíthető a CD-ROM adatbázisok és az elektronikus posta – sajnos még igen csekély mértékű – elterjedése.

Összefoglalásként az mondható el, hogy bár Görögországban még hiányzik az az alapvető bibliográfiai infrastruktúra, amely Észak- és Nyugat-Európában már természetes, a nem egészen egy év alatt elért eredmények azt bizonyítják, hogy a görögök lelkesedése és leleményessége jelentős fejlődést eredményezhet.

(Novák István)

92/017

MOLNÁR, Imre – RÓZSA, György – TAMÁS, Pál: An approach to a computer-based information economy model = *Int.J.Inf.Lib.Res.* 2.vol. 1990. 3.no. 141-158.p. Bibliogr. 7 tétel.

Egy lehetséges számítógépes információgazdasági modell Magyarországon

Modellálás; Nemzeti tájékoztatási rendszer; Számítógépesítés; Tájékoztatási politika; Tudományos kutatás

A szerzők elméleti szempontból tárgyalják a tudományos kutatást támogatni hivatott információs rendszereket és szolgáltatásokat, a magyar tájékoztatási politika helyzetéből kiindulva. E közép-európai ország gyors változásai különösen

szükségessé teszik, hogy figyelmet fordítsunk az információs rendszerekre. A cikk ismerteti a problémák és a kapcsolódó rendszerek modellálásának fontosabb paramétereit, amit egy „modell modelljének” is nevezhetünk.

(Autoref.)

92/018

KALINOVÁ, Vlasta: Ako d'alej? = Čítateľ. 40.roč. 1991. 4.no. 128-129.p.

Szlovák könyvtárügy: hogyan tovább?

Könyvtárügy

Szlovákiában az önkormányzati törvény (369/1990.sz.) nyomán a városi és a községi könyvtárak az önkormányzatok fenntartásába és felügyeletébe kerültek. A járási könyvtárakat a Kulturális Minisztérium „kimentette” az önkormányzatok kezéből. Ám arra már nem volt (anyagi) ereje, hogy velük együtt a járási könyvtárak rendszereket továbbra is finanszírozza. Egyedül a járási könyvtárak módszertani tevékenységét tarthatta csak fenn, de ezt is igazgatási jellegű felhatalmazásai és szokásai nélkül.

Noha a városi és községi könyvtárak tömeges megszűnése nem következett be, ám e könyvtárak – az anyagi feltételek elégtelenségei miatt – visszaestek. Az erősebb könyvtárak vállalkozásokba kezdtek. Itt-ott – helytelenül – az alapszolgáltatásokat is térítéshez kötötték. A nagyobb baj azonban az, hogy a könyvtárosok többsége mereven elzárkózik mindenféle vállalkozás elől, s az önmegsegítés helyett „dotálási csodára” vár, ami nem fog bekövetkezni.

Az igazgatók sem állnak feladatuk magaslatán. Közben egyre több könyvtáros (főként információs szakember) tapasztalja meg a munkanélküliség keserves voltát, még mindig akadnak könyvtárak, ahol túlfoglalkoztatottság, egyenlőtlenség, a rutinmunka él tovább. A vezetőknek mielőbb menedzserekké kellene válniuk.

A válsághelyzetben egyedüli segítségnek az együttműködés kínálkozik. S nem a régi, formális együttműködésre van szükség, hanem a tényleges motivációk alapján folyóra. Sokféle szintű (központi, regionális, helyi) együttműködésre kell törekedni.

A könyvtári munkában és a könyvtári munkával kapcsolatban egyaránt az emberi elemet kell középpontba helyezni (olvasói, kollegiális, hivatalos kapcsolatok).

(Futala Tibor)

92/019

FAHAD, M. Al Dosary – ABDURRAHMAN, H. Ek-
rish: The state of automation in selected libraries
and information centers in Saudi Arabia = Libri.
41.vol. 1991. 2.no. 109-120.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

A gépesítés állása Szaúd-Arábia egyes könyvtáraiban és tájékoztatási intézményeiben

Felmérés; Integrált gépi rendszer; Számítógépesítés

A számítástechnika egyre nagyobb szerepet játszik a fejlődő országok könyvtáraiban és tájékoztatási központjaiban. A szerzők egy kérdőíves felmérés, majd ezt követően személyes látogatások formájában tanulmányozták az automatizálás helyzetét néhány szaúd-arábiai könyvtárban, ill. tájékoztatási intézményben. A következő adatokat gyűjtötték ki: a használt számítógépes rendszer jellemzői, az egyes rendszerek használói, a végzett automatizált könyvtári funkciók és a fő technikai problémák. A feltárt problémák között kiemelkedő helyen szerepelt a koordináció és az együttműködés hiánya, a hardver/szoftver rendszerek „arabizálása” terén viszont jelentős előrehaladás történt.

(Autoref. alapján)

Lásd még 24, 50

Központi szolgáltatások

92/020

GATTERMANN, Günter: I „repositories” come
elemento della pianificazione nazionale delle
risorse nazionali. Aspetti del controllo bibliografico
e del prestito = Boll.Inf. – Assoc.Ital.Bibl. 31.a.
1991. 1.no. 21-28.p.

A tárolókönyvtárak mint az országos dokumentumvagyonnal való tervszerű gazdálkodás elemei. Összefüggések a bibliográfiai számbavétellel és a könyvtárközi kölcsönzéssel. (Az 1989-es IFLA konferencián elhangzott előadás.)

Bibliográfiai számbavétel; Könyvtárközi kölcsönzés; Tároló könyvtár

A Német Szövetségi Köztársaság tudományos tanácsa (Wissenschaftsrat) 1986-os ajánlásaiban – melyeket 1988-ban a meglévő tudományos könyvtári katalógusok géppel olvasható formára konvertálásáról szóló követelt – megfogalmazta, hogy az egyes nagykönyvtárak épületbővítése helyett a tartományok állítsanak fel tárolókönyvtárakat. Ám mindössze Észak-Rajna-Wesztfália rendelkezik egy hétszázézeres kapacitású központi raktárral, és München közelében épült fel a Bajor Állami Könyvtár számára egy jelentős háttér-raktár, a többi tartomány a tervezeténél tart. Az ajánlások hangsúlyozzák a könyvtárközi kölcsönzés kiemelkedő fontosságát a tárolókönyvtári rendszerrel összefüggésben, mindez pedig a bibliográfiai számbavétel iránti igényekre is rámutat. A bibliográfiai számbavétel mind a tárolókönyvtárak országos rendszerét tekintve, mind az országos szintű állományépítési politika kialakítása szempontjából nélkülözhetetlen előfeltétel. Segíti az egyensúly megteremtését a helyi állománygyarapítás és a könyvtárközi kölcsönzési forgalom között, és lehetőséget nyújt a helyi döntések megalapozására az adott gyűjtemény nagyságát, a régi és használhatatlan anyagtól való „megszabadulás” módját illetően.

Az országos tárolókönyvtári rendszer megtervezésének, működtetésének számos megoldási módja van, ám ezek költség-haszon viszonyairól még keveset tudunk. Mindenesetre, az országos tárolókönyvtár-program egy másodlagos jelenség, ám az elsődlegesek: a könyvtermés, az információpiacot befolyásoló tényezők kívül esnek a könyvtárosok hatáskörén. Bár a tárolókönyvtárak létesítése csak tüneti kezelésnek látszik, bizonyos, hogy a tárolókönyvtárak országos rendszerének kiépüléséig vivő hosszú utat érdemes végigjárni.

(Mohor Jenő)

92/021

SCHULTZ, Ursula: MAB-Format der Deutschen Bibliothek: Wo stehen inhalts-erschliessende Daten und was kann man damit machen? = ABI-Tech. 11.Jg. 1991. 2.no. 87-99.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

A Deutsche Bibliothek MAB-formátuma. Hol található a tárgyi feltáró adatok és mire használhatók

Géppel olvasható katalógusadatok; Szolgáltatások; Tárgyi feltárás

A németországi központi katalogizálási szolgáltatások az angol és német tárgyi leírásokhoz a MAB formátum egyes elemeit használják fel. A regionális központi és a helyi online katalógusok (OPAC) felhasználhatják ezeket az adatokat – szükségleteiknek megfelelően alakíthatják is őket. A tárgyi leírásoknak a központi katalógusokban átfogóaknak és szabványosoknak kell lenniük. A helyi rendszerek számára történő központi katalogizálásnak meg kell teremteni a helyi katalógusokban való tárgyi hozzáférés hatékony alapjait. Ezért országos megállapodásokra kell törekedni a központi tárgyi indexelés jellemző adataira vonatkozóan: a publikáció kódjainak nyelve és típusa, alternatíva a Deutsche Bibliothek osztályozási rendszeréhez képest, az idegen nyelvű tárgyszavak fordítása, a bibliográfiai rekordok tárgyi leírással való kibővítése.

(Autoref.)

Lásd még 63, 76

Együttműködés

92/022

DÜNNINGER, Eberhard: Partnerschaft und hilfreiche Zusammenarbeit = Bibl.-Forum Bayern. 19.Jg. 1991. 1.no. 11-21.p.

Partneri viszony és segítő együttműködés Bajorország és az új tartományok könyvtárai között

Együtműködés -belföldi; Együtműködés -nemzetközi; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági

A hivatalos NDK politika ellenére, mely az elhatárolódásra és az információk korlátozására épült, már Németország újraegyesítése előtt szoros kapcsolat alakult ki több területen is Bajorország és az NDK könyvtárai között. Nagy arányú volt a könyvtárközi kölcsönzés (1989-ben a Bajor Állami Könyvtár 2000 dokumentumot küldött) és a kiadványcsere; a hivatalos korlátozás ellenére kialakult a szakmai együttműködés is. A fordulat után a segítőkész együttműködés számos formája terjedt el.

Közvetlenül a határok megnyitása után a határmenti városokban tömegesen jelentek meg az NDK-ból odautazó új olvasók. A tudományos könyvtárakban elsősorban a gazdasági, jogi, technikai és a számítógépes irodalom iránt; a közkönyvtárakban az utikönyvek, az NSZK politikai-társadalmi rendszeréről szóló könyvek és a korábban tiltott vagy hozzáférhetetlen szépirodalom iránt volt hatalmas érdeklődés. A könyvtárak fenntartói nagyvonalúan hozzájárultak a tömeges kölcsönzéshez.

Számos könyvtár között jött létre közvetlen partneri kapcsolat; pl. Erlangen és Jena városok társ kapcsolatba lépését a két egyetemi könyvtár kapcsolatfelvétele követte, a bayreuthi és a chemnitzi (Karl-Marx-Stadt), a müncheni és a lipcsei egyetemi könyvtárak szoros kapcsolatban állnak stb.

Bajorország sokat tett azért, hogy – a szövetségi művelődési minisztérium és a Volkswagen alapítvány adományán túl – anyagilag is támogassa az új tartományok könyvtári állományának felfrissítését. A bajor tudományos és művészeti minisztérium megbízásából az Erlangen-nürnbergi egyetemi könyvtár 250 ezer DM értékben juttatott el tanulmányi célokból nélkülözhetetlen könyveket, a Hanns-Seidel alapítvány megbízásából pedig a passzau egyetemi könyvtár 1,7 millió DM értékben válogatott tankönyveket és tudományos alapműveket az új tartományok egyetemi könyvtárainak.

Saját állományukból is nagy mennyiségben adtak át a bajor könyvtárak duplumpéldányokat, pl. a müncheni városi könyvtárak 10 ezer kötetet a lipcsei városi könyvtárnak, a regensburgi egyetemi könyvtár 1600 kötetet. Számos mikrofilmlapkatalógust is kaptak a volt NDK könyvtárai, pl. a

Bajor Szövetség katalógusát, a National Union Catalog-ot, a hannoveri Műszaki Információs Könyvtár katalógusát stb.

Tovább fejlődött hatalmas méreteket öltve a könyvtárközi kölcsönzés. A korábbi 2000 kötettel szemben 1990-ben több mint 6500 dokumentumot küldött a Bajor Állami Könyvtár a keleti tartományokba. A gyors lebonyolítás érdekében autót állítottak üzembe, mely hetente kétszer fordul Chemnitz és Bamberg valamint Bayreuth között; e helyek a lebonyolító központjai a 18 szárszói és a 23 bajorországi tudományos könyvtár közötti könyvtárközi kölcsönzésnek.

(Katsányi Sándor)

Jogi szabályozás

92/023

VYČICHLO, Jaroslav: Nekolik pohledů na práci veřejných knihoven aneb co nás tíží = Čtenář. 43.roč. 1991. 4.no. 112-115.p.

Néhány pillantás a nyilvános könyvtárakra, avagy: mi nehezíti a dolgunkat?

Jogszabály -könyvtárügyi; Közművelődési könyvtár

A Cseh Köztársaság önkormányzati törvénye (367/1990.Sb.sz.) lehetővé teszi, hogy a városok-községek kulturális intézményeket tartsanak fenn, sőt azt is, hogy közös intézmények fenntartására szerződjenek. Ez az utóbbi azért fontos, mert így – elvileg legalábbis – fenntartható a településközponti könyvtári ellátószervezet.

A járási könyvtárak a járási hivatalok hatáskörébe mentek át, miközben valamennyi könyvtár városi könyvtári funkciókat is gyakorol. Valószínűleg a városok majd saját könyvtárat akarnak fenntartani. Így e ponton illetékességi viták várhatók a járási hivatalok és az önkormányzatok között. A városi fenntartásba vétel pedig a településközponti ellátórendszert kezdené ki.

Ezen felül az új önkormányzati testületek tájékoztatatlansága is alááshatja a településközponti ellátórendszert, amelynek szakmai színvonala jóval magasabb lett a korábbi teljesen önálló kis-könyvtári rendszer biztosította színvonalnál. Min-

denesetre ezután gazdaságossági adatokkal is győzködni kell majd az önkormányzatokat az el-látórendszerek – most már önkéntes alapon való – fenntartására.

Mindenképpen új könyvtári törvényre volna szükség. Ez egyrészt az új „sarkalatos” jogszabályok bizonyos hiányosságait lenne hivatva kiküszöbölni (pl. könyvtárfenntartási kötelezettséget kimondani a lehetőség helyett), részint megőrizni a könyvtári ellátásban a rendszerelméletet (a módszertani gondozás rendszerét, a könyvtári könyvellátás rendszerét stb.). Az új törvény aztán magával hozza az alacsonyabb rendű jogszabályok korszerűsítésének szükségességét is, annál is inkább, mert a korábbi ilyen jogszabályok nem láthatták előre a mai viszonylatokat, s nem is tudnak nekik megfelelni.

(Futala Tibor)

92/024

KLAPITOVÁ, Veronika: Nefprofesionálni pracovníci v knižniciach = Čitateľ. 40.roč. 1991. 5.no. 172-173.p.

Tiszteletdíjasok a könyvtárakban

Jogszabály -könyvtárügyi; Könyvtáros -társadalmi munkás

A Szlovák Nemzeti Tanács 1990. évi 369. számú önkormányzati törvényével új helyzetbe került a területi közművelődési könyvtárügy. A megyei és a járási könyvtárak kulturális minisztériumi, a városiak és a falusiak pedig önkormányzati fenntartásba mentek át. A járási könyvtárak ellátó szerepe végleg megszűnt (korábban a falusi könyvtárak innen kapták a berendezést, az állományt, az előfizetett folyóiratokat, innen utalták ki a tiszteletdíjakat). Mindössze a járási könyvtárak módszertani tevékenysége maradt fenn, de ahhoz is új „filozófiát” kell kimunkálni (meggyőzés, tanácsadás, szerződéskötés bizonyos szolgáltatásokra – pl. az állománygyarapításra – a helyi önkormányzatokkal stb.).

Az a félelem ugyan nem igazolódott be, hogy az éppen működni kezdő és komoly anyagi nehézségekkel küzdő önkormányzatok majd tömegesen zárják be a falusi könyvtárakat, és elbocsátják tiszteletdíjas könyvtárosaikat, a helyzet mégis bizonytalan. Különösen az alkalmas (olva-

sócentrikus) személyek kiválasztása és alapfelkészítése-továbbképzése vált körülményesebbé. Igaz, hogy az 1977-ben kiadott továbbképzési koncepció és az 1989-ben megjelent kézikönyv szakmai követelményei ma sem avultak el lényegesen, csak hogy ezt a követelményrendszert manapság felettébb nehéz realizálni. Ezért a kiadványi munkát (központi és helyi szaksajtó, módszertani körlevelek) kell fokozni, és ösztönözni a tiszteletdíjasok önképzését. Egyebek mellett ez is indokolja a járási könyvtárak módszertani munkájának új „filozófiához” való juttatását.

Az iskolai és a szakszervezeti könyvtárakban ennél is képlékenyebb a tiszteletdíjas könyvtárosok helyzete.

(Futala Tibor)

Könyvtárosi hivatás

92/025

ROBERTS, Norman: A profession in crisis = Libr.Assoc.Rec. 93.vol. 1991. 7.no. 450-453.p.

Válságban a könyvtárosi hivatás

Könyvtárosi hivatás; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés

Számos hagyományos szakma kerül manapság válságba a technológiai fejlődés, új, versengő foglalkozási csoportok létrejötte, az egyes országok közötti gazdasági verseny kiéleződése következtében. A szakmai testületek általában a formális szakmai képzés és követelményrendszer, és a szakmai előírások megszigorításával, valamint – a környezet egyre erősebb szorítása hatására – más, rokon vagy korábban rivális szervezetekkel való szövetkezéssel, összeolvadással próbálják felvenni a harcot e kihívással szemben. A könyvtárosokat ismét fenyegeti a szakfeladatok leértékelése, a könyvtáros szak-képzettséghez kötött munkakörök csökkentése, a vezetői státuszok nem könyvtárosokkal való betöltése. Ez nemcsak a szakmai színvonalat ingatja meg, hanem a karrier-lehetőségeket is kedvezőtlenül befolyásolja. E helyzetet súlyosbítja, hogy az amúgy sem magasra értékelt szakma

képviselői is gyakran elhatárolják magukat a problémáktól, és néhányan maguk is megkérdőjelezik a felsőfokú képzés szükségességét. Számos virágzó információ szakma alakult ki, amelyek a könyvtárosokéval átfedő készségekkel törnek előre, míg a könyvtárak és a bennük foglalkoztatott szakembergárda hanyatlak. Ezt úgy igyekeznek ellensúlyozni a könyvtáros egyesület, hogy tagjai közé fogadja a nem könyvtáros végzettségűeket, illetve a középkadereket is. A képzést is támogni szeretnék az Információs, kommunikációs, üzleti stb. szakismeretek irányába, ami azt jelzi, hogy a könyvtárosok bizonytalannak jelen és jövő szerepük megítélésében. Ez sem menti meg azonban minden esetben a könyvtárosképző intézményeket, viszont a szakmai identitás megrendülése miatt visszalépést jelent.

A könyvtáros szakma – a professzionalitás elutasításával – válságba került, amelyből úgy lehet kilábalni, ha az alapképzésben nem a könyvtáros iskolák fennmaradását szolgáló divatos „generalizált” képzést nyújtják, hanem a szakma hagyományos értékeit, anyagát adnák át. A következő lépés a kötelező továbbképzés bevezetése, amely a szakmai felkészültség újabb és újabb bizonyítását szolgálja. A könyvtáros egyesület feladata, hogy olyan szolgáltatási és ellátási normatívákat dolgozzon ki, amelyek a minőség fenntartását szolgálják a környezeti hatásokkal szemben.

(Orbán Éva)

92/026

REICH, Angelika: Bibliothek. Ein zufriedenstellender und erfüllender Arbeitsplatz = Z.Bibliotheksbes. Bibliogr. 38. Jg. 1991. 3. no. 207-226. p. Bibliogr.

A könyvtár mint munkahely – megelégedettség és önmegvalósítás. Összefoglaló a legmagasabb besorolású könyvtárosok helyzetének felméréséről

Felmérés; Könyvtáros -felsőfokú; Könyvtárosi hivatal

A tudományos könyvtárosok szakmai helyzetével, azon belül elsősorban a nők helyzetének sajátosságaival foglalkozott az a felmérés, melyet

a Német Könyvtáros Szövetség munkacsoportja végzett 1989 őszén, kérdőíves formában, 671 válaszoló adataira támaszkodva.

A vizsgált szakmai csoport tagjai a „felsőbb könyvtári szolgálat” teljesítői, valamely (nem könyvtári) szakterületen szerzett és posztgraduális könyvtárosi diplomával rendelkeznek, túlnyomórészt tudományos és szakkönyvtárakban dolgoznak, nagy részük részlegvezetői vagy más vezetői beosztásban. Nagy többségük humán végzettséggel rendelkezik (77%), közülük legtöbben nyelv- és irodalom szakon végeztek (32,4%), az alkalmazott tudományos (mérnök, agronómus stb.) végzettséggel bírók aránya 22,3%, a természettudományos végzettségűeké 6%, matematikus/informatikus 4,5%.

A vizsgált szakmai csoport 3/4 részben férfiakból áll. A nők aránya az elmúlt évtizedekre visszatekintve igen lassan, de fokozatosan emelkedik. A vizsgált mintában szereplőknek 25,4%-a nő.

A tudományos könyvtárosok – a felmérést végzők némi meglepetésére – kifejezetten elégedettek munkahelyükkel. Többségük (61%) még nem változtatott munkahelyet. A változtatás motívumai közül a férfiakra inkább a magasabb jövedelem igénye, a nőkre inkább a privát okokból történő munkahelycsere jellemző. Szakmai tevékenységi körével a nagy többség elégedett (87%), sőt ezen belül 37% nagyon elégedett, hasonló módon elégedettek elért pozíciójukkal is (88%). Kitűzött szakmai célját – legalább is részben – 80% elérte. A nők között minden téren nagyobb valamivel az elégedetlenek aránya.

A vizsgáltak 62,6%-a vezető; a férfiak 67%-a, a nők 50%-a van ilyen beosztásban. A nem-vezető nők a férfiaknál jobban vágnak erre a pozícióra. Mi minden szükséges a vezetői funkcióhoz? A válaszolók szerint: készség a stressz és megterhelés elviselésére (95%), hajlam a szervezői munkára (87%), szaktudás (80%). A jelölt férfi mivelta a válaszolók 27%-a szerint jelent előnyt, a női mivelta 6% szerint.

Megkérdezték a könyvtárosokat: hajlandók lennének-e vállalni a család időszakos vagy tartós háttérbe szorítását szakmai előmenetelük érdekében? 52% nem vállalná, 41% nem szívesen, 7% vállalná. Lemondanának-e karrierjük érdekében a (további) gyerekekről? 60% nem mondana le, 17,5% nem szívesen, 22,5% igen. A meglepő az, hogy a nők sokkal nagyobb arányban vállalnák a családjukról, sőt a gyerekekről való lemondást.

dást is, mint a férfiak. A különös jelenségre magyarázatot találunk a családi állapotra vonatkozó adatokban (melyek talán az egész vizsgálat legmeglepőbb eredményei). A vizsgált csoportban a nőknek még a fele sem házas (a férfiaknál a házások aránya 80%!). Még meglepőbb, hogy a nők 80%-ának nincs gyermeke, mintegy 10% egy gyereket nevel, 10%-nak van két vagy több gyereke. (A férfiaknál a gyerektelenek aránya csak 20%, a két vagy több gyerekeseké pedig közel 60%). Úgy látszik, hogy míg a férfi kollégák a társadalmi átlagnak megfelelő családi körülmények között élnek, a könyvtáros nők valamilyen ok vagy okok miatt eltérnek ettől.

(Katsányi Sándor)

92/027

DETLEFSEN, Ellen Gay – OLSON, Josephine E. – FRIEZE, Irene Hanson: Women and librarians: still too far behind = Libr.J. 116.vol. 1991. 5.no. 36-42.p. Bibliogr.

Nők és könyvtárosok: még mindig nagy a lemaradás

Felmérés; Könyvtárosi hivatás; Női munkaerő

1986-ban egy három évvel azelőtti, az amerikai könyvtáros egyesületnek a könyvtárosnők helyzetével foglalkozó bizottsága (Committee on the Status of Women in Librarianship) által készített felmérés hatására a Pittsburgh-i Egyetem könyvtártudományi és informatikai iskolájának munkatársai maguk is elvégeztek egy hasonló vizsgálatot a diplomás könyvtárosnők helyzetéről.

A megkérdezett 964 személy 79%-a volt nő és 94%-a fehérbőrű, ami egybevág az ALA bizottság felmérésének eredményével (75 és 94%). A megkérdezettek átlagéletkora 37 év volt, a nők 57%-a, a férfiak 59%-a volt házas. A teljes munkaidőben dolgozó diplomás könyvtárosnőknek azonban csak 49%-a volt férjnél, és 38%-ának volt gyermeke, míg ugyanebben a kategóriában a férfiak 63%-a volt nős, és 44%-uk volt családapa. Mint ahogy egy megkérdezett könyvtárosnő le is írta, álláskeresés közben mindenhol azt tapasztalta, hogy a munkaadók családostól nem szívesen alkalmaznak teljes munkaidőben.

A közel ezer résztvevő közül a férfiak többen szereztek magasabb fokozatot, akár több tudó-

mányterületen is. A könyvtáros végzettségűek 67%-a dolgozott a diploma megszerzése után könyvtárban, 10%-uk nem volt állásban (főleg kisgyermekes anyukák), 23% pedig nem könyvtárosként kereste kenyerét.

A férfiak a nőkhöz képest sokkal nagyobb arányban töltöttek be vezető pozíciókat. 16%-uk volt például könyvtárigazgató, míg a nőknek csak 7%-a töltött be ilyen posztot.

A nők közül többen voltak kénytelenek megszakítani pályájukat már a diploma megszerzése utáni első évben. Kb. 35%-uk nem volt állásban, vagy csak részidős munkakört tölthetett be. A férfiaknak csak 20%-a nem talált munkát az első évben. A nők közül többen hivatkoztak családi okokra is.

Mindkét tanulmányból világosan kitűnik, hogy a könyvtárosnők rosszabbul keresnek, mint a férfiak – kb. 12%-kal kevesebb a fizetésük. De a férfiak sem keresnek túlzottan jól. Azok közül, akik végül más foglalkozást választottak, a legtöbben anyagi okokra hivatkoznak. Egyikük szerint egy diploma nélküli kezdő számítógép programozót sokkal jobban fizetnek, mint egy felsőfokú végzettséggel bíró könyvtárost. A különbség valóban feltűnő: 1985-ben egy könyvtáros átlag évi 25 200 dollárt, egy könyvtárosnő 22 200 dollárt keresett. Ugyanakkor a pályaelhagyók fizetése átlag 41 000, illetve 27 800 dollár volt.

Nem csoda, hogy a könyvtárosnők a legkevesébe sincsenek megelégedve fizetésükkel és előremenetelükkel. Hogy mért maradnak mégis ezen a pályán? Legtöbben azt válaszolták, hogy mindegy, hogy az ember mit csinál, az a fő, hogy jól csinálja. Sokan közülük azt hozták fel magyarázatul, hogy szeretnek az emberekkel foglalkozni, segíteni nekik. A harmadik ok, hogy nem egyszerűen csak dolgozni akarnak, hanem hivatásra van szükségük, amit megtalálnak a könyvtárban.

Összehasonlítás céljából a felmérést elvégezték a Master of Business Administration végzettségűek között is. Itt kisebb volt a nők aránya, a könyvtárosnők 79%-ával szemben csak 31%, az átlagéletkor pedig alacsonyabb – 32 év. A férfiak közül többen voltak házasok és családapák, a teljes munkaidőben dolgozó nők közül azonban kevesebbeknek volt férje és gyereke, mint a teljes foglalkoztatottságú könyvtárosnőknek. Ez valószínűleg abból adódik, hogy az üzleti világban, ahol a férfiaké a domináns szerep, a nőknek nagyobb áldozatokat kell hozniuk érvényesülésük érdekében családi életük rovására.

Az üzleti életben majdnem ugyanannyian nem tudtak elhelyezkedni az első évben, mint a könyvtárosok a maguk területén, viszont sokkal kevesebben dolgoztak életükben valaha is rész-munkaidőben (a nőknél 14% szemben a 38%-kal, a férfiaknál 7% szemben a 22%-kal). A fizetésük pedig átlagosan kétszerese volt a könyvtárosokénak, habár a nők itt is kb. 3000 dollárral kevesebbet kerestek férfi kollégáiknál. Fizetésükkel azonban így is sokkal elégedettebbek mint a könyvtárosnők.

Az üzleti életben tevékenykedő diplomások a foglalkozásukkal kapcsolatos prioritásokról hasonlóképpen nyilatkoztak, mint a könyvtárosok, de náluk fontosabb volt a jó kereseti lehetőség és a pályán való érvényesülés szempontja, és kevésbé hangsúlyos az embereknek nyújtott segítség.

A pittsburghi felmérés a könyvtárosnők helyzetét illetően nem tárt fel meglepő változásokat a három évvel azelőtti ALA felméréshez képest. A legfájóbb pont az alacsony fizetés, mely még mindig alacsonyabb, mint a férfi kollégáké, és messze mögötte marad az üzleti életben dolgozóknak. Ez az oka annak is, hogy nagyon sokan elhagyják a pályát.

(Fazokas Eszter)

92/028

Synopsis of the Inter-Association Task Force Report on Image = Spec.Lib. 82.vol. 1991. 2.no. 134-137.p.

A könyvtáros képe önmaga és a külső szemlélők szemében: egy munkacsoport beszámolója a felmérésről

Könyvtárosi hivatás; Közvéleménykutatás

Az amerikai szakkönyvtáros egyesület (Special Library Association, SLA) kezdeményezésére több könyvtáros egyesület bevonásával (American Association for Information Science, American Association for Law Libraries, American Association for School Librarians, American Library Association, Art Libraries Society, Association of College and Research Libraries, Canadian Library Association, Medical Library Association) létrehoztak egy egyesületközi munkacsoportot

(Inter-Association Task Force), amelyet 1990-ben az SLA megbízott egy, a könyvtárosok-információs szakemberek társadalom-beli képének felmérésére és értékelésére irányuló kutatással. A cikk a kutatás jelentésének vázlatát közli. A munkacsoport a kutatás célját a következőkben határozta meg:

- annak biztos alapú megismerése, hogy a társadalom hogyan látja a könyvtárosokat, és mennyire ismeri azok munkáját;

- az eredményként kapott vélemények tudatosítása a szakmával;

- megbízható adatok gyűjtése ahhoz, hogy lépéseket lehessen tenni a hamis, sztereotip könyvtároskép eloszlására, és ennek egy tényleges, érvényes képpel való kicserélésére;

- a könyvtárosok/információs szakemberek fontosságának alátámasztása és értékeiknek megfelelő tudatosítása a társadalomban.

Két kérdőívet szerkesztettek, melyek közül az egyiket a társadalom bizonyos csoportjait képviselő személyeknek küldték ki (helyi kormányzati vezetők, vállalatvezetők, kormányzati, felsőoktatási tisztségviselők, a tömegkommunikációs eszközök által bemutatott darabok írói, rendezői, producerei, hírszerkesztők), a másikat pedig a szakma képviselői, azaz a résztvevő egyesületek tagjai kapták. 7679 kérdőívet küldtek szét, a válaszolási arány 23 százalékos volt. A továbbiakban néhány pontban összefoglaljuk a társadalom (1) és a könyvtárosok (2) véleményét.

1. A legtöbben pozitív tapasztalatokról számoltak be. 96% szerint a könyvtárosok egyetemi diplomával rendelkeznek, s csak 3% szerint középiskolaival. A legfontosabb jártasságuknak a kommunikációs készséget tekintették, majd a kutatási és a „személyközi” képességek következtek, s csak ezután a szaktudás. Jóllehet munkájukat a legtöbben pontosnak, megbízhatónak és értékesnek minősítették, információs szükségleteik kielégítésére irányuló segítségért elsősorban kollégákhoz fordulnak, s csak ezután a könyvtárosokhoz.

2. A könyvtárosok is pozitív véleménnyel voltak saját magukról, 80%-uk érdekesnek, kihívónak találta a munkáját, munkakörével elégedett volt. Legtöbbjük kreatívnek, újító természetűnek és technikailag képzettnak, sőt, több, mint kétharmaduk vezetésre is alkalmasnak tartotta magát. 34% úgy vélekedett, hogy a vezetés megfelelően megbecsüli munkáját, azonban azzal a kijelentéssel, hogy „a fizetésem megfelel a mun-

káltatómnak nyújtott értékemnek”, kb. 50% nem értett egyet.

(Novák István)

92/029

ŻMIGRODZKI, Zbigniew: Kodeks etyki zawodowej polskiego bibliotekarza. Tezy projektu wstepnego = Bibliotekarz. 1991. 4.no. 2-3.p.

A lengyel könyvtáros szakmai etikai kódexe. Az előtér tézisei

Könyvtáresetika

A tézisek első csoportjában a „szakma negatív infrastruktúrájával” kapcsolatosak szerepelnek. Nevezetesen: a munkamorál színvonalának csökkenése, a személyes műveltség hiánya, amorális nézetek és magatartások a társadalommal szemben, rossz kiválasztás a vezetői posztokra, a politika és a közélet érdektelensége a könyvek, tudományos információk és a könyvtárak vonatkozásában, az állami könyvtárpolitika hiánya, elhanyagolt munkaszervezés, a munkatársak kezelésének hibái, a könyvtáros szakma presztízsének csökkenése.

A „könyvtáros etikai kötelezettségei” c. fejezetben előbb az általános társadalmi kötelezettségekről szóló tézisek szerepelnek. Ezek: az olvasás szabadságának és a hozzáférés szabadságának védelme, könyv-, információ- és könyvtárpropaganda, igazodás a közönség információszükségleteihez, részvétel a kulturális és tudománypolitika megvalósításában. Az olvasóval-felhasználóval kapcsolatos kötelezettségek közé az olvasó „üdvének” elsődlegessége, az olvasó személyiségének ismerete, az aktív szívettség és szolgálatkészség, az olvasók egyenjóság, a teljes kiszolgálásra törekvés, az olvasó olvasmányaival és személyi adataival kapcsolatos titoktartás tartozik. A könyvtárral szembeni kötelezettségek: az állomány és felszerelések-bereendezések védelme, a könyvtári image-ért való felelősség, a rendeltetészerű működés és együttműködés biztosítása, a szakmai ismeretek továbbfejlesztésének parancsa. A kollégákkal és a rokonszakmák művelőivel kialakított kapcsolatokban fegyelmezettnek, kollegiálisnak, felelősségteljesnek, kritikátűrőnek, konfliktusfeloldónak kell lenni, beleértve ebbe más könyvtárak, a mú-

zeumok és levéltárak munkatársaival kialakított viszonyt is.

Ezeket az etikai normákat a képzésben, a továbbképzésben, a módszertani munkában, az igazgatásban, a munkaszervezésben, az együttműködésben, a társadalmi környezettel kiépített kapcsolatokban és az olvasószolgálati munkában egyaránt propagálni kell, illetve érvényt kell szerezni nekik.

(Futala Tibor)

Lásd még 34

Oktatás és továbbképzés

92/030

PARIS, Marion – WHITE, Herbert S. – STIEG, Margaret F. [et al.]: Perspectives on the elimination of graduate programs in library and information studies: a symposium = Libr.Q. 61.vol. 1991. 3.no. 259-292.p.

Miért szüntetik meg egyre több amerikai egyetemen a felsőfokú könyvtáros- és dokumentálóképzést? (Szimpózium, hat rövid tanulmány.)

Dokumentálóképzés -felsőfokú; Felsőoktatási intézmény; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtárosképző, dokumentálóképző intézmény

A szimpózium Marion Paris, Herbert S.White, Margaret F.Stieg, Daniel D.Barron, Kathleen M.Heim, J.Keith Ostertag és Jeffrey Katzer gondolatait, javaslatait és elemzéseit tartalmazza az amerikai könyvtáros iskolák megszüntetésével kapcsolatosan. 1978 óta 14 posztgraduális könyvtárosképző programot szüntettek meg a fenntartó intézmények az Egyesült Államokban, közöttük néhányat a legrégebbi, legszínvonalasabb és legnevesebb iskolák közül is. Sajnos néhány hírszerű közlésen, informális szóbeszédén és spekuláción kívül ezt a fontos szakmai kérdést szisztematikusan nem tárgyalták, kivételnek mindössze Marion Paris doktori disszertációja mondható. Ez a szimpózium végre kimerítően foglalkozik ezzel a már régóta esedékes témával, amelynek helyes értelmezése életbevágó az

amerikai posztgraduális könyvtárosképzés életben maradásához. Ha a jelen tanulmányoknak sikerül előmozdítaniuk a probléma továbbgondolását és az érvekkel alátámasztott párbeszédet, akkor már elérte célját.

(Autoref.)

92/031

MAUCH, Bertold: Die bibliothekarische Ausbildung in Deutschland. Probleme, Entwicklungen, Tendenzen = Buch Bibl. 43.Jg. 1991. 5.no. 426-434.p.

Res. angol nyelven

Könyvtárosképzés Németországban. Problémák, fejlemények, tendenciák

Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés

1. *Az intézmények.* – Az egyesített Németországban a könyvtárosképzésnek 14 jelentős központja van, a legnagyobbak (400-650 hallgatóval) a kölni, a stuttgarti és a hamburgi főiskolai szintű könyvtárosképző intézmények. A 14 nagyobb intézmény közül 4 a volt NDK területén működik; közülük a Humboldt Egyetemhez csatolt szakiskola megszüntetéséről már határozat született; a sonderhauseni (Türingia) központ, megváltoztatva szakmunkásképző szintjét, az asszisztensképzés elméleti oktatási bázisa lesz a keleti országrészek számára; a két lipcsei szakiskola főiskolai szinten működik tovább, nyitott kérdés, hogy egységes főiskolaként vagy valamelyik lipcsei főiskola részeként. A Humboldt Egyetem könyvtárosképző tanszékének fennmaradása fontos lenne, mert a kölni tanszék megszüntével ez maradt Németország egyetlen egyetemi tanszékként működő könyvtárosképző intézménye.

2. *A politikai változások következményei.* Az Európai Közösség keretében tervezett és 1993-ban életbelépő nyitott munkaerőpiac, illetve az erre való felkészülés új helyzetet teremtett. Kérdéssé válik a könyvtárosok hivatalnoki státusza, ui. az EK-ban az a tendencia, hogy a hivatalnoki státusz csak a legszűkebb igazgatási-vezetési rétegre terjedhet ki, de nem érinti pl. a tanárokat – és nem érinti ennek megfelelően a

könyvtárosokat sem. Ugyancsak új helyzetet eredményez az a tény, hogy az EK 1988-as minisztertanácsi döntése alapján csak azt a képzettséget lehet európai hatállyal felsőoktatásnak elfogadni, amely legalább három év *elméleti* képzésen alapul. (A képző intézményeken kívül történő gyakorlatok idejét nem veszik figyelembe.) Ezért a német kultuszminisztérium 1989-ben kerettörvényben mondta ki a főiskolai képzés 8 szemeszteressé való átalakítását.

3. *A keretekkel együtt a képzési szerkezetnek is meg kell változnia.* – A német diplomás könyvtárosképzés időtartama három év volt ugyan, de hosszú és a képző intézményen kívüli gyakorlatot is tartalmazott, ezért az új európai norma nem fogadja el felsőfokú végzettségnek. Módosítani kell a tanulmányi időt: a jövőben 6 elméleti és 1 vagy 2 gyakorlati szemeszterből fog állni. Az elméleti képzés ideje ezzel mintegy 50%-kal nő, ami nem jelenti azt, hogy az óraszámokat is hasonlóan növelni kell: lehetőség nyílik majd a munka elmélyítésére egyéni és kiscsoportos formában, és a felvehető tantárgyak számának növelésére.

Felmerült az asszisztensképzés időtartamának kiterjesztése is. A szükséges könyvtári ismeretek elsajátítására azonban két év is elégséges. A javaslatot tevők levéltárosi ismeretekkel kívánják az asszisztensképzést bővíteni, ez azonban indokolatlan.

Az NSZK könyvtárosképzési rendszere az egyes képzettségi szintek közé nehezen átléphető határt állít. (A szakmai karrier egyetlen útja: a diplomás könyvtárosok a közkönyvtárakban vezető pozíciókat szerezhetnek.) Az egyes szintek (asszisztensek, diplomás könyvtárosok és a „felsőbb könyvtári szolgálat” szintje) közötti átmenet lehetőségének megteremtése érdekében be kellene vezetni a levelező képzést. Ez a forma az NDK-ban jól bevált, sajnálatos, hogy a mai Németországban nem foglalkoznak a gondolatával. A levelező képzés nem a szocializmus vívmánya, nem szabad pusztán azért semmibe venni, mert az NDK-ban terjedt el.

4. *A tananyag változásai.* – Súlypontok:
- A könyvtárügy változásaihoz való igazodás. Ez az új tartományokban radikális változást jelent, a régiekben csak kis lépéseket követel.
- A számítógép könyvtári alkalmazása. Ez az oktatók és a hallgatók készségén kívül a legújabb géptípusok és a hozzájuk tartozó szoftverek meglétét is feltételezi.

- A könyvtárak szociális munkája. Az egyesült Németországban gyorsan növekvő szociális feszültség ezt sürgetően megköveteli.

A szabad munkaerőpiac megnyitása után (1993) már nem csak a gyakorlati szemeszterek külföldön történő végzését kell lehetővé tenni, számolva ennek tanulmányi-tantervi vonatkozásaival is (jelenleg Nagy-Britanniában és Franciaországban végezhető gyakorlati év), hanem szóba kerülhet bizonyos elméleti ismeretanyag külföldi könyvtárosképző intézményekben való elsajátítása is.

5. *A tantervek sokfélesége megmarad.* – Az asszisztensképzés és a felsőbb könyvtári szolgálatra történő egyetemi szintű posztgraduális képzés egységességével szemben a diplomás-könyvtáros képzést a sokféleség jellemzi. Ennek fő oka a főiskolák autonómiája. Bár e tarkaságnak súlyos hátrányai is vannak, lényeges módosulásra nem számíthatunk. Látnunk kell azonban a sokféleség előnyeit is; újabban ezek közé tartozik a főiskolák versengése a hallgatókért, ez pedig kedvez a könyvtárosképzésnek.

(Katsányi Sándor)

92/032

WERNER, Rosemarie: Erneuerung der Bibliothekar- und Dokumentarusbildung in Berlin = Bibliotheksdienst. 25.Jg. 1991. 5.no. 671-688.p.

A berlini könyvtáros- és dokumentálóképzés megújulása. Az egykori „Fachschule” átalakítására vonatkozó elképzelések

Dokumentálóképzés -felsőfokú; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Tanterv, óraterv

Hogyan lehet a volt NDK könyvtárosképzési rendszerét – megőrizve időtálló értékeit – az NSZK rendszeréhez igazítani? A könyvtárügy egészének átszervezésére a szövetségi tudományos és oktatási minisztérium által felkért munkacsoport nyújtott be javaslatot „Ajánlások az új tartományok könyvtárügyére” címmel (Bonn, 1990. szept.); a munkacsoporton belül albizottság foglalkozott a személyzeti és képzési kérdésekkel. Munkájuk nyomán az „Ajánlások” azt javasolják, hogy mind Berlinben, mind Lipcsében maradjanak meg a hagyományos képzési helyek, de a jelenlegi szakiskolai képzést ala-

kítsák át egyetemi szintűvé, az Európai Közösség normáinak megfelelően.

Az egykori berlini szakiskola 1990 októberétől a Humboldt Egyetem Könyvtártudományi és Informatikai Intézetének részlegeként működik, feladata a tudományos könyvtárak részére könyvtárosok és információs szakemberek képzése Berlin és a környező tartományok részére. Az elvi kérdések eldöntése után azonban a tartományi kormányzat 1990 decemberében váratlanul az intézmény megszüntetésére hozott határozatot, úgy, hogy a végző évfolyamokkal párhuzamosan csökkenteni fogják a képzési potenciált is. Az intézmény oktatói e határozat ellenére – bízva a jövőben – kidolgozták és megvitatás céljára közzétették új képzési koncepciójukat.

A tervezett képzés 8 szemeszterből áll: 3 szemeszter az alapstúdium (ebből fél szemeszter gyakorlat), 4 szemeszter a főstúdium (ebből 1 szemeszter szakmai gyakorlat, 1-2 hónap speciális gyakorlat, az utolsó szemeszter pedig a diplomamunka előkészítését szolgálja).

Az alapstúdium keretében mindkét szakirányultság (könyvtárosok és információs szakemberek) hallgatói zömmel azonos tárgyakat hallgatnak, majd a 3. szemeszter végén diploma-elővizsgát tesznek. A főstúdiumban a két irányultság tárgyai eltérnek egymástól.

A tananyag felépítését és arányait érzékelteti a kötelező tárgyak alábbi felsorolása. A tantárgyak melletti számok a könyvtárosok, ill. az információs szakemberek részére kötelező órákat mutatják. A felsorolásban nem szerepelnek sem a kötelezően, sem a fakultatívan választható órák.

Tantárgyak: Idegen nyelvek (240 – 240 óra); Matematika (60 – 90); Számítógépes adatfeldolgozás (180 – 180); Kommunikációs technikák (60 – 120); Tudományelmélet – tudományismeret (120 – 120); Tömegtájékoztató (30 – 30); Információs források (30 – 60); Könyv- és könyvtártörténet (105 – 0); A könyvtár és a tájékoztatásügy alapjai (120 – 165); Bibliográfia (210 – 60); Az információkeresés és közvetítés alapjai (0 – 280); Az információ szociológiája és pszichológiája (0 – 60); Katalóguselmélet, formális feltárás, online-katalógus (240 – 150); Tartalmi feltárás (90 – 120); Állomány (90 – 0); Könyvtárhasználat, állományközvetítés (105 – 0); Általános és könyvtári üzemtan (60 – 30); Jog és igazgatás (60 – 60); Projekt-munka (90 – 90).

(Katsányi Sándor)

92/033

KIMLIČKA, Štefan: Zmeny vo vysokoškolskom štúdiu = Čitateľ. 40.roč. 1991. 5.no. 168-169.p.

Változások az egyetemi könyvtárosképzésben

Könyvtárosképzés -felsőfokú

A pozsonyi Komensky Egyetemen folyó könyvtárosképzés számos változást élt meg. Közöttük voltak kedvezőek (a szakmai ismeretek fejlődéséből következők) és kedvezőtlenek (gyakori szervezeti átrendezések, ideológiai tanterv-„parancsok” stb.).

Pillanatnyilag a felsőoktatási reform követelményeihez és a bakkaleureátusi-magiszteri-doktori stúdiumok hármasságának kialakulásához kell a képzést hozzáigazítani. A nem teljesen végleges koncepció a következőket tartalmazza:

1. A bakkaleurátusi stúdium bevezetésének időpontja bizonytalan, ui. egyfelől e szint képzési koncepciója általában is képlékeny, másfelől pedig az országban van középfokú könyvtárosképzés.

2. A tanszéken a képzés gerincét a magiszteri stúdium teszi majd ki. A kétszakos változat (a másik szak idegen nyelvi lesz) öt évig tart majd, az egyszakos (ráfejelős) változat pedig két évig.

3. Az egyszakos változatra való felvétel követelménye érettségi bizonyítvány és két idegen nyelv aktív ismerete.

4. Mind az egy-, mind a kétszakos változat diplomamunkával és államvizsgálóval fejeződik be. A végzetek címe: könyvtári és tudományos információs magiszter.

5. Megszűnik a két képzési irány (könyvtári-információs, tudományos információs), a képzés átfogó, azaz a könyvtári és az információs ismereteket egyaránt tartalmazó törzsanyaga egységes lesz. A hallgatók érdeklődése szerinti differenciálódásra speciálkollégiumok szolgálnak majd.

6. A doktori stúdiumok (ezek váltják fel az aspiránsképzést) megkezdésével a tanszék egyelőre kivár (az ok itt is a képlékenységgel).

7. Ezen felül – megrendelésre – lesznek olyan képzési formák is, amelyek a más felsőoktatási szakokon végzeteket juttatják majd könyvtárosi-tudományos információs magiszteri diplomához.

(Futala Tibor)

92/034

AMAT, Nuria: El documentalista: un científico de científicos = Rev.Esp.Doc.Cient. 14.vol. 1991. 2.no. 179-186.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Az informatikus, a tudósok tudósa

Dokumentáló -felsőfokú; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés

Az információs szakemberek képzésénél két tényezőt kell figyelembe venni: az információkeresési és -terjesztési technikát, valamint az ezek színvonalát javító tudományos módszereket. Az információs szakember ma már nem egyszerűen közvetítő a szakirodalom és a tudomány emberei között, hanem az információhasználók kollégájává vált, s ezt a tényt a könyvtárosképző intézményeknek messzemenően figyelembe kell venniük. Az információs szakember nem egyszerű szemlélője a tudományos ismereteknek, hanem a tudomány szervezetének aktív és fontos szereplője. A képzési programok, tantervek humán orientációját felváltja a természettudományos ismeretek alapvető fontossága. Az információtudományban (és a tudományos információban) alkalmazott technológia elsődleges feladata, hogy a szakembereket felszabadítsa a rutinmunka alól. (Autoref. alapján)

Lásd még 25

Szabványok, normatívák

92/035

BEAUDIQUEZ, Marcelle: Nuove tecniche, nuova normalizzazione = Boll.Inf. – Assoc.Ital.Bibl. 31.a. 1991. 1.no. 29-37.p.

Új technikák, új szabványosítás. (Az 1. európai könyvtárhálózatosítási és automatizálási konferencián – Brüsszel, 1990. máj. 9-11. – elhangzott előadás.)

Formátum -gépi; Szabvány -könyvtári

A szabványok és a formátumok jövője nincs elválaszthatatlanul összekötve, ugyanis a formátum csak eszköz, amely a technikai fejlődéssel együtt módosul. Minél intelligensebbek a gépek (és a rendszerek), minél inkább képesek az adatok felismerésére, annál kevésbé kell a formátumoknak strukturáltaknak lenniük. A szabványosítás ezzel szemben egy elméleti kutató tevékenység logikus eredménye, s a szabványok a közös munka által felvetett szinte minden kérdésre adott gyakorlati megoldást tartalmazzák.

A szabványosítás, éppúgy, mint az együttműködés, mind országos, mind nemzetközi szinten önkéntes tevékenység. Megvalósulása gyakran lassú és nehézkes, sokszor ütközik gyorsabb, könnyebb egyedi megoldásokkal, ezek alkalmazása azonban az együttműködésből való kizáródás veszélyével jár. A szabványosítás új irányait befolyásolja, hogy míg az információt nyomtatott dokumentumok tartalmazták, leírásuk szabványosítása a dokumentációs intézmények ügye volt, amióta viszont az információhordozók rendkívül különbözőkké váltak, a hordozókból eredeztetett szabványok inkább az előállítókat érintik: a könyvtáraknak ott kell érdekeiket érvényesíteni. Következtetésként elmondható, hogy a szabványok garantálják a közös tevékenység lehetőségét, és Európa már megalkotta szabványosítási szervezeteit. A könyvtáraknak be kell bizonyítaniuk, hogy élni tudnak az ezek által nyújtott, már a jövőt alakító lehetőségeikkel.

(Mohor Jenő)

KÖNYVTÁRAK ÉS TÁJÉKOZTATÁSI INTÉZMÉNYEK

Általános kérdések

92/036

Alternative libraries = Wilson Libr.Bull. 65.vol. 1991. 8.no. 27-49.p.

Alternatív könyvtárak. (Tematikus szám, 10 közlemény.)

Jövő könyvtára; Könyvtárpolitika; Közművelődési könyvtár

1991 április elsején a Molesworth Institute (Storrs, Connecticut) szimpóziumot rendezett ún. „alternatív könyvtárak”-ról – ennek dolgozatait adja közre a *Wilson Library Bulletin* jelen száma. A szimpózium arra kereste a választ, hogy merre tartanak a mai könyvtárak. A célt egy szokatlan módszerrel próbálta meg elérni: a felkért neves szerzőket arra kérték, hogy ismertessék: hogyan néznének ki a könyvtárak, ha más típusú intézmények (pl. áruházak) mintájára fejlődtek volna. A témát az hozta felszínre, hogy a mai könyvtári sajtó tele van egymással ellentmondó elképzelésekkel a jövő könyvtárát illetően. Az elképzelt könyvtárak ábrázolására két alapvető módszer alakult ki: a szerzők új szervezeti mintákat, illetve elképzelt „forgatókönyveket” adnak közre. A jelen szimpózium résztvevőitől is ezen módszerek követését kérték. Az eredmény – ha nem is jár konkrét tanulságokkal – garantálja, hogy az olvasók jól szórakozzanak.

Nemzeti könyvtárak

92/037

COMAN, Ruth: St Pancras: a focus for change at the British Library = *Aslib Proc.* 43.vol. 1991. 4.no. 143-151.p.

Az új épületbe való költözés megszervezése – döntő fordulat a British Library életében

Költözés; Munkaszervezés; Nemzeti könyvtár; Szakértő; Tervezés

A British Library a nyugati világ legnagyobb könyvtárainak egyike, számos régi és nagy hagyományú gyűjteményből alakult 17 évvel ezelőtt, így több, ma is jelentősen növekvő gyűjteménye van előregedett épületekben, külső raktárakban, állapotuk romlását gyorsító körülmények között. A szétszórtság költségessé és nehézkesé teszi a színvonalas szolgáltatást. Sok évvel ezelőtt született meg a terv a londoni referenz gyűjtemény egy helyre telepítésére, a London

központjában 400 millió fontos beruházással felépülő új St. Pancras épületben. Az építkezés első fázisa 1993-ban, a második 1996-ban fejeződik be. A teljes épület 13 szinten 112 ezer négyzetméter lesz, 11 olvasóteremmel, 1400 olvasó számára. Az állomány elhelyezésére 315 km zárt és 24 km szabadpalc szolgál. Kiállítótermek, könyvesbolt, előadóterem, nyitott tér, társalgók és étterem tartoznak még az épülethez. Összesen 1300 munkahelyet terveztek az állományvédelmi szempontokat maximálisan biztosító légkondicionált térbe. A dokumentumok szállítása mechanikus szállító rendszerrel történik.

A tervezés több évtizede alatt számos módosítással kellett szembenézni, minthogy időközben változások következtek be a célkitűzésben is. Az eredeti tervhez képest, amely szerint csak a British Museum könyvtárai költöztek volna az új épületbe, számos más gyűjteménynek és munkaterületnek is új helyre volt szüksége. Változott az épület elhelyezése is, e szerint kellett módosítani a terveket. Ugyanakkor a kormány 5-ről 2-re csökkentette az építkezés fázisait, szigorú pénzügyi korlátozások és a beépíthető terület csökkentése mellett. Ilyen körülmények között a könyvtárnak stratégiai döntéseket kellett hoznia, a legtapasztaltabb vezetők és néhány rangidős munkatárs bevonásával. A középvezetői réteg, amely 20 éven át gondozta a tervet, nemcsak elkötelezettje volt a megvalósításnak, hanem ragyogó elemző és politikai jártasságra is szert tett, ami alapvető segítséget nyújtott a ballépések elkerülésében.

A hosszú évek alatt a szervezeten belül változott a munka szelleme és filozófiája is, amit egyszerűen nevezhetünk kulturális változásnak. Az alulról építkezés módszere rengeteg részletinformáció felgyülemelését eredményezte anélkül, hogy világos, stratégiaileg helyes döntések születettek volna. Felismerték, hogy nincs más megoldás, mint külső tanácsadók alkalmazása. A felkért konzulens, Dr. Darnell két javaslata alapvetően megváltoztatta a további tervezési és vezetési stratégiát. Az első arra vonatkozott, hogy a könyvtár szervezeti felépítése és működése milyen legyen St. Pancrasban, a másik az állomány és a szolgáltatások áttelepítésének végrehajtására. Szükség volt egy teljesen új projekt-szervezet felállítására. Az egyszemélyes felelős a könyvtár főigazgatója, az egyes projektek élére igazgatókat neveztek ki, létrehoztak egy központi tervező teamet és az igazgatók tanácsadó bizottságát.

Munkájuk során világossá vált, hogy nem tartható fenn az eltérő hagyományokat őrző, mereven elkülönülő szervezeti egységek és módszerek autonómítása.

A továbbiakban a szerző részletezi a projekt részfeladatait, majd megállapítja, hogy voltak alapvető problémák, amelyekkel a kezdeti tervezés nem számolt: a kulturális változás, az óriási és komplex vállalkozáshoz hiányoztak a speciális vezetési tapasztalatok a könyvtáron belül. A középvezetőkből választott munkavezetők túlterheltek voltak, a résztervek befejezésére szabott határidők túl szűkek. Elméletben minden résztervnek meg kellett volna valósulnia a következő megkezdése előtt, a valóságban ez kivitelezhetetlen volt a végső határidő betartásának szorításában.

Mindezekből meg kellett tanulni, hogy a kulturális változást világosan fel kell ismerni, s mivel ennek kezelése nehéz, nem szabad siettetni csak erős kézzel, munkamegosztással irányítani. A projektvezetés tapasztalatot és szakértelmet kíván. Ha ezek nem adóttak házon belül, kívülről is sikeresen be lehet hozni.

(Berke Barnabásné)

92/038

IGUMNOVA, N.P.: The Lenin State Library: the national library of the USSR = Alexandria. 3.vol. 1991. 2.no. 69-79.p.

Az Állami Lenin Könyvtár, a Szovjetunió nemzeti könyvtára

Állomány; Feladatkör; Könyvtártörténet -nemzeti; Működési feltételek; Nemzeti könyvtár; Távlati terv

Az Állami Lenin Könyvtár alapítványi pénzekből épült a 19. század közepén. Az 1917-es forradalom után jelentős mértékben kibővítették. Feladatait, helyzetét, politikáját és szervezeti alapjait egy 1984-es kormányzati törvény szabályozza.

Funkcióit illetően egyrészt a lakosság egészét kiszolgáló közművelődési könyvtár, másrészt a nemzeti retrospektív, tudományos és ajánló bibliográfiák központja. Gyűjteménye jelenleg kb. 40 millió kötet, de az állománygyarapítást újabban jelentősen mérsékeltek a gazdasági válság és a politikai változások miatt. Néhány költséges in-

tézményi, ill. magánkiadvány a jelenlegi kötelesempéldány rendszer keretein belül nem érkezik be, és a Lenin Könyvtár kevés pénzzel rendelkezik ahhoz, hogy külföldi dokumentumokat vásároljon. Állományvédelmi szempontból hátrányt jelent a helyhiány, és a gyenge konzerválási lehetőségek is akadályozzák az ilyen irányú munkát. A könyvtár használata jelentős, évente kb. 2,6 millióan látogatják, s 30 millió kötetet kölcsönöznek. A régebben zárt anyagok katalógusát nemrégiben egyesítették a nyilvános katalógusokkal, s most már ezek az anyagok is hozzáférhetők. A 2010-ig terjedő időszakot felölelő hosszútávú terv a funkciókat két csoportba sorolja, úgy mint fő funkciók, amelyek a könyvtár társadalmi feladataival kapcsolatosak, és kiegészítő funkciók, amelyek a fejlesztés bizonyos szintjein esetenként jelentkeznek. Fontos feladata a Lenin Könyvtárnak a kormányzervek, a Könyvmúzeum és a Központi Tudományos-Katonai Könyvtár szakmai információkkal való ellátása. Tevékenysége nincs földrajzilag vagy ágazatilag behatárolva, s így össz-szövetségi nemzeti könyvtárnak tekinthető, amely az egyes köztársaságok nemzeti könyvtáraival együtt alkotja az ország nemzeti könyvtárainak rendszerét.

(Autoref.)

92/039

FOULDS, M.S. – FOULDS, L.R.: National libraries of Australia and New Zealand: A critical comparison = N.Z.Libr. 46.vol. 1991. 10.no. 20-24.p. Bibliogr.

Ausztrália és Új-Zéland nemzeti könyvtárainak kritikai összehasonlítása

Nemzeti könyvtár; Összehasonlító könyvtártudomány

Ausztrália és Új-Zéland történeti fejlődése hasonló: mindkét ország brit gyarmat volt, tagja a Brit Nemzetközösségnek. Mindkét országban brit típusú parlamenti demokrácia működik, hasonló a kulturális örökség is. Lényegi különbség viszont, hogy míg Ausztrália mint erős ipari ország egyre függetlenebbé válik az anyanemzettől, addig Új-Zéland mezőgazdasági ország, amely szoros gazdasági és társadalmi kapcsolatokat tart fenn az Egyesült Királysággal. Az ausztrál

könyvtári rendszer alapvető komponensei a canberrai Ausztrál Nemzeti Könyvtár, a hat tartományi könyvtár, valamint a helyi közművelődési, szak-, egyetemi és iskolai könyvtárak. Az Ausztrál Nemzeti Könyvtár előzménye az 1923-ban alakult Nemzetközösségi Parlamenti Könyvtár, amelynek részlegeként működött az Országos Levéltár is. 1960-ban váltak külön, ekkor jött létre a Nemzeti Könyvtár és az Országos Levéltár.

A wellingtoni Új-zélandi Nemzeti Könyvtár 1965-ben jött létre a Nemzetgyűlési Könyvtár (General Assembly Library), az Alexander Turnbull Könyvtár és a Nemzeti Könyvtári Szolgáltatás (National Library Service) összevonásával.

1988-ban az Ausztrál Nemzeti Könyvtár költségvetése 21 millió USD, az új-zélandié pedig 12 millió USD, a munkatársak létszáma pedig 616, ill. 460. Mindkét nemzeti könyvtár a könyvtárközi kölcsönzés országos központja, a CIP, az ISBN, az ISSN nemzeti központja, a nemzeti bibliográfia, a központi katalógusok gondozója, valamint az országos könyvtárpolitika irányítója.

A 70-es években az Ausztrál Nemzeti Könyvtárnak kulcsszerepe volt a MEDLINE, az AUSINET és az ABN (Australian Bibliographic Network = Ausztrál Bibliográfiai Hálózat) létrehozásában. Az ABN katalogizálási adatokat és termékeket szolgáltat. Tagjait arra ösztönzi, hogy adatokat szolgáltatassanak a Nemzeti Bibliográfiai Adtbázisnak. 1987-ben az ABN 877 tagja közül 300 vett részt az adatbázisban, amelynek akkor 5,3 millió rekordja volt.

Az Új-zélandi Bibliográfiai Hálózat (New Zealand Bibliographic Network, NZBN) 1982-ben jött létre, az ABN-hez hasonló sikerrel működik. Az AUSINET párja, a KIWINET pedig 1988-ban alakult. Jelenleg három online adatbázist tartalmaz, a KIWINET lelőhely-jegyzékét (a könyvtárközi kölcsönzéshez), az Index New Zealand-et (a periodikus reportok és konferenciaelőadások indexét) és a Newindexet (üzleti és ipari jellegű sajtóhírek).

A könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatások a fax, a gépesítés és az elektronikus posta bevezetésével az utóbbi időben sokat fejlődtek. Új-Zélandon ezen a területen decentralizálódás figyelhető meg: bármely könyvtár megveheti a központi katalógust mikrofilmlapon.

Mindkét könyvtár elkötelezte magát a kurrens és a retrospektív nemzeti bibliográfiák előállítására mellett. Már megtörtént az ABN-rekordoknak az Ausztrál Nemzeti Bibliográfiába való bevitele. A

retrospektív bibliográfia (ANB 1910-1950) 1988-ban jelent meg, hézagpótló publikációként. Új-Zéland bibliográfiája (1960-ig) 1980-ban jelent meg.

Az Ausztrál Nemzeti Könyvtár 1968-ban új épületbe költözött, ezt 1980-ban kibővítették. Így a mostani alapterülete 45 ezer m². Központi számítógéptermetű tűz rongálta meg, így a gépeket ideiglenesen másutt helyezték el. Körülményei lehetővé teszik, hogy hatékonyabban érvényesítse vezető szerepét az ausztrál könyvtári rendszer irányításában.

Az Új-zélandi Nemzeti Könyvtár különböző helyeken fekvő, rendkívül rossz állapotú épületekben volt elhelyezve. Új székhelye 1987-ben készült el, így lehetőség nyílt számára, hogy szolgáltatásait bővítse és javítsa.

Ausztráliában több egyetemen és főiskolán is folyik könyvtárosképzés. Lehetőség van a legkülönbözőbb diplomák és tudományos fokozatok elnyerésére. Új-Zélandon egyedül a wellingtoni Victoria Egyetem ad posztgraduális képzést, de a nagydoktori fokozat elnyerése még nem lehetséges.

Ami a mikrofilmezést illeti, az Ausztrál Nemzeti Könyvtár jelenleg a Nagy-Britanniában őrzött ausztrál anyagok mikrofilmezését végzi, az Új-zélandi Nemzeti Könyvtárban pedig az új-zélandi hírlapok mikrofilmre vitele folyik.

A gyűjtemények tekintetében az Ausztrál Nemzeti Könyvtár lényegesen nemzetközibbnek tűnik, mint az új-zélandi. Mivel a helyi anyagokra vonatkozóan a tartományi könyvtáraknak kötelező példány előjoguk van, így ezek a nemzeti könyvtárból hiányoznak, amely ezért inkább jelentős ausztrál személyiségek és események anyagának gyűjtésére koncentrálnak. A wellingtoni könyvtár sokkal inkább a helyi anyagok gyűjtésére összpontosít. A jövő a két könyvtár szélesebb együttműködését ígéri és igényli, mert csak így tölthetik be vezető szerepüket Óceánia térségében. (Kürti Lászlóné)

92/040

JAUSLIN, Jean-Frédéric: L'avenir de la Bibliothèque nationale suisse = ARBIDO-R. 6.vol. 1991. 2.no. 25-29.p.

Res. német és olasz nyelven.

A svájci nemzeti könyvtár jövője

Fejlesztési terv; Nemzeti könyvtár

A svájci nemzeti könyvtár átalakítás alatt van. Vezetősége felhatalmazást kapott, hogy új arculatot adjon az intézménynek, és tegyen konkrét javaslatokat az átszervezésre. 1990 ősze óta egy vegyes szakmai összetételű munkacsoport dolgozik a projekten. E munkacsoport 1991 áprilisában egy átfogó tervezetet nyújtott be a svájci szövetségi tanácsnak, és jelenleg arra készül, hogy – egyrészt – javaslatot terjesszen a szövetségi kamarák elé, másrészt, hogy a konkrét megoldásokat értékelje.

(Autoref.)

92/041

LANDWEHRMEYER, Richard: Deutsch-deutsche Begegnungen = Mitt.SBPK. 22.Jg. 1990. 1.no. 1-5.p.

A Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz (Berlin) sorsa a német egyesítés után

Nemzeti könyvtár

A Porosz Állami Könyvtár (Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz) 1989 novemberében egy csapásra más könyvtárrá változott. Nyugat-Berlin széléről az egyesített Berlin központjába került, gyalogosan is csak 20 percnyire a másik Állami Könyvtártól (Deutsche Staatsbibliothek Unter den Linden). Olvasótábora 14 ezerrel növekedett; az új olvasók 80%-a a korábbi Kelet-Berlinből, 20%-a a volt NDK más területéről jött. A kölcsönzések száma 50%-kal emelkedett, az olvasótermeket naponta átlag 2 ezren veszik igénybe (korábban 1200-an; az 1945 előtti német irodalom általában csak helyben használható). A korábbi 400 ülőhely szűknek bizonyult, ezért ideiglenesen az előcsarnokba is olvasóasztalokat helyeztek, jelenleg 650 ülőhellyel rendelkeznek – nem számítva a lépcsőfokokat. Az érdeklődés egyrészt a legújabb irodalomra irányul – gazdaság, technika, orvostudomány, jog stb. – másrészt az 1945 előtti művekre.

Mindez az olvasószolgálat jónéhány területén a munkatársak túlterhelésével jár és sok gyakorlati problémát okoz (pl. a ruhatárak telítettsége stb.). Súlyosabbak az elvi kérdések: Az új olva-

sók nem zavarják-e a régieket? A tömeges igénybevétel nem akadályozza-e az egyéni igények kielégítését? Fenntartható-e a könyvtár szabad használatának régi elve, vagy el kell különíteni azokat, akiknek munkájához valóban nélkülözhetetlen a Porosz Állami Könyvtár állománya azoktól, akik az intézményt csak kellemes munkakörük miatt keresik fel? Alkalmazkodják-e a szerzeményezés az új igényekhez? Meg kell-e változtatni a könyvtár arculatát és jellegét?

Az utóbbi kérdésre határozott *nem* a válasz. Az Állami Könyvtár feladata, hogy a tudományos használóknak differenciált és sokoldalú használatot biztosítson, és nem az, amit a közkönyvtárak az alapellátás keretében nyújtanak.

Ebben a kiélezett helyzetben különösen fontos a két berlini állami könyvtár együttműködése. Mindkét könyvtárnak azonos a fenntartója, ez a tény már önmagában is megköveteli az egyérelmű feladatmegosztást. Munkacímként javasolt közös elnevezésük: „Berlini Egyesült Állami Könyvtárak”. Ez a név kifejezi, hogy közös történelmi gyökerekből fakadó új egységről van szó, de ez az egység a kényszerítő körülmények miatt még sokáig két „reálisan létező” házban fog megvalósulni.

Az együttműködés kérdéseinek tisztázásán túl sürgős szükség lenne az állami könyvtári funkciók új meghatározására a német könyvtárügy egészére, a közép- és északnémet régióra valamint Berlinre vonatkoztatva.

(Katsányi Sándor)

92/042

WESTRA, P.E. – ZAAIMAN, R.B.: The two national libraries of South Africa = Alexandria. 3.vol. 1991. 2.no. 101-119.p. Bibliogr. 11 tétel.

Dél-Afrika két nemzeti könyvtára

Feladatkör; Könyvtártörténet -nemzeti; Nemzeti könyvtár; Statisztika [forma]

Dél-Afrikában két nemzeti könyvtár van: az 1818-ban alapított South African Library, Fokvárosban, és az 1887-ben alapított State Library, Pretóriában. A South African Library fő feladatai a következők: a kötelespéldányok és a ritka könyvek megőrzése, országos szintű referenzszolgálat és retrospektív bibliográfiák összeállítá-

sa. A State Library országos bibliográfiai szolgáltatásokat nyújt, koordinálja a dél-afrikai könyvtárak bibliográfiai tevékenységét, állománya inkább használatra, mint megőrzésre szolgál. Mindkét könyvtárnak feladata a patriotikaanyag teljességre törekvő gyűjtése. Az ország társadalmi és politikai fejleményei megkövetelik, hogy mindkét nemzeti könyvtár gondolja át a jövőbeli szerepét. Csak akkor fognak anyagi támogatást kapni, ha jelentős mértékben hozzájárulnak az új Dél-Afrika fejlődéséhez.

(Autoref. alapján)

Egyetemi és felsőoktatási könyvtárak

92/043

VRABLICOVÁ, Dagmar: O usmerňovaní vysokoškolských knižnic = Čítatel'. 40.roč. 1991. 4.no. 130-131.p.

A felsőoktatási könyvtárak orientálása

Felsőoktatási könyvtár; Módszertani munka

1990. július 1-vel lépett életbe az új felsőoktatási törvény. Noha benne kimondottan nincs szó a felsőoktatási könyvtárakról, a törvény céljai és követelményrendszere nyomán nem nehéz megjósolni: e könyvtárakra igényesebb szerepkör vár. Az sem kétséges, hogy a felsőoktatási intézmények önállóságának körülményei közepette a továbbiakban nem lehet e könyvtárak összefogásán, módszertani orientálásán úgy munkálkodni, ahogy korábban. (A máig hatályban lévő jogszabályok a módszertani orientálást a Szlovák Pedagógiai Könyvtárra bízták.)

Más kérdés, hogy a felsőoktatási törvény egy sor bejáratott koordinációs-kooperációs folyamatban töreseként idézett elő. Így pl. az állománygyarapításra fordítható összegek központi elosztásának megszüntése sem 1991-re, sem 1992-re nézve nem hozta jobb helyzetbe a külföldi dokumentumok, főként a folyóiratok beszerzését. Sőt. Egyebek mellett ez is arra készítette a könyvtárakat, hogy a Szlovák Pedagógiai Könyvtárral megállapodjanak az újfajta koordinációban és kooperációban, mégpedig önkéntes alapon.

Ez a módszertani ösztönzés a jövőben a következőkre fog kiterjedni: 1. a koncepciókészítő és elméleti-alkalmazói tevékenységre, 2. a módszertani tanácsadásra, 3. a szolgáltatásközvetítésre, 4. a koordinációra, 5. a képzési-továbbképzési tevékenységre, 6. a felsőoktatási könyvtári dokumentálásra és archiválásra. Ez az újfajta szerepkör azt is megköveteli, hogy a Szlovák Pedagógiai Könyvtáron belül a módszertani részleg következetesebben integrálódjék be a könyvtár többi szervezeti egységeibe, minthogy e megújított tevékenységben szükségképpen több lesz a speciális hozzáértést kívánó szakmai elem. Az 1991-re szóló tervek részben a helyzetfelmérő vizsgálatokat, részben a koncepcióelőkészítést helyezik előtérbe.

(Futala Tibor)

Lásd még 3, 75, 77, 82, 109

Közművelődési könyvtárak

92/044

OUŘADNIKOVA, Květa: Zpráva o veřejných knihovnách = Čtenár. 43.roč. 1991. 4.no. 136-137.p.

Jelentés a nyilvános könyvtárakról

Közművelődési könyvtár

Csehországban a nyilvános (közművelődési) könyvtárak rendkívül nehéz helyzetbe kerültek. A Kelet-Csehországból származó tapasztalatok a könyvtárak majdnem teljes védtelenségéről szólnak. Az önkormányzatok róluk, de nélkülük szoktak dönteni. Még jó, ha ezek a döntések csak a szolgáltatások szűkítésével járnak, s nem pedig a könyvtár bezárásával, a könyvtárosok elbocsátásával. Ez a hullám már-már a járási könyvtárakat is elérte. Divat a kulturális intézmények összevonása, holott a megbukott rendszer összevonási akciói sorra-rendre kudarcra végződtek. A nagyobb települések könyvtárai kivonják magukat az ellátási rendszerekből, a településközponti könyvtárak rendszere szétesőben van.

A privatizálással függ össze, hogy a könyvtárak elhelyezése is az ellehetetlenülés szélén áll:

az újonnan követelt lakbérek csillagászati számok. E tekintetben valamiféle központi instrukcióra lenne szükség, amely – úgy-ahogy – a bérelő (könyvtári) és a bérbeadó felet egyaránt kielégítené.

Az ún. állami tudományos könyvtárak – lényegében regionális központok – módszertani munkája meggyengült, illetve visszavonult a közvetlen segítettől-szerepléstől. A könyvtárosok emiatt szinte védtelenül állnak a fenyegető veszélyekkel szemben. Szükség volna arra is, hogy – pl. az Állami Könyvtár vezetésével – akció indulna a közvélemény közömbösségének feloldására és a könyvtárak védelmére való felsorakozására.

Az új körülményekhez való igazodás nagy erőfeszítéseket kíván maguktól a könyvtárosoktól is. Szakmai etikai kérdés, hogy ezeket a készségeket valahogyan kifejlesszék magukban. Különben a könyvtárak nagyon rossz éveknek néznek elébe.

(Futala Tibor)

92/045

HERSKOVITZ, Sara – METZER, Dalya – SHOHAM, Snunith: Development of spatial structure of libraries: the case of Tel Aviv = Libri. 41.vol. 1991. 2.no. 121-131.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

A városi könyvtári hálózat térbeli kialakítása: Tel Aviv példája

Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Könyvtári hálózat; Könyvtártelepítés; Városi könyvtár

A cikk ismerteti a tel-avivi közkönyvtári rendszer térbeli szerkezetének fejlődését a kezdetektől napjainkig. Összehasonlítja a rendszer könyvtárainak és a lakosság számának a városon belüli megoszlását 1960 és 1980 között. Az derül ki, hogy a könyvtárakkal való ellátottságban jelentős különbség van a város északi és déli területei között, ami a városi önkormányzat „pozitív diszkriminációjának” az eredménye: a déli, szociális-gazdasági szempontból gyengébb területekre lényegesen több könyvtárat telepítettek.

(Autoref.)

92/046

NOLTE, Adrian: Paderborn: Die Bibliothek für den Computer = Buch Bibl. 43.Jg. 1991. 5.no. 443-447.p.

Res. angol nyelven

Paderborn: egy számítástechnikai szakirodalmat és termékeket szolgáltató városi könyvtár

Helyi hálózat; Kisszámítógép; Különgyűjtemény-számítástechnikai; Szoftver; Városi könyvtár

Paderborn a számítógépipar, a számítástechnikai képzés és kutatás egyik központja. A városi könyvtárnak a számítástechnika kiemelt gyűjtési területe, 1986 óta kölcsönzi is a diszketteket tartalmazó könyveket.

1990 augusztusában a városi könyvtár két részlegre, a gyermekkönyvtár és a számítástechnikai részleg új épületbe költözött. Egy szakterület anyagának elhelyezése külön épületben sok tekintetben kísérletnek számított. A tapasztalatok szerint pozitív hatással volt a használatra: új, differenciált igényekkel jelentkező használókat vonzott; nyitás óta megduplázódott a beiratkozók száma; 10%-kal megnőtt az aktív használók aránya; a szakirodalom 75%-a, a szoftverek 90%-a általában kölcsönzésben van.

A gyűjtés alsó határát a játékprogramok jelentik (ezeket nem szerzik be), felső határát pedig a nagy programcsomagok (dBase, Word – ezeket beszerzik, de csak helybeni használatra).

A részlegben következetesen alkalmazták a hármas tagolású könyvtári modellt. A közeli övezetben vannak a szoftverek, könyvek és videók, érdeklődési körök szerint elrendezve; a középső övezetben van a szisztematikusan elrendezett szakirodalom; a távoli övezetben van a raktár. – Aki elfárad, a kávézóban 2000 bestseller és zsebkönyv közül válogathat.

A közeli övezetben öt (különböző típusú) számítógépes munkahely áll a használók rendelkezésére, plusz három nyomtató, két lézernyomtató, egy szkennel, egy CD-ROM-meghajtó. Előzetes bejelentkezés szükséges, minimális térítést kell fizetni. (A szoftver kölcsönzésért pl. 1-10 márkát.)

A szoftvereket Müller és Lehmann szakvéleménye alapján, azt kényszerűen betartva (ezzel

együtt, úgy érzik, némileg saját kockázatukra) kölcsönzik. A kiadott és visszavett diszketteket szűrőpróbaszerűen ellenőrzik a funkciók és a vírusok szempontjából. A vírus-tesztprogramokat ingyenesen a használók haza is vihetik.

A könyvtárosok luxus színvonalú gépi ellátottsága irigylésre méltó: 13 nagyszámítógépi terminál, 5 személyi számítógép, 4 CD-ROM-meghajtó, 6 nyomtató áll rendelkezésükre.

A kísérletet 1993 januárjában értékeli majd, a jelentést a Buch Bibl. publikálni fogja. Arról még nincs döntés, hogy a DBI felveszi-e ezt a kísérletet programjai közé. A város viszont már pótlólagos pénzt bocsátott a könyvtár rendelkezésre gyarapításra és létszámbővítésre (amire a prézens használattal járó tanácsadás miatt van szükség).

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 23, 36, 47, 72

Tudományos- és szakkönyvtárak

92/047

DELIN, Peter – MÜLLER-SCHÜSSLER, Ursula: AGB 1995 – Mut zur Wende = Buch Bibl. 43.Jg. 1991. 5.no. 436-442.p.

Res. angol nyelven

Milyen lesz az Amerika-Gedenkbibliothek 1995-re?

Általános tudományos könyvtár; Fejlesztési terv; Városi könyvtár

Az Amerikai Emlékkönyvtár (Amerika-Gedenkbibliothek, AGB), amely a berlini közkönyvtárak egyike, bővítésre szorul, aminek okai a következők: a helyhiány, a német egyesítés utáni fokozott igénybevétel, az elektronikus információhordozók integrálásának szükségessége az állományba. A tervek szerint legkorábban 1995-ben nyílik meg az új könyvtárrész.

A cikk szerzői a könyvtári szakmai program kidolgozói (a rezümében realizisztikus utópiának nevezik elképzeléseiket). A könyvtár tervezésének kiinduló adatai: jelenleg 2,2 millió márkás

gyarapítási keret, 140 ezer kötetes szabadpolcos állomány, évi 1,6 millió kölcsönzés. A jövőben tízezer négyzetméteren 3 milliós költségvetésből 450 ezer kötetet helyeznek el szabadpolcon, 7-8000 kötetes állomány létesül -nem nyomtatott dokumentumokból.

A jól felszerelt gyorstájékoztató pont már a bejáratnál jelzi majd a könyvtár újfajta szolgáltatási stratégiáját. A kölcsönzési nyilvántartás oldalt, nem központi helyen lesz. Évente 4 millió kölcsönzésre számítanak. A biztonsági pont a bejáratnál van (a szokásoktól eltérően mögötte van a hírlapolvasó, a kiállítási és rendezvényekre szolgáló helyiségek). Aki ott áthaladt, további korlátozások nélkül használhatja az egész könyvtárat.

A könyvtár öt kisebb, áttekinthető, 30-35 ezer kötetes minikönyvtárra tagolódik. Az egyes szakterületek részlegei mindig nyújtanak valamit a laikusok számára is, pl. a földrajz esetében utazási, a műszaki területen fogyasztóknak szóló tanácsokat.

A nagy érdeklődésre való tekintettel külön számítástechnikai részleg lesz, 20 mikroszámítógéppel, amelyeken 2-300, keménylemezen tárolt szoftverprogram szabadon kipróbálható lesz. – A művészeti és zenei részleg anyaga: művészeti dokumentáció videokazettán, videoművészet, klasszikus filmek prézens állománya lézerlemezen és videokazettán. Mindehhez nagyképernyős készülékek állnak majd rendelkezésre. A gyűjtemény magja a múzeumok által kiadott interaktív lézer-képlemezek gyűjteménye lesz. Az audio-bárban kényelmes fotelokban 10 ezer kompakt lemezt lehet helyben használni. – Az irodalmi részlegben az országok és korok szerint felállított állományrész mellett lesz egy betűrendben elhelyezett népszerű állományrész is. Az állomány további része: írói portrék videofelvételen, felolvasások hangfelvételen, hangos könyvek, irodalmi művek megfilmesítései, sajtókivágatok.

Minden szakterület három zónára oszlik, világos térbeli tagolással: nyugodt olvasási zónára, szabadpolcos állományra és a médiazónára. Ez utóbbi az alapterület egyharmadát foglalja el; speciális statikai, világítási és szellőzési megoldásokat alkalmaznak majd. Az információs zónák egymáshoz csatlakoznak, lesz központi tanácsadó pont, a keresésre, másolásra, leírásra, interaktív keresésre, az audiovizuális dokumentumok használatára kisebb részlegeket különítettek el.

A bejáratnál helyezik el a kikapcsolódásra, az aktuális tájékozódásra szolgáló helyiségeket. Az

újdonságokat a lapok recenzióinak megjelenését követő napon kiállítják. Tévéműsorok felvételei itt megtekinthetők lesznek. A városi információs iroda terveket, szakvéleményeket stb. bocsát rendelkezésre.

A bejárat felett elhelyezett gyermekkönyvtár akkor is nyitva tarthat, ha az egyéb részlegek zárva vannak. Angol mintára, akusztikusan szigetelve külön tinédzserkönyvtár létesül a 13 évesnél idősebbek számára.

1990 decemberéig ezt a modellt képviselte a berlini kulturális kormányzat és az AGB igazgatósága. Azóta jelentős mértékben revideálták, mindenekelőtt a gépi információhordozókra vonatkozó koncepciót.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 91

Gyermek- és ifjúsági könyvtárak

92/048

GREES, Angela: Erlebnisraum Kinderbibliothek. Medienpädagogisch orientierte Arbeit mit kleinen Kindern = Buch Bibl. 43.Jg. 1991. 6/7.no. 550-558.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

A gyermekkönyvtár mint élmények színtere. Médiapedagógiai munka kisgyermekkel (2-3, ill. 6-7 évesekkel)

Eszttétikai nevelés; Gyermekkönyvtár; Olvasásra nevelés; Rendezvény

A gyermekkönyvtárosok gyakran úgy érzik, hogy a médiapiac (és a média-társadalom) már-már a létüket veszélyezteti. Intézményüket nem a gyerekek kommunikációs központjának és találkozóhelyének tekintik, hanem menedékhelynek a valóság problémái elől. Az óvodáskorú gyerekekben – ha egyáltalán foglalkoznak velük – csak a jövő lehetséges olvasóját látják, pedig az lenne a feladatuk, hogy a gyermekkönyvtár élményadó környezetét felhasználva a legkisebbeket is elvezessék játékos módszerekkel a médiák kreatív használatához.

Módszerek a legkisebbek aktivizálására:

- *A gyermekek média-élményeinek elmesélése – eljátszatása.* – „Hétfői probléma” néven ismert jelenség: a gyerekek egymás között a hétvégén otthon látott filmekről kommunikálnak, azok egyes jeleneteit játsszák el. A médiapedagógus számára ez hasznos lehetőség, hogy az életkori sajátosságoknak megfelelő eszközökkel kreatívan felhasználja a gyermekekben élő élményközlési vágyat.

- *Játékszerek.* – A médiapedagógus a játékon keresztül kedvező lehetőséget kap a gyerekekkel való kommunikációhoz. Ehhez az szükséges, hogy a gyerekek számára a könyvtár vonzóan gazdag játékvilágot jelentsen.

- *Zene, mozgás, tánc.* – Legyen a könyvtárban elkülönített tér, ahol a gyerekek gátlástalanul mozoghatnak, legyenek benne egyszerű hangszerek (cintányér, síp, csengő, kerékpárcsengő) és magnetofonok (ezeket a gyerekek maguk is kezelhetik).

- *Gyurmázás, festés, barkácsolás.* – A könyvtárban állandóan álljon rendelkezésre erre a célra egy munkaasztal (festőállvány) makulátúrapapírral. Nem a kész mű a fontos, hanem a kedvvel végzett alkotómunka.

- *Ismerkedés a hardverekkel.* – Egyszerű, a gyerekek számára is érthető eszközökből kell kiindulni: fényképezőgép (esetleg polaroidkamera, a felvétel és az előhívás közötti idő lerövidítésére); magnetofon, melynek segítségével a legkisebbek is megismerik saját hangjuk visszahallgatása révén a felvétel-visszajátszás kettősségét; hangosított állóképvetítés, a diavetítő segítségével fény- és árnyjátékok stb. További lépés: a kép megjelenése a képernyőn, a kép változásainak bemutatása. A gyerekek az optikai eszközökkel játszva és konstruálva ismerkednek meg a médiák alapvető jellegzetességeivel.

(Katsányi Sándor)

Egyéb könyvtárak és tájékoztatási intézmények

92/049

HARTNOLL, Gillian: The British Film Institute = Cat.Ind. 100.no. 1991. 6-7.p.

A Brit Film Intézet

Tájékoztatási intézmény -filmművészeti

A Brit Filmintézet (British Film Institute, BFI), amelyet 1933-ban alapítottak, több intézményt foglal magába, és kiterjedt filmkészítő és szervező tevékenységet folytat. Minden filmmel, tv-vel és videóval kapcsolatos információt gyűjt, és számos kiadványa útján terjeszt is (pl. Brit nemzeti film- és videokatalógus, egyes állományrészeinek nyomtatott katalógusai stb). A tájékoztató munka alapjául a SIFT (Summary of Information on Film and Television) nevű adatbázis szolgál, melyet egy VAX 4000 típusú számítógépen az ADABAS adatbáziskezelő szoftver segítségével használnak. Az adatbázis ma mintegy 400 ezer műsorcímet tart nyilván 1896-tól kezdve, ezen kívül személyi és intézményi adatokat, eseményeket, djakról szóló információkat stb. is tartalmaz.

Az adatbázis kialakítása a nemzeti film- és videokatalógusnak, a BFI állományának és egy 800 ezer tételes dokumentációs anyagnak a gépre vitelével kezdődött. Még ma is tart a névformák egységesítése és az azonos nevéek kiszűrésének a munkája. A jövő feladata a tárgyszavas keresés megoldása, ma még csak a címek szavaival és ETO-jelzetekkel lehet keresni az adatbázisban. A hozzáférés megkönnyítésére a CD-ROM-on való terjesztést fontolgatják. Szeretnének még szorosabban együttműködni a Mechanikus Szerzői Jogvédelmi Társasággal (Mechanical Copyright Protection Society, MCPS), amely a Nemzeti Hangarchívummal (National Sound Archive, NSA) közösen kifejlesztett nemzeti diszkográfia előállítására a BFI-hez hasonló rendszert alakított ki. Közösen szeretnének egymással teljesen kompatibilis CD-ROM-okat előállítani, többnyelvű használói interfésszel.

Már tervezik az elektronikus publikációk új generációját, mely a szöveges adatokon kívül hangot és képet is fog tartalmazni. Az adatbázis továbbfejlesztésében számítanak a társintézmények együttműködésére, és közös munkát igényel a tárgyszórendszer kialakítása is.

(Kaposváriné Dányi Éva)

92/050

KOHL, Ernst: The challenge of change in Eastern Europe to the parliamentary libraries of the West = IFLA J. 17.vol. 1991. 2.no. 128-134.p.

Res. francia, német és spanyol nyelven.

A kelet-európai változások következményei a Nyugat parlamenti könyvtárainak szempontjából

Fordítását lásd: KF 1991/1. p. 59-61.

Könyvtárpolitika; Országgyűlési könyvtár; Támogatás - más országok

A Közép- és Kelet-Európai változások egyik közös jellemzője, hogy a lakosság nagyobb szerepet kívánt és kapott az illető országok sorsára vonatkozó döntésekben. A képviselők ezért egyre inkább nyugati kollégáik helyzetében találják magukat, s ezért a Közép- és Kelet-Európai országgyűlési könyvtáraknak is egyre inkább alkalmazniuk kell a nyugati parlamenti könyvtárakban meghonosodott elveket és technikákat. Az utóbbiaknak be kell látniuk, hogy kötelességük a segítségnyújtás – mind a rövid távú „elsősegély”, mind a hosszú távú fejlesztési programok terén. A cikk felsorolja és kommentálja az ehhez szükséges lépéseket. Mondanivalóját a szerző a nyugatnémet és más nyugati parlamentekben szerzett tapasztalataira építi.

(Autoref. alapján)

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

92/051

RAIVIO, Jouko: Kenen arvoilla hankit? = Kirjasto-lehti. 84.vuo. 1991. 4.no. 136-137.p.

Res. angol nyelven

Állománygyarapítás – de kinek?

Állománygyarapítás; Igény

A recesszió idején csökkennek a gyarapítási keretek, jobban meg kell gondolnunk, mire adjuk ki a pénzünket. Nemcsak a könyvtárosoknak kell ismerniük a helyzetet, hanem a többi érdekeltnek is; reméljük, hogy mind olvasóink, mind a könyvtári és kulturális ügyekkel foglalkozó irányító testületek tagjai több figyelmet szentelnek a könyvtárak gyarapítási elveinek.

Bizonyos „márkák” divatba jönnek, s ez a könyvekre is érvényes. A bestsellerek általában a szerzők szűk köréhez kapcsolódnak, s ez a könyvtárosok szerint eltorzítja a gyarapítási politikát. De az az igazság, hogy a minőségi irodalmat is a divatos márkák fényjelzik. A szórakoztató irodalomban a bestseller-lista és a reklámkampány adja a rangot, a minőségi irodalomban viszont az az elit osztogatja, amely a kultúra terén az anyagi és intézményi hatalommal rendelkezik; hatalmát saját tv-programjai, újságrovatai, irodalmi és művészeti díjai útján gyakorolja.

A szórakoztatás lebecsülése világosan megmutatkozik, ha olvasóink olyasmit kérnek, ami saját könyvtárunkban nincs meg. A könyvtárközi kölcsönzési részleg – a könyvtári demokráciának és a korszerű hálózatszervezésnek ez a szimbóluma – nagyon ritkán kölcsönöz lektúrt, kivéve ha tudományos kutatómunka céljára igénylik.

Kinek az értékrendjét tükrözi hát a könyvtári állomány? Mindegyik könyvtárnak a saját olvasói szükségleteit és kívánságait kell tükröznie. Ezért nem határozhatjuk meg kategorikusan, hogy milyen könyveket kell tartania egy könyvtárnak. Jelenleg a fiókkönyvtárak azok, amelyek lényegében az olvasóik által igényelt könyvekre koncentrálnak; ez a gyarapítási keret szűkösségéből következik.

Az önkormányzatok könyvtári bizottságai ritkán szólnak bele a könyvek kiválasztásába, a gyarapítási politikába, így elhárítják magukról a felelősséget. Gyakorlatilag a könyvtárosok válogatnak a kínálatból, ők határozzák meg, hogy mi és milyen rendben kerüljön a polcokra, kit szolgáljon. A bizonyos szerzőkre való összpontosításban közvetlenül kifejeződik a könyvpiac hatalmasságainak értékrendje. A könyvtárak az emberiség memóriájának nyilvánították magukat, minden arra érdemes dokumentumot tárolva – valójában azonban nagy információtemető, olyan könyvtárosokkal, akik – mint Umberto Eco „A rózsza neve” c. regényében – szenvedélyes és kiváltságos őrei az Igaz Értékeknek, s együtt

pusztulnak az égő könyvekkel. Vajon a mai könyvtárosoknak a videokölcsönzők és a személyi számítógépek áldozataivá kell válniuk?

(Autoref.)

92/052

BUDECKAĀ, O.A.: Prodaža bibliotečnyh knjig naseleniū = Sov.Bibliotekoved. 1991. 3.no. 69-72.p.

Könyvtári könyvek eladása a lakosságnak

Kivont anyag eladása

A cikk összegzi a könyv- és folyóirateladás problémáit az 1987-88-ban szerzett eladási tapasztalatok alapján a harkovi, szverdlovszki megyékben és a Komi Autonóm Köztársaságban. Kitér, hogy a könyvtár és a könyvesboltok érdekei eltérők, a nehézkes szervezés, reklámozás és a várható kis nyereség miatt érdemesebb közvetlenül a könyvtárakban végezni az értékesítést.

Az 50-80-as években felhalmozódott, s részben feleslegessé vált orosz, ukrán, külföldi klasszikusok művei és az ismeretterjesztő kiadványok kiválasztása és ármegállapítása bonyolult feladat, ez utóbbi sok helyen alku tárgya.

A könyvtárosok között támogatói, de ellenzői is vannak az új könyvtári szolgáltatásnak. A szerző úgy véli, hogy a könyveladás és könyvtárközi cserét végző részlegek létrehozása szakmai vitára bocsátandó kérdés.

(Bíró Júlia)

92/053

GAUNT, Marianne I.: Machine-readable literary texts: collection development issues = Collect.Manage. 13.vol. 1990. 1/2.no. 87-96.p.

Géppel olvasható szépirodalmi művek; állományépítési kérdések

Állománygyarapítás; Bibliográfiai számbavétel; Dokumentum -gépi információhordozón; Kutatás információellátása; Szépirodalom

Jóllehet géppel olvasható irodalmi szövegek már kb. 40 éve léteznek, a könyvtárosok csak újabban kezdtek el foglalkozni a beszerzés gon-

dolatával. Az állománygyarapítást leginkább a bibliográfiai számbavételnek, ill. a termékek értékelésének a hiánya akadályozta. Bár a géppel olvasható változatok általában drágábbak, mint a nyomtatott forma, az előbbieket jóval tágabb lehetőségeket kínálnak a kutatóknak a stílus-beli, morfológiai, szemantikai, ill. számítástechnikai elemzésekre. Valamilyen termék beszerzését megelőzően természetesen számba kell venni a szolgáltatási (hardver, szoftver stb.) lehetőségeket is. A tárolási és megőrzési igények is különböznek a nyomtatott dokumentumokra vonatkozó követelményektől, ezért az ilyen kérdésekben szükséges lehet a könyvtáron kívüli segítségnyújtás igénybevétele (pl. számítógép-központ). Az irodalomkutatók már kifejlesztették saját hálózataikat, amelyen hozzáférhetnek a gépi fájlokhoz, és információkat továbbíthatnak róluk. A könyvtárosoknak is be kellene kapcsolódniuk ezekbe a hálózatokba, nemcsak azért, hogy figyelembe vegyék a kutatók véleményét, hanem azért is, hogy a jövőben szerepet vállaljanak az ilyen fájlok kifejlesztésében.

(Autoref.)

92/054

DORAN, Micky: Libraries or video shops? The need for an acquisition policy = Audiov.Lib. 17.vol. 1991. 3.no. 158-161.p.

Könyvtárak vagy videoboltok? – állománygyarapítás-politikai kérdések

Állománygyarapítás; Videokazetta

Amerikai nézőpontból és némi humorral fogalmazta meg Randy Pitman a *Library Journal* 1989. november 15-i számában figyelmeztetését: a könyvtári videotékák kialakításánál háttérbe szorultak a könyvtárosi szempontok, nem érvényesül a körültekintő állománygyarapítási politika. Ugyanez tapasztalható Nagy-Britanniában is, ahol ma kb. a háztartások 60%-ában van videoberendezés, és az a tendencia, hogy az átlagosan 10£-ért kapható kazettákat egyre többen inkább megveszik, mint hogy kölcsönözzenek. Ebből a jelenségből a könyvtárak tőkét kovácsolhatnának: egyrészt bővíthetnék a választékot, másrészt bevételhez juthatnának, mert az emberek nem sajnálnak fizetni egy keveset a

könyvtár nyújtotta videokölcsönzési lehetőségért. Az új szerzői jogi törvény nem korlátozza a könyvtárakat abban, hogy pénzért kölcsönözzenek, ami új pénzügyi lehetőségeket nyit meg a könyvtárak előtt.

Ma már a videovásztékot nem annyira a horrorisztikus, inkább a népszerű játékfilmek uralják, a videoipar pedig kialakította saját kódrendszerét, amely alapján a filmet a megfelelő közönség kezébe lehet adni. Ez azonban nem az egyetlen szempont, melyet a videokazetta-gyártásnál figyelembe kell vennie a könyvtárosnak. Mennyire hangsúlyos a bevétel nagysága? Gondolnak-e az igényes és a hátrányos helyzetű használói rétegekre, melyeknek ellátása kevésbé „költséghatékony”? Fontos-e a gyerekek ellátása? Mindenhol egyaránt érvényes alapelveket nem lehet kialakítani, de az a szempont a leglényegesebb, hogy a könyvtár nem igazodhat a kommersz videotékához mint modellhez.

A könyvtári szempontok és a jövedelmezőség egyensúlyára jó példa a brit Southern Education and Library Board (SELB) könyvtári szolgálatának gyakorlata. Ez a testület 22 fiókot és 5 mozgókönyvtárat működtet, valamennyiben lehet videokazettát kölcsönözni. Az állomány gerincét a népszerű játékfilmek alkotják, emellett sport-, zenei és fitness-kazettákat is beszereznek. Az informatív ismeretterjesztő filmek, melyeket ritkábban keresnek, kisebb súllyal szerepelnek a kölcsönzőhelyek kínálatában, de van egy nagy oktatási ellátóhely, ahol ezekből széles választék található. A kölcsönzés díja 1£ hetente filmenként, iskoláknak ingyenes a szolgáltatás. A választék és az alacsony ár beváltotta mind a használók, mind a szolgáltatók reményeit: az 1990/91-es szezonban 100 ezer kölcsönzést bonyolítottak le és ez 80 ezer £-ot jövedelmezett a SELB-nek.

(Kaposváriné Dányi Éva)

Lásd még 109

Állományvédelem

92/055

JACKSON, Marie: Library security: facts and figures = Libr.Assoc.Rec. 93.vol. 1991. 6.no. 380-384.p. Bibliogr. 5 tétel.

A könyvtárak biztonsága: tények és adatok

Felmérés; Könyvlopás

Kevés információ áll rendelkezésünkre a könyvtári lopásokról, a közölt statisztikai adatok rendszerint becsült számok, nem tükrözik a tényleges helyzetet. Bár a szakirodalom keveset foglalkozik e kérdéssel, annyi bizonyos, hogy a könyvtárosok munkájuk során nem tudják biztonságosan megvédelmezni a gondjaikra bízott állományt. Egyre növekszik a könyvlopás, a kölcsönzött könyvek eltulajdonítása és a csonkítás. A könyvtárak szűkös költségvetéséből nem lehet fedezni az így keletkezett károkat.

Az egyik legérdekesebb felmérés e vonatkozásban angol közművelődési könyvtárak adatait dolgozza fel 1984-ből. Tanulása: csodaszámba megy az olyan könyvtár, ahol nem követnek el ilyen eseményt, a 209 könyvtár 40%-ában a referenz-művek lopását krónikusnak minősítették, azaz évente több mint 6 esetet regisztráltak.

1987 és 1989 között Long Beach (Kalifornia) közművelődési könyvtárában végeztek felmérést. A vizsgálat a tényleges hiányok felmérésére irányult, és feladatának tekintette az okok kiderítését. Ezek egyrészt emberi tévedések (félreosztás, hibás adminisztráció) és a számítógép meghibásodásai, másrészt a könyvtárosok vagy a használók által szándékosan elkövetett cselekmények. Az elemzés szerint a könyveknek 8%-a tűnik el évente, de érdekességként megemlíthető, hogy a négy legnépszerűbb szerző művei esetében ez a szám már 63%.

A különböző felmérésekből kitűnik, hogy a könyvtárakban átlagosan 1-10% közé esik az éves hiány, a lopásgátló berendezéssel fel nem szerelt könyvtárakban elérheti a 30-40%-ot is. A rendelkezésre álló adatok szerint a könyvlopások egyharmadát a személyzet követi el. A Kongresszusi Könyvtár egyik alkalmazottja például 1973-ban 2000 kötetet tulajdonított el 25 ezer dollár értékben, egy angol közművelődési könyvtáros pedig 10 ezer könyvet lopott el.

A közvélemény általában nem is tekinti bűncselekménynek a könyvlopást. Utcán készített interjúk azt mutatják, hogy csak az idősebb embereket botránkoztatja meg egy-egy ilyen eset, a fiatalok körében ez természetes, az iskolai lét velejárója, a „vagányság” bizonyítéka a többiek előtt.

A helyzet javítása érdekében az angol könyvtárak ún. „könyvviszasszerzői” munkakört létesítenek, mert a könyvtárakat ért kár sokkal nagyobb, mint az egy-két alkalmazottnak kifizetett bér.

A szerző valós adatokat tartalmazó statisztikák és átfogó elemzések elkészítését és közzétételét sürgeti.

(Pappné Farkas Klára)

92/056

FRIEDER, Richard: Mass deacidification: now that it is a reality, what next? = IFLA J. 17.vol. 1991. 2.no. 142-146.p. Bibliogr.

Res. francia, német és spanyol nyelven.

Savtalanítás tömegméretben – mi legyen ezután?

Savtalanítás

A világ könyvtáraiban gyakorlatilag minden olyan könyv és dokumentum, amelyet kb. 1850 után adtak ki, gyors pusztulásra van ítélve a savas papír miatt. A tömeges savtalanítás egy olyan vegyészeti eljárás, amellyel nagy mennyiségű könyv és egyéb dokumentum kezelhető, amivel élettartamuk 3-5-szörösére növelhető. A sok éves fejlesztés eredményeként ma már többféle eljárás is rendelkezésre áll. A savtalanítási technológiákkal járó hatalmas kockázat miatt azonban a könyvtáraknak értékelniük kell ezeket az eljárásokat. A cikk az értékelés különféle céljai és kritériumait tárgyalja, beleértve a kezeléseket hatékonyságát és a mellékhatásokat, s ezen kívül méregtani, környezetvédelmi, anyagismereti, operációs, pénzügyi, műszaki és szerződéskötési kérdéseket is érint.

(Autoref.)

Különgyűjtemények

92/057

PERKINS, C.R.: The automation of map library routines: problems and potential = Program. 25.vol. 1991. 3.no. 223-240.p. Bibliogr. 40 tétel.

Térképkönyvtári munkafolyamatok automatizálása: problémák és lehetőségek

File-szerkezet -gépi; Számítógépesítés; Térképek gyűjteménye

A cikk a térképgyűjtemények automatizálásával kapcsolatban feltárja és elmagyarázza a múlt-ra jellemző hangsúlykülönbségeket, a jelenlegi fejleményeket, és elgondolkodik a jövő lehetőségein. A hangsúlyt a térképek automatizált visszakeresésére és leírására, valamint az automatizálás technikai, szervezési, gazdasági és politikai kérdéseire helyezi. Célja az, hogy áttekintést és útmutatót adjon az olvasó számára egy speciális szakterület fogalmairól és szakirodalmáról.

(Autoref.)

Lásd még 46, 99-100

Raktározás

Lásd 20

Feldolgozó munka

92/058

NEWLEN, Robert R.: Read the fine print: the power of CIP = Libr.J. 116.vol. 1991. 12.no. 39-43.p.

Összefoglaló a CIP-ről a Library of Congress CIP programjának 20. évfordulója alkalmából

Előzetes katalogizálás

A cikk a CIP (Cataloging in Publication) történetéről és fejlődéséről szól. Elsőként 1853-ban vetődött fel az előzetes címléírás ötlete, majd 1876-ban a *Publishers Weekly* c. folyóiratban jelent meg Justin Windsor javaslata, mely szerint a kiadók mellékeljék szabványos méretű kartonon a művekhez a címléírást. Ez nyilvántartási szempontból egyaránt hasznos lenne a kiadók-

nak, a könyvtáraknak és a könyvterjesztőknek. 1877-ben az ALA második konferenciáján R.R. Bowker, Windsor és Melvil Dewey részvételével bizottság alakult a program megindítására. A címléírásokat a Harvard egyetem és a Boston Athenaeum könyvtárosai készítették a kiadóktól kapott példányok alapján, és a *Publishers Weekly* is publikálta őket. 1879-re azonban kudarcba fulladt a vállalkozás, mert olyan kevés volt az előfizető, hogy nem érte meg folytatni a próbálkozást.

Legközelebb 1958-ban a Library of Congress kezdett újabb kísérletbe. A kiadók ugyan eléggé szkeptikusak voltak, de mivel az előzetesen megkérdezett 200 könyvtár és az ALA Katalógizálási Bizottsága (Cataloging Policy and Research Committee) hasznosnak ítélte a katalógusadatoknak a könyvben való megjelentetését, a kiadók zöme hajlandónak mutatkozott támogatni az elképzelést. Időközben azonban a felmerülő költségek olyan riasztóaknak tűntek, hogy végül éppen a kezdeményező, L.Quincy Mumford adta fel az ötlet megvalósítását.

1971-ben az LC az Amerikai Kiadók Egyesületének támogatásával és együttműködésével végre hivatalosan elindíhatta a CIP programot. Már az első évben több mint 13 ezer könyvben jelentek meg az előzetes katalógizálási adatok, mára pedig már a félmilliót is meghaladja ez a szám. Minden olyan műben szerepel, melyet előreláthatólag a könyvtárak széles köre fog beszerezni. A többi kiadvány esetében kifizetődőbb, ha az LC, a helyi könyvtárak vagy a regionális könyvtári hálózatok végzik el a leírást a megjelenés után, s az így kerül be a nemzeti bibliográfiai rendszerbe.

A feldolgozás a kiadók által beküldött imprimaturák alapján történik a Library of Congressben. Maximum 10 munkanap alatt elkészítik a bibliográfiai leírást, tárgyszavazzák a művet, ellátják az LC és a Dewey-féle tizedes osztályozás jelzeteivel, valamint megkapja azt az azonosítási számot, melynek alapján a könyvtárak a mű megjelenése után megrendelhetik a hozzá tartozó katalóguscédulákat. Végül megszerkesztik azt a formát, amely a könyvben fog megjelenni. A CIP-et számítógéppel olvasható formában is előállítják. Az ezeket tartalmazó MARC szalagokat a regionális és nemzeti bibliográfiai hálózatok (pl. OCLC, AMIGOS stb.) és a kiadók széles köre használja fel. Az előzetes leírásért cserébe a kiadók az elkészült könyvből egy példányt eljuttatnak a Library of Congress-nek, melynek alapján

elkészítik az immár végleges bibliográfiai leírást, mely újra a MARC szalagokra kerül.

A szolgáltatásnak számos haszna van: a számítógépes hálózathoz nem tartozó könyvtárak számára is megkönnyíti és meggyorsítja a könyvek feldolgozását. A gyarapítási folyamatban is fontos a szerepe: a CIP-et közreadó nyomtatott és online eszközök révén a könyvtárak jóelőre értesülnek a még meg sem jelent művekről, sőt, egyes könyvterjesztők számítógépes rekordjait felhasználva rögtön online úton feladhatják megrendelésüket. Könnyebben megtervezhető a gyarapítási keret felhasználása is. A már megrendelt könyvek rekordjai alapján pedig a könyvtárhasználók előjegyezteszhetik ezeket, még mielőtt beérkeznének a könyvtárba.

A kiadók és könyvkereskedők számára is nagyon előnyös, hogy a MARC szalagok és más, nyomtatott források az előzetes leírások révén széles körben hozzáférhetővé teszik a megjelenő művek adatait, megkönnyítve a rendelési procedúrát. Ez egyben jó propaganda is a könyvek számára.

1989-ben személyzeti nehézségek miatt az LC katalógizálási osztálya kénytelen volt korlátozni tevékenységét – új kiadók jelentkezését nem tudták fogadni, ami óriási felzúdulást idézett elő az érintettek körében. A munkafolyamatok átszervezésével viszonylag hamar úrrá lettek a nehézségeken és 1991 januárjától újra teljes lendülettel dolgoznak.

Az LC állandóan erősíteni igyekszik a könyvtárosok és könyvkiadók kapcsolatait. A CIP-pel kapcsolatos munkájáról 1981-ben készítették felmérést, mely szerint 1600 könyvtár használta nagy meglepéssel ezt a szolgáltatást. Most (1991 júliusa) újabb vizsgálatot készülnék beindítani, amelynek célja, hogy minél pontosabban meghatározzák felhasználóik igényeit, hogy működésüket ennek leginkább megfelelően alakíthassák. A másik ok, hogy kimutassák: mennyi pénzt takarítanak meg a CIP segítségével a könyvtárak, mert ez a Kongresszus előtt igazi ütőkártya lehet a szolgáltatás hasznosságának bizonyítására.

(Fazokas Eszter)

92/059

ÂCKO, V.A.: Osobennosti semantičeskoj struktury bibliografičeskogo opisaniâ = Naučn.-

Teh.Inf. 2.ser. 1991. 6.no. 19-21.p. Bibliogr. 10 tétel.

A bibliográfiai leírás szemantikai szerkezetének sajátosságai

Bibliográfiai leírás; Nyelvészeti kérdések

A bibliográfiai leírás összes elemére vonatkozó szemantikai elemzés gyakorlatilag hiányzik a szakirodalomból. Eddig egyes elemeit, de főként a címelemet vizsgálták behatóbban, s annak kapcsolatát a primer és másodlagos dokumentumokkal.

A tudományos dokumentum bibliográfiai leírásának címelemében három szemantikai szerkezeti elemet különböztethetünk meg: a tárgyi jelölést, a műfaji jelölést és az ún. propozíciós jelölést. A tárgy a szemantikai szerkezet központja, és szinte mindig megtalálható a címben, ugyanakkor a műfaji elem fakultatív jellegű, inkább az alcímben szerepel. A propozíciós elem, pl. a „kutatáselemzés” szavakkal explicit módon is, de gyakrabban implicit módon a címből is kikövetkeztethető.

A bibliográfiai leírás szemantikai szerkezetének jelzésére a korábbinál jobban megfelel az új nemzetközi szabvány szerinti leírás. A bibliográfiai leírás címet követő elemei jelentésük alapján három csoportra oszthatók:

1.) a szintaktikai jelentéssel bíró „pont-gondolatjel”, amely a megjelenési adatokat választja el.

2.) a metanyelvi jelek, melyek a bibliográfiai leírás egyes területeit választják el: „ferde vonalal” a szerzői adatot, „két párhuzamos ferde vonalal” a megjelenési adatok területét – az utolsó jel szemantikai jelentéssel is bír.

3.) kizárólag szemantikai jelentésű elemek, amelyek a műfajt vagy a tárgyat jelölik. A műfaji jelölésben két szemantikai jelentést is megkülönböztethetünk: 1. különálló kiadvány jelölése „pont-gondolatjellel”, 2. a kiadványhoz tartozó rész jelölése monografikus kiadvány esetében „két párhuzamos ferde vonalal”, folyóiratcikk leírásánál pedig az év, folyóiratszám és terjedelmi adatok is ezt jelölik.

A tárgyi terület jelölését szolgálhatja a folyóirat címe, sorozati megnevezése, monografikus kiadványnál gyakran a kiadói megnevezés. Ismert személyek esetében általában már a szerzői név is jelöli a tárgyi területet. De más szerzőségi

adatok: a szerkesztő, az összeállító, az intézeti kollektíva feltüntetése is a tárgyi terület szemantikáját erősíti.

Különös figyelmet érdemel a cím és az annotáció kapcsolatának strukturális-szemantikai vizsgálata. Sok egyezés ellenére lényeges különbségeket is megállapít a tanulmány. Például az annotációban nincs műfaji megjelölés, viszont a propozíciós elem explicit módon erőteljesebben érvényesül a tárgyi jelöléssel együtt. A szerző véleménye szerint az alapvető különbség abban rejlik, hogy a szemantikai erő a bibliográfiai leírásban és az annotáció szövegében másképp oszlik meg. A bibliográfiai leírást az annotáció vagy referátum kezdőszövegének tartja, így szemantikai struktúráját tekintve azzal ill. azokkal teljesen egységes egészet képez.

(Bíró Júlia)

92/060

SHOHAM, Snunith – LAZINGER, Susan S.: The no-main-entry principle and the automated catalog = Cat.Classif.Q. 12.vol. 1991. 3/4.no. 51-67.p. Bibliogr. 48 tétel.

A „nincs fő besorolási adat” elv és az online katalógus

Előzményét lásd: KDSZ 89/1018

Besorolási adat; Dokumentumleírási szabályzat; Online katalógus

A szerzők Takawashi, Shihota és Oshiro 1989-es, a „nincs fő besorolási adat” elvről és az ún. leírástól független katalógizálási rendszerről szóló cikkét (lásd: KDSZ 89/1018) elemzik az online katalógussal kapcsolatban. Ismertetik a fő besorolás (teljes katalógustétel) koncepciójának fejlődését, az egyetlen leírási példányt tartalmazó katalógusoktól kezdve egészen a gépi katalógusokig. Megvizsgálják az összefüggést az egykori technológiák és a fő besorolási adat elve között. Elismerik a fő besorolás létjogosultságát az egyetlen leírást tartalmazó katalógusokban, ill. a fő besorolási adat (heading) szükségességét a cédulakatalógusban, de azt állítják, hogy az automatizált katalógusban ezekre már nincs szükség. Azt ajánlják, hogy az online katalógussal rendelkező könyvtárak vizsgálják meg a „nincs fő

besorolási adat” elv szerinti katalogizálás lehetőségeit, ismertetik egy ilyen rendszer előnyeit, és javaslatot tesznek bevezetésére.

(Autoref.)

92/061

HORNY, Karen: Cataloguing simplification: trends and prospects = Int.Cat.Bibl.Cont. 20.vol. 1991. 3 [2].no. 25-28.p. Bibliogr. 4 tétel.

Egyszerűsített katalogizálás: irányzatok és ki-látások

Dokumentumleírási szabályzat; Egyszerűsített bibliográfiai leírás; Szabvány -könyvtári

A könyvtári személyzet munkájának hatékonyabb kihasználása, különösen a könyvtárak mai gazdasági nehézségei közepette, egyre jobban felkelti az érdeklődést a költséges katalogizálás egyszerűsítése iránt. Ismeretesek a „minimális szintű katalogizálás” szabványosítására, valamint a bibliográfiai rekordok egyes elemeinek elhagyására, ill. egyszerűsítésére irányuló törekvések, van azonban egy ellenkező előjelű irányzat is, amelyik az információkeresés hatékonyságának növelése érdekében a MARC rekordok kibővítésére törekszik. A cikk az egyszerűsítési irányzatokkal és erőfeszítésekkel foglalkozik, különösen egy új, alternatív ISBD(M)-re irányuló javaslattal. A nemzetközi adatcsere vonatkozásait és a további egyszerűsítési lehetőségeket is tárgyalja.

(Autoref. alapján)

92/062

HASUND LANGBALLE, Anne M.: Brief cataloguing in card and online catalogues = Int.Cat.Bibl.Cont. 20.vol. 1991 3 [2].no. 28-31.p. Bibliogr.

Rövidített katalogizálás cédula- és online katalógusokban

Cédulakatalógus; Egyszerűsített bibliográfiai leírás; Online katalógus

A nemzetközi szabványok és a MARC formátum miatt a katalogizálás egyre bonyolultabbá válik. A költségek csökkentése érdekében szükséges elgondolkodni azon, hogy hogyan lehetne a bibliográfiai rekordokat egyszerűsíteni. A cédulakatalógusban a rövid leírások az AACR2 első szintjének alkalmazásával érhetőek el. Az online katalógusokban az alcím és a sorozat nem hagyható el, e helyett egy egyszerűbb ISBD-re és MARC formátumra lenne szükség, amely arra az elvre épülne, hogy minden információ csak egyszer szerepeljen. A technikai megvalósítás szempontjából az egységesített besorolási adatok jegyzékei (authority files) jelentős egyszerűsítési lehetőséget kínálnak.

(Autoref.)

92/063

GÖRGENS, Karoline – SCHROERS, Helmut: Re-katalogisierung mit Hilfe von DB-Daten = Buch Bibl. 43.Jg. 1991. 4.no. 360-364.p.

Res. angol nyelven

Rekatalogizálás a düsseldorfi városi könyvtárban a Deutsche Bibliographie (a nemzeti bibliográfia) adatainak átvételével

Adatbázis; Gépi katalógus; Letöltés; Nemzeti bibliográfia; Rekatalogizálás; Városi könyvtár

Ha egy hagyományos cédulakatalógussal rendelkező nagykönyvtár áttér a számítógépes katalógusra, több százezer dokumentumot kell újra feldolgozni. A szerzők a düsseldorfi városi könyvtárak rekatalogizálásának lépéseit ismertetik, amelyek közül igen meghatározó volt az a döntés, amely szerint a bibliográfiai adatokat a frankfurti Deutsche Bibliothek-től vették át.

(Autoref.)

92/064

SANDELIN, Ringa: The Book House. Dansk modell för indexering skönlitteratur = Kirjastolehti. 84.vuo. 1991. 5.no. 184-185.p.

Res. angol nyelven

A „Book House” adatbázis – dán modell a szépirodalom indexelésére

Adatbázis; Indexelés; Szépirodalom

Finnországban jelentős szakmai vita folyik a szépirodalom indexeléséről és a szabadpolcon való elhelyezéséről. Más skandináv országok is küzdenek hasonló problémákkal, Dániában azonban megoldást is sikerült találni.

Annelise Mark Pejtersen, a koppenhágai dán könyvtáros iskola professzora új elveket fejlesztett ki a szépirodalom indexelésére. Kiindulópontja az olvasó volt, vagyis az olvasó lehetséges kérdései és kívánságai. Hallgatói segítségével egy átfogó kutatást végzett az olvasói kérdésekre vonatkozóan, aminek eredményeképpen négy kérdéscsoport alakult ki: 1. a könyv témája (lélektani regény, társadalmi kapcsolatok, kalandok stb.); 2. a könyv kerete (idő és alaphelyzet); 3. az író szándékai (informatív, leíró, érzelmes, humoros); 4. a könyv mentális „hozzáférhetősége” (irodalmi stílus, milyen könnyen érthető, a fedőlap képe, a főszereplő neve és kora).

Ezek az alapokon egy adatbázist fejlesztettek ki, amelyben lehetőség van analitikus keresőelemek használatára, azonos típusú könyvek keresésére és a gyűjteményben való böngészésre. Az adatbázis első változatában csak szavak és fogalmak voltak kereshetők, de az újabb változat, amelynek *Book House* a neve, képeket is tartalmaz. Minden rekordhoz tartozik egy rövid tartalmi ismertető is, valamint néhány sor a szerző szándékáról, ill. a könyv céljáról. A használói vizsgálatok arra mutatnak, hogy az olvasók igen elégedettek az adatbázissal. Annelise Mark Pejtersen elég bátor volt ahhoz, hogy elvesse a magasröptű irodalmi nyelvezetet, mivel más mértékek hasznosabbnak bizonyultak, így pl. a főszereplő neve és a borító színe fontos információforrások lehetnek az olvasók számára.

A programot újszerűsége, használói barátságossága és rugalmassága miatt érdemes lenne más nyelvekre is lefordítani. Egy nagyszerű skandináv rendszer válhatna belőle, amelyben az egyes műveket a kiadás országában indexelnék, de könnyen hozzáférhető lenne a többi országban is.

(Autoref.)

Lásd még 11, 21, 96

Katalógusok

92/065

RIOS GARCIA, Yolanda: Catalogos en linea de acceso publico: Selección bibliografica = Rev.Esp.Doc.Cient. 14.vol. 1991. 2.no. 121-141.p. Bibliogr. 21 tétel.

Res. angol nyelven

A használói online katalógusok (OPAC) szakirodalmának áttekintése

Online katalógus; Szakirodalmi szemle [forma]

A cikk áttekint néhány tanulmányt az elmúlt néhány év OPAC szakirodalmából. A következő kérdéseket vizsgálja: a jó OPAC követelményei, online help, a felhasználók fő problémái (elsősorban a tárgyi hozzáférés) és javaslatok a fejlesztésre, a bibliográfiai rekordok tartalma, a használók képzése az online katalógusok használatára, végül a könyvtárosok szerepére vonatkozó fő változások.

(Autoref.)

Lásd még 60, 62, 66-67

Információkeresés

92/066

HARKNESS CONNELL, Tschera: Techniques to improve subject retrieval in online catalogs: flexible access to elements in the bibliographic record = Inf.Technol.Libr. 10.vol. 1991. 2.no. 87-98.p. Bibliogr. 23 tétel.

Technikák az online katalógusokban való tárgyi keresés eredményességének javítására: az adatelemekhez való rugalmas hozzáférés a bibliográfiai rekordon belül

Gépi információkeresés; Hatékonyság; Online katalógus; Tárgyi feltárás

A szerző a *Book Review Digest* tételeinek az ismertett könyvek tartalmáról szóló részét használták fel arra, hogy értékeljék a megfelelő bibliográfiai rekord információit. Először azt határozták meg, hogy e tartalmi leírások mennyire egyeznek meg a tárgyszavakkal vagy a cím kulcsszavaival. Ezután a bibliográfiai rekord további részeit vizsgálták meg az illető könyv visszakereshetősége szempontjából. Különféle, az adatok manipulálását szimuláló módszerek kombinálásával a visszakeresett releváns tételek arányát sikerült egy mintában 20%-al megnövelni. A tárgyként szereplő személy- és testületi nevekre való kereséssel mind a keresés pontossága, mind teljessége növelhető.

(Autoref.)

92/067

LARSON, Ray R.: Classification clustering, probabilistic information retrieval, and the online catalog = *Libr.Q.* 62.vol. 1991. 2.no. 133-173.p. Bibliogr. 95 tétel.

Osztályozási bokrosítás, valószínűségi információkeresés és az online katalógus

Bokrosítás; Információkeresési rendszer értékelése; Kongresszusi Könyvtár osztályozási rendszer; Online információkeresés; Tárgyszavazás

Az online katalógusok használatára és használóira irányuló kutatások igen jelentős problémákat tártak fel az e rendszerekben végzett tárgyi kereséssel kapcsolatban. A tárgyköri keresések igen gyakran semmit, vagy túlságosan sok találatot eredményeznek. A cikk e problémákat, ill. lehetséges megoldásaikat vizsgálja. Tárgyalja a hatékony információkeresési rendszerek létrehozásának elméleti kérdéseit, és bemutat egy ilyen elvekre épülő kísérleti online katalógust. A szóban lévő, CHESHIRE elnevezésű rendszer az „osztályozási klaszterezés” módszerét kombinálja valószínűségi visszakeresési technikákkal, a természetes nyelvű keresés megvalósítására (ami csökkenti a 0 találat eshetőségét), valamint az „információtúlterhelés” szabályozására.

(Autoref.)

92/068

HENRY, Georgianna – DIODATO, Virgil: The rates of assignment of thesaurus terms in the ERIC information retrieval system: analysis of hierarchies and levels = *J.Doc.* 47.vol. 1991. 3.no. 276-283.p. Bibliogr. 11 tétel.

A tezaurusz kifejezések alkalmazásának gyakorisága az ERIC információkeresési rendszerben, a hierarchialáncok szintjei szerint

Deszkriptor; Gépi információkeresési rendszer; Információkeresési rendszer értékelése; Tézaurusz

A tanulmány azt vizsgálja, hogy milyen arányban használták a deszkriptorokat az ERIC információkereső rendszerben 1966 és 1986 között. Azt kívánták meghatározni, hogy bizonyos szintű deszkriptorokat inkább használtak-e, mint másokat, és a használat volumene hasonló volt-e az ERIC tezauruszának egyes hierarchia-szintjein. Az egyes deszkriptorokra való keresésekből meg lehetett állapítani, hogy az illető deszkriptort hányszor használták egy-egy dokumentum indexelésére. A kapott értéket átlagosan elosztották a 252 sokszintű hierarchia között. Kis kivétellel, nem volt lényeges eltérés az egyes hierarchiaszinteken használt deszkriptorok között. A legnagyobb eltérés az volt, hogy azon a 29 fő szakcsoporton belül, amelyek négy szinttel rendelkeznek, 100 ezer dokumentra 725 találatot kaptak a legtágabb deszkriptorok alapján. Ez sokkal több, mint a legszűkebb deszkriptorokra eső dokumentumok száma. Az, hogy a legtöbb szakcsoporton belül nem volt lényeges eltérés, azt mutatja, hogy a jelenlegi deszkriptorok mindegyike fontos és szükséges. Másfelől, a legtágabb tárgyszavak különösen nagy „erővel” bírnak a rendszerben.

(Autoref.)

92/069

KALTENBORN, Karl-Franz: Endnutzerrecherchen in der CD-ROM-Datenbank Medline. Teil 2. = *Nachr.Dok.* 42.Jg. 1991. 3.no. 177-190.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

A végfelhasználók által végzett keresés a Medline CD-ROM-adatbázisában. 2.rész

Az 1.részt lásd: 91/327

Adatbázis -orvostudományi; CD-ROM; Embergép kapcsolat; Gépi információkeresés

A CD-ROM új információtechnológiakénti megjelenése alapvetően megváltoztatta a tudományos információkeresés módszerét néhány szakterületen. A jelen cikk a Medline adatbázisban történő közvetlen használói keresésekre irányuló kutatás eredményeit közli. Három különböző felmérést végeztek. A használók többsége (89,3%) elégedett volt saját keresési eredményével. A kevesebb keresési tapasztalattal rendelkezők elégedettebbek voltak, mint CD-ROM keresésekben gyakorlottabb használók. A CD-ROM adatbázisokat elsősorban a mindennapi klinikai gyakorlat során felmerülő igények miatt vették igénybe, az online adatbázisokhoz pedig inkább a tudományos és szakmai képzéshez kapcsolódó egyedi esetekben fordultak. A tudományos információk keresésére a megkérdezettek mindegyike az egyéni CD-ROM keresést részesítette előnyben. Ennek ellenére a közvetlen használói keresések elemzése számos hibát és tévedést mutatott ki a keresési stratégiák kialakításában. Az ilyen hibák arra vezetnek, hogy a kutatók, mivel anélkül, hogy tudnának róla, korlátozzák a találatként kapott releváns információkat, helytelen képet kapnak a tudományos ismeretek szintjéről.

(Autoref.)

92/070

KLOOSTERMAN, Jaap: Retrieving the reds: the IISG visual information system = Int.Forum Inf.Doc. 16.vol. 1991. 1.no. 11-17.p.

A Nemzetközi Társadalomtörténeti Intézet (Amsterdam) vizuális információkeresési rendszere

Formátum -gépi; Gépi információkeresési rendszer; Képanyag; Tárgyi feltárás

A cikk az amszterdami IISG (Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis – Nemzetköz-

zi Társadalomtörténeti Intézet) projektjét tárgyalja, amelynek célja a fénykép-, plakát-, politikai röplap stb. gyűjteményekhez való hozzáférés automatizálása. A rendszer részét képezi az intézmény teljes számítógépes rendszerének – bevezetésként ezt ismerteti röviden a szerző. Ezt követően vázolja a képi dokumentumok jellegzetességeit, korábbi kezelésük módját, a rendszer jellemzőit az indexeléssel és a technikai szempontokkal kapcsolatban, a reprodukció és a terjesztés problémáit, és az eddigi legfontosabb következtetéseket.

(Autoref.)

Olvasószolgálat, referenz

92/071

MEJŽIS, I.A. – NEDEL'ČO, G.N.: Otnošenje čitatelej k biblioteke i bibliotekarū = Sov.Bibliotekoved. 1991. 3.no. 24-30.p. Bibliogr.

Az olvasók viszonya a könyvtárhoz és a könyvtárhoz

Kommunikáció -használókkal; Könyvtár; Olvasó

A szerzők kutatása V.A. Jadov szociológus koncepciójára épül, mely magyarázatot keres a kérdésre: miért nem válik mindegyik információszükséglettel bíró egyén könyvtári olvasóvá? A szociál-pszichológiai vizsgálatokban elfogadott – kommunikatív, interaktív és percepció (felfogásbeli) – közlési folyamatok közül ez utóbbit választották a megfigyelés szempontjául. Vagyis a kutatás tárgya a *könyvtáros vizsgálata olvasói nézőpontból*. A vizsgálat kivitelezéséhez interjúk, beszélgetések szolgáltak, amelyek lehetőséget teremtettek a folyamatok formalizálására, a konkrét olvasói összetevők matematikai alapon való feldolgozására.

A vizsgálat gyakorlati helyszínéül a nyikolájevi (Ukrajna) központi könyvtári rendszer fiókkönyvtárát választották. A kiválasztott olvasók teendője lényegében az volt, hogy sorrendiséget állapítsanak meg a számukra kidolgozott kérdéscsoportokra. Így pl. az ajánlott változatok a *könyvkiválasztás* kritériumaira a következők: 1. a mások által visszahozottakból, 2. a nyitott polcokról, 3.

katalógus alapján, 4. ajánlott jegyzékek alapján egyéni olvasási tervnek megfelelően, 5. telefonon rendeztem meg, 6. a könyvtáros javaslatára, 7. a barátok, hozzátartozók ajánlatára, 8. a könyvkiállítások révén, 9. az első kezem ügyébe esőt, 10. válogatok, de lehet, hogy semmit sem kölcsönözök.

A válaszokból kiderült, hogy az állandó olvasók a könyvtár állományában önállóan keresnek, más tanácsait is figyelembe véve, másodsorban a könyvkiállításokról választanak. Az eseti olvasók viszont a barátok, ismerősök javaslatait részesítik előnyben.

A második kérdéscsoport a *könyvtáros személyére* vonatkozott. A könyvtáros, aki kiszolgálja Önt, milyen legyen? 1. fiatal, 2. tapasztalt, 3. Ön számára kevésbé ismert, 4. Ön számára jól ismert személy, akinek értékelésében nem bízunk, 5. az Ön olvasási igénye iránt nem érdeklődő, önálló irodalomkeresését előnyben részesítő, 6. alig ismert, de szimpatikus, 7. ismeretlen és antipatikus, 8. a segíteni igyekvő, olvasói igényeit kielégíteni kívánó személy.

A kapott eredmények több új kérdés feltevését teszik szükségessé. Egyebek mellett megdőlt az a régi elvárás, amikor a könyvtárost az olvasás irányítójának kiáltották ki. Ezt a szerepet egyik olvasói kategória sem igényli. Ugyanakkor beigazolódott, hogy a látogatottsági gyakoriság szorosan kapcsolódik a könyvtárossal kialakított képhez. Felvetődött, hogy érdemes lenne megvizsgálni a másik oldalt is, vagyis azt, hogy a könyvtáros személyisége és kommunikatív képessége mennyiben járulna hozzá az aktív olvasói réteg kialakulásához a különböző típusú könyvtárakban.

(Bíró Júlia)

92/072

NEEF, Heike: Fernsehen in der Bibliothek? Ein medienpädagogisches Projekt in Göttingen = Buch Bibl. 43.Jg. 1991. 6/7.no. 544-548.p.

Res. angol nyelven

Televízió a könyvtárban? Médiapedagógiai kísérlet Göttingenben

Gyermekolvasó; Televízió; Városi könyvtár

Egy médiapedagógiai modellkísérlet (1988/89) munkatársai Göttingen egyik fiókönyvtárát választották színhelyül: a gyerekek egy csoportjával hat alkalommal találkoztak, közösen végignézték a ZDF műsorából kiválasztott gyermekfilm-sorozat egy-egy részét, s a látottakhoz közös beszélgetéssel és kreatív foglalkozással (játék, barkácsolás, festés, összehasonlítás más médiákkal) kapcsolódtak.

A kísérlet sikeres volt. A kis könyvtári tér hangulatos, bizalmas légkört teremtett, a gyerekek szívesen beszéltek élményeikről, tévéadásokról, kedvenc olvasmányaikról. Bebizonyosodott, hogy a gyerekekben (4-11 évesek gyűlteke össze) erős vágy él a médiák által kapott élményeik elmesélésére és kicserélésére, a tévéműsorokról folytatott beszélgetés alkalmas egyéb médiák szerepének tudatosítására is, és jó alkalmat teremt gyermekcsoportok aktivizálására.

A könyvtáraknak nem kell és nem is lehet kifejezetten szociálpedagógiai munkát végezniük, de színtereivé válhatnak ennek a tevékenységnek, alkalmanként hasonló sorozatok vagy egyes rendezvények tartásával. A nagyobb könyvtárhálózatokban ennek érdekében szociálpedagógusi munkakört kellene biztosítani. A multimédiák jövő világában csak ezzel a feladatvállalással tudja a könyvtár orientáló és közvetítő szerepét betölteni.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 101

Kölcsönzés

Lásd 96

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

92/073

VERVLIET, H.D.L.: European interlending: some remarks about its feasibility = Interlend.Doc.Supply. 19.vol. 1991. 2.no. 59-67.p. Bibliogr. 86 tétel.

Észrevételek egy Európát átfogó könyvtárközi kölcsönzési rendszer megvalósíthatóságáról

Lásd még: KF 91/241

Együttműködés -nemzetközi; Igény; Könyvtárközi kölcsönzés; Munkafolyamat

A szerző egy európai könyvtárközi kölcsönzési rendszer megvalósíthatóságát kutatja, felmérve a valóságos és a várható igényeket. Tárgyalja az ellátást biztosító forrásokat, és a keresletet a kínálattal összekapcsoló mechanizmusokat (lelőhelyfelderítés, kérés, feldolgozási és szállítási eljárások, díjazási, szerzői jogi kérdések). Következtetésként megállapítja, hogy a lelőhelymegállapításra és a kérésre felhasználhatók az új információs technológiák, de a további komponensek még mindig sok teendőre igényelnek.

(Autoref.)

92/074

MÖRTTINEN, Eeva: A new microcomputer application for international interlending at Helsinki University of Technology Library = IATUL Q. 5.vol. 1991. 2.no. 122-127.p.

Új mikroszámítógépes rendszer a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés kezelésére a Helsink-i Műegyetem könyvtárában

File-szerkezet -gépi; Kiszámítógép; Könyvtárközi kölcsönzés; Telex

A Helsink-i Műegyetem könyvtára Finnország legnagyobb könyvtárközi kölcsönzési központja. A hozzá érkező évi 60 ezer kérés kétharmadát saját állományából elégíti ki, évente tízezer kérést továbbít külföldre.

A könyvtár 1991-ben tér át a Virginia Tech Library System (VTLS) integrált könyvtári rendszerre, amelyhez – mivel a VTLS-nek nincs ilyen modulja, és megfelelő, kulcsrakész rendszert nem találtak – saját fejlesztésű könyvtárközi kölcsönzési rendszer kapcsolódik. Szoftverje dBase III Plus, hardverje: 70 MB-os keménylemezzel

rendelkező 80386-os mikroszámítógép, amelyhez egy mágnesszalag-meghajtó és a kéréseket fogadó és továbbító telex is hozzá van kapcsolva. A kérések a csomagkapcsolt hálózaton is érkehetnek.

A program menürendszerű, különös figyelmet fordít a hibás adatok korrekciójára. 1989 nyara óta használják – a kísérleti fázisban a BLDSC-vel és a delfti Műegyetemmel való kommunikációra –, és folyamatosan fejlesztik.

A gépi könyvtárközi kölcsönzési rendszer adatbázisai:

1. *Input-adatbázis.* – A postán, telexen vagy telefaxon érkező kéréseket adatlapon regisztrálják, miközben az adatokat ellenőrzik, s szükség esetén korrigálják. Ebben az adatbázisban nincs keresési funkció, csupán a kéréseket állítják elő a kívánt formátumban, és azokat naponta egyszer továbbítják. Ezután az adatok átkerülnek a kérés-adatbázisba.

2. *Kérés-adatbázis.* – A folyamatban lévő (továbbított) kéréseket tartalmazza. Mezői azonosak az input adatbáziséival. A CCL-hez hasonló keresőnyelv segítségével egyszerre több mező is kereshető, csonkolásra van lehetőség, de parancsonként csak egy Boole-logikai operátor alkalmazható. A keresési eredmények halmazai egymással vagy új keresőfogalmakkal kombinálhatók. Valamennyi mező naprakészre tehető. A rendszer automatikusan nyilvántartja a határidőre nem teljesített kéréseket.

3. *Archív adatbázis.* – A kielégített kéréseket tárolja statisztikai célra. Mezői, keresési és felfrissítési lehetőségei azonosak a kérés-adatbáziséival.

4. *Használók adatbázisa.* – Tartalmazza a használó kódját, az intézmény nevét, címét, az ügyintézőket, telefon-, telex-, telefaxszámokat.

5. *Könyvtárak adatbázisa.* – A kéréseket fogadó könyvtárak adatait tartalmazza, korlátozottan hozzáférhető.

Az öt adatbázist a használó kódja, a könyvtár kódja vagy a belső hivatkozási szám kapcsolja össze.

A gépi könyvtárközi kölcsönzési rendszer előnyei a használók számára: gyorsabb kiszolgálás, tájékozódási lehetőség a kérés intézésének állásáról; a könyvtárosok számára: a többszörös kérések elkerülése, verifikáció, megbízhatóbb statisztika, címkenyomtatási lehetőség.

(Hegyközi Ilona)

92/075

DESCHAMPS, Christine: Interlending between academic libraries in France – a review = Interlend.Doc.Supply. 19.vol. 1991. 2.no. 35-38.p. Bibliogr.

Könyvtárközi kölcsönzés a francia egyetemi könyvtárak között

Egyetemi könyvtár; Könyvtárközi kölcsönzés -belföldi; Könyvtárközi kölcsönzés -számítógéppel; Központi katalógus; Országos feladatkorú szakkönyvtár; Számítógép-hálózat

A szerző a francia egyetemi könyvtárak könyvtárközi tevékenységét tárgyalja. A könyvtárközi kölcsönzés teljes folyamatát figyelembe veszi, így a bibliográfiai segédeszközök használatát a keresett dokumentumok azonosítására és lelőhelyének megállapítására, a kérések kiküldését, végül a dokumentumok kölcsönzését. Foglalkozik az új könyvtárközi kölcsönzési eljárásokhoz vezető új technológiákkal is, így az elektronikus dokumentumszállítással, és az elektronikus levelezés könyvtárközi kölcsönzésre való használatával. Az elektronikus postát részletesen tárgyalja, ezen kívül foglalkozik a térítési politikával, és közreadja az egyes szakterületek dokumentumainak gyűjtéséért felelős országos feladatkorú szakkönyvtárak jegyzékét.

(Autoref.)

92/076

SEUSING, Ekkehart: The online document ordering network for libraries in the Federal Republic of Germany: the role of the National Library of Economics = Interlend.Doc.Supply. 19.vol. 1991. 2.no. 53-58.p. Bibliogr. 7 tétel.

A könyvtárak online dokumentumigénylési hálózata az NSZK-ban: az Országos Közgazdasági Könyvtár szerepe

Dokumentumszolgáltatás; Időszaki kiadvány; Könyvtárközi kölcsönzés -belföldi; Könyvtárközi kölcsönzés -számítógéppel; Központi katalógus -online; Országos szakkönyvtár -közgazdasági

Németországban a könyvtári ellátás decentralizált volta miatt a könyvtárközi kölcsönzés igen erőteljesen használt szolgáltatás. A Német Könyvtári Intézet (DBI) és a Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz (SBPK) 1971-től szervezi a folyóiratok országos gépi központi katalógusát (Zeitschriftendatenbank, ZDB), amely számára ma 60 könyvtár szolgáltat adatokat állományáról. A ZDB a német posta DATEX-P hálózatán keresztül online férhető hozzá. A rendszer automatikusan irányítja a könyvtárközi kölcsönzési kéréseket az online rendelésbe bekapcsolódott könyvtárakhoz (SBPK, Bayerische Staatsbibliothek, a négy országos szakkönyvtár).

Ez utóbbiak egyike a kieli Világgazdasági Kutatóintézet könyvtára, a közgazdaságtudomány országos szakkönyvtára. Állománya 2,1 millió kötet, 19 200 folyóirat és éves periodikum. 2000 folyóirat rendszeres feltárását végzi. 1986 óta működött az ECONIS (Economics Information System) adatbázist, amely 1990 májusában 266 ezer tételt tartalmazott.

Az online könyvtárközi kölcsönzési megrendelés során a használónak meg kell adnia, hogy mely könyvtárból kéri az illető cikket, továbbá a cikk szerzőjét és címét, a folyóirat évfolyamát, számát, az oldalszámokat.

A könyvtárközi kölcsönzési részleg naponta hívja le az adatbázisból a megrendeléseket. A sürgős rendeléseket aznap, a normál rendeléseket egy héten belül teljesítik. A hagyományos könyvtárközi kölcsönzés ingyenes. Az online rendelésnél 10 márkát számítanak fel egy max. 20 oldalas cikkért, a további oldalak 0,5 márkába kerülnek; a sürgős megrendelésekért 50%-os felár fizetendő.

Egy 1989-es felmérés szerint az online dokumentumrendelések felét a hannoveri TIB (az országos műszaki könyvtár) és a kölni orvostudományi könyvtár kapja. Ez az igénystruktúra tipikus (pl. a BLDSC-nél 1984-ben végzett vizsgálat szerint a kérések 91%-a irányult természettudományi-műszaki, 5%-a társadalomtudományi művekre).

A kieli könyvtár részesedése az online rendelési forgalomból 2%-os, 1990 óta 50%-kal nőtt. 21% volt a sürgős kérések aránya. Hiányos adatok miatt 1988-ban a kérések 2%-át, 1989-ben 16%-át nem tudták teljesíteni. 1989-ben 37 használó vette igénybe a kieli könyvtárnak ezt a szolgáltatását, főként vállalati könyvtárak, másodsorban kutatási intézmények, harmadsorban vezeté-

si tanácsadó cégek. A megrendelések kétharmada üzleti érdekeltségű használóktól származott. (A kutatóintézetek szűkös pénzügyi lehetőségei közismertek, a társadalomtudományi és közgazdasági kutatók nem állnak időbeli nyomás alatt, az online rendelést drágállják, az időmegtakarítás miatt sem éri meg számukra.)

A kért cikkek témái: 1. üzleti vezetési kérdések, 2. közgazdaságtudomány, 3. bizonyos áruk. Az érdeklődők 10%-a 1960 előtt, kétharmada 1985 után megjelent cikket kér. Ez utóbbiak szolgáltatása azért nehéz, mert a könyvtár az intézet kutatóit is ellátja, tehát az új anyag nagy része feldolgozás közben, folyóiratkörözésben, kötetésben van. A legkeresettebb nyelvek a német és az angol.

Oppenheim szerint az online dokumentumrendelés akkor lehet sikeres, ha az első vagy egyetlen ilyen szolgáltatás a piacon; gyors, pontos; a döntéshozatalhoz szükséges információt nyújtja; profitot hozó területen működik, ahol a költségeket a használó kliensére háríthatja. E kritériumoknak a kiel. Világgazdasági Kutatóintézet könyvtára megfelel, mindössze a marketing területén lennének teendői a használat előmozdítása érdekében.

(Hegyközi Ilona)

92/077

MYERS, Glenda: Robin Hood in interlending: charging the information rich to help the information poor = Interlend.Doc.Supply. 19.vol. 1991. 1.no. 3-6.p. Bibliogr. 14 tétel.

Robin Hood a könyvtárközi kölcsönzésben: fizessenek az információban gazdagok az információban szegények helyett!

Egyetemi könyvtár; Könyvtárközi kölcsönzés; Térítéses szolgáltatás

Kevés könyvtárakkal kapcsolatos kérdés váltott ki az utóbbi 20 évben olyan heves vitát, mint a könyvtárközi kölcsönzésért felszámítandó térítés. Egyrészt igény van az információhoz való egyenlő, ingyenes hozzáférésre, másrészt a legjelentősebb kölcsönző intézmények gazdasági túléléséhez szükség van költségeik fedezésére.

Az „információban szegény” minősítést korábban többnyire a fejlett nyugati országokban

városokban élő, fehér, középosztálybeli, kisebbségi csoportokra (új bevándorlók, idősek, hátrányos helyzetűek) alkalmazták. Újabban egyre gyakrabban vonatkoztatják a harmadik világbeli népeiségre, a nyomtatott információhordozókkal kapcsolatban is, de különösen az információtechnológia tekintetében.

Az információ mint áru sohasem ingyenes. Valaki, esetleg a háttérben, fedezi a költségeket. Sok tudományos könyvtár képtelen új forrásokat találni, amelyeket felhasználva szembe tudna nézni pl. a folyóiratárak növekedésével. Az információhoz való ingyenes hozzáférés nemes elve is veszít vonzerejéből, ha az ingyenesen szolgáltatott információ minősége komolyan romlik a források hiánya miatt.

Herbert White szerint, ha a könyvtárközi kölcsönzést morális kötelességként értelmezzük, az tulajdonképpen marxista ideává válik, amelynek nincs helye a kapitalista társadalomban. Ugyanakkor, ha egy könyvtár kapitalista elvek alapján működik a társadalomban, tovább erősíti az információban szegények és gazdagok polarizációját.

A könyvtárak általában annak a közösségnek az ellátásáért felelősek, amelytől pénzügyi támogatásban részesülnek. E csoportot nem hanyagolhatják el azért, hogy altruista szolgáltatásokat nyújtsanak másoknak. Vállalati könyvtárak és közkönyvtárak esetében jól behatárolható az ellátandó közösség. A felsőoktatási könyvtárak viszont támogatást kapnak az államtól, a magánsektortól, és részben saját magukat finanszírozzák, ezért az elsődleges használói csoportja nehezen definiálható.

Dél-Afrikában a társadalom egy része információval jól ellátott, a nyugati, fejlett ipari országok színvonalán él, mindez nem mondható el a népesség többségéről.

A Witwatersrand Egyetem Könyvtára, ahol a szerző dolgozik, egyike a négy ún. nyitott egyetemnek, amelyek régóta felemelték szavukat az apartheid és az egyetem ügyeibe való beavatkozás ellen. Az egyetemi könyvtár 22 ezer hallgatót és oktatót lát el. Közülük két-háromezren foglalkoznak kutatással. A könyvtár egyike az ország legjelentősebb könyvtárközi kölcsönzési központjainak.

1988-ig a könyvtárközi kölcsönzésnél csak a másolás díját kellett megfizetni. Akkor azonban a Tudományos és Ipari Kutatási Tanács tájékoztató szolgálata – szintén jelentős könyvtárközi köl-

csönzési központ – privatizálta tevékenységét, és pénzt kért az ügyintézésért, a lelőhely-megállapításért is. A Witwatersrand Egyetem Könyvtára ezáltal kiadásokra kényszerült. Mivel ezt nem akarta a használókra hártani, maga is térítést kezdett kérni más könyvtáraktól a könyvtárközi kölcsönzésért. (Évente 23 ezer kérést fogad.) A fogadtatás nem volt lelkes, még azok körében sem, akik jó anyagi helyzetben vannak.

A Könyvtár azt az érdekkonfliktust kívánta feloldani, hogy nem álltak rendelkezésére a fő használók ellátásához szükséges anyagiak, a térítési díj kiszabása viszont az egyetemen kívüli, hátrányos helyzetű használói csoportok esetleges kirekesztéséhez vezethetnek.

A kölcsönzési szokások vizsgálata azt mutatja, hogy az egyetemhez érkező kérések száma 35%-kal csökkent a térítés bevezetése utáni évben, míg a könyvtár kérései csak 17%-kal szaporodtak. Többen vették igénybe a közel eső, ingyenes könyvtárakat, az egymásnak ingyenesen kölcsönző könyvtári hálózatokat. Néhány könyvtár kifejezetten elégedett volt a térítés tényével, hogy ti. megfizetheti a kölcsönző központok szolgáltatásait. Megegyezés született a tarifák országos egységesítéséről, nehogy a speciális gyűjtemények elérhetetlenné váljanak a kevésbé gazdag könyvtárak számára.

Az egyetemi könyvtárak megegyeztek, hogy egymásnak ingyenesen kölcsönöznek, ill. készítenek másolatokat. A hátrányos helyzetű egyéb csoportok számára azonban az egyetemek legfeljebb olvasótermeket és állományuk őket érdeklő, csekély részének kölcsönzését tudják felajánlani.

A Witwatersrand Egyetem Könyvtára a szünetekben nyitva tart más oktatási intézmények hallgatói számára. Állománya igen kevés alapfokú, gyakorlatias anyagot tartalmaz, amire a hátrányos helyzetű népességnek szüksége lenne. Tulajdonképpen az e közösségekben, különösen vidéken dolgozó professzionális és paraprofesszionális munkaerő (orvosok, szociális dolgozók, mezőgazdasági ismeretterjesztők) ellátásába tudna bekapcsolódni (ingyenes másolatszolgáltatással). A paternalista megközelítést elkerülendő, keresi a kapcsolatot az érintett közösségek kulcsfontosságú csoportjaival. Arra tesz kísérletet, hogy az információban gazdagoktól pénzhez jusson, és azt az információban szegények segítésére fordítsa.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 20, 83

Dokumentációs eljárások és termékeik

92/078

GREEN, Karl R.: The National Translations Center: Providing access to foreign research = Libr.Cong.Inf.Bull. 50.vol. 1991. 16.no. 307-310.p.

Az amerikai Kongresszusi Könyvtár országos fordítási központja

Fordítás; Tájékoztatói intézmény

A második világháború idején tonnaszámra kerültek műszaki és tudományos dokumentumok az Egyesült Államokba Németországból. A nagy mennyiségű, érdekes és hasznos információt tartalmazó anyagokban való eligazodás megkönnyítésére angol és amerikai hírszerző szervezetek indexeket és szemléket készítettek, azonban a kutatók és a mérnökök továbbra is az eredeti német szövegek használatára kényszerültek. Közben megnőtt az Egyesült Államok érdekeltsége a gazdasági, ipari és katonai fejlesztésekben. Ezért a Műszaki Könyvtárosok Egyesületének (Special Libraries Association) támogatásával létrejött 1952-ben a Fordítások Nemzeti Központja (National Translations Center – NTC) Chicagóban, a John C. Reral Könyvtárban.

Az NTC megalakulásától feladatának tekintette a nem publikált fordítások gyűjtését, feldolgozását, indexelését, a bibliográfiai adatok szétszűrését és kérésre – minimális térítésért – a másolatszolgáltatást, valamint a fordítások egyéb forrásainak felkutatását. 1952-től 1988-ig működött a központ Chicagóban, havonta megjelentette *Translations Register – Index* című kiadványát, illetve két alkalommal ennek kumulált változatát.

1989-ben több mint 40 ezer cikk, szabadelvű, konferenciái anyag, szabvány és egyéb műszaki dokumentáció fordítása volt hozzáférhető az NTC-nél, további 60 ezernek pedig azonosították a lelőhelyét. Így a központi cédulakatalógusban több mint 1 millió fordítás vált visszakereshetővé.

1989-től az NTC a Kongresszusi Könyvtár keretében működik Washingtonban. A központ akár 24 órán belüli szolgáltatást is vállal, faxon vagy postán teljesíti a kéréseket, az összes költséget a felhasználónak kell viselnie. Az elkészült fordítások jelentős részét adományként, ingyen kapja az NTC a magánvállalatoktól, ami felbecsülhetetlen értéket jelent, hiszen annak a több mint 18 ezer fordításnak a költsége, amely azóta került az NTC állományába, amióta az a Kongresszusi Könyvtár része, eléri a 7,2 millió dollárt. Érthető tehát a szolgáltatás népszerűsége, amely révén elkerülhetővé válik a többszöri fordítás. Mivel ezek a fordítások a leglényegesebb, nem angol nyelven megjelent műszaki és tudományos információkat tartalmazzák, a szolgáltatások további bővítését tervezik. A központ Washingtonba költözésétől összegyűlt anyagot mágnesszalagon kívánják hozzáférhetővé tenni, a további gyarapodást pedig szintén mágnesszalagon terjesztik – a tervek szerint 1991 októberétől.

Kiterjedt piackutatással igyekeznek a nem publikált fordítások nyomára bukkanni, továbbá feltérképezni azokat a szakterületeket, amelyek a legnagyobb érdeklődésre tarthatnak számot. Két probléma nehezíti az NTC munkáját. A jelenleg érvényben lévő szerzői jog szerint a másolatszolgáltatáshoz szükséges engedélyek beszerzése nehéz. Ezért szerződésben szabályozták a Szerzői Jogvédő Hivatallal (Copyright Clearance Center) a térítés feltételeit és formáját. A második probléma abban rejlik, hogy a szövetségi kormány által lefordított tetemes mennyiségű tudományos és műszaki anyag további terjesztéséhez nem járulnak hozzá.

(Pappné Farkas Klára)

92/079

HÜGEL, Reinhold: Literaturanalyse des internationalen Online-Datenbankangebotes = Nachr.Dok. 42.Jg. 1991. 3.no. 191-197.p. Bibliogr. 51 tétel.

Res. angol nyelven

Az online adatbázisok kínálatáról szóló irodalom elemzése

Adatbázis; Online információkeresés; Statisztika; Szakirodalmi szemle [forma]

Az online korszak a 60-as évek elején kezdődött az Egyesült Államokban. A 70-es évek elején kb. 400 adatbázis létezett, ez a szám a 90-es évek elejére 4000-re növekedett. Ezen adatbázisokról rengeteg statisztika jelent meg a szakirodalomban. Ezek az adatok hol kiegészítik egymást, hol ellentmondanak egymásnak, hol pedig egyszerűen rosszak. A cikk a szóban lévő statisztikákat igyekszik megvilágítani.

(Autoref.)

92/080

MAXON-DADD, Josephine: Refurbishing an elegant Victorian database – a view from DIALOG = Inf.Serv.Use. 10.vol. 1990. 6.no. 363-369.p.

Hogyan fiatalítsuk meg a még jó erőben lévő adatbázisainkat? – A DIALOG tapasztalatai

Adatbázis; Adatbázis-szolgáltató vállalat; Ésszerűsítés

A „rég jó viktoriánus” adatbázisok előállítói és karbantartói gyakran nem tudnak ellenállni a kísértésnek, hogy ezeket az adatbázisokat feljavítsák, átfessék, vagy új színeket keverjenek hozzájuk. Néha szerkezeti javításokra is szükség van, amelyek kívülről nézve nem látszanak ugyan, de meghosszabbíthatják az egyes adatbázisok hasznos életét. A cikk az ilyen átalakítások előnyeit és hátrányait tárgyalja az adatbáziselőállítók, szolgáltatók és használók számára, s felhívja a figyelmet arra, hogy mire kell vigyázni, ha egy ilyen feljavítás már megtörtént.

(Autoref.)

92/081

MILLONIG, Harald: Bibliographische CD-ROM-Datenbanken: Fehlendes Datenbankdenken verursacht mangelhafte Qualitätskontrolle = Bibliotheksdienst. 25.Jg. 1991. 4.no. 487-507.p.

Bibliográfiai adatbázisok CD-ROM-on: minőségellenőrzésre lenne szükség!

Adatbázis; CD-ROM; Kompatibilitás; Letöltés

A müncheni egyetemi könyvtárban egy éve a következő adatbázisok állnak a használók rendelkezésére CD-ROM-on: Books in Print Plus, Deutsche Bibliographie aktuell, Modern Language Ass. Intern. Bibliography, Verzeichnis lieferbarer Bücher aktuell. Az ezekből letöltést végzők rendszeresen tesznek észrevételeket az adatelőkészítéssel, a leírással, a következetességgel és a helyességgel kapcsolatban (ezekre példákat hoz fel a cikk).

A szerző úgy véli, hogy a használók által észlelt hibák csak a jéghegy csúcsát jelentik. Egyes adatbázisokért minőségükhöz képest kétszeres árat kérnek. Mivel az egyes használóknak nem áll módjukban e hibák alapján szisztematikusan ellenőrizni az adatbázisok minőségét, „fogyasztói érdekvédelemre” lenne szükség, pl. CD-ROM-használói csoport keretében. Ezzel kellene kikényszeríteni legalább a minimális minőségi követelmények érvényre juttatását, az adat- és adatbázisstruktúrák elemzését, az információhordozó által kínált szisztematikus hibakeresési és javítási lehetőségének kihasználását.

Lásd még 11

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

92/082

GOLTZ, Eileen: The provision of services to students with special needs in Canadian academic libraries = Can.Lib.J. 48.vol. 1991. 4.no. 264-269.p. Bibliogr.

Milyen szolgáltatásokat nyújtanak a kanadai egyetemi könyvtárak a testi fogyatékos hallgatóknak?

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Szolgáltatások; Testi fogyatékos olvasó

1988-ban felmérést végeztek a kanadai egyetemi könyvtárakban a testi fogyatékos hallgatók ellátásáról. A kérdőívet a két hivatalos nyelven – angolul és franciául – készítették el, és eljuttatták 64 felsőoktatási intézménybe. A vizsgálatot 51 értékelhető kérdőív adatai alapján végezték el. Az elemzéshez felhasználták a CANUC (Canadian

Union Catalogue of Library Materials for the Handicapped) mikrofilmlap-katalógust, a hátrányos helyzetűeknek szánt könyvtári anyagok kanadai központi katalógusát, amelyet a kanadai nemzeti könyvtár állít elő.

A felmérés szerint az 51 válaszadó könyvtár közül 36 biztosít speciális szolgáltatásokat a vakok és csökkentlátók, 40 a mozgássérültek számára. A siketek egyedi ellátása kevés könyvtárban megoldott.

A vak vagy csökkentlátó hallgatók számára 21 könyvtár biztosít mechanikus eszközöket, például nagyítókat, 22 rendelkezik hangoskönyvgyűjteménnyel (könyvek, jegyzetek, cikkek, kutatási anyagok, tesztek, szótárak), kettőben van beszédszintetizátoros számítógép. Braille-könyvek nagy mennyiségben állnak rendelkezésre a közművelődési könyvtárakban és egyéb intézményekben, így ezek gyűjtése nem kiemelt feladat az egyetemi könyvtárakban. 10 könyvtár rendelkezik Braille-anyagok előállításához szükséges berendezésekkel, írógéppel vagy számítógéppel. A könyvtárosok sok segítséget nyújtanak a rászorulóknak, megtanítják őket az eligazodásra, a könyvtár használatára, bibliográfiákat állítanak össze számukra és kereséseket végeznek az adatbázisokban. Néhány könyvtár ingyen készíti a nagyított másolatokat a csökkentlátásúaknak. 9 könyvtárban állnak rendelkezésre felolvasó személyek, akik vagy a könyvtár alkalmazottai vagy igény szerint hívható önkéntesek.

A siketek és nagyothallók számára – a felmérés szerint – mindössze 9 könyvtár nyújt speciális szolgáltatásokat, pl. hangerősítő berendezéseket vagy jelbeszéd tolmácsolásához könyvtáros vagy önkéntes szakembert. Fényjelzések alkalmazásáról egyetlen könyvtár sem számolt be.

A mozgássérültek esetében a könyvtárépület megfelelő kialakítása – ajtók, liftek, közlekedő utak – a legfontosabb feladat. Szükséges továbbá az asztalok, pultok és számítógépes helyek megtervezésekor is figyelmet fordítani a használói csoport sajátos igényeire. A könyvtárosokra is többletmunka hárul, hiszen segíteniük kell a katalógusok használatában, a dokumentumok kiválogatásában. Esetenként a könyvtár házhoz szállítást is vállal, ha a beteg hallgatók nem tudnak személyesen a könyvtárból kölcsönözni. Figyelmességnek számít, hogy négy könyvtárban könyvlapozó segít a béna olvasónak.

A könyvtárosok általában megegyeznek abban, hogy a szűkös költségvetésből nem minden esetben tudnak megfelelő szintű szolgáltatásokat biztosítani a hátrányos helyzetű használóknak, de sokat javít a helyzeten a könyvtárosok és a velük együttműködő önkéntesek segítőkészsége.

(Pappné Farkas Klára)

92/083

CORNISH, Graham P.: The philosophy behind international interlending and its implications for the visually-handicapped = Interlend.Doc.-Supply. 19.vol. 1991. 1.no. 7-10.p. Bibliogr. 6 tétel.

A nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés elvi alapjai és érvényesítésük a látáskárosultak esetében

Hozzáférhetőség; Könyvtárközi kölcsönzés; Vak könyvtárhasználó

A nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés a Kiadványok Egyetemes Hozzáférhetősége (UAP) megvalósításának egyik módja, amelynek minden dokumentumra ki kell terjednie, tekintet nélkül azok formájára. A vakoknak és a gyengénlátóknak ezen elvből éppen úgy kell profitálniuk, mint a többi olvasónak. E területen a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés sok problémával küszködik, mint pl. az igényelt, ill. a gyűjteményekre vonatkozó adatok hiánya, a dokumentumok továbbításának problémája, egy formális rendszer szükségessége, valamint az anyagi erőforrások igen korlátozott volta. További problémákat jelentenek a vámkézelés, a szerzői jog és a nem kompatibilis formátumok. E problémák közül néhányon lehet segíteni a nyomtatott formátumokra használt szabványok átvételével, mások azonban speciális figyelmet igényelnek.

(Autoref.)

TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

Hálózatok, regionális rendszerek

92/084

FEIJEN, Martin: Pica library systems: the third generation = Program. 25.vol. 1991. 2.no. 105-117.p.

Pica könyvtári rendszerek: a harmadik generáció

Gépi könyvtári hálózat

Hollandiában a PICA rendszer kialakítását célzó könyvtári együttműködés kezdete 1969-re nyúlik vissza, a tényleges munka 1976-ban indult meg. 1989 végéig a következő modulokat valósították meg:

1. *Online osztott katalogizáló rendszer.* Minden dokumentumot csak egyszer kell bevinni a központi PICA (Tandem VLX típusú) számítógépen lévő adatbázisba egy PICA+ nevű, a MARC-hoz közelálló formátumban. Ez a használók számára ún. PICA II, ISBD-alapú formátumra konvertálódik.

2. *Könyvtárközi kölcsönzési rendszer.* Ezáltal a holland központi katalógusokban tárolt valamennyi információhoz (bibliográfiai, lelőhely és állományadatok) hozzá lehet férni és közölni a kölcsönzési igényt.

3. *Online információkereső rendszer.* Ennek segítségével 21 szakirodalmi adatbázis kérdezhető le tárgyszavak, az annotációból kiemelt szavak és egyéb indexkifejezések szerint.

A PICA az online, osztott rendszeren kívül egy *helyi integrált könyvtári rendszert* is kifejlesztett. Ez az 50 ezres, vagy annál nagyobb állományú könyvtárak számára készült; Micro Vax típusú számítógéppel és 10 vagy több terminállal üzemeltethető. Négy modulból áll: képes online olvasói katalógus (OPAC) működtetésére, az állománygyarapítás és a kölcsönzés nyilvántartására, valamint közérdekű információk visszakeresésére. A helyi könyvtári rendszernek egy MS-DOS operációs rendszer alatt működő

személyi számítógépre alkalmazott változata is elkészült.

A PICA forrás- és munkamegosztáson alapuló fejlesztésének mindvégig a könyvtárak közti kooperáció volt a szervező elve: minden résztvevő hozzátehet a központi adatbázishoz, és szabadon lekérdezheti azt. (Közösen dolgozták ki a holland nemzeti tárgyszórendszert (Dutch Basic Classification System, BCS), mely 1991-től a PICA egységes osztályozási nyelve.) Ennek ellenére az 1980-as évek végére megérett a PICA modernizálásának terve. A fő cél egy ún. nyitott könyvtári hálózat (Open Library Network, OLN) létrehozása volt, amelynek révén az online osztott rendszer és a helyi rendszerek egymáshoz kapcsolhatók.

Az OLN kifejlesztéséhez először is az adatátviteli hálózat tökéletesítésére volt szükség. A PICA 1990 januárjában szerződést kötött a holland felsőoktatási és tudományos kutatóintézetek kommunikációját biztosító SURFnet céggel, amelynek értelmében a PICA-ban részt vevő könyvtárak a SURFnet X25-ös adatátviteli hálózatának része lettek, és nemcsak a központi adatarthoz, hanem egymás adataihoz is hozzáférnek, és kommunikálni is tudnak egymással. Mind az adatbázishoz való hozzáférést, mind a keresést és a könyvtárközi kérést ugyanazzal az egységes, újonnan kifejlesztett használói parancsnyelvvvel (Virtual Terminal Protocol, VTP) lehet végrehajtani a valamennyi funkcióra alkalmassá tett, MS-DOS alatt működő PC-n, az ún. intelligens bibliográfiai munkaállomáson (Intelligent Bibliographic Workstation, IBW) keresztül. A helyi rendszerek számára a nagyobb hatékonyság és a könnyebb karbantarthatóság érdekében egy új operációs rendszert (VMS) és adatbáziskezelő szoftvert (Sybase) is bevezettek, aminek természetesen „munkadíja” is van: minden adatbázist konvertálni kell.

Az OLN bevezetése a technológiai kérdéseken kívül szervezési-szervezeti problémákat is felszínre hozott: felkészültek-e a könyvtárak arra, hogy online katalógusaikat kívülről is használják? Rábízhatják-e az olvasóra a könyvtárközi kérés lebonyolítását, és ki felelős a kért dokumentumok visszajuttatásáért, ha a használó közvetlenül kölcsönöz egy olyan könyvtárból, ahová nincs beiratkozva? Ki állja a költségeket – a könyvtár, vagy a felhasználó? Kiterjesszék-e az OLN-t a közművelődési könyvtárakra is?

Az OLN-t egyelőre kísérletképpen két könyvtárban (Holland Királyi Könyvtár, Hága és Groningeni Egyetemi Könyvtár) vezetik be, de 1992 közepére alkalmazása általános lesz. A PICA az Európai Közösség OSI (Open Systems Interconnection) projektjében is részt vállalt, mely a nemzeti nyitott könyvtári hálózat elvét nemzetközivé fogja szélesíteni.

(Kaposváriné Dányi Éva)

92/085

KING, Shirley V.: ELNET – the electronic library database system = *El.Libr.* 9.vol. 1991. 2.no. 61-72.p.

Az ELNET nevű elektronikus adatbázis rendszer

Adatbázis; Hírlap; Számítógép-hálózat; Távmásolás

Az ELNET egy számítógépes hálózat, amely egy 34 napilap és 250 magazin cikkeit feldolgozó adatbázisra épül. Az 1988 januárjában indult rendszer jelenleg több, mint 1 millió 500 ezer cikket tartalmaz, az évi növekedés 500-600 ezer cikk. Az adatbázist naponta aktualizálják.

A feldolgozott lapok témája az általános napilapoktól kezdve a speciális szaklapokig igen széles körű. Az adatbázist ezért szakterületek szerint hat al-adatbázisra osztották, úm. ipar, gazdaság, politika, társadalom, kultúra és természettudomány, amelyek külön-külön is és együttesen is kereshetők.

Az ELNET fő szolgáltatása az online információkeresés és az erre épülő fax-szolgálat. A használó, miután mikroszámítógépével csatlakozott a rendszerhez, először a bibliográfiai adatbázisban kereshet, majd – közvetlenül ezután vagy később – megrendelheti a nagykapacitású optikai lemezeken tárolt teljes szövegeket is, amelyeket a rendszer telefaxon, másodpercek alatt továbbít. Ezen alapszolgáltatáson kívül két további szolgáltatást is nyújtanak, az ún. *reggeli szolgálatot*, amelynek keretében a megrendelő által választott kulcsszavak szerint a rendszer 24 napilap reggeli kiadásában végez keresést, majd a megfelelő cikkeket naponta 7 és 10 óra között fax-on vagy elektronikus postán elküldi a megrendelőnek, és a *témafigyelő szolgálatot*, amelynek előfi-

zetői bizonyos időközökben, folyamatosan kapnak anyagot az érdeklődési körük alapján választott kulcsszavak szerint.

Az indexelés három szinten történik. A széles szakterületek egy háromjegyű kódszámot kapnak, ezen belül az egyes cikkeket 10-20 kulcsszóval látják el, amelyek 70 ezer deskriptor és több mint 220 ezer szabad kifejezés közül kerülhetnek ki. Magukat a cikkeket optikai olvasókkal tapogatják le, és a legmodernebb, Toshiba DF-A200 optikai lemez berendezéseken tárolják őket, amelyek mindegyike 25, egyenként 3,6 gigabájt kapacitású lemez kezelésére képes.

A mikroszámítógéppel rendelkező használók az adatbázishoz a japán telefon-telefax hálózaton vagy egy X25 „kapun”, csomagkapcsolt hálózatokon keresztül férhetnek hozzá. A rendszer 3. és 4. generációs fax-információk továbbítására képes, az előbbieket a telefonhálózaton, az utóbbiak pedig az ISDN hálózat útján fogadhatók. Az ELNET – megfelelő berendezésekkel – a világ minden részén hozzáférhető. Jelenleg Japánban kb. 1000, külföldön 20 előfizetője van.

Az információkeresés három szinten történhet: parancsok, könnyű parancsok és menü útján, amelyek közül a parancsvezérelt keresés a leggyorsabb és leghatékonyabb. Keresésre a bonyolult japán nyelv mindhárom komponense: a kanji (kínai karakterek), a kana (fonetikai jelek) és a romanji (a japán szavak latin betűs változata) felhasználható. (Persze, ehhez megfelelő billentyűzetű mikroszámítógépek szükségesek, a szabványos IBM PC-k kiegészítő billentyűzet, ill. szoftver nélkül egyelőre nem használhatók.)

Az ELNET 1989 közepén a gépi fordítással is kísérletezni kezdett, majd „Japan Watching” néven egy új szolgáltatást indított be, amelynek keretében az előfizetők naponta egy-egy témában géppel angolra fordított bibliográfiai információkat kapnak.

Az összefoglalásban a szerző az európai könyvtárak számára is ajánlja az ELNET használatát, azzal érvelve, hogy hetek, hónapok telhetnek el, amíg a japán újságok-folyóiratok ide beérkeznek. A rendszerben feldolgozott lapokat a könyvtár lemondhatja, és a felszabadult összeget olyanok beszerzésére fordíthatja, amelyek nincsenek meg az adatbázisban.

(Novák István)

Lásd még 12, 104

Természettudományi és műszaki tájékoztatás

92/086

SZEWC, Andrzej: Co dalej z informacia naukowo-techniczna w Polsce? = Bibliotekarz. 1991. 4.no. 3-5.p.

Mi legyen a tudományos-műszaki információval Lengyelországban?

Tájékoztatási rendszer -műszaki; Tájékoztatási rendszer -természettudományi

A tudományos-műszaki információ növekvő szerepe a modern világban kétségtelen. Ezért a fejlett piacgazdasággal rendelkező országok is „jogi védelemben” részesítve támogatták az információs tevékenység kibontakozását. Lengyelországban ezt a feladatot két minisztertanácsi határozat – a 169/60. és a 35/71. számú – látta el. Ezek a határozatok most hatályukat veszítették.

A 35/71. minisztertanácsi határozatnak megvoltak a maga fogyatékosai, s ezek a viszonyok változásával évről-évre növekedtek. Korszerűsítésére tucatnyi tervezet készült, ám valamennyi elakadt. A mostani hatálytalánítás azonban nem jelentheti azt, hogy az állam leveleszi a kezét erről a tevékenységről. Ez lehetetlen helyzetbe hozná az amúgy is nehéz helyzetben lévő információs munkát. Kár, hogy a határozat hatálytalánításával párhuzamosan nem került sor egy új kiadására.

Megszűnt a CİNTE, a Tudományos, Műszaki és Gazdasági Információ Központja is. Érte nem nagy kár, mivel működésében több volt a hiba, mint az eredmény, amiről bizonyos vonatkozásokban (automatizálás, korszerűsödés elmaradása) maga sem tehetett. Nagy kár viszont, hogy a kiadásában megjelenő *Aktualne Problemy Informacji i Dokumentacji* is megszűnt. Ezt mindenképpen vissza kellene hozni a sírból, ui. az általa hátrahagyott úrt sem az exkluzív *Zagadnienia Informacji Naukowej*, sem az egyéb könyvtári szakfolyóiratok nem töltik ki.

Összegzésként: központi jogszabályra minél előbb szükség van, különben Lengyelország e téren nem hogy nem hozhatja be Európától való

elmaradását, hanem ez az elmaradás még növekedni is fog.

(Futala Tibor)

Orvostudományi tájékoztatás

Lásd 69, 88

Könyvtártudományi, informatikai tájékoztatás

Lásd 86

Közhasznú tájékoztatás

92/087

HUNTER, Ian: The Gateshead hypertour tourist information system: an application of hyperCard = Libr.Assoc.Rec. 93.vol. 1991. 4.no. 207-210.p. Bibliogr. 7 tétel.

A Gateshead Libraries and Arts Service hiperszoveges idegenforgalmi információs rendszere: a „hyperCard” szoftver egy lehetséges alkalmazása

Hiperszóveg; Közérdekű tájékoztatás; Szoftver

A brit Gateshead Libraries and Arts Service 1989 júniusa óta üzemelteti a „hypertour” nevű idegenforgalmi információs adatbázist, amely a régió turisztikai érdekességeiről, lehetőségeiről tájékoztat. A rendszer alapja az Apple Macintosh mikroszámítógépekre kifejlesztett „hyperCard” nevű szoftver, amelynek lényege egyrészt a hiperszóveg típusú információfeldolgozás, vagyis a szövegeknek inkább tartalmi, mint formai feldolgozása, másrészt a program „építőköckö” jellege, ami lehetőséget ad a használatnak az önálló programozásra. A továbbiakban összefoglaljuk, hogy a szóban lévő információs rendszernek milyen követelményeket kellett teljesítenie, s néhány esetben kommentáljuk is ezeket.

1. *A rendszer legyen eléggé rugalmas ahhoz, hogy megfelelően lehessen vele kezelni a régió gyorsan változó turisztikai információit. A szálloda-díjak, a múzeumi kiállítások, fesztiválok stb. gyakran változnak. A hyperCard könnyen megtanulható programnyelve, a hypertalk segítségével speciális „adathalmok” (stacks) állíthatók össze, saját kapcsolatok hozhatók létre közöttük, s az információk hozzáadása-törlése is könnyen megoldható.*

2. *Az információk gyorsan kereshetők legyenek, és a rendszer kiváló minőségű outputot szolgáltatson. A hiperszóveg-rendszerek egyik gyenge pontja az ún. adathalmokban való keresés lassúsága. A hyperCard-ot azonban „sima” adatbázisként is lehet használni: előre összeállított keresési stratégiákkal az indexfájlból keresve a sebesség jelentősen megnövelhető. A használt konfiguráció a kiváló minőséget is biztosítja (színes letapogató, színes nyomtató, a rendszer „testre szabható” grafikái stb.)*

3. *A rendszer – „barátságossága” révén – jó benyomást tegyen a használókra.*

4. *Az egyedi környezettel összhangban (az iroda a MetroCentre nevű igen modern és előkelő vásárló központban kapott helyet) a rendszer kiválóan formatervezett és újszerű legyen.*

5. *Használatát a számítástechnikában járatlan kezelő személyzet könnyen meg tudja tanulni.*

6. *A kezdeti telepítési és a későbbi üzemeltetési-szolgáltatási költségek visszatérülése érdekében a rendszer önfenntartó legyen. A turisták számára ingyenesen szolgáltatott információk költségeit a rendszerben kínált szolgáltatások gazdáinak, azaz a régió turisztikai érdekességű intézményeinek kell fedezniük, akiknek a rendszer reklám-funkciója miatt fizetődik ki a részvétel. A díjak alapját az adatbázis-tételek színes mellékletei (színes képernyőoldal/év) képezik, az információk aktualizálása ingyenes.*

7. *A rendszernek bizonyos háttér-feladatokat (feltár- és statisztika-készítés, szövegszerkesztés) is el kell tudni látnia.*

8. *Ha lehetséges, kompatibilisnek kell lennie más turisztikai információs irodák rendszereivel és a regionális központi iroda nagygépes adatbázisával. Ez a követelmény – három okból – nem kapott prioritást:*

- a központi iroda adatbázisa hivatali munkacélokat szolgál, tehát nem az ügyfelekre orientált. Egy jó minőségű ügyfélszolgálatot kár lett volna a kompatibilitás kedvéért feláldozni;

- más turisztikai irodákban a számítógépes fejlesztés egyelőre minimális és egymástól eltérő, ezért a hálózatosítás reménytelennek tűnik;

- mivel sikerült a finanszírozást megoldani, a Gateshead Libraries olyan korszerű rendszert igyekezett kifejleszteni, amelyet más irodák is nyugodt szívvel lemásolhatnak.

9. A rendszerből és a szolgáltatásokból az egész részleg profitáljon és új ismeretekre tegyen szert. Mivel a részleg több Apple Macintosh gépet is használ, a hyperCard-dal nyert tapasztalatokat a más területeken dolgozó munkatársakkal is meg lehetett osztani, s így a rendszer az egész részleg számára hasznosnak bizonyult.

(Novák István)

92/088

GANN, Robert: Consumer health information: the growth of an information specialism = J.Doc. 47.vol. 1991. 3.no. 284-308.p. Bibliogr. 83 tétel.

Orvosi-egészségügyi ismeretterjesztés a lakosság számára: egy új tájékoztatási ágazat kibontakozása

Ismeretterjesztő irodalom; Közérdekű tájékoztatás; Szakirodalmi szemle [forma]; Tájékoztatás-egészségügyi; Tájékoztatás -orvostudományi

Az elmúlt évtizedben megnövekedett az érdeklődés a betegek, ill. a nagyközönség számára szolgáltatott betegápolási információk iránt. Ezt „fogyasztói” egészségügyi tájékoztatásnak hívják, aminek körébe háromféle információ sorolható: laikus-szintű információk az egészségről, ill. a betegségekről; tájékoztatás a betegápolási-kezelési szolgáltatásokról; tájékoztatás a kezelés-ápolás lehetőségeiről. Az ilyen jellegű egészségügyi tájékoztatás nem modern jelenség. Az önkezelés és a régi orvosi publikációk tanulmányozása azt mutatja, hogy igen erős és folyamatos tradíciója van annak, hogy az emberek ahelyett, hogy orvoshoz fordulnának, igyekeznek önállóan gondot viselni egészségükre, ill. különféle népi forrásokhoz fordulnak. Ennek ellenére a könyvtárak és információs szolgáltatások csak a 70-es években kezdtek el a fogyasztói egészségügyi tájékoztatással foglalkozni. Az első ilyen szolgáltatásokat az Egyesült Államokban indították, az első brit szolgáltatásokat pedig a 70-es

évek végén fejlesztették ki Stevenage-ben és Southampton-ban. A 80-as években még mindig ez a kettő emelkedett ki, mialatt a lakosság a legtöbb egészségügyi tájékoztatást nem-könyvtári forrásokból merítette. Az elmúlt néhány évben virágzásnak indultak a brit szolgáltatások, miután a hivatalos politika is erősen támogatta a fogyasztók szabad választását és a minőségi ellátást. A terület bibliográfiai számbavétele is fejlődésnek indult, egyre több új adatbázis létezik, s úgy tűnik, hogy a fogyasztói egészségügyi tájékoztatás érettkorúvá vált, s a szolgáltatások minősége megfelelő hangsúlyt kapott.

(Autoref.)

VEZETÉS, IRÁNYÍTÁS

Általános kérdések

92/089

GOTBERG, Helen M.: Time management in special libraries = Spec.Lib. 82.vol. 1991. 2.no. 119-130.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Hogyan gazdálkodnak munkaidejükkel a szakkönyvtárak vezetői?

Lásd még: KDSZ 87/976, 88/973

Felmérés [forma]; Munkaelemzés; Részvétel vezetésben; Szakkönyvtár; Vezetés

A szakkönyvtárak időgazdálkodási tanulmánya a Special Libraries Association pályázati támogatásával készült. Öt területről gyűjtött és elemzett adatokat: a válaszoló vezetők személyi profilja (jellemzői), a hagyományos vezetési feladatokkal töltött órák száma hetente, a feladatok kiadásának jellemzői, mik a leginkább „időpocsékoló” feladatok, és milyenek a jellemző vezetési stílusok. Az elsőszámú időpocsékolónak az érte-

kezetek bizonyultak, és igény mutatkozott csoportok létrehozására a személyzetten belül. Vég-sősoron a válaszoló szakkönyvtárvezetők tapasztalt, hatékony menedzsereknek bizonyultak, akik a feladatokat, jogköröket jól delegálják, és legtöbbször a csoportmunkát részesíti előnyben.

(Autoref.)

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

Lásd 37, 101

Pénzügyi és gazdasági kérdések

92/090

WÜRCHNER, Vít'aszoslav: Podnikatel'ská cinnost' v kniznici = Citatel'. 40.roc. 1991. 4.no. 154-155.p.

A könyvtárak vállalkozói tevékenysége

Tértítéses szolgáltatás; Vállalkozás

Főként a könyvtárosok az okai annak, hogy a könyvtári szolgáltatások túlnyomó részét (kölcsonzés, helybenhasználat, előjegyzés, körözte-tés, bibliográfiai-információs tanácsadás stb.) mindmáig nem kötik térítéshez. S ahol vannak is térítések, szimbólikusak. Valójában a térítési dí-jak kiterjesztése és „belekerülési színvonalra” ho-zása nem mond ellent a könyvtárak rendeltetésé-nek, ui. az állampolgár mindinkább tudomásul veszi: ahol valami értékhez jut hozzá, azt meg kell fizetni.

A zólyomi megyei könyvtár 1990 folyamán egy sor fizetett szolgáltatást, mondhatni: könyv-tári vállalkozást hirdetett meg, mégpedig – a vo-natkozó jogszabályok adta lehetőségeken belül – a könyvtár által végzett munkával arányos ár-szabással. Ezek a szolgáltatások a következők: a fölőspéldányok értékesítése; fordítási szolgál-at; angol, német és francia nyelvtanfolyamok; kultu-rális rendezvények (gyerekek számára is); video-felvétel-másolás; reprográfiai szolgáltatások; ki-

vágatszolgáltatás; irodalomkutatás; mikrofilmek készítése; zeneművek átjátszása.

A vállalkozások kiterjesztésének útjában több nehézséget kell leküzdeni. Így mindenekelőtt az efféle szolgáltatásokhoz értő munkatársakra kell szert tenni, aminek útja-módja a személyzeti mozgások e célból történő hasznosítása. A kö-vetkező, mindmáig megoldatlan probléma a szerzői jogok érvényesítésével kapcsolatos. No-ha a könyvtár a Szerzői Jogvédelmi Hivatalnál e tekintetben kezdeményezően lépett fel, ám ezt mindmáig értetlenség és közömbösség fogadta.

A zólyomiak szoros összefüggésben kezelik a térítéses szolgáltatások ügyét a könyvtár auto-matizálásának ügyével. Egyéves tapasztalataik alapján leszögezhető: a térítéses szolgáltatások bevételeiből részint fejlesztési, részint premizálá-si alapot tudtak képezni.

(Futala Tibor)

92/091

CLOYES, Kay: Corporate value of library services = Spec.Lib. 82.vol. 1991. 3.no. 206-213.p. Bibli-ogr. 6 tétel.

Hány dollárt érnek szakkönyvtárának szolgál-tatásai egy nagyvállalat számára

Felmérés; Hatékonyság; Üzemi szakkönyvtár

A Caterpillar Inc. Technical Information Cen-ter az amerikai szakkönyvtárosok egyesületének „President's Task Force on the Value of the Infor-mation Professional” nevű munkacsoportját bírta meg egy használói felmérés megtervezésével. A jelen esettanulmány beszámol a felmérés ered-ményéről és az interjúkról. A fő kérdések a követ-kezők voltak: időmegtakarítás az információs szolgálatnak köszönhetően; valódi pénzügyi nye-reség vagy költségmegtakarítás; a könyvtáros mint a szolgáltatásnyújtó fontossága; szóbeli be-számoló. Az eredmények segítettek a jelenlegi és a jövőre tervezett szolgáltatások fontosságának a meghatározásában.

(Autoref. alapján)

Lásd még 14, 92

Gépesítési kérdések

Lásd 93-94

Személyzet

92/092

KIRKLAND, Janice J.: The high cost of low salaries. Strong reasons for pay equity = Bottom Line. 5.vol. 1991. 1.no. 11-13.p. Bibliogr. 5 tétel.

Olcsó húsnak híg a leve! Miért ráfizetés rosszul fizetni a könyvtárosokat?

Gazdaságosság -könyvtárban; Munkabér, alkalmazás

Különösen a nagy, városi könyvtárakban gyakori, hogy az alacsony fizetés miatt a könyvtárosok állást változtatnak, sokan még a pályát is elhagyják. Helyettük új munkaerőt kell keresni, azt kiképezni-betanítani, s ez hátráltatja a megkezdett munkákat és csorbul a szolgáltatás színvonala is, ráadásul a megmaradt kollégák idejéből is sokat rabol el az új munkatárs „gardírozása”. Így könnyen belátható, hogy megéri méltányos fizetést adni a könyvtárosoknak, ami azt jelenti, hogy a bér legyen arányban a képességgel, a befektetett munkával és a felelősséggel, és nemtől, fajtól független legyen.

A megüresedett helyek betöltése hirdetési költséggel jár, és sok időbe telik – így drága – a jelentkezők közül kiválasztani a majdan felveendő kollégát. Az új munkatárs betanítása egy speciálisan képzett munkaerőt von el a feladatától, így annak helyettesítéséről is gondoskodni kell, ami késlelteti a munkamenetet. A helyettesítések miatt túlterhelt kollégák alacsonyabb színvonalon szolgálatnak, ami akár a költségvetés csökkentését is maga után vonhatja, ha a könyvtár nem tud megfelelni a közösség elvárásainak. Az adományozók sem szívesen helyezik el féltett gyűjteményüket olyan könyvtárban, ahol nem látják biztosítva annak gyors és szakszerű feldolgozását és közkinccsá tételét. Az alacsony bér, a túlterheltség és az elszalasztott fejlesztési lehetőségek stresszt okoznak a személyzetben, amivel a

megbetegedések és a balesetek növekvő száma is összefüggést mutat. Ez ismét a könyvtár teljesítőképességének csökkenéséhez vezet. Az sem válik a személyzet hasznára, ha alacsony jövedelme miatt kevesebb szakmai fórumon (egyesületek, konferenciák, szakmai találkozók) tud részt venni, mert így elmarad a szakma fejlődésétől, és ez munkájában is visszaveti. Mindez fokozza a fluktuációt és az ördögi kör bezárul.

Ebből a körből kitörni csak egy módon lehetséges: emelni a könyvtárosok fizetését. Az amerikai könyvtáros egyesület 1992-ben egy kutatásba kezd, melynek eredménye egy olyan modell lesz, melynek alapján különböző fizetési kategóriákba sorolhatók a könyvtárosok speciális képzettségük, munkakörüik és hatékonyságuk alapján. Az amerikai könyvtáros társadalomban ma uralkodó helyzet azonban nem engedi, hogy az intézmények a kutatási eredmények közzétételéig halogassák a könyvtárosi fizetések rendezését.

(Kaposváriné Dányi Éva)

92/093

FINE, Sara: Change and resistance. The cost/benefit factor = Bottom Line. 5.vol. 1991. 1.no. 18-24.p.

Újítás és ellenállás. Az emberi költség/haszon tényező

Ésszerűsítés; Munkapszichológia; Vezetés

A technológiai fejlődés szinte minden várakozást felülmúl, ám a haladás ütemét gyakran lassítja az ún. emberi tényező. Amikor a vezetők a változások ráfordításait számítják ki, ritkán gondolnak arra az elkerülhetetlen emberi befektetésre, amit a munkatársak felkészítése, az emberi igények számbavétele jelent, pedig ezek figyelembe vétele nélkül a változás egészében véve is veszteséget okozhat. Ez azt jelenti, hogy a fejlesztés a változással kapcsolatos emberi magatartás megismerésével kell, hogy elkezdődjön. Tudnunk kell, hogy bizonyos típusú változással szemben valamennyien ellenállást tanúsítunk átmenetileg vagy állandóan, és a pillanatnyi fejlemények elfogadása nem jelenti azt, hogy a következő lépést is elfogadjuk. Ez a természetes ellenállás pozitív vonásokat is hordoz: figyelmeztet

tethet arra, hogy túlságosan gyors a változás; hogy előre nem látott következményei vannak; hogy több figyelmet igényelnek az emberek. Az ellenállás a kollektív bölcsesség egy megnyilvánulása lehet a változást övező veszedelmes mítoszokkal szemben. (Ilyen mítoszok pl. a következők: a változásokat mi idézzük elő és tartjuk ellenőrzésünk alatt; az a jó menedzser, aki jól kezeli az embereket; a változás jó, az ellenállás rossz; a kommunikáció egyenlő az emberek tájékoztatásával.)

Mit tegyen a vezető a változás bevezetése előtt? Tekintse a dolgozókat kockázatvállaló partnereinek. Fejezze ki a változással kapcsolatos – óhatatlanul meglévő – ambivalens érzéseit is. Vegye számításba, hogy a változás a hely, az ismerőség, a státusz megváltozása szempontjából mekkora veszteséggel jár az emberek számára. Az alábbi elveket is célszerű szem előtt tartania: 1. A változás krízis. 2. Számolni kell a változás előidézte előre nem látott emberi és személyes átalakulásokkal. 3. A kommunikáció életműködés, a könyvtári kultúra része. 4. Az emberek akkor lesznek testileg és lelkileg egészségesek, ha van befolyásuk az eseményekre. 5. A változás feszültségekkel teli, és az általa előidézett stressz egyenesen arányos az előidézett másodlagos változások mennyiségével.

A formális felkészítés mellett a sikeres fejlesztés feltétele a dolgozók pszichikai felkészítése, hiszen csak akkor fogják elfogadni a változást, ha szükségesnek érzik. Csak így, a normák és értékek állandó formálásával lehet az innováció folyamatos.

(Orbán Éva)

92/094

EPSTEIN, Susan Baerg: Administrators of automated systems: a job description = Libr.J. 116.vol. 1991. 5.no. 66-67.p.

Milyen legyen az automatizált könyvtári rendszerek felelős vezetője: munkaköri leírás

Gépesítési terv; Munkakör; Vezetés

Az automatizált rendszerek irányítói (system administrators) számára a könyvtárosi ismeretek

fontosabbak, mint a számítástechnikában való jártasság, bár ha csak szoftvert (és nem kulcsrakész rendszert) vásárol a könyvtár, a rendszer eleminek összehangolásához ez utóbbira is szükség van. Mindenképpen olyan személyt kell választani, aki a bevezetés idején erre tudja szánni idejét, s megvan a hatásköre (az igazgatóval való kapcsolata) ahhoz, hogy a részlegeket átmetező döntéseknek is érvényt tudjon szerezni. Jól kell ismernie a korábbi manuális vagy gépi rendszert, a könyvtár többi részlegének a munkáját, a rendszer adattartalmát és indexelési eljárását.

A rendszer irányítója legyen jó megjelenésű, meggyőző és mintaszerű. Nem nélkülözheti a humorérzéklet, és jó ha néhány órai alvással beéri. Általában az alábbi tipikus feladatokat tartalmazzák a munkaköri leírások: 1. az automatizálás hatásának tervezése, 2. az automatizált könyvtári rendszer összehangolása, 3. hardver- és szoftver-problémák megoldása, 4. a haszná-lókkal való kommunikáció koordinálása, 5. a képzés irányítása, 6. a szolgáltatások elemzése, fejlesztése, 7. a rendszer forgalmazójával való kapcsolattartás, javaslattétel a vezetésnek, 8. a könyvtári rendszer összehangolása külső rendszerekkel, 9. rövid- és hosszútávú automatizálási tervek készítése, 10. részvétel a könyvtári rendszer irányítási csoportjában, 11. a részleg irányítása, 12. munkaterv készítése, szervezet-alakítás, 13. kommunikáció a részlegben, 14. szakmai összejövetelek látogatása, tagság szakmai szervezetekben.

A *forgalmazók* is támasztanak bizonyos követelményeket az automatizált rendszerek irányítóival szemben: 1. a könyvtárvezetés elveinek és a könyvtári szolgáltatás filozófiájának alapos ismerete, 2. korszerű könyvtári tájékozottság, elsősorban az automatizálás terén, 3. az analitikus gondolkodás és a rendszerfejlesztés képessége, 4. alkalmasság a tervezésre, irányításra, képzésre, 5. jó munkakapcsolatok kialakításának képessége, 6. a könyvtár érdekeinek hatékony képviselőre való képesség, 7. kezdeményezőképeség és önálló ítéletalkotó képesség, 8. célkitűzés, módszermeghatározás és forráskijelölés képessége, 9. számítógépes, adatátviteli és szoftver piaci ismeretek, 10. a beszerzési elvek, gyakorlat és módszerek ismerete, 11. világos fogalmazás szóban és írásban.

(Orbán Éva)

Módszertani irányítás

92/095

MILEVIC, T.P.: Metodist i perestrojka bibliotečno-go dela = Naucn.Teh.Bibl.SSSR. 1991. 6.no. 9-11.p.

A módszertanos és a könyvtárügyi peresztrojka

Könyvtárügy; Módszertani munka

A könyvtárosi szakmai képzés egyik fellegvárának számító kemerovói kulturális intézet érdekes kérdőíves felmérést végzett a megyei tudományos könyvtárak tudományos-módszertani részlegeinek munkájáról. A cikkből kitűnik, hogy a felmérés fő célja a módszertani munka jelenlegi helyzetének és várható alakulásának feltérképezése.

A módszertani munka tartalmaz kutatói, irányítói és pedagógiai tevékenységet. A szakmáról alkotott általános képhez viszont előrebocsátandó, hogy a megkérdezettek 26%-a hivatástudat alapján választotta e speciális munkaterületet, 53% úgy nyilatkozott, hogy részben megfelel elhivatottságának, mindössze 5% tartja hibás választásnak ezt a területet, a többiek nem tudtak konkrétan válaszolni.

A vizsgálat eredményeit a szerző egyenként a kérdések sorrendjében teszi közzé.

1. *Lehetőség szerint mit változtatna munkájában?* A teljes mértékű változásra valójában szinte senki sem gondolt, sok változást is csak a megkérdezettek 29%-a, nem túl sokat 37%, valamiképpen pedig 19% látna szükségesnek.

2. *Elegendőnek tartja-e szakmai tudását újító, alkotó jellegű munkájához?* Az 5-10 éve dolgozók 50%-a, a 10 évnél tovább dolgozók 20%-a tartotta elegendőnek elméleti és gyakorlati ismereteit.

3. *Fejleszti-e önállóan szakmai tudását?* A többség (70%) az önálló szakmai képzést, azon belül is a szakirodalom tanulmányozását tartotta fontosnak. 24 százalék viszont nem látta értelmét a továbbképzésnek.

4. *Milyennek látja a nagy társadalmi átalakulás (peresztrojka) hatását munkájában?* Sokan – a megkérdezettek több mint fele – semmiféle hatást nem érzékeltek, kisebb jelentőségűt is csak

28%, 5% negatív hatást, 10% pozitív hatást érzelt munkájában.

5. *Mit tart a változások fő akadályainak?* Ezek közül a módszertani munka alacsony anyagi-műszaki bázisát említette mindenki. 87% a bürokratikus irányításban, és csak 20% látja saját munkájában, határozatlanságában a fő akadályt.

A jelenlegi személyzeti politika – amint azt a felmérés mutatja – sok kívánnivalót hagy maga után. Jónéhányan, 20% más részlegben szeretne dolgozni, 15% pedig a könyvtártól is szeretne megválni. 65% szívesen, akár a nyugdíjazásáig maradna ezen a területen.

A jövőben kialakítandó módszertani munkát végzőkkel szembeni elvárásokról, a szakma jövőjéről is nyilatkoztak a megkérdezettek. Fontossági sorrendben a következő kritériumokat jelölték meg: szakértelem; magas általános műveltség; önállóság és eredeti gondolkodás; alkotó képesség; kommunikativitás, szakmai etika stb.

Arra a kérdésre, hogy „hogyan értékeli a könyvtárosi pálya perspektíváit 2000-ig?“, a vélemények 24%-a szerint nő a könyvtárosok száma és szakmai tudása, 20%-a szerint minden marad a régiben, 28%-a úgy tartja, hogy csökken a könyvtárosok száma a szakképzetlenség elbocsátásával, 12%-a mennyiségi változást nem, de minőségét prognosztizál, 12% mennyiségi növekedéssel számol a nem szakmabeliek könyvtári elhelyezkedésével.

E mikrokutatás keretében megpróbálták összegyűjteni azokat a legfontosabb tulajdonságokat, amelyek a módszertani munka végzéséhez elengedhetetlenek, mintegy kialakítva ezzel a módszertanos portréját. Ezek – fontossági sorrendben – a következők:

1. gondolkodás – a nehézségek prognosztizálása, előre látni a döntések várható következményeit.

2. kompetencia – szakmai tudás, a vezetés-tudomány ismerete.

3. funkcionális sajátosságok – terv szerint dolgozni, a végrehajtás szervezése, körülmények változása esetén változtatási képesség.

4. a munkához való viszony – szükség esetén munkaidőn túl is dolgozni, végigvinni a megkezdett feladatot.

5. etikai jellemzők – önkritika gyakorlása, képesség helytelen döntéseink beismerésére, kétségbevonható információforrások elvetése.

A felmérés nyomán kikristályosodott „erkölcsi kódex” ugyan egy szűk szakmai réteg számára

készült, de feltehetően más szakmabeli is talál benne hasznosíthatót.

(Bíró Júlia)

92/096

NIEDERLAG, Karla: Hinweise zur Umstellungsorganisation einer konventionell arbeitenden Bibliothek auf EDV = Schulbibl. Aktuell. 1991. 2.no. 102-106.p.

Útmutatás a hagyományosan (könyvkártyával) dolgozó könyvtár átállításához számítógépes katalógizálásra és kölcsönzésre (teen-dők és azok időigénye)

Gépi dokumentumleírás; Kölcsönzés -számítógéppel; Norma

A baden-württembergi közművelődési könyvtári módszertani központok rövid, „címszavas” módszertani útmutatót állítottak össze a kölcsönzés és a feldolgozás számítógépesítésének teen-dőiről, és tapasztalati és becsült adatok alapján a tervezéshez megadták a munkafolyamatok időigényét. Abból indultak ki, hogy a könyvtárakban korábban könyvkártyás kölcsönzés folyt, és a cédulakatalógusokat lezárják.

Az útmutató hangsúlyozza, hogy az átállás menete és időigénye változhat, a következők függvényében: a katalógusok és a katalógustételek teljessége, a személyzet képzettsége, az állomány nagysága és állapota, a pótlólagos tárgyi feltárás szükségessége, a kiválasztott számítógépes rendszer.

Az áttérés teljes időigénye rövidcímes kölcsönzési rendszer esetén dokumentumonként 3-5 perc, teljes katalógustételek esetén 6-7 perc.

Előmunkálatok:

- a fizikailag és tartalmilag elavult dokumentumok kiselejtezése (8-10 perc/dokumentum),
- esetleg tárgyi feltárás (6-10 perc/dok.),
- esetleg más szakrendszerre való átállás (10 perc/dok.).

A dokumentumok adatainak rögzítése:

- a könyv és szakkatalógusbeli cédulájának összepárosítása (revízió is; szakmai tevékenység; 0,5 perc/dok.),
- a tételek előkészítése (szakmai tevékenység; 1,5 perc/dok.), átvétel esetén ehhez hozzáadódik az ISBN szám és a megjelenési év megállapí-

tása, az átvett adatok ellenőrzése, a helyi adatok rögzítése,

- adatrögzítés (jó előkészítés után gépiró elvégezheti; 2 perc/dok.),

- a rögzítés tényének jelölése a dokumentumon és céduláján, – a gépi címkék beragasztása, védőfólia ráragasztása, a lejáratot jelző karton, esetleg annotáció elhelyezése (nem szakmai tevékenység; 2 perc/dok.).

Utómunkálatok:

- a dokumentumok visszaosztása (nem szakmai tevékenység; 0,5 perc/dok.).

Az olvasói nyilvántartás adatainak rögzítésére 1,5-2,5 percet kell előírni olvasónként. Döntést kell hozni az olvasói igazolvány fajtájáról, előállításának módjáról (átvétel, saját előállítás, a kettő kombinációja). Kb. fél évvel az áttérés előtt az olvasókkal nyilatkozatot kell aláíratni, hogy hozzájárulnak adataik gépi nyilvántartásához. Ennek ellenében kapják meg az új igazolványt.

(Hegyközi Ilona)

Marketing, közönségkapcsolatok

92/097

Public relations in special libraries = Spec.Lib. 82.vol. 1991. 3.no. 149-202.p. Bibliogr.

Közönségkapcsolat a szakkönyvtárakban. (Tematikus szám, 10 közlemény)

Marketing; Public relations; Szakkönyvtár

Bevezetesként Mary Zimmermann, az amerikai szakkönyvtáros egyesület kommunikációs igazgatója mondja el gondolatait arról, hogy az egyesület hogyan segítheti tagjait a P.R. hasznosításában. John Lovari cikke a P.R. alapvető elveit tárgyalja, és hogy mindez hogyan használható a könyvtár, ill. információs központ munkájában. Jeannette Mueller-Alexander ismerteti, hogy hogyan kell piacutatást végezni a hatékony P.R. program érdekében. Mi a különbség a marketing és a P.R. között? Hogyan illeszthető össze ez a két fogalom? Milyen tényezőket kell figyelembe venni a marketing-, ill. a P.R.-kampány során? – e kérdésekre válaszol Holly Bussey tanulmánya. Az eredeti termékek forgalma-

zása előtt igen fontos a megfelelő márkanév megválasztása és az ehhez kapcsolódó kép kialakítása (branding). E kérdéseket tárgyalja ausztráliai nézőpontból McCaughan kétrészes dolgozata. A szakkönyvtárunkra vonatkozó vizuális kép kifejlesztése nehéz feladat, ha nem ismerjük az alapvető lépéseket és fogalmakat. E kérdéskörrel foglalkozik Peggy Tumej: „Összetartó kép kifejlesztése szakkönyvtárunkról” című cikke. A tematikus számban több esettanulmány is szerepel, amelyek ötleteket adhatnak életképes P.R. tervek kialakításához.

FELHASZNÁLÓK ÉS HASZNÁLAT

Olvasáskutatás

92/098

CHELTON, Mary K.: Unrestricted body parts and predictable bliss: the audience appeal of formula romances = Libr.J. 116.vol. 1991. 12.no. 44-49.p.

Szabadon hozzáférhető testrészek és biztos „happy end”: a romantikus regénysorozatok vonzereje

Bestseller; Nőolvasó; Szórakoztató irodalom

A közhiedelem szerint a népszerű, érzelmes (romantikus) művek kedvelése egyrészt a társadalmi feszültségek, bajok tüneteként értelmezhető, másrészt az olvasók többsége nő. A cikk szerzője az általános gúnyolódást elkerülve – mely általában többet árul el az elutasítás alanyáról, mint tárgyáról – a jelenség megértésére törekszik. Láthatóan nem saját élményeire, nem könyvtári tapasztalataira, nem kutatási adataira, hanem néhány összefoglaló elemzésre hivatkozik. Mint kimutatja, a siker négy mozzanatra vezethető vissza:

1. átlátható, előre sejthető boldog vég,
2. szexuális fantázia,

3. humor,

4. menekülés a mindennapok gondjai elől.

A legáltalánosabb emberi igényként számon tartott, de a valóságban sokszor nem érvényesülő igazságérzet munkál szinte minden olvasóban, s ezért kell a bűnösöknek a büntetést, az igazaknak a jutalmat elnyerniök, a titoknak napfényre kerülni, az ádáz ellenségeknek megbékülni és/vagy egymásba szeretni. Tehát a népszerűség legfontosabb feltétele az erkölcsi világrend helyrebillentése, az egyensúly, a tisztaság megteremtése, vagyis a boldog vég garantált olvashatósága.

A második feltétel valószínűleg a nők örök dilemmájával, a függetlenségre és az intimitásra törekvés ellentmondásos tendenciájával függ össze. Ezen olvasmányok a családi biztonság kereteit nem fenyegetik, de a szexuális fantáziának tág teret kínálnak. A szerelem, az erotika ezekben a történetekben magától értetődően nem függ össze az anyagi kényszerrel, sem az egyik fél társadalmi helyzetéből fakadó kiszolgáltatottságával. Az érzelgős történetek kedvelői hosszadalmas, részletgazdag szex-fantáziákat olvashatnak, amelyekben a férfiak gyakran kerülnek érzelmileg megalázott (könyörgő, kolduló) helyzetekbe. Vagyis a finomkodó, eufemisztikus nyelven íródott művek üzenete (a testrészek megnevezését kínosan kerülnek) sok esetben a nők érzelmi hatalmának kinyilvánítása. (Itt is a kompenzálás lenne a perdöntő?)

Az érzelgős könyvek végső varázsereje a humoron, a fantázián, az erotikán és a megjósolható boldog végen túl a menekülés. A más rétege mindig zöldebb!

Amíg a legkomolyabb női írók ironikusan vagy cinikusan nyilatkoznak ezen történetekről, addig a nők tömegesen olvassák ezeket az úgynevezett romantikus műveket.

(Nagy Attila)

INFORMÁCIÓ-ELŐÁLLÍTÁS, MEGJELENÍTÉS ÉS TERJESZTÉS

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

92/099

ANNICHIARICO, Mark: Spoken word audio: the fastest-growing library collection = Libr.J. 116.vol. 1991. 9.no. 36-39.p.

Irodalmi művek hangkazettán: a könyvtárak leggyorsabban növekvő állománya

Hangos könyv

A *Library Journal* 1990 januárjában felmérést végzett az audio-piac tanulmányozása céljából. A résztvevő 372 könyvtár közül 277 arra a kérdésre, hogy a következő pénzügyi évben meg kívánják-e emelni az audio-dokumentumokra fordítandó keretet, igennel válaszolt. Ez azért meglepő, mert tudvalévő, hogy a könyvtárak mostanában komoly pénzügyi nehézségekkel küzdenek, és az alapvető szolgáltatások kivételével egyre inkább korlátozzák a beszerzendő dokumentumok körét, ill. mennyiségét. Az audio-dokumentumok, vagyis az irodalmi művek kazettán hallgatható változatainak szolgáltatását tehát 1990-ben alapszolgáltatásnak tekintették az Egyesült Államok legtöbb könyvtárában.

Ezen szolgáltatás fellendülése egyetlen, virágzó piacnak köszönhető: a napjainkra már 60 millióra növekedett autós „ingázók” piacának. Minél többet kell az embereknek a volán mögött, a forgalomban tölteni, annál nagyobb az igény a hallgatható dokumentumokra. Mindezt szemléletesen igazolják a számadatok: amíg a Bowker 1986-os katalógusa csak 11,500 kazetta-programot sorolt fel 200 gyártótól, addig az 1991-es katalógus már 42 ezer dokumentumot és 1000 előállítót tartalmaz. A kiadók kellőképpen felkészültek arra, hogy új kiadványaikról hírt adjanak, példaként az *Audio Advance* (Ingram Book Co.) és a *Sound Buys* (Baker & Taylor) nevű útmutatók említhetők.

A kérdés nem is a kiadás szükségessége, hanem az, hogy a műveket teljes terjedelmükben, vagy pedig rövidített változatban adják-e ki a kiadók, ill. szerezzék-e be a könyvtárak. A kiadók általában a rövidített változatok mellett szállnak síkra, hangoztatva, hogy céljuk nem a művek megcsonkítása, hanem az, hogy az árakat – a kevesebb kazettaszükséglet miatt – elfogadható szinten tudják tartani. A rövidített programok már sokszor 20 dollár alatt is megvásárolhatók a könyvesboltokban, a teljes változatok egyetlen piacát pedig a könyvtárak jelentik (ami nem jelenti azt, hogy ők ne szereznék be rövidített programokat is). A teljes művek beszerzésével a könyvtárak nemcsak hogy elkerülik a versenyt a kereskedelmi üzlethálózatokkal, hanem a jómódú olvasók audio-beszerzésre fordítandó adományaira is számíthatnak.

Maguk a használók eléggé megosztottak a kétféle változatot illetően. Az említett felmérés során 314 könyvtár válaszaiból az derült ki, hogy a használók 37,6%-a a teljes változatot, 32,2% pedig a rövidített változatot kedveli jobban.

A kiadókban felmerült a kazetta-formátum megváltoztatásának a kérdése is, korszerűbb, CD-formátumra. A legtöbben azonban ezt az állást egyelőre, elsősorban a CD-törzslemez előállításának magas költségei, a CD-lejátszók szűk körű elterjedtsége és a szabványos, kvadrafon felvétel mellett mindössze 72 percnyi műsor lehetőségé miatt nem tartják praktikus megoldásnak. (Novák István)

92/100

BEHRENDT, Brigitte: Bücher mit Disketten: Erfahrungen in der Stadtbibliothek Paderborn = BA. 1991. 7.no.

Könyvek diszketten: a Stadtbibliothek Paderborn tapasztalatai

Mágneslemez; Munkafolyamat; Szakirodalom -számítástechnikai; Városi könyvtár

Szakmai körökben a diszkett-mellékletet tartalmazó kiadványokat mint könyvtári dokumentumokat mindeddig figyelmen kívül hagyták. A német könyvtárellátó (Einkaufszentrale für Öffentliche Bibliotheken, ekz) nemrégiben foglalkozni kezdett a témával, és a könyvtárosok egyesületé-

vel (Verein der Bibliothekare, VBB), valamint a könyvtárak szövetségével (Deutscher Bibliotheksverband, DBV) együtt megvitatta azt. Ennek eredményeképpen a jövőben az ekz ismertetni fogja az új könyvek között ezeket a dokumentumokat is.

A fenti intézmények közös hírlevelében közreadott cikk a padernborni városi könyvtár tapasztalatai alapján foglalkozik a diszkett-mellékletet tartalmazó kiadványokkal mind könyvtártechnikai, mind pedig jogi szempontból. Nem kívánják tapasztalataikat módszertani tanácsként elfogadtatni, annál inkább sem, mert néhány nyitott kérdés maradt, amelyekre a náluk folyó projektől remélik majd a választ.

A számítógépet használók tábora Németországban folyamatosan nő, 1986-ban az emberek 30%-a, 1989-ben 43%-a használt gépet munkahelyén vagy otthon, mindemellett jelentős azoknak a száma is, akik idegenkednek a géphasználattól. Megoldatlan az aktív használók ezirányú tájékoztatása, akárcsak a nem használók ellenérzéseinek eloszlátása a szakirodalom segítségével. A közművelődési könyvtár az a hely, amely ezekben a kérdésekben segítségre lehet.

Mint ahogyan annak idején a videoanyagok és a CD lemezek könyvtári gyűjtése is heves szakmai vitákat váltott ki, a számítógépes információhordozóktól is elzárkózik jónéhány könyvtár, bár nem tehetné, ha használóit meg kívánja őrizni. Németországban már Padernbornon kívül is egy sor könyvtárban kínálnak diszkettet kölcsönzésre, vagy teszik lehetővé számítógépek helyben használatát (pl. Böblingen, Düsseldorf, Friedrichshafen, Gütersloh, Heidelberg, Köln, Spandau).

A padernborni városi könyvtár több éve kínál informatikai- és kibernetikai különgyűjteményéből lemez-mellékletet tartalmazó könyveket és a számítástechnikai könyvtár (Computerbibliothek, ComBi) múlt évi megnyitása óta szoftvereket is.

A cikk részletesen tárgyalja a fenti kérdést a könyvtári beszerzéstől (tájékozódás a piacon, választási szempontok, diszkett-formátumok) az állománybavételen (biztonsági másolat készítésének szükségessége), a feltáráson (tárgyi és formai feltárás) át a használatba bocsátásig, kitérve annak jogi szempontjaira és a technikai megoldásokra (helyben használat, kölcsönzés, másolás).

(Kovács Lászlóné)

92/101

BUNGE, Charles A.: CD-ROM stress = Libr.J. 116.vol. 1991. 7.no. 63-64.p.

CD-ROM stressz a könyvtárakban

CD-ROM; Munkapszichológia; Referenz

A népszerű sajtó által sugallt képpel ellentétben a könyvtári munka nem kevés stresszel jár. Egy nyolcszáz főre kiterjedő interjú-sorozat is azt bizonyította, hogy a stressz minden könyvtári részlegben tapasztalható, a katalogizálástól a referenzig, minden szinten. A referenzpultnál a stressz okai többek között a nehéz olvasók, a nagy munkamegterhelés és a bizonytalanság. Az elmúlt egynéhány évben mindezekon felül – meglepő módon – egy új „gonosz” is megjelent: a CD-ROM.

Ha nem megyünk a dolgok mélyére, azt gondolhatjuk, hogy a CD-ROM csak hozzájárul a referenz könyvtárosok sikerélményeihez: a gyors és rugalmas információkeresés lehetővé teszi, hogy a használók olyan adatokhoz jussanak, amelyeket nyomtatott forrásokból csak nehezen vagy egyáltalán nem találnának meg. Az online kereséssel ellentétben a kiadások is előre láthatók, hiszen a költségek függetlenek a keresések számától. Hogyan jön ide a stressz?

A felmérésekből az derül ki, hogy a referenz könyvtárosok már az 1980-as évek közepén is túlterheltségről panaszkodtak. E problémát súlyosbította elsősorban a CD-ROM. A CD-ROM munkahelyek állandóan foglaltak, s általában olyanok használják őket, akiknek segítségre van szükségük. Annak elmagyarázása, hogy hogyan kell belépni a megfelelő adatbázisba, kiválasztani a keresőkifejezéseket, használni a logikai operátorokat, jóval több időbe kerül, mint a nyomtatott források bemutatása. S miközben a könyvtárosok azzal foglalkoznak, hogy egy ún. barátságos információkereső eszköz használatában segítsenek, a referenzpultnál növekszik a sor.

A másik stresszforrás a könyvtárosok „nem referenz” kötelezettségeiből származik, ami elveszi az időt az érdemi munkától. A 80-as évek közepén ilyenek voltak a másológépek karbantartása, a statisztikák készítése. A CD-ROM megjelenésével ezekhez csatlakozott a begyűrdött papírok kiszabadítása, annak kiderítése, hogy a mikroszámítógép miért nem működik, a CD-le-

mezek körözése. A könyvtárosok technikusokká válnak: 1991-ben a fő referenz-eszköznek a meghajlított gémkapocs ígérkezik, amellyel meg kell piszkálni a tintasugaras CD-ROM nyomtatók bedugult festékezőit.

Mindezekhez jön még a használók magatartása és viselkedése, ami már 1987-ben fő stresszforrás volt. A referenz könyvtárosok a CD-ROM használókat különlegesen türelmetlennek és követelőzőnek találják. „Ha a CD-ROM-mal könnyen megkapom a témámhoz szükséges hivatkozásokat vagy szövegeket, akkor kell, különben felejtjük el...” – hangzik a tipikus nyilatkozat, ami nem csoda, hogy némi idegességet vált ki a könyvtárosok körében.

Ami a megoldást illeti, a szerző abból indul ki, hogy a stresszt nem az eszközök vagy egyének tartalmazzák, hanem az a mi reagálásunk produktuma ezekre. A könyvtárosoknak tehát igen alaposan meg kell ismerniük a CD-ROM-ot, uralniuk kell a helyzetet, s jobban bele kell magukat élni a használók helyzetébe, akik nyilvánvalóan nem rosszabbak, mint a hagyományos eszközök használói, gondoljunk csak arra, hogy egy nyomtatott forrásnál mikor várták el tőlük a „Hogyan használjuk” fejezet elolvasását, mielőtt segítséget kérhettek? Magyarul: a referenz személyzet hozzáállásán kellene változtatni, s akkor a CD-ROM nemcsak hasznos, hanem a könyvtárosnak is sikert és megelégedést nyújtó eszközzé válhatna.

(Novák István)

92/102

TENOPIR, Carol: CD-ROM goes consumer = Libr.J. 116.vol. 1991. 10.no. 109-110.p.

A CD-ROM az egyéni fogyasztókat is meghódítja

CD-ROM; Társadalmi követelmények

A CD-ROM adatbázisok a könyvtárakban kétségtelenül sikereseknek bizonyultak. A kiadók, a szoftver- és hardver-fejlesztők most újabb piacok után kutatva igyekeznek ezen információhordozó képességeit továbbfejleszteni, jövőjét kialakítani. Céljuk az, hogy a piaci igényeknek megfelelő multimédia (szöveget, hangot és képet kombináló) termékeket állítsanak elő, amelyek minél ol-

csóbb és minél könnyebben kezelhető hardverrel használhatók.

A vállalatok, az oktatásügy és a könyvtárak már többé-kevésbé kialakult piaca mellett az előállítók újabban az otthoni fogyasztókat is szeretnék meghódítani. Elképzeléseik szerint ők e technológiát elsősorban szórakozásra, de oktatási és tájékoztatási célokra is használhatnák. A legnagyobb ellenfelek e téren: a televízió, a rádió, a kábel-tv, a video, a könyvek stb. azzal az előnnyel rendelkeznek, hogy vagy ingyenesek vagy olcsók, s már igen sok családban rendelkezésre állnak.

A különféle vállalatok különféle stratégiákkal álltak elő az otthoni fogyasztók elérésére. A Philips, a Sony, a Commodore mint a szórakoztató elektronikai ipar képviselői a CD-ROM-ot a televízióhoz csatlakoztathatóan, míg a számítógépgyártók természetesen PC-hez kapcsolhatóan igyekeztek kifejleszteni. Az előbbiek nagyobb sikerre számíthatnak, mert amíg az Egyesült Államok otthonaiban 150 millió színes tv van, addig a mikroszámítógépek száma csak 25 millió, s ezek nagyobb része is inkább intézményekben, mint az otthonokban található.

Akárcsak a VHS és a BETA típusú videokazeták esetében, az interaktív televízióhoz kifejlesztett CD-ROM termékeknel is kétféle, egymással nem kompatibilis technológia fejlődött ki: a Commodore CDTV (Commodore's Dynamic Total Vision) és a Philips CD-I (Compact Disc-Interactive) nevű rendszerei. Mindkettő lejátszóit, amelyeken a CD-ROM-on kívül az audio CD-k is lejátszhatók, a képmagnóhoz hasonlóan a tv-hez lehet kapcsolni. Áruk 1000 dollár alatt van, infravörös távirányítóval működtethetők, a billentyűzet és a funkció-lehetőségek a program részeként, a képernyőn jelennek meg.

Ami a piacon már rendelkezésre álló termékeket illeti, jelenleg mindkét rendszerfejlesztő kb. 50-100 címet forgalmaz. Az egyes címek ára 20 és 100 dollár között mozog; a játékok a legolcsóbbak, a referenz jellegű termékek pedig a legdrágábbak. A kínálat közül érdemes kiemelni az óvodások-kisiskolások számára a Szézámm utca és Richard Scarry könyvek figuráinak főszerplésével készített programokat, amelyekben a gyerekek maguk vezethetik a cselekmény fonalát, maguk színezhetik ki a figurákat, játszhatnak le zenerészleteket stb., tehát aktívan részt vesznek a játékban. A felnőttek igen kedvelik a golfot és a baseball-t szimuláló játékokat és a különféle

„hogyan csinál” programokat. Sikeres CD-ROM adatbázisok multimédia lehetőségekkel való kibővítése is terjedőben van, így pl. a Grolier Electronic Encyclopedia vagy a Guinness CDTV Disc of Records, amelyeknél már nem a szöveg, hanem a képek és a párbeszédű üzemmódú használat jelenti a vonzerőt.

A CD-ROM piac a könyvtári sikerek ellenére is még kicsinek mondható: alig akad olyan termék, amely 1000-nél nagyobb példányszámban kelt volna el. Ha a kiadóknak sikerül meghódítaniuk az otthoni fogyasztókat és verseny alakul ki, ez a könyvtárak számára is előnyös lesz, hiszen a verseny mindig kikényszeríti az árak leszállítását.

(Novák István)

92/103

ROBERTS, Stephen: Towards a pocket library = Audiov.Libr. 17.vol. 1991. 2.no. 95-104.p.

Az elektronikus „zsebkönyvtár” felé

Dokumentum -gépi információhordozón; Hiperszöveg; Jövő könyvtára; Optikai lemez

A nemzeti intézményekben tárolt információkhoz való nyilvános hozzáférés lehetősége egyre fontosabbá válik. Korlátozott anyagi lehetőségeik miatt a múzeumok és levéltárak kénytelenek a számítógépes információs rendszerekhez fordulni, hogy szolgáltatásaikat a helyhiány, ill. egyéb korlátozó tényezők miatt nem bemutatható dokumentumokra is ki tudják terjeszteni. Ha egy ilyen információs rendszer elkészült, ezt más intézmények is reprodukálhatják, s így „falak nélküli múzeumok” hozhatók létre.

Az információs rendszerek által használt egyik korszerű adat-infrastruktúra az ún. multimédia, amelynek fő jellemzője az, hogy többtípusú információt (szöveg, kép, hang) nyújt egyetlen csatorna útján. A „multimédia” szakkifejezést gyakran a „hiperszöveg” és a „hipermédia” szinonimájaként is használják, mert ezekre is áll, hogy a rájuk jellemző nem-lineráris, asszociatív rendszerű információkeresés során többféle „média” működtethető. Mivel e rendszerek szoftvere egy önálló programozásra szolgáló keret, amelyen belül a használó maga hozhatja létre a szükségleteinek megfelelő kapcsolatokat

(authoring software), számtalan alkalmazási lehetőség kínálkozik.

A multimédia rendszerek alapvető információhordozója a kompakt optikai lemez. A szerző részletesen ismerteti a kompakt lemezen történő információátvitel jellemzőit, amiből kiderül, hogy a legnagyobb gondot nem a szövegek vagy a hang, hanem a képek, különösen a mozgóképek tárolása és reprodukciója jelenti. Amíg ugyanis egy teletext-képernyőnyi szöveg 1000 bájtól (1 K) „kihozható”, addig egy jóminőségű, a fényképet megközelítő kép 500 ezer bájtot igényel. Ezen kívül a CD-k adatátviteli sebessége is lassú: egy mozgó videó egyetlen képének behozatala három másodpercet venne igénybe, szemben azzal, hogy egy elfogadható mozgófilm másodpercenként 30 képet sugároz. Mégis, három vállalatnak sikerült ezt a problémát is megoldania. A megoldás lényege az a felismerés, hogy az egymást követő képek között valójában kevés a változás, tehát csak a különbséget kell tárolni. Ahhoz, hogy az említett 30 kép/sec adatátviteli sebességet el lehessen érni, minden képet 5 K-ra kell „összenyomni”, vagyis 100-szoros kompresszió szükséges. E herculesi feladatra speciális algoritmusokat írtak, amelyek elemzik az egyes képek információtartalmát, és csak azt a minimális adatmennyiséget tárolják, ami egy elfogadható képhez szükséges. Ezen az elven négyféle, CD-re épülő video-formátumot fejlesztettek ki, ezek a CD-I (Compact Disc-Interactive), a DVI (Digital Video Interactive), a CDTV (Commodore's Dynamic Total Vision) és a CD-ROM XA (CD-ROM eXpanded Architecture). A cikk ismerteti ezek jellemzőit, és egy táblázatban össze is hasonlítja őket.

(Novák István)

Lásd még 49, 54, 69, 81

Kommunikációs technikák

92/104

CLAUSEN, Helge: Electronic mail as a tool for the information professional = EI.Libr. 9.vol. 1991. 2.no. 73-83.p. Bibliogr.

Elektronikus posta a könyvtári-tájékoztatási munkában

Az elektronikus posta mint személyek közötti, elektronikus kommunikáció, a számítógépes közvetítéssel létrejövő kommunikáció (CMC = computer-mediated-communication) egyik fontos csoportja. 1988-ban az elektronikus posta piaci forgalma 600 millió USD volt, az előrejelzés évi 34,6%-os növekedéssel számol. A magán és a nyilvános, az országos és a nemzetközi elektronikus postai rendszerek száma egyre nő. Néhány név a sok közül: Euromail, ComNet, EDIC-mail, Telecom Gold, JANET, EARN, BITNET, GeoNet. Megfigyelhető a rendszerek egymás közötti együttműködése is, amelynek egyik feltétele az elektronikus posta használatára vonatkozó szabványok és előírások kidolgozása.

A szöveges kommunikáció nagy hátránya, hogy kiiktatja a nem-verbális viselkedés szerepét (hangszínnel, mosollyal, szemmel létrehozott kapcsolat). Ezt azonban ellensúlyozza az a tény, hogy a CMC-ben a különböző társadalmi állású, presztízsű emberek egyenlőbb eséllyel vesznek részt, mint a személyes kommunikációban.

A nagy könyvtári és dokumentációs rendszerek egyre nagyobb mértékben használják az elektronikus postát dokumentumrendeléshez és könyvtárközi kölcsönzéshez. A British Library Document Supply Centre (BLDSC) ún. ART (Automated Request Transmission) szolgáltatása már az összes beérkezett kérés 40%-a. Néhány országban, pl. Kanadában a könyvtárközi kölcsönzés valamint a másolatrendelés az elektronikus postán és a teletexen alapszik. Az elektronikus postának a könyvtárközi kölcsönzésben való felhasználására jellemző, hogy míg 1982/83-ban az elektronikus posta és a telex aránya 5,6% ill. 56% volt, addig 1986/87-re az arány 61,1%-ra, ill. 2%-ra módosult.

A hálózatosítás az információtudomány egyik központi elve. Bár a kommunikáción alapszik, amennyiben a partnerek eszmét cserélnek, kérdéseket tesznek fel, mégis túlmegegy rajta, mivel biztosítja bizonyos erőforrások közös használatát. Az integrált online/elektronikus postai rendszer egyik példája a dániai Danish Science Park Network. Jelenleg négy tagja van, célja a hozzá fordulóknak információs problémáinak megoldása. Ez az együttműködés bizonyos tekintetben olyan, mint egy folyamatos számítógépes konfe-

renca: a téma az információs probléma, a résztvevők pedig az egyes rendszerek alkalmazottai.

Az információs szakemberek számára létrehozott átfogó, elektronikus postán alapuló rendszerek közül az első az ALANET, az amerikai könyvtáros egyesület hálózata volt, amely 1984-ben indult. Ennek nyomán jött létre a LA-net 1988-ban, a brit Library Association hálózata. Többek között könyvtárközi kölcsönzésre, dokumentumrendelésre, valamint tájékoztatási kérdések megválaszolására használható. Az ILANET Ausztrália elektronikus postai rendszere. A három nagy rendszer már aláírt egy megegyezést, hogy bizonyos tevékenységekben együtt fognak működni. A kisebb rendszerek közül megemlíthetjük a dán DIANE ONLINE-t, amely PC alapú és jelenleg 200 használója van. Az ilyen szerényebb rendszereknek nagy előnye, hogy olcsóbban és rugalmasabban működtethetők, mint a nagyok.

A 80-as évek óta az a tendencia figyelhető meg, hogy dokumentumközpontú rendszerek helyett inkább emberközpontú rendszerek kezdenek kifejlődni.

Az információs szakemberek előtt álló nagy kihívás a teljesen integrált, személyes kommunikációs eszköz megteremtése. Mert hiszen ha az információs szakemberek nem lesznek képesek korszerűen és hatékonyan kommunikálni, akkor ki lesz erre képes?

(Kürti Lászlóné)

92/105

SMITH, Eldred: Resolving the acquisitions dilemma: into the electronic information environment = Coll.Res.Lib. 52.vol. 1991. 3.no. 231-240.p. Bibliogr.

Kiút a folyóiratbeszerzési válságból – az elektronikus információterjesztés világába

Elektronikus publikáció; Folyóiratárak; Folyóiratkiadás; Publikáció -tudományos kiadványoké

A tudományos kutatók szakfolyóirat-ellátása szinte évszázadok óta visszatérően megoldatlan kérdés. A hivatásos kiadók, a tudományos könyvtárak és a kutatók egymást okolják a tudományos élet nem megfelelő információellátásáért. A könyvtárosok sérelmezik a folyton növekvő

folyóiratárakat és a folyóiratféleségek számának szüntelen emelkedését. Szerintük a kutatók túl sokat publikálnak, s nem lenne fontos, hogy mindent a drága, kereskedelmi kiadóknál jelentessenek meg, a nem profitorientált kiadóknál történő kiadás sokat segíthetne. A kereskedelmi kiadók viszont szorult anyagi helyzetbe kerülnek, ha a könyvtárak nem képesek a gazdasági recessziók idején megvásárolni a folyóiratokat, ez újabb ár-emelésre kényszeríti őket. Ami a kutatókat illeti, ők a könyvtárakon kérik számon a szakirodalmi ellátottság elégtelenségeit, szeretnének minden új folyóirathoz is maradéktalanul hozzáférni, szerintük a könyvtárosok feladata, hogy a beszerzéshez szükséges pénzt megszerezzék. Többször születtek már különféle koncepciók a fenti ellentmondások feloldására, de eddig nem sikerült az igazi orvosságot megtalálni. A dilemma feloldását a tudományos könyvtárak elektronikus információs környezete jelentheti.

Az elektronikus kommunikációs lehetőség a könyvtárak számára nemcsak a tudományos publikációkhoz való azonnali hozzáférést képes biztosítani, hanem a kutató és a könyvtár közötti kapcsolattartás kiváló eszköze is. Minden eddigi módszernél gyorsabb, és világméretű, a földrajzi távolságoktól független információközvetítést tesz lehetővé. Interaktív, azaz segítségével azonnali válaszadásra is lehetőség van, így pl. szövegek javított formában való visszaküldésére, stb.

A tudományos könyvtárak szempontjából elsősorban azt szükséges kihangsúlyozni, hogy egy tudományos mű egyetlen elektronikus példánya egyenértékű lehet a könyvtári gyűjtemények tömegeiben több példányban meglévő művel, ha annak biztosított azonnali hozzáférhetősége. Ez az a képesség, amellyel az állománygyarapítás fent említett problémái megoldhatóak. Ahelyett, hogy tudományos könyvtárak sokaságának kellene beszerezni, gyűjteménnyé szervezni és feltárni tudományos publikációk tömegeit, elég egyetlen elektronikus gyűjteményt létrehozni, amelyhez az egész tudományos világ közvetlenül hozzáférhet. A szakkönyvtárosok, akik eddigi tudásukat és energiájukat gyűjtemények felállítására és feltárására fordították, az információ közvetítőivé válhatnak majd. A kutatóknak azt az előnyt jelenthetné a publikációk teljes körének hozzáférhetősége mellett, hogy saját műveiket is elhelyezhetnék azonnal és minden korlátozás nélkül. Nem kellene szerkesztősége-

ben várakoznia a kéziratoknak a megjelentetés reményében.

A fenti elképzelés technikai megoldásának lehetősége megvan. Mind tökéletesebb módszereket találnak ki az adatvédelemre, és csökkennek az adatátvitel és a berendezések költségei. Mindazonáltal vannak még tisztázandó problémák, például az új formátum elfogadása a használók részéről, a kiadók új szerepe, szerzői jogi kérdések, az elektronikus publikálás szabványosítása – ezeket a cikk részletesen tárgyalja. Bár legyőzhetetlen akadályok nincsenek, bizonyára beletelik még egy időbe, mire kiépülnek ilyen hálózatok. A szakkönyvtárosok jelentős szerepet vállalhatnak már addig is a szervezésben, a kiadóknál elektronikus formában amúgyis meglévő kiadványoknak a begyűjtésében és közvetítésében. Ehhez tanácsos minél előbb, lehetőleg azonnal hozzálátni.

(Kovács Lászlóné)

Lásd még 85

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS, KÖNYVTÁRÉPÜLET

Könyvtárgépesítés általában

Lásd 8, 12, 16, 19

Könyvtárépítés, berendezés

Lásd 45

Számítógépes könyvtári rendszerek

92/106

BLUNDEN-ELLIS, John: A UK market survey of library automation vendors (January 1989 – Ja-

nuary 1990) = Program. 25.vol. 1991. 2.no. 133-149.p.

A számítógépes könyvtári rendszerek brit piacának felmérése 1989. január és 1990 január között

Felmérés; Információpiac; Integrált gépi rendszer

A cikk folytatása a brit könyvtárautomatizálási rendszerek piacáról készült korábbi felméréseknek. A jelen tanulmány az 1989 januárjától 1990 januárjáig terjedő időszakot öleli fel, vizsgálja a piac növekedését, a forgalmazók részesedését, az új szerzeményeket, a kis könyvtári rendszereket, és áttekinti az európai felhasználókat. A jelen felmérés a forgalmazóknak 1990 közepén kiküldött kérdőívekre beérkezett válaszokra alapszik.

(Autoref.)

92/107

PERROW, David: Implementing CAIRS-LMS in a small academic library: experience at Templeton College, Oxford = Program. 25.vol. 1991. 3.no. 207-221.p. Bibliogr. 8 tétel.

A CAIRS-LMS rendszer bevezetése egy kis egyetemi könyvtárban: a Templeton College (Oxford) tapasztalatai

Egyetemi könyvtár; Integrált gépi rendszer

A Templeton College az Oxfordi Egyetemhez tartozó vezetési oktatási központ. 1989-ben az akkor használatos micro-CAIRS rendszert „felerősítették” a CAIRS-LMS integrált könyvtári rendszerrel, amely egy VAX nagygépre épülő hálózatban működik. A cikk elmagyarázza a fejlesztés okait, és ismerteti, hogy a CAIRS-LMS hogyan működik egy kis felsőoktatási könyvtárban.

(Autoref.)

92/108

DUNSIRE, Gordon – PINDER, Chris: Dynix, automation and development at Napier Polytechnic = Program. 25.vol. 1991. 2.no. 91-103.p.

A Dynix rendszer alkalmazása a Napier Polytechnic (Edinburgh) könyvtárában

Egyetemi könyvtár; Gépi könyvtári hálózat; Integrált gépi rendszer

Manuális és kisebb gépesített munkafolyamatainak kiváltására 1990 márciusában a Napier Polytechnic (Edinburgh) megvásárolta a Dynix nevű integrált könyvtári rendszert. A cikk ismerteti a választás indítóokait, az installálás jelenlegi állapotát, és tárgyalja a könyvtár fejlesztési terveit. A rendszer kapcsolatban van az egyetem számítógép-hálózatával és három tanszéki könyvtár olvasói mikroszámítógépével.

(Autoref.)

Lásd még 12

Számítógép-szoftver

92/109

OGBURN, Joyce L. – FISHER, Kim N.: Acquiring software for the academic library: new horizons for acquisitions = Collect.Manage. 13.vol. 1990. 3.no. 69-84.p. Bibliogr. 9 tétel.

Szoftver ill. elektronikus dokumentumok beszerzése az egyetemi könyvtárban: az állománygyarapítás új dimenziói

Állománygyarapítás; Bibliográfiai számbavétel; Dokumentum -gépi információhordozón; Egyetemi könyvtár; Szerzői jog; Szoftver

Az amerikai felsőoktatási intézményeknek kutatást és oktatást betöltő szerepüknél fogva sokkal jobban ki kell venniük részüket a számítógépes oktatásból és információellátásból, mint bármilyen más intézetnek. Ebben jelentős szerep hárul ezek könyvtáaira is. Elengedhetetlen ezért, hogy gyűjtési tevékenységüket kiterjesszék az elektronikus információhordozókra is, amelyet az egyszerűség kedvéért szoftvernek nevez a szerző.

A felsőoktatási intézetek világméretű elektronikus hálózatba kapcsolásával összefüggésben

nő az igény mindenféle elektronikus forrás iránt, elsősorban a kutatók körében.

EDUCOM néven működik az amerikai felsőoktatási intézeteknek és a számítástechnikában érdekelt nagyvállalatoknak egy konzorciuma, melynek két fő célkitűzése van: 1. a világ minden tudományos kutatójának bekapcsolódását lehetővé tevő elektronikus kutatóhálózat kiépítése, 2. a felsőfokú képzőintézmények tananyagának kibővítése a számítástechnikával. Az EDUCOM három új szolgáltatást vezet be a felsőoktatási szoftverellátás javítása érdekében: az EDSC (EDUCOM Distinguished Software Collection) azoknak a díjnyertes felsőoktatási szoftvereknek a gyűjteménye, melyekből az egyetemi könyvtárak és más tanszékek igényelhetnek kiértékelési céllal; az OCLC-vel közösen ASC (Academic Software Catalog) néven elkészítik a szoftverek bibliográfiai rekordjait tartalmazó adatbázist; az ESSL (EDUCOM Selected Software List) pedig azoknak a szoftvereknek a jegyzéke, amelyeket sikerrel alkalmaznak a felsőoktatási intézetek.

A tudományos információk elektronikus formáihoz való hozzáférés szükségességének témájában az OCLC támogatásával, a kutatók, vezetők és könyvtárosok részvételével 1986-ban megrendezett konferencián azokról az információhordozókról értekeztek, amelyek kizárólag elektronikus formában állnak rendelkezésre. A konferencián kihangsúlyozták, hogy a szoftverek nélkülözhetetlen források, így gyűjtésükről és feldolgozásukról a könyvtárak nem mondhatnak le anélkül, hogy a kutatók szemében ez ne jelenten értékvesztést. Kezdeményezték a konferencián azt is, hogy a szerzői jogról 1989-ben hozott törvénynek módosítsák azt a pontját, miszerint a szoftverek kizárólag a kiadójuk engedélyével kölcsönözhetők. Az oktatási intézményeket és ezen belül a könyvtárakat mentesíteni kellene ez alól.

A cikk azokkal a problémákkal és ma lehetséges megoldásaikkal foglalkozik, melyek a könyvtárak szoftver-gyűjtésével kapcsolatosak. A könyvtárak szakértői szinten kell hogy felkészüljenek a szoftverek gyűjtésének feladatára, mert mind a piacról történő kiválasztás, mind pedig azoknak a használók rendelkezésére bocsátása (tanácsadás) külön szakértelmet igényel.

A kiadók és terjesztők szerzői jogi szempontból egészen másképpen kezelik a szoftvereket, mint a többi dokumentumot, jóllehet könyvtártani szempontból csak hordozóanyagukban térnek el a többi dokumentumtól. Védetség szempontjából

négy csoportját különböztetik meg a szoftvereknek: 1. nyilvános szoftver (public domain), melyek ingyenesek és minden megkötöttség nélkül másolhatók, továbbadhatók; 2. közös szoftver (shareware), melyeket széles körben terjeszthetnek, de a kifejlesztőjének a másolást készítő től valami csekély térítés jár vagy regisztrálnia kell azt; 3. szerzői joggal ellátottak, melyekre a szerzői jogi törvényben foglaltak érvényesek; 4. licenc alatt állók, melyek a szoftver-készítő tulajdonát képezik, és a licenc szerződésben foglaltak érvényesek rájuk. A könyvtárak általában szeretnek ezekről a megkötésekről nem tudomást venni, de ezt nem tehetik, tehát érdemes a beszerzés előtt tájékozódni a feltételekről.

A cikk ismerteti az egyes szoftver-csoportok jellemzőinek hatását a könyvtári kezelés szempontjából, az alábbi állománygyarapítási munkafolyamatokban: költségvetés, bibliográfiai tájékoztató eszközök, kiválasztás, megrendelés, periodikusan megjelenő kiadványok, standing order, ajándék, nem hagyományos gyarapítási formák, dokumentáció és kísérő anyagok.

(Kovács Lászlóné)

Lásd még 87

A jövő könyvtára

92/110

MARTYN, John: Thinking about the electronic library = Libr.Assoc.Rec. 93.vol. 1991. 5.no. 295-298.p.

Gondolatok az elektronikus könyvtárról

Dokumentum -gépi információhordozón; Jövő könyvtára

Az informatikai előrejelzések szerint az ezredfordulón már nem lesz ritkaság az elektronikus könyvtár, amelyben a távoli használó online módon böngészhet, ill. amelyből kikölcsönözheti vagy beszerezheti a számára szükséges dokumentumokat. A könyvtár minden dokumentumot digitális formában fog tárolni, és – kérésre – telefonvonalon vagy egyéb kommunikációs hálózaton szolgáltatja akár a szöveges, akár a hangzó-

vagy a video-dokumentumokat. A szerző elmagyarázza az ilyen elektronikus kommunikáció technikai megoldásait és feltételeit, s közben olyan kérdéseken elmélkedik, hogy vajon mekkora igény, ill. fogadási képesség lesz a rendszer iránt a lakosság részéről, veszélyezteteti-e az elektronikus könyvtár az indexelő és referáló szolgáltatásokat, mi lesz az újságokkal, amelyek a hirdetésekben tartják el magukat, s egyáltalán, milyen rendszerben fognak az elektronikus könyvtári szolgáltatások megvalósulni.

A továbbiakban a tárgyalt kérdéskörök közül kettőt emelünk ki: milyen hatással lesz az elektronikus könyvtár a közkönyvtárakra, és előreláthatóan milyen rendszerben fognak az elektronikus könyvtárak kifejlődni.

Az elektronikus könyvtár könyvtárpolitikai problémákat vet fel, amelyek közül a legérdekesebb az, hogy egy elektronikus hozzáférési rendszer elméletileg kipusztíthatná a közkönyvtárak jelenlegi rendszerét. Ha ugyanis minden elektronikusan szolgáltatható, akkor

a közkönyvtár vagy mindent ingyenesen vagy támogatott áron szolgáltat, amely esetben a könyvkereskedések és a kiadók kipuhtulnak, vagy

reális díjat számít fel, amiből ki tudja fizetni a jogdíjakat minden eladás után, ez esetben viszont eltűnik a különbség a könyvtárak és a könyvkereskedők között, vagyis kihal a valódi közkönyvtári szolgálat.

Gyakorlatilag azonban – véli a szerző – nem valószínű, hogy a közkönyvtári rendszer elektronikus könyvtári rendszerré alakuljon át, elsősorban azért nem, mert a közkönyvtár több, mint egy használóbarát információraktár: olyan hely, ahol az olvasó beszélhet problémáiról, tanácsokat kaphat olvasmányait illetően, ahol kiállítások, tanfolyamok stb. szervezhetőek stb.

Az elektronikus könyvtárak kialakuló rendszerére vonatkozóan a szerző négy lehetőséget lát:

- a British Library hatalmas, szerzői jogvédelmet nem élvező állományára támaszkodva el-

kezd berendezkedni a szöveges és hangos dokumentumok elektronikus terjesztésére;

- a kiadók maguk kezdik el termékeiket elektronikusan szolgáltatni;

- a rendszerben érdekelt felek (kiadók, lemezgyártók, video-készítők, berendezésgyártók, rádió- és tv-adásokat sugárzó vállalatok stb.) összefonóknak és konzorciumot alkotnak, és így jelennek meg a piacon, párhuzamosan a közkönyvtári rendszerrel (a szerző szerint ez a legvalószínűbb változat);

- az elektronikus könyvtári szolgáltatásokat a független online forgalmazók kezdik el kiépíteni.

Ami egyelőre biztos, az az, hogy az elektronikus könyvtár előbb-utóbb valamilyen formában meg fog jelenni, és a rendszer mikéntjét elsősorban gazdasági és nem egyéb szempontok fogják meghatározni.

(Novák István)

Lásd még 103

KAPCSOLÓDÓ TERÜLETEK

Kiadói tevékenység

Lásd 10, 58, 105

Közművelődés

Lásd 13

Az ismertetett cikkek forrásai

- ABI-Tech. - ABI-Technik (DE)
 Alexandria - Alexandria (GB)
 ARBIDO-R. - ARBIDO-Revue (CH)
 Aslib Proc. - Aslib Proceedings (GB)
 Audiov.Libr. - Audiovisual Librarian (GB)
 BA - Besprechungen Annotationen (DE)
 Bibl.-Forum Bayern - Bibliotheks-Forum Bayern (DE)
 Bibliotekarz - Bibliotekarz (PL)
 Bibliotheksdienst - Bibliotheksdienst (DE)
 Boll.Inf. - Assoc.Ital.Bibl. - Bolletino d'Informazioni -
 Associazione Italiana Biblioteche (IT)
 Bottom Line - The Bottom Line (US)
 Buch Bibl. - Buch und Bibliothek (DE)
 Can.Libr.J. - Canadian Library Journal (CA)
 Cat.Classif.Q. - Cataloging and Classification Quarterly
 (US)
 Cat.Ind. - Catalogue and Index (GB)
 Citatel' - Citatel' (CS)
 Coll.Res.Libr. - College and Research Libraries (US)
 Collect.Manage. - Collection Management (US)
 Ctenár - Ctenár (CS)
 El.Libr. - Electronic Libraries (I)
 IATUL Q. - IATUL Quarterly (I)
 IFLA J. - IFLA Journal (I)
 Inf.Serv.Use. - Information Services and Use (I)
 Inf.Technol.Libr. - Information Technology and Librari-
 es (US)
 Int.Cat.Bibl.Cont. - International Cataloguing and Bibli-
 ographic Control (I)
 Int.Forum Inf.Doc. - International Forum on Informati-
 on and Documentation (I)
- Int.J.Inf.Libr.Res. - International Journal of Information
 and Library Research (I)
 Interlend.Doc.Supply - Interlending and Document
 Supply (GB)
 J.Doc. - Journal of Documentation (GB)
 Kirjastolehti - Kirjastolehti (FI)
 Libr.Assoc.Rec. - Library Association Record (GB)
 Libr.Cong.Inf.Bull. - Library of Congress Information
 Bulletin (US)
 Libr.J. - Library Journal (US)
 Libr.Q. - Library Quarterly (US)
 Libri - Libri (I)
 Mitt.SBPK. - Mitteilungen Staatsbibliothek Preussi-
 scher Kulturbesitz (DE)
 N.Z.Libr. - New Zealand Libraries (NZ)
 Nachr.Dok. - Nachrichten für Dokumentation (DE)
 Naucn.-Teh.Inf. - Naucno-Tehniceskaa Informacia
 (SU)
 Naucn.Teh.Bibl.SSSR - Naucnye i Tehniceskije Bibli-
 teki SSSR (SU)
 Program - Program (GB)
 Rev.Esp.Doc.Cient. - Revista Española de Documen-
 tación Científica (ES)
 Scand.Public Libr.Q. - Scandinavian Public Library
 Quarterly (Sx)
 Schulbibl.Aktuell - Schulbibliothek Aktuell (DE)
 Sov.Bibliotekoved. - Sovetskoe Bibliotekovedenie
 (SU)
 Spec.Libr. - Special Libraries (US)
 Wilson Libr.Bull. - Wilson Library Bulletin (US)
 Z.Bibliothekswes.Bibliogr. - Zeitschrift für Bibliotheks-
 wesen und Bibliographie (DE)

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Főszerkesztő:

Szente Ferenc

Felelős szerkesztő:

Kovács Lászlóné

Szerkesztők:

Hegyközi Ilona (*Külföldi folyóirat-figyelő*)
Kovács Katalin (*Tanulmányok, kitekintés*)
Novák István (*Külföldi folyóirat-figyelő*)

Borítóterv:

Pajor Ildikó

Szerkesztőség:

OSZK KMK
Budapest I. Budavári Palota F épület
1827
Telefon: 175-0686, 175-7533/517
Telefax: 202-0804
E-mail: h2244kon@ella.hu

Megjelenik:

Negyedévenként

Ára: 130.- Ft

Éves előfizetési díj: 500.- Ft

Számonként is megrendelhető.

Terjeszti: OSZK KMK Könyvtártudományi
Szakkönyvtár

Előfizethető: a szerkesztőség címén

Kiadja:

az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: dr. Juhász Gyula

Nyomták az Országos Széchényi Könyvtár
nyomdájában

Felelős vezető Burány Tamás

Megjelent: 22,8 A/5 ív terjedelemben

Munkaszám: 92.073

HU ISSN 0023-3773

INDEX 26408

ÚJ FOLYAM
2. (38.) ÉVFOLYAM
1992. 1. SZÁM

Hirdessen a
Könyvtári Figyelőben!
Közlés megállapodás
szerint.
Érdeklődni lehet a szer-
kesztőség címén és tele-
fonján.

Contents and summaries
in English

Inhalt und
Zusammenfassungen
in deutscher Sprache

A következő szám tartalmából:

- A környezetvédelmi információellátás helyzete
- Felsőoktatásunk információs struktúrája avagy...
- A NIT konferencia (Budapest, 1991.) előadásaiból
- A SZÜV online információszolgáltató hálózata

From the contents

- Hungarian cultural institutes abroad and their libraries 2.
- The Library Supply Agency has become an independent enterprise
- Market report, or the alternative opportunities of acquisition
- „The stem and the branches.” Knowledge organization and syntax

Aus dem Inhalt

- Ungarische Kulturinstitute im Ausland und ihre Bibliotheken 2.
- Das Unternehmen für Bibliotheksversorgung ist selbständig geworden
- Marktbericht, oder alternative Erwerbungsöglichkeiten
- „Der Stamm und die Zweige.” Wissensorganisation und Syntaxis